

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

XXX.
KOLOKVITIUM

**ČESKÝCH,
MORAVSKÝCH
A
SLOVENSKÝCH
BIBLIOGRAFŮ**

Sestavila Zdeňka Mikulecká

Digitální knihovna SVK HK

kramerius.svkhk.cz

k 28.5.2018:

1 397 570 zdigitalizovaných stránek

2 356 monografií

264 titulů periodik

104 096 výtisků periodik

převážně **regionální dokumenty**

z fondu SVK HK a dalších knihoven

Královéhradeckého kraje

noviny, časopisy, sborníky, ročenky,

zpravodaje, výroční zprávy škol,

regionální osobnosti,

historie Hradce Králové i kraje...

část obsahu přístupná odkudkoli

přes internet,

část chráněná autorským zákonem

- přístup z vybraných PC v budově

kramerius.svkhk.cz

Digitální knihovna SVK HK

XX. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů

8. – 10. 10. 2017

Moravská zemská knihovna v Brně

Sdružení knihoven ČR – Sekce SDRUK ČR pro bibliografii

Slovenská asociácia knižníc

Pod záštitou

ministra kultury ČR Daniela Hermana

e-kniha • Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové • 2018

Sestavila Mgr. Zdeňka Mikulecká

§

Texty přednášek publikované Studijní a vědeckou knihovnou v Hradci Králové jsou vázány autorskými právy a jejich využití je definováno Autorským zákonem č. 121/200 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka a grafická úprava), jehož autorem je Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, podléhá licenci Creative Commons.

V SVK HK 1. vydání

Verze 1. z 2018-09-11

ISBN 978-80-7052-130-4 (pdf)

Obsah

[Úvod].....	5
Mgr. Zdeňka Mikulecká	

I. tematický blok: Srpen 1968 (ohlasy v českém, moravském a slovenském tisku)

Fenomén zvláštních vydání novin ze srpnových dnů okupace ČSSR 1968.....	7
doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.	

Robinson Zlín.....	13
Mgr. Eva Filípková	

Nakladatelství Růže – hnízdo kontrarevoluce v jižních Čechách.....	27
Mgr. Tamara Pršíňová	

Horký srpen 1968 v Liberci: okupanti přijíždějí.....	33
Václav Kříček	

II. tematický blok: Hříšní lidé měst českých, moravských a slovenských

Martin Lecián – lupičská legenda Moravy.....	38
Mgr. Anna Vitásková	

Odseknúť ruku a potom s'at': pezinská kriminalita a tresty v ranom novoveku.....	64
PhDr. Katarína Benciová, Mgr. Daniela Tóthová	

Nejznámější kriminální delikty v karlovarském regionu.....	73
Gerda Lorenzová	

Zdeněk Jirotka známý neznámý.....	79
Mgr. Martina Smolová	

III. tematický blok: Morava – historie a vlastivěda

Morava a jej zastúpenie v historickom fonde Štátnej vedeckej knižnice v Prešove.....	88
Mgr. Marcela Domenová, PhD., Mgr. Lucia Němcová, PhD.	

Vlastivěda moravská a Československá vlastivěda.....	101
PhDr. Jiřina Kádnerová	

Jitka Petrikovičová – moravská keramika v slovenskej hline.....	110
Ing. Ivana Poláková	

Morava a Moravané z pohledu českých historiků.....	119
PhDr. Václava Horčáková	

Vnorovy.....	125
Martina Zlatohlávková	

IV. tematický blok: Heraldika, vexilologie a bibliografie

Vliv Čechů, Moravanů a Slováků na podobu československé státní vlajky.....	137
Ing. Aleš Brožek	

V. tematický blok: Bibliografie české / slovenské literatury a exilová literatura

Ján Okál' – srdcom zo Slovenska nikdy neodišiel.....	149
PhDr. Anna Kucianová, PhD.	

Jozef Cíger Hronský – roky bez domova.....	160
Elena Matisková	

Příloha.....	168
--------------	-----

„František Palacký byl nazýván ‚zemským historikem‘, není snad troufalé oba naše dnešní protagonisty – doc. Kubička a doc. Kovačku nazvat stejně, tj. ‚zemskými bibliografy‘.“ Těmito slovy zahájila v Moravské zemské knihovně v Brně kolokvium PhDr. Jiřina Kádnerová. A právě v tomto duchu – v duchu oslav, probíhalo 20. jubilejní kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů, u jehož zrodu stáli právě doc. Kubiček a doc. Kovačka.

PhDr. Kádnerová v úvodní řeči zavzpomínala na zrod a počátky kolokvií a hovořila o některých nezapomenutelných setkáních. Celý text proslovu, jakožto i prezentace k příspěvkům z kolokvia, najdete na webových stránkách SDRUK ČR. Většinu z příspěvků, které na kolokviu zazněly, vám přinášíme na stránkách následujících, stejně jako zdravici, kterou na počest obou hlavních aktérů pronesla jménem ministra kultury Daniela Hermana JUDr. Kateřina Kalistová.

Závěrem proslovu PhDr. Kádnerová popřála: *„...oběma zemským bibliografům pevné zdraví a další bibliografické plány a tomuto jednání velký úspěch“*. My se k tomu připojujeme a přejeme i samotnému kolokviu, aby oslavilo ještě mnoho dalších let a jubileí, a všem bibliografům mnoho příjemných setkání – v roce 2018 na viděnou v Nitře!

Zdeňka Mikulecká

I. TEMATICKÝ BLOK

SRPEN 1968 (OHLASY V ČESKÉM,
MORAVSKÉM A SLOVENSKÉM TISKU)

FENOMÉN ZVLÁŠTNÍCH VYDÁNÍ NOVIN ZE SRPNOVÝCH DNŮ OKUPACE

ČSSR 1968

doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.

Abstrakt

Žurnalisté v srpnových dnech okupace roku 1968 pracovali v extrémních podmínkách. Moravské mutace ústředních pražských deníků musely být dělány redakčně samostatně. Ve většině měst vycházela u okresních novin a závodních časopisů zvláštní vydání, a to i několikrát denně. Zvláštní vydání expedovali dobrovolníci zdarma, dochovala se často jen jako unikáty.

Abstract

The phenomenon of the special issues expanded in August 1968 to most newspapers published in Czechoslovakia. Journalists worked under extreme conditions. The Moravian variants had to be made independently, which brought great pressure on printers and typesetters. Editors of local newspapers and magazines in many cities joined forces and together they printed special issues. Some newspapers were issued in several editions a day. Special issues were distributed to people on the streets free of charge and subsequently passed on to other readers.

Noviny a časopisy patří k tradičním a základním typům dokumentů, které najdeme ve veřejných knihovnách. V roce 1968 byla zrušena cenzura a denní tisk se stal nástrojem, který výrazně přispěl ke gradaci obrodného procesu. Ve dnech srpnové okupace roku 1968 se stalo fenoménem tranzistorové rádio jako zdroj nejaktuálnějších informací a stejně tomu bylo u denního tisku ústředních, krajských, okresních i závodních listů, od kterého vycházela často i několikrát denně zvláštní vydání, aby informovala o událostech, povzbuzovala a nabádala své čtenáře.

Srpen 1968 se stal mezníkem v historii českého a slovenského národa. Britský historik Norman Davies ve své knize *Evropa* (v českém překladu vyšla v r. 2000) srovnává obrodný proces v Československu, nazvaný později pražské jaro, s Gorbačovovou perestrojkou

a cituje názor, že rozdíl mezi oběma pokusy o reformy byl jen těch devatenáct let, ovšem pokus prosazovaný malým státem ve sféře východního bloku neměl šanci na úspěch.

Krise politického systému u nás vyvrcholila v roce 1967. V kulturních časopisech, jakými byly *Literární noviny*, *Kulturní tvorba*, *Dějiny a současnost*, *Věda a život* a dalších, byly publikovány kritické stati o poměrech v Československu. Prezident a první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný se svými příznivci se ve snaze o udržení moci pokoušel o utužení režimu. Jeho výzvy proti navrhovaným reformám však vyvolávaly nesouhlas nejen u širších vrstev představitelů kultury, ale i v samotném Ústředním výboru KSČ. Střet názorů se nejvýrazněji projevil na jednání IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, který se konal ve dnech 26.–29. června 1967 v Praze. Delegace ÚV KSČ vedená Jiřím Hendrychem na protest proti projevům Ludvíka Vaculíka, Ivana Klímy, Milana Kundery, Václava Havla a dalších z jednání demonstrativně odešla. Jejich varovný odchod následovaly i stranické postihy. Reformní hnutí však už nešlo zastavit. Hned první lednové dny roku 1968 přinesly rozhodnutí na úrovni stranických orgánů, když se 5. ledna 1968 stal prvním tajemníkem ÚV KSČ Alexander Dubček, dosavadní první tajemník ÚV Komunistické strany Slovenska.

Rozruch ve vývoji událostí způsobil manifest *Dva tisíce slov*, jenž vyšel 27. června 1968 v týdeníku Svazu čs. spisovatelů *Literární listy*. Autor manifestu Ludvík Vaculík v něm vystihl problémy strany a společnosti v Československu od roku 1945. Kritizoval KSČ za její přeměnu v mocenský aparát, uznával ovšem také, že další vývoj bez této politické strany není reálný. Zmínil se v něm také o cenzuře, která zabránila, aby se o průvodních negativních jevech psalo. Čtivý manifest, doplněný připojenými podpisy respektovaných signatářů z řad vědců, sportovců a umělců, vyvolal velký ohlas nejen u nás, ale také u představitelů států varšavského paktu. Ti se sešli 7. července 1968 ve Varšavě a vyjádřili dopisem adresovaným ÚV KSČ obavy z kontrarevoluce. Redakce *Literárních listů* na to reagovala zvláštním vydáním ze dne 19. července, ve kterém najdeme 35 stanovisek umělců na podporu ÚV KSČ.

Další zvláštní vydání *Literárních listů* vyšlo 28. července, vyzvalo k podpisové akci na podporu jednání A. Dubčeka s L. Brežněvem v Čierné nad Tisou; na petiční archy pod heslem Socialismus – Spojenectví – Suverenita – Svoboda se podepsalo na milion našich občanů.

Dohoda nenastala a došlo k okupaci Československa. Předsednictvo ÚV KSČ vydalo ještě v noci prohlášení, že k intervenci došlo bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů. S rozhodností v něm uvedlo, že „*předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale i za popření základních norem mezinárodních práv*“. Zvláštní vydání ústředních deníků vyšla vedle normálních čísel ze dne

21. srpna 1968 rovněž ve stejný den. Pokud v Brně nebo v Jihlavě obsadila okupační vojska tiskárny, redakce hledaly náhradní tiskárny nebo použily cyklostyl. V Ostravě se redakce všech ústředních listů spojily s krajským deníkem *Nová svoboda* ke společnému vydávání deníku, který vycházel několikrát denně až do 3. září 1968. Podobně spojená vydání vycházela v Gottwaldově (dnes Zlín) nebo Opavě.

V obou moravských krajích bylo v roce 1968 celkem 24 okresů, z nichž jen ve třech redakce nevydala zvláštní vydání v srpnových dnech okupace. V dekádě od 21. do 31. srpna 1968 vydaly redakce *Nového života* v Břeclavi, *Slovácka* v Hodoníně, *Jiskry* v Třebíči a *Našeho života* ve Vyškově po čtyřech zvláštních vydáních, v Blansku vyšlo pět zvláštních vydání *Nového života*. Nejvíce vyšlo zvláštních vydání ve Znojmě, kde jich redakce *Znojemska* vydala deset a místní skupina mládeže vydala čtyři čísla *Svobodného Podují*. Zbývající jihomoravské okresy vydaly jedno nebo i dvě zvláštní čísla, popřípadě pravidelné číslo z těchto dnů přineslo situační zprávy. Od dalších týdeníků v Severomoravském kraji vyšla zvláštní vydání po jednom v Karvině, kde již 22. srpna 1968 vyšlo zvláštní vydání jako společný list *Karvinské noviny – Havíř*, a ve stejný den vydal ONV v Novém Jičíně zvláštní vydání *Rozkvětu*. Stejně tomu bylo v Přerově, kde redakce vydala 22. srpna zvláštní vydání týdeníku *Nové Přerovsko*. Vydavatelem bruntálského týdeníku *Vpřed* byl Okresní národní výbor a vyšla od něj v srpnových dnech čtyři zvláštní vydání.

Pro závodní časopisy byly vyhrazeny stejné tiskárny jako pro okresní noviny. V době okupace z nedostatku výrobní kapacity byla ovšem dávána přednost okresním novinám, a tak se závodní časopisy uchýlovaly k náhradní technice výroby – cyklostylu nebo romayoru. V moravských krajích vycházelo v roce 1968 35 závodních časopisů, v nichž jen 15 redakcí vydalo zvláštní vydání. Tak např. v Tatře Studénka vyšlo v srpnových dnech okupace 22 čísel *Tatrováka*, v Přerovských strojírnách vyšlo 17 čísel *Svobodného strojaře*, Sigma Lutín vydala 8 zvláštních čísel časopisu *Mírový proud*.

Sovětským politikům se nepodařilo ustavit pro odpor prezidenta republiky Ludvíka Svobody kolaborantskou „dělnicko-rolnickou“ vládu, která by zvrátila demokratický vývoj Československa. Ještě 21. srpna se sešla v Praze legální československá vláda a zasedalo mimořádné Národní shromáždění; oba nejvyšší orgány požadovaly odchod cizích vojsk. Již na 22. srpna byl svolán mimořádný sjezd KSČ, který odsoudil okupaci vojsky pěti států Varšavské smlouvy, schválil výzvu komunistickým a dělnickým stranám světa, jež požádal o pomoc při prosazování odchodu cizích vojsk, a zvolil nový Ústřední výbor Komunistické strany Československa, ve kterém znovu potvrdil Alexandra Dubčeka ve funkci prvního tajemníka. O činnosti nejvyšších stranických a státních orgánů informovala média a jejich prostřednictvím tak mohla veřejnost sledovat politické dění a spontánně je podporovat.

Na jedné straně lidé respektovali výzvy k zachování klidu a rozvahy, naproti tomu dokázali své názory vyjádřit nápisy, letáky či rezolucemi, které byly průvodním jevem dramatického společenského dění v každé obci.

Výtisky zvláštních vydání jsou dnes dochované v paměťových institucích, ovšem spíše v archivech nebo muzeích, než ve vědeckých knihovnách. V srpnu 1968 vycházelo celkem 68 titulů ústředních, krajských, okresních a závodních novin, z toho 47 redakcí vydalo zvláštní vydání, v nichž bylo 271 čísel. Víme jen o 11 číslech, která se nám nepodařilo dohledat.

Při vyhledávání zvláštních vydání v archivech a muzeích jsme objevili také strojopis záznamu tiskové porady předsedy vlády Oldřicha Černíka s šéfredaktory ústředních deníků z 28. srpna 1968. Shrnul na ní stručný průběh nejdůležitějších událostí: ve středu 21. srpna 1968 navštívil Oldřich Pavlovský (ministr vnitřního obchodu) s Aloisem Indrou prezidenta republiky a oznámili, že přinášejí demisi vlády podepsanou Ing. Oldřichem Černíkem. Prezident Svoboda prohlásil, že demisi vlády může přijmout pouze od premiéra vlády osobně. V té době byl již O. Černík internován, šlo tedy o podvrh. Dále popsal, jak se na Hrad dostavil velvyslanec SSSR Červoněnko v doprovodu Koldera, Indry a Švestky a rovněž jim prezident sdělil, že s nimi nemá co jednat, a vymínil si, že pokud bude jednat v Moskvě, tak jen s podmínkou, aby jednání byli přítomni Dubček, Smrkovský a Černík a také Indra, Kolder a Švestka, aby se situace mohla vyjasnit. Na jednání do Moskvy byli jednotliví internovaní představitelé státu dodatečně přiváženi. Při příletu odmítl prezident Svoboda obvyklé objímání a odstrčil Brežněva. Proto filmové záběry z uvítání na letišti byly podvrženými dokumenty. Při jednání znemožnil Brežněv jakýkoliv svobodný projev českých představitelů, s výjimkou prezidenta Svobody. Přerušoval výroky, nenechal dokončit myšlenky, arogantně mával rukou. Od okamžiku, kdy americký prezident Johnson prohlásil, že odjíždí na svoji farmu (po konzultaci o úmluvě sféry vlivu východ-západ), se jednání ze strany Brežněva ještě podstatně zhoršovalo. Dubček byl prohlášen sovětskými představiteli za zrádce komunismu. K žádnému podepsání dohody nedošlo a komuniké, které bylo původně třikrát delší, bylo během jednání zkracováno. Brežněv chtěl dosáhnout ustavení nové vlády z „kolaborantů“ nebo přijetí okupační vlády. Další alternativou bylo připojit ČSSR k SSSR.

Podle zápisu z tiskové konference premiéra Černíka sehrál významnou roli Zdeněk Mlynář, který předstíral nesouhlas s XIV. sjezdem KSČ a vyžádal si od Červoněnka povolení cesty do Moskvy, aby mohl informovat vládu. Rusové to nepochopili a díky Mlynářovi byli Svoboda, Dubček a ostatní účastníci jednání informováni o situaci doma a počali se houževnatěji bránit. V jednání nastal příznivější obrat pro československou stranu, jejíž zástupci však museli přijmout tři podmínky, které měly být splněny do čtyř dnů: 1) prohlášení

XIV. sjezdu za neplatný, 2) zrušení organizací KAN (Klub angažovaných nestraníků) a K 231 (Klub bývalých politických vězňů, *pozn. red.*) a nedovolit obnovení sociálně demokratické strany, 3) zavedení cenzury zpráv o SSSR. Splnění těchto podmínek mělo být předpokladem k odchodu okupačních vojsk, který měl probíhat ve třech etapách: 1) odchod z měst do vojenských prostorů, 2) odchod z vládních budov, rozhlasu a televize, 3) úplný odchod. V případě nesplnění podmínek se vojsko mělo vrátit do původních postavení. Gustáv Husák, který doprovázel Ludvíka Svobodu do Moskvy, vzal na sebe nevděčnou roli prosadit tu první podmínku, když na probíhajícím jednání mimořádného sjezdu KSS došlo ke zrušení XIV. sjezdu KSČ.

Následovalo usnesení vlády č. 292 ze dne 30. srpna 1968 o mimořádných opatřeních ke kontrole tisku, kterým byla opět zřízena cenzura ustavením Úřadu pro tisk a informace. Tento nový úřad měl při krajských správách ministerstva vnitra své expozitury, kam redakce posílaly „povinný výtisk“ jednotlivých čísel novin. Cenzuru však nahradila autocenzura, šéfredaktor odpovídal za plnění vládních pokynů. Novináři si sami hlídali, aby nebyli autory příspěvků, s nimiž by se mohli dostat do problémů. Redakce novin dbaly o to, aby každá zpráva byla doplněna šifrou redaktora, aby tak odpovědnost byla s jistotou dohledatelná. Nastalo období tzv. normalizace. Stranické čistky postihly zejména novináře. Z 68 šéfredaktorů novin a časopisů vydávaných v obou moravských krajích byli všichni ze svých funkcí „odejiti“, rok 1971 přečkali jen dva ze 23 okresních novin a tři ze 35 závodních časopisů.

Národní shromáždění přijalo 13. září 1968 zákon č. 127/68 Sb. – Zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a dalších hromadných informačních prostředků, který se odvolával na zájem o další pokojný vývoj v oblasti periodického tisku. Úředně byly zastaveny některé časopisy. Nejvíce bylo těch, které vydával Svaz čs. spisovatelů, jako týdeník *Listy* a časopisy *Plamen* a *Tvář*, mezi nimi také moravské kulturní revue *Červený květ* vydávaný v Ostravě nebo *Host do domu* a *Index* vycházející v Brně. Mládežnickým organizacím byly zastaveny revue *My*, *Student*, novinářům týdeníky *Reportér* nebo *Politika* a desítky dalších.

doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.

Od maturity na Střední knihovnické škole pracoval jako knihovník. V roce 1970 přijal místo v oddělení bibliografie v Moravské zemské knihovně. Do roku 2010 byl jejím ředitelem a zasloužil se o výstavbu nové moderní budovy, otevřené v dubnu 2001. Učil na Masarykově

univerzitě v Brně a Slezské univerzitě v Opavě. V letech 1992–2010 byl předsedou Sdružení knihoven ČR. V současnosti je členem výboru Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně.

Seznam bibliografických odkazů

HOPPE, Jiří, 2004. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 441 s. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 11. ISBN 80-7285-039-3.

KONČELÍK, Jakub, 2009. Mediální politika a srpen 1968. In: MAGÁL, Slavomír, Miloš MISTRÍK a Martin SOLÍK, eds. *Masmediálna komunikácia a realita*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, sv. 2, s. 203–219.

KÖPPLOVÁ, Barbara a Radim WOLÁK, eds., 2008. *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha: Radioservis. 170 s. ISBN 978-80-86212-94-4.

PEJČOCH, Ivo, 2017. *Okupace 1968 a její oběti: nové pohledy na invazi armád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, počátek okupace a její oběti*. Praha: Vojenský historický ústav. 303 s. ISBN 978-80-7278-699-2.

Sedm pražských dnů: 21.–27. srpen 1968: dokumentace, 1990. Předmluva Josef Macek. Doslov Vilém Prečan. Praha: Academia. 406 s., 57 s. obr. příl. ISBN 80-200-0237-5.

ROBINSON ZLÍN

Mgr. Eva Filípková

Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně

Abstrakt

Proti okupaci se postavili lidé ve všech městech Československa, v tom Zlín nebyl výjimkou. Ojedinělý však něčím přece jen byl. Po ukončení vysílání Československého rozhlasu se éterem ze Zlína nesly informace nejen do celého Československa, ale i do celé Evropy. Na „legální vysílač Gottwaldov“, ale i Zlínský kraj v těchto několika zásadních dnech, se podíváme prostřednictvím dobového tisku.

Abstract

People in all cities in Czechoslovakia have opposed the occupation and Zlín was no exception. But there was something unique about Zlín after all. After the Czechoslovak radio stopped broadcasting, the transmissions from Zlín poured not only to Czechoslovakia, but to the whole of Europe as well. Let's look at "legal transmitter Gottwaldov" and the Zlín region during those crucial days through contemporary press.

V roce 2018 uběhne 50 let od události, která ovlivnila celé Československo i jeho obyvatele na dlouhá léta. Pojdme prostřednictvím zlínského tisku zrekonstruovat, jak to v těch několika zásadních dnech probíhalo ve Zlínském kraji.

Po probuzení ráno 21. srpna čekalo na obyvatele Zlína, tak jako na všechny ostatní v republice, nemilé překvapení. Na ulicích byli vojáci a přijížděly stále další a další tanky a obrněná vozidla. Bylo jen přirozené, že vznikla potřeba informací. Získat je zdánlivě nebylo těžké. Stačilo zapnout si rozhlas, vzít do ruky ranní noviny nebo pustit Československou televizi. Zdánlivě. V 6:55 sice začalo mimořádné vysílání Československé televize, ale zároveň se začaly šířit informace, že redakce i tiskárny různých novin byly obsazeny.¹

¹ Mezi zdánlivě obsazené redakce mělo patřit kupříkladu Rudé právo, což popřelo jeho zvláštní vydání 21. srpna.

A postupně se začaly odmlčovat rozhlasové stanice, protože byly obsazovány.² Byly přerušeny telefonní i dálkopisné linky. Mezi lidmi začaly vzrůstat obavy.

Když se lidem do rukou přece jen dostaly noviny, nepřinesly jim sice uklidnění, ale poskytly alespoň nějaké informace o tom, co se děje. Dozvěděli se, že v noci kolem 23. hodiny vstoupila vojska SSSR, NDR, Bulharské lidové republiky, Polské lidové republiky a Maďarské lidové republiky na území Československa. To bylo jediné, co zatím českoslovenští představitelé věděli, ale vybízeli občany ke klidu a rozvaze. České rozhlasové stanice se postupně odmlčovaly, zároveň se však objevila nová rozhlasová stanice Vltava na vlně 210 metrů, sídlící ve Varšavě. Šlo o vysílání okupantů, mluvilo se zde špatnou češtinou a slovenštinou a lidé byli vyzýváni, aby tuto stanici neposlouchali.

Jak postupně umlkaly jednotlivé rozhlasové stanice, přemýšleli pracovníci těch, které dosud tento osud nepostihl, jak nejučinněji s tím bojovat. A už kolem deváté ráno 21. srpna přišli lidé ze zlínského rozhlasu s řešením, jak z původně lokálního vysílání pokrýt co největší oblast. Dlouhovlnný vysílač Topolná.³ Zkusili to a do 15 minut už byli v éteru.

Postupně se začala ozývat různá města, jako Prostějov, Vsetín, Valašské Meziříčí, Trenčín aj., že vysílání slyší. Neznámý silný vysílač Gottwaldov, slyšitelný v celé Evropě, hlásila i agentura Reuters. V Praze na Václavském náměstí stáli lidé s tranzistorovými přijímači a skandovali: „*At' žije Morava, at' žije Gottwaldov!*“ Kolem poledne už byl zlínský rozhlas jediným legálním českým vysíláním v republice. Novináři i obyvatelé nyní rozlišovali rozhlas na legální, tedy český, a ilegální, který provozovali okupanti. Naopak moskevské vysílání jako ilegální ukazovalo to vysílání české, které podle nich bylo řízeno kontrarevolučními živly.

Už ve čtvrtek 22. srpna věnoval mnichovský *Bildzeitung*, který vycházel v nákladu 4,5 milionu výtisků, téměř celé číslo okupaci Československa. Hovořilo se v něm mimo jiné i o svobodném vysílači Gottwaldov a volání o pomoc, které se jeho prostřednictvím neslo, ale také o hesle, které se ve vysílání začalo ozývat v odpoledních hodinách – *Držme pohromadě!* U mikrofonů se kromě rozhlasových moderátorů a reportérů střídali i herci zlínského divadla. U čtyř telefonů v redakci se pak střídali funkcionáři, partyzáni, ale i obyčejní lidé, kteří chtěli pomoci. Rozhlasový štáb čítal 40 lidí. Své práci se věnovali opravdu naplno a někteří z nich

² Obsazen a tím i umlčen byl kupříkladu brněnský a také ostravský rozhlas.

³ RKS Topolná je jediným dlouhovlnným vysílačem v ČR; byl uveden do provozu v roce 1951, jeho součástí jsou dva stožáry vysoké 270 metrů, které jsou schopny výkonu až 1 500 kilowatt a jsou jedenáctou nejvyšší stavbou v ČR.

za čtyři dny spali jen asi 7 hodin. Pracovníci se střídali ve třech směnách: většinou šlo o brigádníky a čtyři profesionální „rozhlasáky“, včetně technika. Pomoc nabídlo více než 100 lidí různých profesí. Velkou pomoc poskytli i spolupracovníci mimo studio, kteří ve dne i v noci seděli u přijímačů, zachytávali zprávy z celého světa a předávali je štábu.

První den dostala ve vysílání prostor se vyjádřit i mladá Sovětka, která v Československu byla na dovolené a projevila tak veřejně nesouhlas s okupací. Protože vysílání bylo slyšet až v Sovětském svazu, slyšeli i jeho obyvatelé slova sovětské ženy: „*Vojáci, vraťte se domů*“. Možnost promluvit neměli jen „neznámí“, ale naopak i známé osobnosti, které poskytovaly rozhovory k událostem proběhlým i chystaným.⁴ Celým éterem i stránkami novin se kromě nesouhlasu s okupací nesla i další zpráva. Pracovníci rozhlasu nevědí, jak dlouho budou ještě moci vysílat, ale nepřestanou dřív, než budou muset.

Nečekané a nevyzpytatelné situaci se samozřejmě přizpůsobili i novináři a lidé byli informováni, že noviny *Naše pravda* budou vycházet nepravidelně podle potřeby.

V 18:30 projela Otrokovice směrem na Tlumačov první skupina několika osobních vozů a obojživelníků. Hodonín byl ve 20:15 již plný sovětských aut a tanků. V hradištských kasárnách postavili vojáci do bran tanky, aby okupanti nemohli dovnitř. Na letištích pak pracovali zaměstnanci a nadšenci s vysílačkami a rušičkami. Byli úspěšní a jedno letadlo muselo odletět, protože nebylo schopno přistát.

Protestní a podpisové akce proti okupaci a pro podporu vlády se rozvíjely zcela spontánně, např. ve Valašských Kloboukách se při rozdávání *Naší pravdy* za krátkou dobu sesbíralo 709 podpisů. Starost některých obyvatel byla umocněna ještě jinými okolnostmi. Byly prázdniny, mnohé děti byly na chmelových brigádách a rodiče o nich neměli sebemenší informace. Jeden ze členů ONV se na místa, kde byly zlínské děti, rozjel a o situaci průběžně telefonem informoval.

Že vysílání zlínského rozhlasu nebylo okupantům po vůli, naznačuje i to, že se snažili zabránit šíření signálu. V noci z 21. na 22. obsadili vysílač Topolná. Vysílání to nezabránilo, a tak kolem 11. hodiny přistála u dalšího vysílače na Pasekách helikoptéra, ze které vystoupil sovětský výsadek vedený plukovníkem. Vojáci v rojnici obsadili vysílač a s odjištěnými samopaly vyhnali čtyři zaměstnance dílny ven a podrobili je osobní prohlídce. Posléze prohledali zařízení budovy i byt vedoucího dílny. Když nenašli žádné vysílací zařízení, zničili spojovací kabely a odešli.

⁴ Například Miroslav Zikmund po návratu z Prahy ze zasedání zamířil rovnou na pracoviště rozhlasu, kde poskytl rozhovor.

Znechucení cítili obyvatelé kraje nejen z okupantů, ale také z některých „vlastních“. Snad největší nevěli vyvolal Alois Indra,⁵ poslanec Národního shromáždění za Gottwaldov, který se k okupaci vyjádřil kladně. Lidé tedy zorganizovali podpisovou akci za jeho odstoupení a nedůvěru Indrovi vyjádřilo rovnou 59 864 občanů z 261 měst, míst a závodů kraje.

Už ve čtvrtek 22. srpna zaplatili za okupaci Československa první lidé životem i ve Zlínském kraji. Kupodivu to však nebyli obyvatelé, ale sovětsí vojáci. Na silnici mezi Napajedly a Spytihněví opravovali gazík, který se porouchal, osádka příjíždějícího tanku ho však nebrala na vědomí a najela na něj. Výsledkem byli dva mrtví a jeden zraněný. Mrtví a ranění se objevovali v celé republice. V Praze bylo 20 těžce raněných, v Liberci 8 mrtvých a 47 raněných, v Jilemnici byla usmrcena jedna dívka při fotografování, v Košicích byli 2 mrtví a 2 ranění, v Brně 2 mrtví, v Jihlavě 1 mrtvý... Prvním mrtvým ze Zlínského kraje byl šestadvacetiletý stavební technik Průmyslových staveb Gottwaldov Jaroslav Novák z Napajedel. Ve dnech, kdy došlo k okupaci Československa, pracoval v Praze-Jinonicích a 21. srpna ho v blízkosti Československého rozhlasu zasáhla střela ze samopalu. Zranění samo nebylo smrtelné. Protože však vojáci stříleli na vše, co se hýbalo, nepodařilo se k němu dostat včas a poskytnout mu pomoc, a tak vykrvácel. Jeho pohřeb se konal v pátek 6. září v Napajedlích; rakev byla překryta československou vlajkou a za účasti tisíců občanů se pohřeb stal jakýmsi manifestem.

Asi půl hodiny po půlnoci vstoupily do budovy zlínského ONV sovětské jednotky s prosbou (ne žádostí) o umístění jednotky a o místnost. Stěžovali si, že jim nikdo nechtěl poradit, kde ONV sídlí, a prosili, aby po nich lidé neházeli kamení. Jednotka ztratila už čtyři vojíny v Košicích a chtěli je pohřbit ve Starém Městě. Přítomní zastupitelé a úředníci s nimi mluvili zásadně česky, vše si nechali překládat a odmítli odstranění nápisů. Vojáci i v průběhu rozhovoru trvali na tom, že jsou přátelé a přijeli Československo osvobodit. Rozhovor se dvěma členkami předsednictva OV přenášel zlínský rozhlas, výňatky si pak mohli přečíst čtenáři *Naší pravdy*.

Tichým protestem bylo i vyvěšování transparentů. Daly se pověsit takřka kamkoliv a mnozí toho využili. Mladá zlínská žena si ho pověsila na kočárek s dítětem a napsala na něj: „*Vraťte mi Dubčeka! Mirečka*“. Což novináři vděčně kvitovali titulkem „*Vyhovte Mirečce*“.

⁵ Československý politik, člen Komunistické strany Československa. Po absolvování Vysoké školy ÚV KSČ působil jako krajský tajemník KSČ v Gottwaldově, poté jako předseda Státní plánovací komise a ministr a posléze jako ministr dopravy, poslanec a člen ÚV KSČ. Byl jedním z autorů tzv. zvacího dopisu a bezprostředně po spuštění invaze se neúspěšně pokusil sestavit kolaborantskou vládu.

Transparenty se však vyvěšovaly i velké, např. před závody. Ve Velké nad Veličkou na něj česky a rusky napsali: „Proč jste přijeli do ČSSR?“ Dvakrát ho okupanti strhli, a když to nepomohlo, potřetí ho proděravěli kulkami ze samopalů.

V některých městech se okupanti mísili i do politiky. Ve Valašském Meziříčí zastavili činnost Československé straně lidové a Československé straně socialistické a nechali jen Komunistickou stranu Československa. Na NV pak prohlásili, že kdo s nimi nechce spolupracovat, ať jde.

Aby byly zajištěny kvalitnější a čerstvější informace, spojily se, tak jako na různých místech v republice, i zlínské redakce *Naší pravdy*, *Tepu*, *Gottwaldovského kováka* a *Rudého října* a vydávaly společnými silami jen jeden deník. První číslo tohoto speciálního deníku vyšlo už 23. srpna. Některé redakce závodních časopisů se kromě spolupráce na vydávání *Naší pravdy* věnovaly i vydávání cyklostylovaných letáků.⁶

Jako nesouhlas s uvězněním Dubčeka, Černíka, Smrkovského a dalších byla i ve Zlínském kraji naplánována stávka. Uskutečnila se 23. srpna mezi 12. a 13. hodinou: rozezvučely se sirény, zastavila se nejen práce v průmyslových závodech, obchodech i zemědělství, ale i městská doprava ve Zlíně a Otrokovicích. V provozu zůstaly nemocnice, elektrárna, vodárna, plynárna, autobusové linky ČSAD, železnice, pekárny, mlékárny, masný průmysl, jídelny a restaurace. Zvony, sirény a klaksony se na protest rozezněly i v pondělí 26. srpna od 9 hodin.

Okupace neovlivnila jen Čechoslováky, ale i zahraniční občany, kteří v Československu pracovali. V otrokovické pneumatikárně pracovali u firmy Krupp a Miagg Němci, u firmy Simons Angličané. Tito i s rodinami odjeli už ráno 24. srpna do Vídně. Naopak jugoslávští pracovníci firmy Pelagonia zůstali.

Okupanti se zlínské vysílání rozhlasu snažili potlačit dvěma způsoby: umlčením vysílače a také nalezením redakce. Jedno se jim nepodařilo, druhé sice ano, ale nebylo jim to k ničemu. I když ve studiu vládla vzrušená atmosféra, dolehly na redakci a všechny její pracovníky těžké chvílky; jednou z nejtěžších bylo vyřazení vysílače Topolná. Ale ani to vysílání nezastavilo, přenos převzala Kroměříž a Vsetín, později dvě krátkovlnné vysílačky a nakonec i vysílač Dobrochov-Praha I; vysílání tak pokrylo celou Moravu a západní

⁶ Např. redakce *Tepu* vydávala několikrát denně letáky obsahující nejzajímavější zprávy z vysílání legálních rozhlasů. V *Rudém říjnu* byli nuceni k podobnému kroku přikročit kvůli nadměrnému hluku v některých provozech, který znemožňoval poslouchání rozhlasu: skupina dobrovolníků poslouchala rozhlas a zápisky z něj přepisovala na letáky, které byly roznášeny po dílnách.

Slovensko. V prvních třech dnech okupace bylo zlínské vysílání jediné, které bylo na Slovensku slyšet.

V pátek 23. srpna se vysílání odmlčelo, což všechny zneklidnilo. Důvod byl prostý. Aby zabránili okupantům v nalezení redakce, museli ji v průběhu její aktivní činnosti několikrát stěhovat na nové působiště. I když sami nemohli pomáhat ve studiu, mnozí lidé se snažili pomoci alespoň jinou cestou. Například prostřednictvím zásobování studia jídlem a potravinami. Redakci je dodaly třeba mlékárny, Masna, Jednota, různé restaurace a jídelny nebo rada ONV. Jídlo denně telefonicky nabízela i spousta dalších lidí, což z konspiračních důvodů museli odmítat, ale i přesto je tato podpora těšila.

Reportér *Naší pravdy* se pokusil dojet k obsazenému vysílači Topolná. Již u brány stála sovětská hlídka se samopaly, která na rozkaz podplukovníka nikoho z civilistů nepustila dovnitř. Ani přímluvy českých důstojníků nepomohly, a reportér tak byl nucen odjet s nepořízenou.

S postupem času se začala objevovat i další rozhlasová vysílání. Na území Zlínského kraje bylo možné zachytit vysílání devátého kanálu z Brna. Bylo však třeba mít příslušnou anténu. V některých místech se dalo zachytit i vídeňské vysílání – pomocí správně natočené antény nebo prostřednictvím televizního přijímače, zde však bylo třeba mít zapojený i adaptor zvuku.

Čechům je humor vlastní a pomocí vtípu se vyrovnávají i se složitými situacemi, což se ukázalo i v této těžké chvíli. Novináři s odvahou uveřejňovali vtípy a posměšné básničky na adresu okupantů, ale i sami s ironií komentovali současné dění. Všimli si například jedné zajímavosti: „*A pak, že naše slovo nemá váhu, napsali jsme jich jen dva tisíce a poslali na nás 600.000 vojáků.*“ (Anon, 29. 8. 1968b, s. 2.). Zajímavě bylo glosováno i vysílání na Vltavě, kde vysvětlovali, že přijeli zachránit socialismus v Československu. Českého redaktora to dost udivilo, zvláště proto, že nikdo netušil, jaký je tu chaos, než se do toho okupanti zamíchali, a dokonce všichni žili v mylných představách, že se vše obrací k lepšímu. Podotkl, jak moc se člověk může mýlit, když se na to nedívá ze správného úhlu tak jako sovětský tisk, podle kterého jsou zde jen kontrarevoluční živly, které víří klidnou hladinu, zatímco ostatní lid okupanty vítá s otevřenou náručí. A novinář pak ironicky shrnul situaci, že lidé pomalují celou republiku nápisy, vyvěsí černé prapory, odmítají kolaboraci, a u toho všeho jaksi přehlédnou, že vlastně vítají sovětské vojáky s láskou.

Cokoliv, co odkazovalo na Sovětský svaz, se stalo nechtěným a nežádoucím. Projevilo se to nejen u zažitých běžně užívaných frází jako ruská vejce a ruské kolo, kterým se začalo říkat okupantská vejce a okupantské kolo, ale také u pojmenování závodů, hotelů a jiných zařízení. Nevoli vyvolal i největší hotel ve Zlíně, hotel Moskva: dvoumetrový název hotelu

byl za potlesku stovek občanů stržen a spolu s tím byl vyhlášen konkurz na nové jméno hotelu. Zaměstnanci začali zároveň dodržovat nové směrnice, okupanty zásadně neobsluhovali, bylo pozastaveno vydávání alkoholických nápojů a plánované konference a jednání byly zrušeny a hotel nakonec zel prázdnotou. Stejně tak se hledal nový název pro otrokovický *Rudý říjen*. Změnil se i název firemního časopisu na *Nový směr*.

I přesto, že obyvatelé okupační vojáků neměli rádi a snažili se je ignorovat, v některých situacích jim jich bylo líto. U jednotek vážlo zásobování potravinami, a tak vojáci v blízkých lesích sbírali holubinky, které nožikem čistili a hned syrové je jedli. I přes lítost pravidlo, že okupantům se nic nedává, nikdo neporušoval. Ve Starém Městě, kde sídlilo několik takových jednotek, si vojáci pomohli jinak. V místním JZD jich několik zabavilo hlídače a při tom zmizeli dva koně. Redaktor poukázal na dvě možnosti, jak s nimi mohli vojáci naložit. Prvním z nich bylo jejich zapřažení před auta, druhým naplnění hladových žaludků, což se jevilo jako pravděpodobnější.

Lidé vojákům, kteří projížděli jejich městy, rozdávali letáky a debatovali s nimi. Někteří z vojáků letáky odmítali, jiní si je vzali a zmuchlané je odhodili, a někteří se naopak natahovali z aut, brali si je a četli. Mnozí po přečtení letáků s obyvateli i debatovali a Češi se pak dozvěděli zajímavé věci. Třeba odpověď na otázku, proč nebyli potlačovat kontrarevoluci v Číně. To prý bylo něco jiného: Číňanů je 200 milionů a Čechoslováků jen milionů čtrnáct.

Moskevský rozhlas a stanice Vltava 26. srpna přenášely výzvu Dajana Bojanoviče,⁷ aby příslušníci partyzánské brigády spolupracovali s okupačními armádami. Českoslovenští partyzáni se od této výzvy distancovali a slíbili věrnost legální české vládě (Dubčekovi, Smrkovskému a Černíkovi).

V nastalé situaci se zvýšila solidarita lidí, která se projevila například tím, že transfuzním stanicím se začali hlásit dobrovolní dárci krve. Zlínská stanice odebrala už 23. srpna krev prvním z těchto dárců, a to osmi lékařům a sestřám ze stomatologického oddělení nemocnice, 26. srpna pak darovalo krev 26 lidí ze slavičínské Zbrojovky a hlásili se další a další dobrovolníci např. z Fatry a Pozemních staveb.

Na druhou stranu si pamětníci válečných let v obavách z budoucího vývoje začali dělat zásoby důležitých věcí, jako potravin a léků. Někteří v lékárnách utratili za léky i přes 50 Kčs. Porovnání nákupů potravin pak bylo neméně zajímavé. Při srovnání nákupů v jednom běžném květnovém týdnu a v okupačním srpnovém týdnu se nakoupilo průměrně o dvě kila

⁷ Dajan Bojanovič (někdy též Bajanovič) Murzin – bývalý velitel 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky.

mouky více, téměř čtyřnásobek soli, více než trojnásobek cukru a oleje a přibližně dvojnásobek těstovin.

Okupace neměla vliv jen na lidi, ale také na infrastrukturu. Silnice nebyly stavěny na přepravu transportérů a tanků, a proto tyto přesuny brzy začaly zanechávat následky v podobě drobení a děr. Památku na jejich průjezd však nesly i některé domy. Ve Starém Městě z neznámých příčin jeden z tanků vybočil z řady a zboural polovinu domu, což na tvářích ostatních vyvolalo úsměvy.

I mezi vojáky okupačních armád se našli takoví, kteří se nebáli vyjádřit nesouhlas. Jeden z transportérů, které se pohybovaly okolo zlínského zimního stadionu, měl na předním štítě vyvěšenu fotografii Dubčeka a Svobody. Na jiném místě podali dalším vojákům jeden z letáků v češtině a ruštině: *„Sovětský voják dočetl, sáhl do vozidla, bere z něho knížku, něco do ní píše. Pak se znovu rozehrměl motor transportéru a voják z rozjíždějícího vozidla hází knížku do náruče mládežníka. Na její předsádce a titulní stránce je napsáno těchto několik vět: „Jsme vaši přátelé! Nezlobte se! Historie nás odsoudí!“ „Sovětské lidi jsou duší i srdcem s vámi, dráží českoslovenští přátelé!“ „Náš lid k vám chová hlubokou úctu a vážnost.““* (ryl, 1968, s. 2.).

Zlínskému rozhlasu se nakonec podařilo vysílat od 21. do 26. srpna 1968. Odvahu i obětavou práci ocenil i městský národní výbor, který na své schůzi kolektiv pracovníků udělil Cenu města Gottwaldova a zároveň i finanční odměnu ve výši 10 000 Kčs, kterou za potlesku všech převzal jeden z pracovníků legálního vysílače Gottwaldov, redaktor Vladimír Hradil. Jednotlivci i kolektivy pak měli ještě převzít pamětní medaile. Pracovníci ZPS jim za jejich obětavou práci, konanou i přes riziko ohrožení vlastního života, nabídli týdenní pobyt zdarma ve svém rekreačním středisku Jeleňovská. Odměnu 10 000 Kčs se kolektiv rozhlasu rozhodl darovat těm, kteří budou po odchodu vojsk nejvíce postiženi.

Na situaci reagovalo i Divadlo pracujících. Kromě toho, že někteří z herců se zapojili do vysílání rozhlasu, bylo rozhodnuto, že v krátkém čase do počátku sezony nacvičí a při zahájení sehrají Čapkovu *Bílou nemoc*. Hra byla nazkoušena za necelých čtrnáct dní a premiéra 14. září byla slavnostně zahájena státní hymnou. V kinech se nehrály filmy, které vznikly v kterémkoliv z okupantských států, ale jen kupříkladu francouzské nebo anglické. Pracovníci knihkupectví na situaci reagovali prostřednictvím knih. Do výlohy vystavili *Nejen černé uniformy* M. Ivanova, Jelínkovo *Malé Waterloo*, Dickensovy *Nadějné vyhlídky* a *Zlé časy*, *Vyhnanství* L. Feuchtwangera, Azuelovy *Vojáky bídy*, Maderovy *Gangstery v akci*, *Stezkami hrdinů* V. Fedosejeva, Fleissigovo *Žoldněřské intermezzo*, *Chvilku odvahy* J. Andrejse, Millerovo *Ohnisko nenávisti*, Walsеровu *Spoluúčast na mém konci* a *Neohlížež se, zkameníš* A. Wagnerové.

V pátek 30. srpna se spojené redakce *Naší pravdy*, *Tepu*, *Gottwaldovského kováka* a *Rudého října* rozdělily. Od září vycházely již opět jako samostatné noviny a také přestaly vycházet jako deník. Pozvolna nastávala doba normalizace.

Mgr. Eva Filípková

Od roku 2008 působí v oddělení bibliografie a informačních služeb v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně. Zaměřuje se zejména na regionální dějiny, osobnosti regionu a regionální tematiku. Spolupodílí se na tvorbě programů akcí pro veřejnost a zajišťuje zejména jejich kulturní složku. Jako lektorka se věnuje informačním lekcím pro střední školy, především s regionální a knižní tematikou. Je jedním ze zakládajících členů a vůdčích osobností divadelního spolku ASPIK.

Seznam bibliografických odkazů

Anon, 1968. Poslední zprávy. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 21. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Věrolomnost. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 21. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968. Poslední zprávy. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 22. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968. Aloisi Indro, za nás už nemluvíte! *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Dnes od 12 do 13 hodin stávka-manifestace. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Dva mrtví. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Jak přišli. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. První mrtví žalují. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Valaši, nedejte se! *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 4.

Anon, 1968. Vojenské tažení, ale práce se nezastavila. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 4.

Anon, 1968. Vyhovte Mirečce. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Jugoslávci zůstávají. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 24. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Také u léků stop křečkům. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 24. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968. Tep x-krát denně. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 24. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Kalná je voda ve Vltavě. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 25. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Ze závodů Svitů. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 25. 8. 1968, roč. [24], s. 4.

Anon, 1968. Davaj nazad. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Hlad u tanků. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Je nás „jen“ 14 miliónů. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 4.

Anon, 1968. Když sundávali Moskvu. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968. Sirény a zvony na protest. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Partyzáni za Dubčeka. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Také náš protest. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Cena rozhlasu. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 28. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Jde o všechno, stůjte při nás. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 29. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Okupantská vejce. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 29. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Rozum do hrsti, ne do štamprle. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 29. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968b. Šito na tělo. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 29. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968. Dík za pochopení. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Kina hrají. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Poslanci MěstNV Gottwaldov včera řekli: Okupace je realita ale nesmiřujme se s ní! *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Škody na silnicích. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Telegraficky. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Druhá nejvyšší budova. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 3. 9. 1968, roč. [24], s. 3.

Anon, 1968. Řeč knih. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 3. 9. 1968, roč. [24], s. 2.

Anon, 1968. Jašek Novák. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 8. 9. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Nový směr. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 8. 9. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Premiéra 14. září. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 8. 9. 1968, roč. [24], s. 1.

Anon, 1968. Strhující zahájení. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 17. 9. 1968, roč. [24], s. 1.

(ek), 1968. Hlas gottwaldovských gumařů: Odmítáme název Rudý říjen. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 4.

[hh], 1968. Mir. Zikmund: Naše síla je v pohrdání. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 25. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

[hh], 1968. Tady je svobodný legální vysílač Gottwaldov. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 25. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

-hl-, 1968. Devátý kanál vysílá. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

-hv-, 1968. Přišlo slovo. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 29. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

CHURANĚ, Milan, 1998. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. 1. vyd. Praha: Libri. 467 s. ISBN 80-859-8344-3.

-jk-, 1968. Absurdní dialog. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 24. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

JK, 1968. Děti na chmelu. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

jk, 1968. Hlásí se dárci. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

(jl), 1968. Jsme vojáci sedmé velmoci, sloužíme lidu. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 22. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

jm, 1968. Úder do žuly. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

-jwa, 1968. Transportér se Svobodou. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 2.

-jwa-, 1968. Nad hrobem J. Nováka. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 10. 9. 1968, roč. [24], s. 1.

(mk), 1968. Zastavila. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 21. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 22. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 24. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 25. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 28. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 29. 8. 1968, roč. [24], č. 77.

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24].

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 3. 9. 1968, roč. [24], č. 78.

Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1968. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 8. 9. 1968, roč. [24], č. 79.

(np), 1968. Přepadení vysílače. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

-or-, 1968. Rozhlasáci, drželi jste se: Strojáři vám nabízejí zdarma rekreaci na Jeleňovské. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 28. 8. 1968, [24], s. 4.

Předsednictvo OV KSČ Gottwaldov, 1968. Prohlášení okresního výboru Komunistické strany Československa. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 21. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Redakční kolektivy, 1968. Společně. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 23. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

Redakční kolektivy, 1968. Našim čtenářům na rozloučenou. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 30. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

-ryl-, 1968. Drsná škola pravdy. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, [24], s. 2.

-vm-, 1968. Ormigové zpravodajství. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 24. 8. 1968, roč. [24], s. 4.

(vp), 1968. Cesta nikam. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 28. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

-vp, 1968. Dva tábory. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 28. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

(vp), 1968. Tankem do domů. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 27. 8. 1968, roč. [24], s. 3.

ZIKMUND, Miroslav, 1968. Inž. Mir. Zikmund na vlnách éteru do svědomí těch, s nimiž jsme pili na přátelství. *Naše pravda: list krajského výboru KSČ v Gottwaldově*. Zlín: Okresní vedení KSČ ve Zlíně, 26. 8. 1968, roč. [24], s. 1.

**NAKLADATELSTVÍ RŮŽE – HNÍZDO KONTRAREVOLUCE V JIŽNÍCH
ČECHÁCH**

Mgr. Tamara Pršínová

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Abstrakt

Jak se z regionální kulturní instituce stala vlajková loď "jihočeského" jara a po invazi vojsk Varšavské smlouvy hnízdo kontrarevoluce v jižních Čechách. Příspěvek chce připomenout dobu, kdy se snaha o vydávání kvalitní literatury stala trnem v oku nastupujícím normalizačním mocipánům.

Abstract

How a regional cultural institution became the flagship of the "Prague Spring" in South Bohemia and turned into the regional centre of counter-revolution after the invasion of the Warsaw Pact armies. This article aims to remind us of a period when attempting to publish quality literature was a thorn in normalization nomenclature's side.

Na úvod by bylo dobré uvést, co ovlivnilo společensko-politickou situaci v Českých Budějovicích po 2. světové válce. Byly to tři zásadní změny, které se promítly i do kulturní atmosféry města: 1) odsun Němců – ztráta dvojjazyčného charakteru města; 2) odklon od demokratického a pluralitního ducha první republiky: „...*Kultura je základ, je maják k barikádě i zbraň..., kultura je druh politiky, je moc.*“ (Nouza, 1945, s. 3) – kritika předválečného kulturního života, který umožňoval svobodné tvůrčí vyjadřování a nyní byl terčem, na který útočili právě ti, kteří předválečné svobody sami požívali; 3) konec soukromého podnikání se vztahoval i na nakladatelské podnikání (v roce 1949 zanikla všechna soukromá vydavatelská oprávnění).

V roce 1949 krajské národní výbory začaly se zřizováním krajských vydavatelských podniků, avšak tyto organizace publikovaly zpočátku spíše jen příležitostné tisky, než aby se programově věnovaly vydávání krásné literatury. Od roku 1957, vlivem uvolnění politického klimatu, začaly kraje krajská nakladatelství skutečně zakládat. 1. 1. 1958 vzniklo Krajské nakladatelství v Českých Budějovicích, jehož vydavatelská náplň spočívala

především v dobové publicistice zaměřené na problematiku kraje. Na začátku šedesátých let po příchodu nového ředitele Václava Vejsady (1921–1984) dochází k zásadní změně ve vydavatelské činnosti. Nový ředitel přichází s novou vizí ediční činnosti, dává důraz na profesionalizaci redaktorské práce a snaží se o ekonomickou soběstačnost nakladatelství. Vejsada sestavuje novou literární redakci, přicházejí redaktori Boris Jachnin (1932–2011) a Robert Sak (1933–2014), obsazuje místa výtvarného a technického redaktora – Jiří Müller (1934–2014) a Václav Požárek (1940). A cesta k první úspěchům byla otevřená.

Polovina šedesátých let byla ještě poznamenána programovým hledáním a také snahami o nalezení jakési svébytné vnější podoby knihy. Již v této době začíná částečný odklon od tzv. regionálního pojetí ediční činnosti. Hledají se témata i autoři, kteří naznačují snahu o jistý přesah za hranice regionu. Mezi nejvýznamnější díla vydaná v letech 1962–1967 můžeme počítat *Meziprůzkum nejbliž uplynulého* Věry Linhartové (1964), *Když se psalo c.k.: ze života Českých Budějovic na počátku století* Františka Rady (1965, 1966), *Zlatý věk Růží* Františka Kavky (1966) – vydání této knihy mělo přímo programový význam, *Prsten Třeboňské madoně* Jaroslava Seiferta (1966) – bibliofilské vydání graficky upravil a ilustroval Cyril Bouda a ještě téhož roku vyšlo druhé vydání, a také básnickou sbírku *Sursum* Ivana Diviše (1967).

Období let 1968–1970 se vyznačovalo již naprosto nepokrytou snahou o překročení pouhého regionálního poslání. Důležitým momentem bylo, na návrh redaktora Jana Mareše (1940), přijetí nového názvu – nakladatelství Růže, kterým se redakce hlásila jednak ke svým kořenům v jižních Čechách, k historickému a kulturnímu dědictví Rožmberků, a zároveň nová značka Růže (květina, která se daruje) měla navozovat představu knihy jako daru. Autorem této značky byl dnes významný knižní grafik a typograf Jan Solpera (1939).

Nové programové směřování bylo samozřejmě důsledkem celkového politického uvolnění; promítlo se do snahy o zaplnění bílých míst na knižním trhu vydáváním dříve zakázaných autorů, jimž se pražská nakladatelství nevěnovala. Redaktori nakladatelství Růže se především zaměřili na díla spisovatelů a básníků tzv. katolické orientace. V tomto období tedy vycházejí díla, jako je *Tam* (1968) Jaroslava Durycha – deset básnických meditací v próze nábožensko-filosofického charakteru (pět set výtisků bylo použito jako příležitostný tisk k Novému roku 1969), dále *Hlohový vítr* Ivana Slavíka (1968) s obálkou, vazbou a frontispisem od Jaroslava Šerých. V roce 1969 vycházejí další díla Jaroslava Durycha v edici Česká četba: *Píseň o růži*, a jako pomyslný vrchol vydavatelské činnosti nakladatelství Růže román *Bloudění* s podtitulem *Větší valdštejnská trilogie* v grafické úpravě již zmiňovaného grafika Jana Solpery. V témže roce také vycházejí *Tváře ve stínu* Zdeňka Kalisty (1969) – v tomto případě se programově jednalo o rehabilitaci autora v 50. letech

vězněného. V roce 1970 pak jako labutí píseň usychající Růže *Osud slavného domu: rozkvět a pád rožmberského dominia* Aloise Míky a *Rty a zuby* Bohuslava Reynka (1970).

Srpen 1968 neznamenal bezprostřední zásah do činnosti nakladatelství, ale jeho pracovníci si byli vědomi, že k němu dříve nebo později dojde. Paradoxně rok 1969 a část roku 1970 byly nejlodnější a kvalitativně nejhodnotnější období celé éry nakladatelství Růže. V červenci 1968 nastoupil na místo literárního redaktora Věroslav Mertl, který se podílel na vytvoření časopisu *Arch*; vyšla však pouze čtyři čísla, než byl již v září 1969 na základě rozhodnutí odboru kultury KNV zakázán. V tomto období vydávalo nakladatelství komerčně úspěšné sešitové edice Česká čtyřkorunovka (později byl změněn název edice na Českou četbu) a Statečná srdce, zároveň pro náročného čtenáře edici Hlas, v níž vyšla mj. *Poezie stále budoucí* Josefa Palivce, *Jihočeský zámek korneta Rilka* od Hugo Rokyty či esej o sochaři Františku Bílkovi od Emanuela Chalupného. Málo se také ví, že v roce 1969 vyšla v nakladatelství Růže svého času velmi populární *Besídka zvláštní školy* autorské dvojice Miloslav Šimek a Jiří Grossmann s ilustracemi Jiřího Šlitra a v typografické úpravě grafika Václava Požárka.

Zásah „normalizace“ na sebe nedal dlouho čekat, k personálním postihům došlo již během roku 1970. První byl na řadě ředitel Václav Vejsada, který se odmítal podílet na propouštění členů literární redakce a některých dalších pracovníků. Smutný osud nepostihl jen zaměstnance nakladatelství, ale i některé knihy, které již nestačily vyjít, jako např. tzv. „Černá kniha“ o okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy nebo Hochmanova *Kronika místodržení v Čechách*. Ale byly to i další knihy, které si musely počkat nejméně dvacet let na změnu politické situace, aby mohly být vydány. Můžeme jmenovat dílo o jihočeském baroku z pera historika Zdeňka Kalisty nebo soubor Jihočeských pověstí rodáka ze Staré Hlíny u Třeboně, spisovatele a překladatele Radovana Krátkého. Nejsmutnější osud postihl knížku vzpomínek na staré Budějovice Františka Rady *Když se psalo T.G.M.* (jednalo se o pokračování úspěšného dílu *Když se psalo c.k.*), která byla stažena přímo z knihkupeckých pultů, a sborníček diskusních příspěvků k negativním ohlasům veřejnosti na výstavy moderního umění *Hlasy bez rámu* – tuto knížku stihl stejný osud podruhé: již v roce 1964 byla zakázána KV KSČ a podrobena ostré kritice a v roce 1970 skončila spolu s druhým vydáním veleúspěšné *Besídky zvláštní školy* ve stoupě.

A jak skončili jednotliví členové literární redakce v čele s ředitelem Vejsadou? Byli vyhozeni na dlažbu, a aby uživili sebe i své rodiny, museli si shánět zaměstnání, která neodpovídala jejich schopnostem ani jejich kvalifikaci. Jejich dětem byl přinejmenším ztížen, ne-li znemožněn přístup ke vzdělání, byly jim odebrány pasy, a pokud chtěli vycestovat (samozřejmě pouze do tzv. bratrských, spřátelených zemí), museli postupně žádat

o tzv. výjezdní doložky. Hnízdo kontrarevoluce v jižních Čechách tak bylo zničeno. Do redakce nastoupili normalizátoři, kteří otevřeli cestu autorům ochotným sloužit novým poměrům nastoleným po srpnové invazi.

Na závěr citát ze „znaleckého“ posudku z prosince roku 1969, který se podílel na likvidaci nakladatelství: „...v oblasti ideové se nakladatelství v roce 1968 přiklonilo na stranu reakčního katolického světonázoru agresivního typu Durychova...“, časopis *Arch* měl vytvářet jakési „duchovní spojení mezi jižní Moravou a jižními Čechami...“, objevuje se zde též požadavek na změnu názvu, protože „...kamufluje starý feudalistický názor na jižní Čechy jako na oblast patřící ještě dnes k duchovnímu majetku rodu Rožmberků...“, dále autor tohoto posudku pokračuje: „...katolicismus jižních Čech je orientován protitřídně a protisocialisticky (...)Do znaku dnešních jižních Čech patří jistě jiný emblém pěticipý než pětulistá rožmberská růže...“.

Mgr. Tamara Pršíňová

Po maturitě pracovala v letech 1983–1986 v Národní knihovně v Praze v oddělení článkové bibliografie, v letech 1986–1991 pak v knihovně Psychologického ústavu ČSAV. Po absolvování dálkového studia Ústavu vědeckých informací a knihovnictví FF UK nastoupila do knihovny Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Od roku 1997 pracuje v regionálním oddělení Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích (od roku 2004 jako jeho vedoucí). Podílí se na tvorbě regionální databáze, je odpovědnou redaktorkou ediční řady Jihočeské vědecké knihovny a zároveň autorkou bibliografických soupisů Karla Klostermanna a Věroslava Mertla vydaných v letech 2008 a 2011 v této ediční řadě. Ke 200. výročí narození Adalberta Stiftera zpracovala bibliografii *Adalbert Stifter v českých překladech. Je autorkou článku „Česká (národní?) článková bibliografie – přežitek, nebo moderní služba čtenářům?“*, který vyšel v roce 2014 ve sborníku z 22. konference *Knihovny současnosti*. V roce 1998 knižně vyšla její diplomová práce o českobudějovickém nakladatelství Růže, která obsahuje bibliografický soupis publikací vydaných v tomto nakladatelství v letech 1958–1991. Od roku 2012 je členkou Sekce SDRUK pro bibliografii.

Seznam bibliografických odkazů

BAUER, Michal, 1998. Historie českobudějovického nakladatelství Růže. *Tvar*. Roč. 9, č. 14, s. 23. ISSN 0862-657x.

KOŠNAROVÁ, Veronika, 2014. Hlasy bez rámu: krajské nakladatelství Růže ve věku konkrétní iracionality. *Soudobé dějiny*. Roč. 21, č.3, s. 315–339. ISSN 1210-7050.

MERTL, Věroslav, 2005. *Časy a nečasy: malé paměti*. Vyd. 1. České Budějovice: Růže. 140 s., [15] s. obr. příl. ISBN 80-903485-6-4.

NOUZA, Oldřich, 1945. Střediska lidovýchovy, střediska umění, dům umělců, kultura a my. *Jihočeská pravda*. Roč. 1, č. 2, s. 3.

PRŠÍNOVÁ, Tamara, 1995. *Nakladatelství Růže: profil českobudějovického nakladatelství v letech 1958–1991*. Praha. 169 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

PRŠÍNOVÁ, Tamara, 1998. *Nakladatelství Růže 1958–1991*. Rudolfov: Jelmo. 157 s. Drobnosti českého jihu; sv. 9. ISBN 80-238-2826-6.

PRŠÍNOVÁ, Tamara, 1998. Srpen a "Růže": Růže (1968–1970). *Setkání*. Roč. 9, č. 3, s. 3.

SAK, Robert, 1996. České Budějovice. O Růži. *Souvislosti*. Roč. 7, č. 2/3, s. 118–131. ISSN 0862-6928.

SAK, Robert, 2007. *Co čte a nač myslí historik*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita. 301 s. ISBN 978-80-7040-973-2.

VEJSADA, Václav, 1968. Česká čtyřkorunovka. *Jihočeská pravda*. Roč. 24, č. 113, s. 4.

HORKÝ SRPEN 1968 V LIBERCI: OKUPANTI PŘIJÍŽDĚJÍ

Václav Kříček

Krajská vědecká knihovna Liberec

Abstrakt

Příspěvek popisuje průběh 21. srpna 1968, prvního dne okupace sovětskými vojsky, v Liberci. Liberec nebyl primárním cílem k obsazení, ale stál v cestě k rychlému obsazení Prahy. Během dne došlo k několika střetům obyvatelstva s okupační armádou, což si vyžádalo devět lidských životů a řadu těžce a lehce zraněných. V příspěvku se také hovoří o účasti dramatika Václava Havla a herce Jana Třísky na protiokupačních aktivitách Liberečanů.

Abstract

This article describes the course of August 21 1968, the first day of occupation by the Soviet troops. Liberec was not the primary target of the invasion, but it stood in the way of a fast occupation of Prague. There were several conflicts between the inhabitants and the Soviet army during the day, which resulted in nine deaths and multiple injuries. The article also deals with the participation of the dramatist Václav Havel and the actor Jan Tříška in the resistance in Liberec.

Liberec nebyl v srpnové okupaci primárním cílem obsazení okupačními vojsky, přesto zde došlo ke krveprolití, které jej zařadilo po bok Prahy a Košic.

Úterní letní večer 20. srpna většina Liberečanů tráví tradičně v poklidu a v očekávání dalšího letního dne, nikdo netuší, že se začíná blížit pohroma. Deset minut po půlnoci zazvoní u libereckého tajemníka OV KSČ Josefa Beldy telefon. Volající informuje o překročení československých hranic vojsky pěti států Varšavské smlouvy. Josef Belda neprodleně svolává na jednu hodinu ráno zasedání OV KSČ. Totéž vzápětí učiní i předseda ONV v Liberci Miroslav Skála.

Ve chvíli, kdy oba funkcionáři svolávají schůze, sovětská vojska překračují hranice na dvou místech libereckého okresu: na přechodu s NDR v Hrádku nad Nisou, odkud pokračují ve směru Chrastava–Liberec, a v Novém Městě pod Smrkem na hranici s PLR, odkud pokračují směrem na Frýdlant–Mníšek–Liberec. Primárním cílem okupantů Liberec

není, ale stojí na cestě do Prahy, kterou mají co nejrychleji obsadit. První okupační vojáci přijíždějí do Liberce v 1 hodinu a 30 minut. Jde o předsunuté hlídky, které mají navigovat postupující vojska. Již v této chvíli dochází k prvním střetům s občany, kteří se marně dotazují, co vojáci v Liberci pohledávají. Většinou jim je odpovědí „*ničeho něznajem*“ nebo namířený samopal.

První kolona tanků a obrněných vozidel přijíždí k divadlu a radnici ve 3 hodiny 15 minut. Několik lidí vylézá na lešení, které obepíná radnici, a na projíždějící kolonu házejí prkna z lešení. Tento prvotní odpor ukončí výstražná dávka ze samopalu, která naštěstí nikoho vážně nezraní. Přibližně ve stejnou dobu přijíždí na sousední Sokolovské náměstí kolona od Hrádku nad Nisou. Vstříc jí vybíhají rozjaření mladíci s rozpraženými pažemi a se slovy: „*Kluci, kam jedete!*“ Odpovědí jim byla dávka výstřelů ze samopalu. Jeden z mladíků klesá na dlažbu s průstřelem hlavy. Vážné zranění naštěstí přežil.

S pokračujícím dnem přibývá v ulicích města lidí, kteří dávají najevo své rozhořčení. V 7 hodin 15 minut někdo z přihlížejících hodí po projíždějící koloně kousek heraklitu, který zasáhne řidiče gazíku. Auto zastavuje a vybíhají z něj dva vojáci, kteří začnou střílet do vzduchu. Současně vyjíždí ze zatačky od divadla tank, který začne pálit do lidí. Následuje zběsilá třiminutová střelba na radnici a divadlo. Výsledkem jsou zastřelení devatenáctiletý Zdeněk Dragoun, pětadvacetiletý Jindřich Kuliš, pětadesátiletý Josef Fialka a třiašedesátiletý Rudolf Starý. V následujících dnech těžkým zraněním podlehnou ještě Stanislav Veselý a zdravotní sestra Eva Livečková.

Poslední tragédie se odehraje v půl dvanácté: projíždějící tank z neznámých důvodů najíždí do podloubí na náměstí Bojovníků za mír (dnes Dr. E. Beneše). Suť zavaluje procházející občany. Lidé okamžitě zasypané vyprošťují. Přijíždějí sanity. Tankista se snaží co nejdříve vycouvat z trosek, přičemž zdemoluje sanitní vozy. Situace vyvolá velké rozhořčení shromážděných lidí. Velitel tanku vše řeší střelbou z pistole do vzduchu. Uklidnění zajistí až příslušník VB, který autoritativně dává pokyn veliteli tanku, aby se vrátil zpět a zavřel poklop. Pod suti je nalezeno tělo třiadvacetiletého Miroslava Čížka, který již nejeví známky života. Dále je vyproštěn sedmašedesátiletý Vincenc Březina s rozdrčenýma nohama. O život bude bojovat téměř měsíc, než boj prohraje. Okupační kolona proudí dál, aniž by brala ohled na tragédii na náměstí. Vyhýbající se sovětská cisterna dostává smyk a přimáčknutím na pilíř podloubí ukončuje život dvaasedmdesátiletého tiskaře Bohumila Kobra¹. Kolony tanků a vojsk projíždějí městem ještě následující den.

¹ Bohumil Kobr (nar. 26. 4. 1896) byl liberecký typograf, který před válkou vlastnil českou tiskárnu v Horním Ružodole (dnes součást Liberce). V jeho tiskárně byla tištěna většina české tiskové produkce vydané v Liberci.

Konečný účet za „bratrskou pomoc“ je devět mrtvých Liberečanů a velké množství zraněných, z nichž řada bude mít trvalé zdravotní následky.

Václav Havel a Jan Tříska v Liberci

Po odeznění prvotního šoku začali lidé psát protestní petice a provolání. Město bylo polepeno tisíci plakáty a transparenty vyzývajícími okupanty k odchodu a deklarujícími, že veřejnost stojí za prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou, prvním tajemníkem KSČ Alexandrem Dubčekem a předsedou vlády Oldřichem Černíkem. Většina plakátů a letáků byla psána ručně, ale velice rychle se objevily letáky vytištěné v liberecké Severografii. Začala vycházet mimořádná vydání týdeníku *Vpřed*. Podařilo se zachovat vysílání libereckého studia Československého rozhlasu a v dalších dnech okupace dokonce začalo vysílat televizní studio z nedokončeného vysílače Ještěd.

Důležitou součástí odporu byly petice a provolání orgánů státní moci a také společensky uznávaných lidí. Liberec měl štěstí v neštěstí. V době vpádu vojsk v Liberci pobývali dramatik Václav Havel a herec Jan Tříska. Oba byli na návštěvě u ředitelky liberecké galerie Hany Seifertové a jejího manžela sochaře Jiřího Seiferta. Oba se od ranních hodin prvního dne okupace začali angažovat v nenásilném odporu. Jan Tříska se zapojil do vysílání městského rozhlasu a později i libereckého studia Československého rozhlasu. Nezapomenutelná byla jeho recitace veršů Františka Halase nad rakvemi obětí invaze a článek ve svobodném *Vpředu* „*Styďte se, Moskvo, Berlíne*“.

Václav Havel od prvního dne koncipoval a redigoval různá provolání a výzvy. První byla „*Výzva spoluobčanům*“, která v prvním bodě obsahovala přihlášení k legální vládě Oldřicha Černíka a v dalších bodech vyzývala k odporu proti okupantům v podobě nespolupráce, k veřejnému upozorňování na kolaboranty, bojkotu kolaborantských tiskovin a maření každého rozhodnutí či akce okupačních armád. Provolání podepsala řada osobností, které se v době okupace nacházely v Liberci, například herci Jan Tříska, Jan Schmid a Vojtěch Rón, architekti Karel Hubáček, Josef Patrný a Miroslav Masák, malíři Vladimír Komárek, Jaroslav Klápště a Josef Hýsek, fotograf Ladislav Postupa a řada dalších. Druhá výzva byla „*Všem občanům*“, kterou Václav Havel napsal jako společné prohlášení okresních a městských výborů všech tří politických stran (KSČ, ČSS a ČSL) a okresní a městské správy. Václav Havel po letech na provolání zavzpomínal: „...*pracovali jsme ve stálém štábu předsedy městského národního výboru, pomáhali koordinovat různé akce, já psal předsedovi proslovy, a napsal jsem dokonce obsáhlé prohlášení OV KSČ, ONV, OV NF, Měst. NV atd. k obyvatelstvu, které pak vysílal pouliční rozhlas a které bylo všude vylepeno. Myslím, že to*

bylo poprvé a naposled, kdy jsem měl příležitost promlouvat k národu ústy takovýchto ctihodných institucí.“ (Kniha o Liberci, 2004, s. 472).

Sbírka dokumentů o roce 1968 v liberecké knihovně

Krajská vědecká knihovna v Liberci vlastní sbírku dokumentů ze srpna roku 1968. Sbíрка vznikla z darů čtenářů a knihovníků až po roce 1989. Obsahuje soubor fotografií a dobových letáků a plakátů. Fotografie pořídili profesionální i amatérští fotografové a snímky ve své většině byly rozšiřovány jako dokumentace a upomínka na srpnové události roku 1968 v Liberci. Po nastolení normalizace majitelé snímky schovávali doma a ukazovali je jen nejlepším přátelům. Obdobně letáky a plakáty se zachovaly především v soukromých sbírkách. Nejzajímavější je konvolut svolání, letáků a novin, které vytiskli zaměstnanci liberecké tiskárny v srpnových dnech. Sbíрка je v současné době neutříděná a čeká na své zpracování. Nejtěžší bude katalogizace fotografií, kde zpracovatele bude čekat nelehký úkol identifikace autorů snímků.

Výběr z této sbírky je v prezentaci k tomuto příspěvku, která je jeho nedílnou součástí.²

Václav Kříček

Narozen v Liberci v roce 1971. Studoval historii na FF UK a kulturně-historická a muzeologická studia na TU v Liberci. V liberecké knihovně pracuje od roku 1989. Vedoucím bibliografického oddělení je od roku 2001.

Seznam bibliografických odkazů

BÍLKOVÁ, Libuše a Roman KARPAŠ, 2004. *Kniha o Liberci*. 2., dopl. a rozš. vyd. Liberec: Dialog. 704 s. ISBN 80-86761-13-4.

PŘÍHODA, Luboš, 2015. *Nejdřív tanky, potom pendreky: repetitorium událostí let 1968/69 v regionu Liberec*. Liberec: Kruh autorů Liberecka. 387 s. ISBN 978-80-904798-6-9.

MAREK, Jindřich, 2008. *Srpen 1968 v Liberci*. Autor úvodu Tomáš HASIL. Liberec: Spacium. 198 s.

²Prezentace jsou vystaveny na <http://sdruk.mlp.cz/sdruk/odborne-sekce/sekce-pro-bibliografii/clanek/sekce-pro-bibliografii>, pozn. red.

II. TEMATICKÝ BLOK

HŘÍŠNÍ LIDÉ MĚST ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH

MARTIN LECIÁN – LUPIČSKÁ LEGENDA MORAVY

Mgr. Anna Vitásková

Vědecká knihovna v Olomouci

Abstrakt

I přes svůj krátký život se stihl Martin Lecián na počátku 20. století zapsat jako obávaný zločinec a vrah. Jeho pověst byla do značné míry skrze média romantizována a čest glorifikována, jako tomu u slavných, byť zločinců, často bývá. Nemálo tomu dozajista napomohl i jeho vztah s Marií Křenovskou. Dvojice se stala českou verzí populárních zločinců Bonnie a Clyde. V příspěvku bude zmíněn nejen jeho život a lupičská kariéra, ale i obraz v tehdejší tisku.

Abstract

Despite his short life, Martin Lecián gained notoriety as a dreaded criminal and murderer at the beginning of 20 thcentury. His reputation was romanticised and his honourability glorified, as is often the case with famous criminals. This was further amplified by his relationship with Marie Křenovská. The couple became the Czech equivalent of the popular criminal pair Bonie and Clyde. This article will mention not just Lecián's life as a burglar and a robber, but also his image in the press.

Pokud bychom chtěli Leciána jednoduše charakterizovat, tak slovy: zločinec, bandita a sériový vrah, který byl ukázkovým příkladem prvorepublikového organizovaného zločinu. Ovšem jeho postava opředená řadou pověstí byla glorifikována. Byl považován za „postrach Moravy“. Na jeho slávě a věhlasu se velkou měrou podepsala média, tedy tehdejší tisk, pro který byl vítaným tématem a zpestřením všední rutiny. Byl to právě tisk, který z běžného kasaře učinil celebritu.

Martin Lecián se narodil se 31. října 1900 v Předměstí u Uherského Ostrohu. Jeho matka Viktorie zemřela, když bylo Martinovi pět roků. Otec Lecián děti krutě fyzicky trestal a desetiletého Martina dokonce prodal „světským“. Ani škola nebyla v životě Martina prioritou, spíše to byla nespočetná řada krádeží a trestů. Když ukončil školní docházku, byl protřelým a zkušeným zlodějem (Kelenberger, 1992). V květnu 1915 byl z rozhodnutí soudu

umístěn do „donucovací pracovny pro mladistvé kárance“ (14–18 let) – polepšovny v Novém Jičíně. Lecián sám údajně řekl, že si zde jen prohloubil své zlodějské dovednosti. Po svém odchodu se vrátil na Moravu, kde pracoval jako zemědělský dělník. K vášním mladého Martina patřilo kouření; za kuřivo utratil podstatnou část peněz a tato vášeň jej provázela celým jeho krátkým životem, přestože trpěl tuberkulózou. Ačkoliv svou kuřáckou vášeň opravdu hýčkal, je zajímavé, že nehrál karty a nadměrně se neopíjel. Rád se vybraně oblékal, dobře jedl a luštil křížovky. Byl považován za velmi pohledného mladého muže s bohatými kudrnatými vlasy, i když výškou nevelký – měřil 162 centimetrů (Urbášek, 1996).

V říjnu 1922 nastoupil základní vojenskou službu u hraničářského praporu č. 3 ve Fryštátě. Před nástupem ovšem stihl posedět deset měsíců ve vězení za krádeže, tuláctví a poškozování cizího majetku. V lednu 1923 poprvé dezertoval. Vojenské soudy Leciána opakovaně trestaly vězeňskými pobyty. Při útěcích mu často pomohla náhoda, třeba když mezery mezi tyčemi u okenní mříže byly tak daleko od sebe, že se subtilní Lecián pohodlně protáhl a zmizel. Často býval ve vojenské věznici v Brně na Špilberku, ale zejména ve věznici olomouckého divizního soudu na olomoucké Envelopě (Urbášek, 1996). Pokud nebyl ve vězení, kradl a vzápětí byl dopaden, odsouzen, znovu uvězněn, vrácen k pluku a vše se opakovalo. Tento scénář probíhal neustále dokola; je s podivem, že vojenští velitelé vůbec dávali Leciánovi propustky, když se z nich k pluku nikdy nevrátil (Kelenberger, 1992).

Jeho útěky byly legendární. Zvláště podařený únik realizoval v olomoucké vojenské věznici, kdy se při úklidu pořádkového hřiště zařadil mezi cvičící vojáky a s nimi posléze vypochoďoval ven. Záhy byl zadržen kyjovskými četníky a odměnou mu byl tvrdý trest šestnácti měsíců těžkého žaláře v nechvalně proslulém vězení v Terezíně. Trest si odpykal celý a během výkonu trestu se choval příkladně a nebyl kázeňsky trestán. Po svém propuštění se vrátil k jednotce do Fryštátu. Dva dny po svém nástupu uprchl a opět následovala zběsilá série loupeží a dopaden byl v květnu 1926 v Prostějově. Martin ve snaze vyhnout se vězení předstíral duševní chorobu a dostal se do vězeňské nemocnice, kde byl předpoklad nízkého stupně ostrahy. V červnu 1926 se opravdu dostal do divizní nemocnice č. 7 na Klášterním Hradisku u Olomouce. Důvodem byla jeho tuberkulóza. Lecián odtud 11. září 1926 v noci uprchl. Přes svou drobnou postavu a postupující nemoc vyrazil uzamčené dveře a unikl rozespalým vojákům přímo před nosem; ti se vzbopili jen k několika výstražným výstřelům (Burgr, 2008). A opět se roztočilo kolo krádeží, které následovaly v rychlém sledu za sebou. Při jedné z loupeží se mu podařilo ukrást i pistoli, kterou neváhal ihned použít. Od tohoto okamžiku se stal opravdu nebezpečným. Prohlásil, že už se chytit a zavřít nenechá, i kdyby měl pronásledovatele postřílet. Při setkání s cizími lidmi používal heslo „jedna růže červená“, a pokud heslo nezaznělo, střílel (Mach, 1994).

Lecián byl pověstný svou náklonností k ženám; s jednou z nich krátce spojil svou životní a lupičskou dráhu a vytvořili tak českou předlohu pro později v Americe legendární filmové postavy Bonnie a Clyde. Byla to Marie Křenovská, která na svůj krátký románek doplatila tvrdým žalářem. Lupičská romance začala v říjnu 1926 a už v listopadu byla dvojice dopadena. Milenci se snažili svou identitu skrývat, ale brzy vyšlo najevo, že jde o nechvalně známého Martina Leciána. Martin svou milou nikdy neprozradil – možná právě proto byl považován za lupiče gentlemana (Urbášek, 1997). Začátek listopadu 1926 znamenal pro Leciána návrat do vojenské věznice v Olomouci, kde probíhaly výslechy. Poté byl předán na uzavřené oddělení divizní nemocnice č. 7 na Hradisko. Lékař totiž zjistil, že jeho plicní choroba je ve velmi pokročilém stavu. Je až neuvěřitelné, že i po předchozích zkušenostech byla bezpečnostní opatření na minimální úrovni. Leciánovi tedy nedalo příliš práce a domluvil se na útěku s Adolfem Deutschem a Bélou Szekelym. Trojici se podařilo utéci, Deutsche byl zadržen, ale Lecián a Szekely zmizeli. O jejich trase svědčila četnická hlášení. Hned 13. prosince v Hranicích se jim podařilo ukrást pistole a střelivo a jejich loupeživá jízda byla jako smršť. Krádeže malé, velké, úspěšné i méně úspěšné přibývaly jako perly na šňůře (Burgr, 2008). Takže by se dalo konstatovat, že vánoce 1926 byly pro Leciána a jeho komplice bohaté.

Od ledna 1927 začal ve velkém používat střelné zbraně a specializoval se na pokladny, tzv. „popelovky“. Je nutné říci, že měl mnoho napodobovatelů, takže často nebylo možné s jistotou říci, zda byl pachatelem on, či nikoliv. Každopádně jeho akční rádius se rozšiřoval; rád při svých výpravách používal taxíky, zřejmě to bylo rychlejší a pohodlnější. Z moravské šňůry si občas zaskočil do Bratislavy, kde si užíval v hotelech a s děvčaty (Jedlička, 2011). Úspěšné akce střídaly ty méně úspěšné, každopádně jeho drzost byla neuvěřitelná; pokud byl vyrušen, a to se mu stávalo celkem často, neváhal na útěku použít zbraně. Únor 1927 zahájil Lecián sérií loupeží v Jihlavě. Byl zde vyrušen hlídačem obchodu Františkem Marčíkem, kterého na útěku zastřelil. Z vraždy si rozhodně těžkou hlavu nedělal a hned z 4. na 5. února při loupeži střílel opět, ovšem tentokrát bez smrtelného zranění. Další střelba zněla 10. února v Kojetíně, kde smrtelně zranil tamního fotografa Karla Plíhala. Druhou polovinu února pak měl Lecián podle různých svědectví procestovat, prý chtěl vidět hlavní město a další místa napříč celou republikou – cestování vlakem patřilo k jeho zálibám (Fiala a Spurný, 2012).

Martin se do vězení nemínil vrátit, takže když ho chtěl náhodně legitimovat strážmistr četnictva Antonín Stuchlý z Uherského Ostrohu, na nic nečekal a bez váhání četníka zastřelil. Tento čin zburcoval četnictvo a začalo úporné pronásledování zločince. Martin prchl do Ostravy, kde mu azyl poskytla severomoravská galerka, jeho kamarádi z polepšovny. Následovala série loupeží, kterou provázela střelba při sebemenším náznaku ohrožení.

V Krnově při loupeži v Baťově prodejně byl velmi úspěšný a vedoucí filiálky nahlásil, že mimo tržbu 10 332 korun bylo odneseno 16 párů bot a 65 párů ponožek. Lecián později přiznal vyloupení prodejny, ovšem prohlásil, že „baťovky“ sám zásadně nenosí, kupoval si prý výhradně boty firmy Popper (Kelenberger, 1992). Na účet baťovek řekl, že jde o šmejda. Zde je dobré si povšimnout, že mezi těmi, kteří vypsalí odměnu za Martinovo dopadení, byl i Baťa. Leciána ohodnotili sumou 10 000 korun (dnes by to bylo asi 400 000 Kč). Po úspěšných loupežných sériích obvykle následoval odpočinek, hýření, nákupy a jízdy taxíkem. S kumpánem Dekem chtěli prchnout do Polska, protože moravská půda byla příliš horká. V hostinci v Novém Bohumíně, ve kterém se domlouvali na polském turné, je při odchodu překvapili policisté a oba zadrželi; bylo 23. dubna 1927. Lecián byl převezen do Olomouce, kde ve vojenské věznici od dubna do června probíhaly výslechy za mimořádných bezpečnostních opatření (Urbášek, 1996). Martin se postupně přiznával k dostatečně podloženým případům, jinak se vymlouval, měnil výpovědi a zapíral. Snažil se popřít všechny případy spojené se střelbou. Musel však rezignovat pod tíhou balistických a daktyloskopických důkazů. Olomoucká prokuratura Leciána na konci června obvinila z deseti dokonanych i nedokonanych vražd, ze sedmdesáti dokonanych i nedokonanych krádeží, ze čtyř dezercí, veřejného násilí, vydírání a dalších trestných činů. Škodu, kterou způsobil, vyčíslil prokurátor částkou 351 755,55 korun (Plachý a Pejčoch, 2011).

Proces probíhal v budově olomouckého divizního soudu od 29. srpna do 3. září 1927. Obhajoba připadla Eduardu Šrotovi. Přítomni byli znalci z oboru zbraní – byly třeba odborné expertizy střeliva. Jednací síň byla nabitá novináři a zvědavci. Soudní jednání trvalo pět dnů. Byla to plejáda důkazů o Leciánově trestné činnosti. Nejpodrobněji se probíraly vraždy. Proces sám rozhodně nebyl obrazem hodným slavného a neohroženého lupiče. Lecián byl pobledlý a pohublý a neustále pokašlával, na otázky soudu nereagoval a choval se apaticky, krčil rameny a tvrdil, že si nic nepamatuje (Jedlička, 2011). Verdikt byl celkem předvídatelný: „... *jednohlasně usneseno odsoudit žalovaného podle § 192 poslední odstavec, § 415/97 a 45 vojenského trestního zákona k trestu smrti provazem při vyloučení z československé armády.*“ (Kelenberger, 1992).

Po bouřlivých debatách se soud většinou hlasů usnesl, aby byl Lecián doporučen prezidentovi k milosti. Je to překvapivé, ale velkou roli hrál fakt, že byl již velmi vážně nemocen a zbývala mu krátká doba života. Jako náhradní trest byl navržen doživotní těžký žalář. Doporučení milosti bylo odesláno do Prahy. Ale osud to viděl jinak. Martin čekal na verdikt v olomoucké vojenské věznici, kde byl uvězněn i jeho kumpán Kašpařík. Přes všechna opatření se oběma delikventům podařilo v noci z 24. na 25. září dostat z cel a přepadli strážné. Při potyčce Lecián smrtelně zranil vojína Františka Kisse. Přestřelka

na chodbách věznice byla ostrým střetnutím a vojákům bylo jasné, že tentokrát nesmí útěk připustit. Jako první se vzdal Kašpařík a po nějaké době i Lecián. O jeho pokusu o útěk byla vyrozuměna Vojenská kancelář prezidenta republiky. Všichni členové Nejvyššího vojenského soudu se 30. září 1927 shodli, že „*Lecián polepšení není vůbec schopn*“ (Kelenberger, 1992).

Poslední slovo v celé kauze měl prezident, jehož konečné rozhodnutí mělo čj. 3784/27 z 3. října 1927 a znělo:

Pane ministře národní obrany,

Martinu Leciánovi, odsouzenému rozhodnutím divizního soudu v Olomouci ze dne 3. září 1927 Dtr 248/26 k trestu smrti, neudílím milost.

T. G. Masaryk

(Šindelář a Wohlschlager, 2006)

Leciánovi bylo rozhodnutí prezidenta sděleno 5. října, poprava byla stanovena na 6. října v šest hodin ráno. Zájem o popravu byl mezi novináři obrovský, protože poslední poprava v Olomouci proběhla v roce 1903. Popravu vykonal kat Leopold Wohlschläger. Deset minut po šesté hodině ráno vězeňský lékař konstatoval Leciánovu smrt. O půl sedmé byla mrtvola sňata ze šibenice a uložena do rakve. Týž den byl pohřben na vojenském hřbitově v Olomouci-Černovíře (Šindelář a Wohlschlager, 2006).

Leciánova popularita byla ovlivněna tiskem, na tom se shodují všichni autoři, kteří se jeho životem zabývali. Novináři doslova hltali veškeré informace, které se objevily, a následně je v duchu své novinářské profese umně vykreslené předestírali širokým masám. Zatímco o jeho počátečních krádežích tisk téměř neinformoval, začaly se v roce 1926 objevovat články hlavně ve spojitosti s Křenovskou. Rok 1927 zaznamenal střemhlavý nárůst zájmu, protože jen v *Lidových novinách* se objevilo více než 80 článků. Obdobně tomu bylo u *Pozoru*, který byl v roce 1927 téměř v Leciánově znamení: bylo zde uveřejněno 126 článků, ve kterých byl zmíněn. Nejinak tomu bylo v *Moravských novinách* a *Moravském večerníku*. Zájem novinářů vzrůstal úměrně Leciánově snaze nenechat se znovu uvěznit a jeho ochotě střílet. Největší senzací ovšem byl proces a následná poprava. Rok 1927 byl z novinářského hlediska jistě nejzajímavější, neboť *Haná*, *Hlas lidu*, *Lidové noviny*, *Moravské noviny*, *Moravský večerník*, *Národní listy*, *Pozor*, *Rovnost*, *Selské listy* a *Svoboda* se o Leciánovi zmiňují ve 455 člancích.

Jeho věhlas se projevil i v písních: Jan Filipínský (1927), Otto Lubas (19--?) a Josef Píta (po 1930). Pokud jde o autory, kteří se jeho životem zabývali, pak je nutné zmínit hlavně autora životopisného románu Jiřího Kelenbergera (1992). Také historik Pavel Urbášek (2006; 1997; 1996; 1995) se Leciánem zabýval opravdu podrobně. Martinovy osudy pak nezůstaly nepovšimnuty těmito autory: Jiří Plachý a Ivo Pejčoch (2011), Miroslav Jedlička (2011), Vladimír Šindelář a Leopold Wohlschlager (2006), Jiří Fiala a Miroslav Spurný (2012), Jan Mach (1994), Josef Burgr (2008) a celá řada dalších. Osudům tohoto zločince se věnoval rozhlas: Vít Vencl (2016), televize: Josef Klíma (2017), Martina Konvičná a Drahomíra Račáková (2005) a celá řada webových stránek.

Jistou kuriozitou jsou články a kreslené komiksy, které uveřejňoval dobový humoristický časopis *Komár*. V období od března do listopadu 1927 se na jeho stránkách tiskly články, kde hlavním aktérem byl právě Lecián. Zajímavostí je i série kreslených vtipů a komiksů, ve kterých bandita a lupič sehrává svou roli.

Co říci na závěr. Snad nejlépe to vystihuje verš v časopise *Komár* z 26. 3. 1927 na straně 14:

*V Brně, v Praze, ve Vídni,
Lidé jsou již neklidní –
Šeptat slyšíš, se všech stran:
„To by moh' být L e c i á n!“*

Mgr. Anna Vításková

Vystudovala knihovnictví na Masarykově univerzitě v Brně. Pracovala v Knihovně města Olomouce, kde se nejvíce věnovala analytickému popisu, bibliografické činnosti, práci s regionální literaturou a školením pro veřejnost. Nyní pracuje ve Vědecké knihovně v Olomouci v oddělení informačních služeb, kde se také věnuje analytickému popisu, rešeršní činnosti a školením pro seniory a studenty. V letech 1999–2007 se podílela na vydávání kalendáře „Osobnosti střední Moravy“ a v roce 2008 v rámci Vědecké knihovny publikovala s kolegyní katalog „Krásné knihy ve fondu Vědecké knihovny v Olomouci“.

Martin Lecián (1900–1927) články z dobového tisku roku 1927 – výběrová bibliografie

Mgr. Libuše Krátká

1. Pátrání po vinících bestiální vraždy v Náměšti nad Oslavou... *Haná.* 9. 2. 1927, roč. 19, č. 32, s. 2.
2. Nebezpeční lupiči Lecián a Kašpařík řadí zase na Kroměřížsku. *Haná.* 10. 2. 1927, roč. 19, č. 33, s. 3.
3. Nebezpečný lupič Lecián na Kyjovsku. *Haná.* 19. 2. 1927, roč. 19, č. 41, s. 3.
4. Lecián v Chropyni. *Haná.* 25. 2. 1927, roč. 19, č. 46, s. 3.
5. Boj četnictva s Leciánem. *Haná.* 10. 3. 1927, roč. 19, č. 57, s. 2.
6. Štvanice na Leciána. *Haná.* 12. 3. 1927, roč. 19, č. 59, s. 2.
7. Lecián zmizel beze stopy. *Haná.* 15. 3. 1927, roč. 19, č. 61, s. 2.
8. Honili Leciána. *Haná.* 19. 3. 1927, roč. 19, č. 65, s. 2.
9. Pátrání po Leciánovi. *Haná.* 26. 3. 1927, roč. 19, č. 71, s. 2.
10. Lupičská tlupa Leciánova loupí a vraždí. *Haná.* 2. 4. 1927, roč. 19, č. 77, s. 2.
11. Lecián s Kašpaříkem na Lounsku? *Haná.* 8. 4. 1927, roč. 19, č. 82, s. 2.
12. Honba za nepravým Leciánem. *Haná.* 17. 4. 1927, roč. 19, č. 90, s. 6.
13. „Lecián“ v Lipníku. *Haná.* 21. 4. 1927, roč. 19, č. 92, s. 3.
14. Po zatčení Leciánově. *Haná.* 26. 4. 1927, roč. 19, č. 96, s. 2.
15. Poslední čin Leciánův. *Haná.* 26. 4. 1927, roč. 19, č. 96, s. 3.
16. Lecián v Olomouci. *Haná.* 27. 4. 1927, roč. 19, č. 97, s. 1.
17. Leciánův konec. *Haná.* 28. 4. 1927, roč. 19, č. 98, s. 1.
18. Lecián se přiznává. *Haná.* 29. 4. 1927, roč. 19, č. 99, s. 1–2.
19. Leciánova milenka před soudem. *Haná.* 8. 5. 1927, roč. 19, č. 107, s. 6.
20. Šest pomocníků Leciánových? *Haná.* 11. 5. 1927, roč. 19, č. 109, s. 3.
21. Milenka Leciánova odsouzena. *Haná.* 26. 5. 1927, roč. 19, č. 122, s. 5.
22. Výhrůžný dopis Leciánových společníků. *Haná.* 31. 5. 1927, roč. 19, č. 125, s. 2–3.
23. Lecián zahájil hladovku. *Haná.* 6. 8. 1927, roč. 19, č. 178, s. 2.
24. Martin Lecián před soud. *Haná.* 13. 8. 1927, roč. 19, č. 184, s. 2.
25. Martin Lecián před divisijní soud. *Haná.* 18. 8. 1927, roč. 19, č. 187, s. 3.
26. Martin Lecián, vojenský sběh, lupič a vrah: největší kriminální proces posledních let. – Potrvá šest dní. – Bez účasti obecnstva. – Co nazývá Lecián barbarstvím – Jeho dřívější tresty. – Lecián jako voják a zběh. – Milenka Leciánova Marie Křenovská. – Lecián prchá v nočním prádle a v okovech pronásledován stráží a vojskem. *Haná.* 27. 8. 1927, roč. 19, č. 198, s. 1–2.
27. Loupeže a násilné činy Martina Leciána: loupeže na denním pořádku. – Střelba na ulicích moravských měst. – Lecián střílel na každého, kdo se mu zdál jen poněkud nebezpečným. – Zastřelil četnického strážmistra a nočního hlídače, mnoho osob zranil. *Haná.* 28. 8. 1927, roč. 19, č. 199, s. 3.
28. Proces lupičem a vrahem Martinem Leciánem zahájen. *Haná.* 30. 8. 1927, roč. 19, č. 200, s. 2–3.
29. Druhý den procesu s Martinem Leciánem. *Haná.* 31. 8. 1927, roč. 19, č. 201, s. 1–2.
30. Třetí den přelíčení s Martinem Leciánem. *Haná.* 1. 9. 1927, roč. 19, č. 202, s. 1–2.
31. Čtvrtý den přelíčení s Martinem Leciánem. *Haná.* 2. 9. 1927, roč. 19, č. 203, s. 1–2.
32. Proces s Martinem Leciánem u konce. *Haná.* 3. 9. 1927, roč. 19, č. 204, s. 1–2.
33. Lecián odsouzen k smrti provazem. *Haná.* 4. 9. 1927, roč. 19, č. 205, s. 3.

34. Leciánova sestra žaluje. *Haná.* 7. 9. 1927, roč. 19, č. 207, s. 1.
35. -ý. Bude Lecián popraven? *Haná.* 8. 9. 1927, roč. 19, č. 208, s. 1.
36. Lecián bude popraven v pátek o 6. hod. ráno? *Haná.* 30. 9. 1927, roč. 19, č. 226, s. 1–2.
37. President republiky odmítl udělit milost Leciánovi. *Haná.* 6. 10. 1927, roč. 19, č. 231, s. 1
38. Poprava vraha a lupiče Martina Leciána: byla provedena ve čtvrtek o 6. hod. ráno na nádvoří divišního soudu v Olomouci. – Lecián zachoval do poslední chvíle úplný klid. – V noci před popravou dělal si žerty ze šibenice i popravy. – Poslední přání odsouzencovo. *Haná.* 7. 10. 1927, roč. 19, č. 232, s. 1–2.
39. Leciánovy citelky. *Haná.* 5. 11. 1927, roč. 19, č. 255, s. 3.
40. Bestiální zločin. *Hlas lidu.* 8. 2. 1927, roč. 42, č. 17, s. 2. ISSN 1806-9901.
41. Lecián na scéně. *Hlas lidu.* 19. 2. 1927, roč. 42, č. 22, s. 2. ISSN 1806-9901.
42. Krvavá honička na Martina Leciána. *Hlas lidu.* 31. 12. 3. 1927, roč. 42, č., s. 2. ISSN 1806-9901.
43. Jak se Martin Lecián rozloučil s Olomoucí. *Hlas lidu.* 22. 3. 1927, roč. 42, č. 35, s. 4. ISSN 1806-9901.
44. Martin Lecián zatčen. *Hlas lidu.* 26. 4. 1927, roč. 42, č. 48, s. 2. ISSN 1806-9901.
45. Lecián v rukou spravedlnosti. *Hlas lidu.* 28. 4. 1927, roč. 42, č. 49, s. 2. ISSN 1806-9901.
46. Marie Křenovská, milenka Leciána před soudem. *Hlas lidu.* 10. 5. 1927, roč. 42, č. 54, s. 3. ISSN 1806-9901.
47. Milenka Leciánova odsouzena. *Hlas lidu.* 26. 5. 1927, roč. 42, č. 61, s. 3–4. ISSN 1806-9901.
48. Pověstný lupič Martin Lecián zahájil hladovku. *Hlas lidu.* 6. 8. 1927, roč. 42, č. 90, s. 2. ISSN 1806-9901.
49. Martin Lecián před soudem. *Hlas lidu.* 20. 8. 1927, roč. 42, č. 95, s. 2. ISSN 1806-9901.
50. Před zahájením procesu s Leciánem. *Hlas lidu.* 27. 8. 1927, roč. 42, č. 98, s. 2. ISSN 1806-9901.
51. Martin Lecián před soudem. *Hlas lidu.* 30. 8. 1927, roč. 42, č., s. 3–4. ISSN 1806-9901.
52. Martin Lecián před soudem. *Hlas lidu.* 1. 9. 1927, roč. 42, č. 100, s. 4. ISSN 1806-9901.
53. Martin Lecián před soudem. *Hlas lidu.* 3. 9. 1927, roč. 42, č. 101, s. 4–5. ISSN 1806-9901
54. Lecián odsouzen k smrti provazem. *Hlas lidu.* 6. 9. 1927, roč. 42, č. 102, s. 3–4. ISSN 1806-9901.
55. Lecián a Kašpařík na útěku: přestřelka ve věznici. – Smrtelně zraněný vojín. – Pomocník lupičů raněn. – Šílený pokus se nezdařil. *Hlas lidu.* 27. 9. 1927, roč. 42, č. 111, s. 2. ISSN 1806-9901.
56. Leciánův nezdařený útek. *Hlas lidu.* 28. 9. 1927, roč. 42, č. 112, s. 4. ISSN 1806-9901.
57. Před popravou Leciána. *Hlas lidu.* 1. 10. 1927, roč. 42, č. 113, s. 3. ISSN 1806-9901.
58. Martin Lecián na popravišti. *Hlas lidu.* 8. 10. 1927, roč. 42, č. 116, s. 6. ISSN 1806-9901.
59. Velká loupež šperků v Přerově. *Lidové noviny.* 27. 1. 1927, roč. 35, č. 47, s. 2. ISSN 1802-6265.
60. ev. Trojnásobná loupežná vražda v Náměšti: co bylo uloupeno. – M. Lecián a B. Szekely pachatelé? *Lidové noviny.* 6. 2. 1927, roč. 35, č. 65, s. 5. ISSN 1802-6265.
61. hk. Dvojenec Leciánův v Jihlavě zadržen. *Lidové noviny.* 10. 2. 1927, roč. 35, č. 73, s. 2. ISSN 1802-6265.

62. ml. Lecián a Szekély v Kojetíně. *Lidové noviny*. 12. 2. 1927, roč. 35, č. 77, s. 2. ISSN 1802-6265.
63. Lecián a Szekély v Kojetíně. *Lidové noviny*. 13. 2. 1927, roč. 35, č. 78, s. 7. ISSN1802-6265.
64. fk. Lecián v Kunovicích: vystřelil na četníka ve vlaku. *Lidové noviny*. 17. 2. 1927, roč. 35, č. 86, s. 3. ISSN 1802-6265.
65. -o-. Přízrak Leciánův v Kyjově a na Kyjovsku. *Lidové noviny*. 19. 2. 1927, roč. 35, č. 89, s. 7. ISSN 1802-6265.
66. Obec navštívena zloději. *Lidové noviny*. 4. 3. 1927, roč. 35, č. 113, s. 5. ISSN 1802-6265.
67. eš. Stíhání vraha Leciána: po vraždě četnického strážmistra a útoku na nezúčastněného rotmistra. *Lidové noviny*. 10. 3. 1927, roč. 35, č. 124, s. 3. ISSN 1802-6265.
68. eš. Stíhání vraha Leciána: velká pohotovost četnictva a vojska. – Vážně zraněný Lecián dosud nedopaden. *Lidové noviny*. 10. 3. 1927, roč. 35, č. 125, s. 3. ISSN 1802-6265.
69. eš. Stíhání vraha Leciána: do pozdní noci nebyl dopaden. *Lidové noviny*. 11. 3. 1927, roč. 35, č. 126, s. 3. ISSN 1802-6265.
70. eš. Honička na Leciána: horečné pátrání na Ostrožsku. *Lidové noviny*. 11. 3. 1927, roč. 35, č. 127, s. 2. ISSN 1802-6265.
71. eš. Stíhání vraha Leciána: zdržoval se v Brně? *Lidové noviny*. 12. 3. 1927, roč. 35, č. 128, s. 5. ISSN 1802-6265.
72. E. Unikl do Vídně? *Lidové noviny*. 12. 3. 1927, roč. 35, č. 128, s. 5. ISSN 1802-6265.
73. eš. Pohřeb strážmistra Stuchlého. *Lidové noviny*. 12. 3. 1927, roč. 35, č. 128, s. 5. ISSN 1802-6265.
74. eš. Kde je Lecián?: zmatek ve zprávách o pobytu Leciánově. *Lidové noviny*. 12. 3. 1927, roč. 35, č. 129, s. 3. ISSN 1802-6265.
75. olo. Kde je vrah Lecián? *Lidové noviny*. 13. 3. 1927, roč. 35, č. 130, s. 5. ISSN1802-6265.
76. og. Lecián nezvěstní. *Lidové noviny*. 14. 3. 1927, roč. 35, č. 131, s. 3. ISSN 1802-6265.
77. eš. Vrah Lecián nezvěstný: byl vrahem strážmistra Stuchlého Lecián? *Lidové noviny*. 14. 3. 1927, roč. 35, č. 132, s. 3. ISSN 1802-6265.
78. nb. Zahrál si na Leciána. *Lidové noviny*. 14. 3. 1927, roč. 35, č. 132, s. 5. ISSN 1802-6265.
79. go. Kde je Lecián? *Lidové noviny*. 15. 3. 1927, roč. 35, č. 133, s. 4. ISSN 1802-6265.
80. eš. Kde je Lecián? *Lidové noviny*. 15. 3. 1927, roč. 35, č. 134, s. 2. ISSN 1802-6265.
81. eš. Kde je Lecián?: stopa vede do Čech? *Lidové noviny*. 16. 3. 1927, roč. 35, č. 136, s. 2. ISSN 1802-6265.
82. -o-. Postřelený Leciánem se uzdravuje. *Lidové noviny*. 19. 3. 1927, roč. 35, č. 141, s. 7. ISSN 1802-6265.
83. eš. Jak uprchl Lecián z věznice: přelíčení s jeho strážci u divisního soudu v Olomouci. *Lidové noviny*. 20. 3. 1927, roč. 35, č. 143, s. 4. ISSN 1802-6265.
84. mk. Hrál si na Leciána. *Lidové noviny*. 27. 3. 1927, roč. 35, č. 156, s. 7. ISSN 1802-6265.
85. tp. Lupiči přepadli banku ve Velké Bytči: spoutali úředníky a zavraždili komitenta, který se postavil na odpor. Kořist 93.000 Kč. – Vůdcem lupičů Lecián? – Strážmistr zastřelen při srážce. *Lidové noviny*. 1. 4. 1927, roč. 35, č. 165, s. 1. ISSN 1802-6265.
86. Pravý Lecián. *Lidové noviny*. 4. 4. 1927, roč. 35, č. 171, s. 3. ISSN 1802-6265.
87. ČAPEK, Karel. Divoký západ. *Lidové noviny*. 8. 4. 1927, roč. 35, č. 178, s. 1. ISSN 1802-6265.

88. op. Zahrál si na Leciána. *Lidové noviny*. 9. 4. 1927, roč. 35, č. 181, s. 3. ISSN 1802-6265.
89. ov. Lecián byl v Opavě? *Lidové noviny*. 12. 4. 1927, roč. 35, č. 185, s. 3. ISSN 1802-6265.
90. CASSIUS. Skvělý rutinovaný lupič Leciána a ubohý sirotek. *Lidové noviny*. 20. 4. 1927, roč. 35, č. 199, s. 1. ISSN 1802-6265.
91. go. Lecián zatčen v Novém Bohumíně: se svým spoluvinníkem Dědkem. – Totožnost zjištěna. – Úspěch ostravské policie. *Lidové noviny*. 24. 4. 1927, roč. 35, č. 207, s. 1. ISSN 1802-6265.
92. olo. Loupežný vrah Lecián zatčen: v Novém Bohumíně zatčen i se svým společníkem Dědkem. – Totožnost Leciánova prokázána přes jeho zapírání. *Lidové noviny*. 24. 4. 1927, roč. 35, č. 207, s. 3. ISSN 1802-6265.
93. tp. Výslech lupiče Leciána: vypovídá opatrně a obezřetně. – Popírá vraždy četníků. *Lidové noviny*. 25. 4. 1927, roč. 35, č. 208, s. 3. ISSN 1802-6265.
94. olo. Lupič Lecián neškodný: byl zatčen s lupičem Em. Dedkem. *Lidové noviny*. 25. 4. 1927, roč. 35, č. 209, s. 1. ISSN 1802-6265.
95. eš. Ze začátků Leciánových. *Lidové noviny*. 25. 4. 1927, roč. 35, č. 209, s. 1–2. ISSN 1802-6265.
96. olo. Jeho činnost. *Lidové noviny*. 25. 4. 1927, roč. 35, č. 209, s. 2. ISSN 1802-6265.
97. tp. Martin Lecián mluví: přiznání Dedkovo. *Lidové noviny*. 26. 4. 1927, roč. 35, č. 210, s. 3. ISSN 1802-6265.
98. eš. Zločiny Leciánovy: které zločiny přičítají Leciánovi úřady. *Lidové noviny*. 26. 4. 1927, roč. 35, č. 211, s. 2. ISSN 1802-6265.
99. hk. Nesprávná výpověď Leciánova. *Lidové noviny*. 26. 4. 1927, roč. 35, č. 211, s. 2. ISSN 1802-6265.
100. eš. Lecián se přiznává ke všem zločinům: jeho choroba. *Lidové noviny*. 27. 4. 1927, roč. 35, č. 212, s. 3. ISSN 1802-6265.
101. iš. Další výslech Leciánův: přiznává se k dalším zločinům. *Lidové noviny*. 27. 4. 1927, roč. 35, č. 213, s. 2. ISSN 1802-6265.
102. iš. Výslech Martina Leciána. *Lidové noviny*. 28. 4. 1927, roč. 35, č. 214, s. 3. ISSN 1802-6265.
103. iš. Lecián vypravuje. *Lidové noviny*. 29. 4. 1927, roč. 35, č. 216, s. 3. ISSN 1802-6265.
104. hk. Z Leciánovy vojenské činnosti: nebezpečný lupič šestinásobným zběhem. *Lidové noviny*. 29. 4. 1927, roč. 35, č. 217, s. 3. ISSN 1802-6265.
105. iš. Přátelé Leciánovi vyhrožují: dopisy vyšetřujícímu soudci a ostravskému policejnímu ředitelství. *Lidové noviny*. 30. 4. 1927, roč. 35, č. 218, s. 3. ISSN 1802-6265.
106. iš. Leciánovi společníci. *Lidové noviny*. 3. 5. 1927, roč. 35, č. 223, s. 4. ISSN 1802-6265.
107. iš. Lecián byl v Brně: po vraždě četnického strážmistra Stuchlého přijel autem do Brna. *Lidové noviny*. 5. 5. 1927, roč. 35, č. 228, s. 2. ISSN 1802-6265.
108. iš. Milenka Leciánova před soudem: (Krajský soud v Olomouci). *Lidové noviny*. 6. 5. 1927, roč. 35, č. 230, s. 3. ISSN 1802-6265.
109. iš. Dva Leciánovi společníci před soudem: Josef Hubáček a Marie Křenovská. *Lidové noviny*. 7. 5. 1927, roč. 35, č. 231, s. 4–5. ISSN 1802-6265.
110. iš. Poplašné zprávy o pomahačích Leciánových. *Lidové noviny*. 8. 5. 1927, roč. 35, č. 233, s. 7. ISSN 1802-6265.

111. iš. Lecián nepostřelil fotografa Plíhala. *Lidové noviny*. 13. 5. 1927, roč. 35, č. 242, s. 5. ISSN 1802-6265.
112. x. Lecián střílel na policejní hlídku v Kroměříži. *Lidové noviny*. 25. 5. 1927, roč. 35, č. 265, s. 2. ISSN 1802-6265.
113. iš. Kdy přijde Lecián před soud? *Lidové noviny*. 12. 7. 1927, roč. 35, č. 347, s. 4. ISSN 1802-6265.
114. iš. Martin Lecián bude souzen 29. srpna. *Lidové noviny*. 14. 8. 1927, roč. 35, č. 409, s. 5. ISSN 1802-6265.
115. iš. Lecián náhle zapírá. *Lidové noviny*. 17. 8. 1927, roč. 35, č. 412, s. 5. ISSN 1802-6265.
116. rk. Běs v člověku: před soudem nad Martinem Leciánem. *Lidové noviny*. 27. 8. 1927, roč. 35, č. 432, s. 3. ISSN 1802-6265.
117. rt. Martin Lecián před soudem: líčení zahájeno dnes o 7. hodině. – Lecián – troska člověka. *Lidové noviny*. 29. 8. 1927, roč. 35, č. 435, s. 1–3. ISSN 1802-6265.
118. rt. Martin Lecián před soudem: první den přeličení. *Lidové noviny*. 30. 8. 1927, roč. 35, č. 436, s. 4. ISSN 1802-6265.
119. rt. Martin Lecián před soudem: bezpečnostní opatření. *Lidové noviny*. 437 30. 8. 1927, roč. 35, č., s. 1–2. ISSN 1802-6265.
120. rt. Martin Lecián před soudem: druhý den líčení. *Lidové noviny*. 31. 8. 1927, roč. 35, č. 438, s. 3. ISSN 1802-6265.
121. rt. Martin Lecián před soudem: Lecián v nové podobě. *Lidové noviny*. 31. 8. 1927, roč. 35, č. 439, s. 1–2. ISSN 1802-6265.
122. rt. Martin Lecián před soudem: třetí den líčení. *Lidové noviny*. 1. 9. 1927, roč. 35, č. 440, s. 3–4. ISSN 1802-6265.
123. rt. Martin Lecián před soudem: rozmluva s loupežným vrahem. *Lidové noviny*. 1. 9. 1927, roč. 35, č. 441, s. 1–2. ISSN 1802-6265.
124. rt. Martin Lecián: (Divisní soud v Olomouci). *Lidové noviny*. 2. 9. 1927, roč. 35, č. 442, s. 6. Rubrika Soudní síň. ISSN 1802-6265.
125. rt. Martin Lecián před soudem: před rozsudkem. *Lidové noviny*. 2. 9. 1927, roč. 35, č. 443, s. 3. ISSN 1802-6265.
126. TALAFÚS. Jak utekl Lecián. rt. Martin Lecián před soudem: třetí den líčení. *Lidové noviny*. 3. 9. 1927, roč. 35, č. 444, s. 1–2. ISSN 1802-6265.
127. rt. Martin Lecián odsouzen k smrti provazem: prosí, aby byl doporučen k milosti. *Lidové noviny*. 4. 9. 1927, roč. 35, č. 446, s. 3. ISSN 1802-6265.
128. iš. Bude Lecián popraven? *Lidové noviny*. 7. 9. 1927, roč. 35, č. 451, s. 3. ISSN 1802-6265.
129. iš. K smrti odsouzený Lecián se pokusil o útěk: spolu s vrahem Kašpaříkem. – Lupiči smluveni s vojínem strážní služby. – Strážní vojín Kiss smrtelně zraněn. – Divoká přestřelka. – Lupiči se vzdali. *Lidové noviny*. 26. 9. 1927, roč. 35, č. 487, s. 1. ISSN 1802-6265.
130. Leciánův pokus o útěk z věznice: za pomoci Kašpaříkovy a strážného. *Lidové noviny*. 27. 9. 1927, roč. 35, č. 488, s. 4. ISSN 1802-6265.
131. iš. Nezdařený pokus Leciánův o útěk: Leciánem postřelený vojín Kiss zemřel. – Tresty vojína Tomici. – Čtyři zatčení v Olomouci. *Lidové noviny*. 27. 9. 1927, roč. 35, č. 489, s. 3.
132. gel. Právní otázka Leciánova nového zločinu: bude postaven před nový soud. *Lidové noviny*. 28. 9. 1927, roč. 35, č. 490, s. 6. ISSN 1802-6265.

133. iš. Kdo byli pomocníky Leciánovými? *Lidové noviny*. 28. 9. 1927, roč. 35, č. 490, s. 6. ISSN 1802-6265.
134. L. Ještě Lecián. *Lidové noviny*. 28. 9. 1927, roč. 35, č. 490, s. 7. ISSN 1802-6265.
135. iš. Před popravou Leciánovou?: rozhodnutí se očekává každou chvíli. *Lidové noviny*. 29. 9. 1927, roč. 35, č. 491, s. 3. ISSN 1802-6265.
136. iš. Před popravou Martina Leciána: vojín Tomica popírá svou vinu. – Pohřeb poslední oběti Leciánovy. *Lidové noviny*. 30. 9. 1927, roč. 35, č. 493, s. 4. ISSN 1802-6265.
137. Ministerstvo národní obrany vydalo... *Lidové noviny*. 30. 9. 1927, roč. 35, č. 494, s. 1 – Rubrika Denní zprávy. ISSN 1802-6265.
138. iš. Před popravou Martina Leciána. *Lidové noviny*. 2. 10. 1927, roč. 35, č. 497, s. 5. ISSN 1802-6265.
139. J. Lecián bude dnes popraven: žádost o milost zamítnuta. *Lidové noviny*. 6. 10. 1927, roč. 35, č. 504, s. 3. ISSN 1802-6265.
140. iš. Vrah a lupič Martin Lecián popraven: dnes ráno na vězeňském nádvoří v Olomouci. *Lidové noviny*. 6. 10. 1927, roč. 35, č. 505, s. 1–2. ISSN 1802-6265.
141. iš. Leciánova poslední noc: „...tak bych se rozplakal, a to já nemožu potřebovat.“ *Lidové noviny*. 7. 10. 1927, roč. 35, č. 506, s. 4. ISSN 1802-6265.
142. rb. Leciánovy ctitelky. *Lidové noviny*. 3. 11. 1927, roč. 35, č. 554, s. 6. ISSN 1802-6265.
143. Strach z Leciána a Szekélyho na Hodonsku. *Moravské noviny*. 20. 2. 1927, roč. 48, č. 41, s. 4.
144. ou. Krvavé řádění lupiče Leciána. *Moravské noviny*. 10. 3. 1927, roč. 48, č. 56, s. 1.
145. ou. Kde je Lecián? *Moravské noviny*. 11. 3. 1927, roč. 48, č. 57, s. 2.
146. ou. Pátrání po Leciánovi. *Moravské noviny*. 12. 3. 1927, roč. 48, č. 58, s. 1–2.
147. bv. Kde je Lecián. *Moravské noviny*. 13. 3. 1927, roč. 48, č. 59, s. 1.
148. -ci-. Lecián zmizel. *Moravské noviny, příl. Pondělní noviny*. 14. 3. 1927, č. 11, s. 1.
149. bv. Kde je Lecián? *Moravské noviny*. 15. 3. 1927, roč. 48, č. 60, s. 1–2.
150. bv. Poplach s Leciánem. *Moravské noviny*. 16. 3. 1927, roč. 48, č. 61, s. 3.
151. bv. Lecián přec v Brně? *Moravské noviny*. 17. 3. 1927, roč. 48, č. 62, s. 3.
152. 10.000 Kč přece jen láká. *Moravské noviny*. 7. 4. 1927, roč. 48, č. 80, s. 3.
153. Lecián řádí v Opavě. *Moravské noviny*. 13. 4. 1927, roč. 48, č. 85, s. 3.
154. oh. Nebezpečný lupič Lecián zatčen: překvapen s lupičem Dedkem v hospůdce. – Hladké zatčení. – Zjištěná totožnost. – Obširná doznání obou lupičů. *Moravské noviny, příl. Pondělní noviny*. 25. 4. 1927, č. 17, s. 1–2.
155. bn. Lecián v rukou spravedlnosti: zatčen s druhem Dedkem v Novém Bohumíně. – Doznání. *Moravské noviny*. 26. 4. 1927, roč. 48, č. 95, s. 1.
156. bn. Leciánova zpověď: co řekl při včerejším výslechu. – Stále doufá v útěk. – Doprava k divišnímu soudu v Olomouci. *Moravské noviny*. 27. 4. 1927, roč. 48, č. 96, s. 1–2.
157. c. Leciánovy hříchy: lupič se přiznává ke všemu. – Podrobnosti o jeho zatčení. *Moravské noviny*. 28. 4. 1927, roč. 48, č. 97, s. 1–2.
158. -ek. Výslech lupiče Leciána: další doznání. *Moravské noviny*. 29. 4. 1927, roč. 48, č. 98, s. 1.
159. -ek. Lecián mluví. *Moravské noviny*. 30. 4. 1927, roč. 48, č. 99, s. 3.
160. NEUMANNOVÁ, B. Lecián a Dedek. *Moravské noviny*. 6. 5. 1927, roč. 48, č. 104, s. 4.
161. -ek-. Leciánova milenka před soudem. *Moravské noviny*. 7. 5. 1927, roč. 48, č. 105, s. 3.
162. ek. Před soudem s lupičem Leciánem. *Moravské noviny*. 19. 8. 1927, roč. 48, č. 187, s. 1.
163. bn. Vrah a lupič Martin Lecián před soudem. *Moravské noviny*. 30. 8. 1927, roč. 48, č. 196, s. 3–4.

164. bn. Lecián před soudem. *Moravské noviny*. 31. 8. 1927, roč. 48, č. 197, s. 1–2.
165. bn. Lecián před soudem. *Moravské noviny*. 1. 9. 1927, roč. 48, č. 198, s. 1–2.
166. bn. Lecián před soudem. *Moravské noviny*. 2. 9. 1927, roč. 48, č. 199, s. 1–2.
167. bn. Lecián před soudem. *Moravské noviny*. 3. 9. 1927, roč. 48, č. 200, s. 1–2.
168. ek. Odvážný pokus lupičů Leciána a Kašpaříka o útěk: Lecián smrtelně zranil vojína. *Moravské noviny*. 27. 9. 1927, roč. 48, č. 220, s. 1.
169. ek. K pokusu lupiče Leciána o útěk z vězení. *Moravské noviny*. 28. 9. 1927, roč. 48, č. 221, s. 1.
170. e. Před popravou Martina Leciána. *Moravské noviny*. 1. 10. 1927, roč. 48, č. 223, s. 1.
171. av. Osud Leciánův. *Moravské noviny*. 6. 10. 1927, roč. 48, č. 227, s. 1.
172. ek. Konec Martina Leciána. *Moravské noviny*. 7. 10. 1927, roč. 48, č. 228, s. 1.
173. ek. Po Leciánově popravě. *Moravské noviny*. 8. 10. 1927, roč. 48, č. 229, s. 1–2.
174. Pitvu Leciánovy mrtvoly... *Moravské noviny*. 11. 10. 1927, roč. 48, č. 231, s. 2.
175. Komická historie o přípravách pražského kata Wohlschlägra. *Moravský večerník*. 7. 9. 1927, č. 205, s. 3.
176. Před procesem lupiče Kašpaříka: personál firmy Zeman a Kohoutek jde svědčit. *Moravský večerník*. 22. 11. 1927, č. 267, s. 2.
177. Pomocník Leciána a Kašpaříka zapírá ... *Moravský večerník*. 28. 11. 1927, č. 272, s. 3.
178. Vozil Leciána. *Moravský večerník*. 3. 12. 1927, č. 277, s. 4.
179. Dozvuky Leciánova pokusu o útěk ze žaláře. *Moravský večerník*. 28. 12. 1927, č. 296, s. 3.
180. V době, kdy byla vypsána odměna na Leciána, celá vesnice ho znala a četní mu připaloval cigaretu. *Moravský večerník*. 30. 12. 1927, č. 298, s. 2.
181. Dva zběhové na útěku v uloupeném automobilu. *Národní listy*. 23. 1. 1927, roč. 67, č. 22, s. 3. ISSN 1214-1240.
182. Pachateli trojnásobné loupežné vraždy v Náměšti dva sběhové? *Národní listy*. 7. 2. 1927, roč. 67, č. 6, s. 2. ISSN 1214-1240.
183. Lecián vystřelil na četníka. *Národní listy*. 17. 2. 1927, roč. 67, č. 47, s. 3. ISSN 1214-1240.
184. Lupič Lecián opět řádí: zastřelil strážmistra a sám prchl. *Národní listy*. 10. 3. 1927, roč. 67, č. 57, s. 2. ISSN 1214-1240.
185. Lupič-sběh zastřelil četníka: tři nové zločiny marně stíhaného lupiče Leciána na Moravě. *Národní listy*. 10. 3. 1927, roč. 67, č. 68, s. 3. ISSN 1214-1240.
186. Stíhání lupiče Leciána. *Národní listy*. 11. 3. 1927, roč. 67, č. 58, s. 2. ISSN 1214-1240.
187. Stíhání lupiče Leciána: je v Praze? *Národní listy*. 12. 3. 1927, roč. 67, č. 59, s. 2. ISSN 1214-1240.
188. Kde je Lecián?: stíhání dosud bezvýsledné. *Národní listy*. 13. 3. 1927, roč. 67, č. 71, s. 3. ISSN 1214-1240.
189. Pražská policie pátrá po lupiči Leciánovi. *Národní listy*. 15. 3. 1927, roč. 67, č. 61, s. 2. ISSN 1214-1240.
190. Lupič Lecián v lesích u Prahy? *Národní listy*. 16. 3. 1927, roč. 67, č. 62, s. 2. ISSN 1214-1240.
191. Lecián a Szekely při práci. *Národní listy*. 19. 3. 1927, roč. 67, č. 65, s. 2. ISSN 1214-1240.
192. Pomohl Leciánovi k útěku? *Národní listy*. 28. 3. 1927, roč. 67, č. 86, s. 2. ISSN 1214-1240.

- 193 Vzrušení v Opavě: byl tu Lecián? *Národní listy*. 12. 4. 1927, roč. 67, č. 101, s. 2. ISSN 1214-1240.
194. Lecián zase v Hranicích? *Národní listy*. 22. 4. 1927, roč. 67, č. 93, s. 2. ISSN 1214-1240.
195. Šestkrát zatčen pro podobnost s Leciánem. *Národní listy*. 23. 4. 1927, roč. 67, č. 111, s. 2. ISSN 1214-1240.
196. Lecián znovu chycen. *Národní listy*. 25. 4. 1927, roč. 67, č. 17, s. 2. ISSN 1214-1240.
197. Vrah Lecián dopaden. *Národní listy*. 25. 4. 1927, roč. 67, č. 95, s. 2. ISSN 1214-1240.
198. Lecián stále věří, že ještě uteče. *Národní listy*. 26. 4. 1927, roč. 67, č. 114, s. 3. ISSN 1214-1240.
199. Výslech vraha Leciána. *Národní listy*. 26. 4. 1927, roč. 67, č. 96, s. 2. ISSN 1214-1240.
200. Lecián doznal vraždu strážmistra Stuchlého. *Národní listy*. 27. 4. 1927, roč. 67, č. 115, s. 2. ISSN 1214-1240.
201. Z výsledku lupiče a vraha Leciána. *Národní listy*. 27. 4. 1927, roč. 67, č. 97, s. 2. ISSN 1214-1240.
202. Lecián v divišní věznici v Olomouci: neztratil humor. – Chtěl při zatčení více slávy. *Národní listy*. 30. 4. 1927, roč. 67, č. 100, s. 2. ISSN 1214-1240.
203. Nepravdivé zprávy o útěku lupiče Leciána. *Národní listy*. 5. 5. 1927, roč. 67, č. 104, s. 2. ISSN 1214-1240.
204. Leciánovo doznání. *Národní listy*. 6. 5. 1927, roč. 67, č. 124, s. 4. ISSN 1214-1240.
205. Leciánova milenka před soudem. *Národní listy*. 7. 5. 1927, roč. 67, č. 125, s. 3. ISSN 1214-1240.
206. Lecián se doznal, že spáchal v Jihlavě vraždu hlídače. *Národní listy*. 13. 5. 1927, roč. 67, č. 111, s. 2. ISSN 1214-1240.
207. Lecián simuluje šílenství. *Národní listy*. 17. 6. 1927, roč. 67, č. 165, s. 3. ISSN 1214-1240.
208. Lecián simuloval šílenství. *Národní listy*. 17. 6. 1927, roč. 67, č. 138, s. 2. ISSN 1214-1240.
209. Lupič z tlupy Lecián-Kašpařík stále houževnatě zapírá. *Národní listy*. 18. 6. 1927, roč. 67, č. 139, s. 2. ISSN 1214-1240.
210. Lecián bude v srpnu postaven před soud: obžaloba připravena: dvě vraždy, četné vražedné pokusy a loupeže. *Národní listy*. 12. 7. 1927, roč. 67, č. 190, s. 2. ISSN 1214-1240.
211. Lecián bude v srpnu postaven před soud: obžaloba připravena: dvě vraždy, četné vražedné pokusy a loupeže. *Národní listy*. 12. 7. 1927, roč. 67, č. 156, s. 2. ISSN 1214-1240.
212. Případ Leciánův. *Národní listy*. 18. 8. 1927, roč. 67, č. 226, s. 4. ISSN 1214-1240.
213. Zločiny loupežného vraha Leciána: před vojenským soudem v Olomouci zahájeno líčení s nebezpečnou tlupou banditů. *Národní listy*. 29. 8. 1927, roč. 67, č. 237, s. 1. ISSN 1214-1240.
214. Zahájení procesu s loupežným vrahem Leciánem. *Národní listy*. 29. 8. 1927, roč. 67, č. 237, s. 2. ISSN 1214-1240.
215. Zločiny loupežného vraha Leciána: před vojenským soudem v Olomouci zahájeno líčení s nebezpečnou tlupou banditů. *Národní listy*. 29. 8. 1927, roč. 67, č. 196, s. 1. ISSN 1214-1240.
216. Lecián před soudem: od zvláštního zpravodaje. Zločiny loupežného vraha Leciána: před vojenským soudem v Olomouci zahájeno líčení s nebezpečnou tlupou banditů. *Národní listy*. 30. 8. 1927, roč. 67, č. 238, s. 4. ISSN 1214-1240.

217. Druhý den procesu loupežným vrahem Leciánem: vrah stále tvrdí, že se na nic nepamatuje. – Výslech svědků. – Matka Leciánova byla choromyslnou. *Národní listy*. 30. 8. 1927, roč. 67, č. 238, s. 2. ISSN 1214-1240.
218. Loupežný vrah Lecián před vojenským soudem. *Národní listy*. 30. 8. 1927, roč. 67, č. 197, s. 2. ISSN 1214-1240.
219. Lecián před soudem. *Národní listy*. 31. 8. 1927, roč. 67, č. 239, s. 4. ISSN 1214-1240.
220. Třetí den procesu loupežným vrahem Leciánem. *Národní listy*. 31. 8. 1927, roč. 67, č. 239, s. 2. ISSN 1214-1240.
221. Druhý den procesu s loupežným vrahem Leciánem: vrah stále tvrdí, že se na nic nepamatuje. – Výslech svědků. – Matka Leciánova byla choromyslnou. *Národní listy*. 31. 8. 1927, roč. 67, č. 198, s. 2. ISSN 1214-1240.
222. Lecián před soudem: (třetí den líčení). *Národní listy*. 1. 9. 1927, roč. 67, č. 240, s. 4. ISSN 1214-1240.
223. Leciánovy zločiny před vojenským soudem: čtvrtý den přelíčení. *Národní listy*. 1. 9. 1927, roč. 67, č. 240, s. 2. ISSN 1214-1240.
224. Leciánovy zločiny před vojenským soudem: (třetí den). *Národní listy*. 1. 9. 1927, roč. 67, č. 199, s. 2. ISSN 1214-1240.
225. Lecián před soudem: čtvrtý den přelíčení: rozsudek bude vyneset v sobotu o 8. hodině ranní. *Národní listy*. 2. 9. 1927, roč. 67, č. 241, s. 4. ISSN 1214-1240.
226. Loupežný vrah Lecián před vojenským soudem: rozsudek bude vyneset v sobotu ráno. *Národní listy*. 2. 9. 1927, roč. 67, č. 200, s. 2. ISSN 1214-1240.
227. Lecián odsouzen k trestu smrti: (od našeho zvláštního zpravodaje). *Národní listy*. 3. 9. 1927, roč. 67, č. 242, s. 2. ISSN 1214-1240.
228. Rozsudek nad Martinem Leciánem. *Národní listy*. 4. 9. 1927, roč. 67, č. 243, s. 4. ISSN 1214-1240.
229. Bude Lecián popraven?: po odsouzení k smrti provazem žádá, aby byl doporučen k milosti presidenta. *Národní listy*. 5. 9. 1927, roč. 67, č. 202, s. 2. ISSN 1214-1240.
230. Leciánův společník Emanuel Dedek a jeho lupičská tlupa před soudem: porota v Mor. Ostravě. *Národní listy*. 17. 9. 1927, roč. 67, č. 256, s. 4. ISSN 1214-1240.
231. Loupežní vrahové Lecián a Kašpařík pokusili se o útěk: podplacený vojín jejich pomocníkem. – Lecián smrtelně postřelil vojáka, který zabránil jim v útěku. – Přestřelka v chodbě věznice. – Oba zločinci opět spoutáni. *Národní listy*. 26. 9. 1927, roč. 67, č. 265, s. 2. ISSN 1214-1240.
232. Leciánův útěk – byl organisován zločinci na svobodě. *Národní listy*. 27. 9. 1927, roč. 67, č. 266, s. 2. ISSN 1214-1240.
233. Vrchol Leciánových zločinů. *Národní listy*. 27. 9. 1927, roč. 67, č. 266, s. 4. ISSN 1214-1240.
234. Loupežní vrahové Lecián a Kašpařík pokusili se o útěk. *Národní listy*. 27. 9. 1927, roč. 67, č. 221, s. 2. ISSN 1214-1240.
235. Leciánovi pomocníci dodáni soudu. *Národní listy*. 28. 9. 1927, roč. 67, č. 267, s. 2. ISSN 1214-1240.
236. Lecián bude popraven v pátek: popravčí mistr Wohlschläger přijel již do Olomouce. – Speciální kurýr u presidenta republiky. *Národní listy*. 29. 9. 1927, roč. 67, č. 268, s. 1. ISSN 1214-1240.

237. Lecián bude popraven v pátek: popravčí mistr Wohlschläger přijel již do Olomouce. – Speciální kurýr u presidenta republiky. *Národní listy*. 29. 9. 1927, roč. 67, č. 222, s. 1. ISSN 1214-1240.
238. O popravě Leciána nebylo ještě včera rozhodnuto. *Národní listy*. 30. 9. 1927, roč. 67, č. 269, s. 4. ISSN 1214-1240.
239. Opět nový pokus o Leciánovo vysvobození? *Národní listy*. 30. 9. 1927, roč. 67, č. 223, s. 2. ISSN 1214-1240.
240. Lecián bude popraven tento čtvrtek o 6. hodině ranní. *Národní listy*. 5. 10. 1927, roč. 67, č. 274, s. 2. ISSN 1214-1240.
241. Poprava trojnásobného vraha Leciána dnes ráno. *Národní listy*. 6. 10. 1927, roč. 67, č. 275, s. 3. ISSN 1214-1240.
242. Lecián popraven. *Národní listy*. 6. 10. 1927, roč. 67, č. 275, s. 1. ISSN 1214-1240.
243. Lecián popraven. *Národní listy*. 6. 10. 1927, roč. 67, č. 228, s. 1. ISSN 1214-1240.
244. Jak se Lecián bavil s vojáky před popravou. *Národní listy*. 7. 10. 1927, roč. 67, č. 229, s. 2. ISSN 1214-1240.
245. Vzrušující honba policie za nebezpečnými zločinci: automobilové závody mezi policií a lupiči. – Známi lupiči Lecián a Székély prchají v ukradeném autu. *Pozor*. 18. 22. 1. 1927, roč. 34, č., s. 3.
246. Lupič Lecián dopaden. *Pozor*. 29. 1. 1927, roč. 34, č. 24, s. 4.
247. K vyloupení pokladny v mlékárně v Tršticích. *Pozor*. 5. 2. 1927, roč. 34, č. 30, s. 4.
248. Po stopě uprchlého zločince Leciána. *Pozor*. 16. 2. 1927, roč. 34, č. 28, s. 5.
249. Lupič Lecián na Kyjovsku. *Pozor*. 19. 2. 1927, roč. 34, č. 42, s. 3.
250. Honba za Leciánem. *Pozor*. 11. 3. 1927, roč. 34, č. 59, s. 2.
251. Kdo jest Lecián? *Pozor*. 12. 3. 1927, roč. 34, č. 60, s. 3.
252. Stíhání Leciána. *Pozor*. 13. 3. 1927, roč. 34, č. 61, s. 3.
253. Tlupa vraha a lupiče Leciána. *Pozor*. 22. 3. 1927, roč. 34, č. 68, s. 5.
254. Lecián pohybuje se ve střední Moravě: spáchal loupež v Hranicích. Poznán určitě podle otisků prstů. *Pozor*. 22. 4. 1927, roč. 34, č. 95, s. 2.
255. Lupič a vrah Martin Lecián v Olomouci: nával zvědavců na nádraží. – Poslední zločin Leciánův. *Pozor*. 26. 4. 1927, roč. 34, č. 98, s. 3.
256. Vyšetřování Leciánových zločinů: jak se Lecián chová při výslechu. – Jeho výpovědi. – Byl Lecián v Olomouci?. *Pozor*. 27. 4. 1927, roč. 34, č. 99, s. 3.
257. Vyšetřování Leciánových zločinů. *Pozor*. 28. 4. 1927, roč. 34, č. 100, s. 3.
258. Martin Lecián ve věznici vojenského soudu. *Pozor*. 29. 4. 1927, roč. 34, č. 101, s. 2.
259. Leciánovi společníci vyhrožují...: tři vyhrůžné dopisy. – Mezinárodní tlupa moravského Janošíka. – Opatření u divisiního soudu v Olomouci proti útokům zvenčí. *Pozor*. 30. 4. 1927, roč. 34, č. 102, s. 3.
260. Poplašné zprávy o útěku Leciána z olomoucké věznice. *Pozor*. 5. 5. 1927, roč. 34, č. 106, s. 3.
261. Leciánova láska zapírá...: Křenovská se nechce k svému milenci vůbec znát. – Cítí se naprosto nevinnou. – Byl to jen „ten pán“. *Pozor*. 7. 5. 1927, roč. 34, č. 108, s. 3.
262. Vyšetřování zločinů Leciánovy tlupy: romantické setkání Leciána s Dedkem. – Před objasněním bartovické vraždy. – Další členové tlupy za mřížemi. *Pozor*. 8. 5. 1927, roč. 34, č. 109, s. 3.
263. -f. Zblbnutí Leciánova kamaráda: (Krajský soud v Olomouci). *Pozor*. 8. 5. 1927, roč. 34, č. 109, s. 5.

264. Soudní síň: vina a trest Marie Křenovské, milenky pověstného lupiče Martina Leciána: (senát kraj. soudu v Olomouci.). *Pozor*. 25. 5. 1927, roč. 34, č. 123, s. 5.
265. Lecián před soud: žaloba jest již vypracována. – Očekává se rozhodnutí generální vojenské prokuratury v Praze. – Dojde k přelíčení již v červenci? – Kdo bude předsedou přelíčení?
266. Přelíčení s Martinem Leciánem v Olomouci. *Pozor*. 21. 7. 1927, roč. 34, č. 170, s. 3.
267. Pověstný lupič Martin Lecián zahájil hladovku: přelíčení konati se bude pravděpodobně 18. srpna. – Obavy o Leciánův stav. – Osud Leciánův v rukou vojenských lékařů. *Pozor*. 4. 8. 1927, roč. 34, č. 182, s. 3.
268. Pověstný lupič Martin Lecián nebezpečně nemocen. *Pozor*. 12. 8. 1927, roč. 34, č. 189, s. 2.
269. Přelíčení s Martinem Leciánem ustanoveno definitivně na pondělí 29. srpna: přelíčení potrvá 3 dny. – Jak se chová Lecián. – Obhájcem Leciánovým bude olomoucký advokát dr. Šrot. *Pozor*. 14. 8. 1927, roč. 34, č. 191, s. 3.
270. Lecián se na nic nepamatuje...: jeho odmítavá odpověď s obhájcem drem Šrotem. – Nová taktika Leciánova? – Je duševně méněcenný? – Zúčtování Leciánových zločinů přede dveřmi? *Pozor*. 17. 8. 1927, roč. 34, č. 192, s. 3.
271. Životní dráha Leciánova: k pondělnímu přelíčení s lupičem a vrahem Martinem Leciánem. *Pozor*. 27. 8. 1927, roč. 34, č. 201, s. 3.
272. Leciánovy zločiny. *Pozor*. 28. 8. 1927, roč. 34, č. 202, s. 3.
273. Nad hlavou pověstného lupiče a vraha Leciána stahují se těžké mraky.... *Pozor*. 30. 8. 1927, roč. 34, č. 203, s. 4.
274. Svědci Leciánových zločinů: první den výslechu svědků. *Pozor*. 31. 8. 1927, roč. 34, č. 204, s. 3.
275. Svědci Leciánových zločinů: druhý den svědeckých výslechů. – Leciánovi se vrací paměť. – Hodina odplaty se blíží. *Pozor*. 1. 9. 1927, roč. 34, č. 205, s. 5.
276. Přelíčení s Mart. Leciánem včera skončeno: konec průvodního řízení. – Plaidoyer. – Rozsudek vynesena bude v sobotu ráno v 8 hodin. *Pozor*. 2. 9. 1927, roč. 34, č. 206, s. 5.
277. Dnes ráno vyřčen ortel na Leciánem. *Pozor*. 3. 9. 1927, roč. 34, č. 207, s. 5.
278. -f. Konec lupiče a vraha Leciána: odsouzen k trestu smrti provazem. – Trest přijímá a žádá o doporučení milosti. – Bude popraven nebo omilostněn? *Pozor*. 4. 9. 1927, roč. 34, č. 208, s. 4.
279. Co bude s Leciánem. *Pozor*. 9. 9. 1927, roč. 34, č. 212, s. 3.
280. Nezdařený pokus útěku k smrti odsouzeného vraha a lupiče Leciána s lupičem Kašpaříkem: boj na život a na smrt na chodbě věznice. – Dva těžce ranění. – Lupiči se nakonec vzdali. – Kašpařík sliboval strážnému za pomoc při útěku tisícové odměny. *Pozor*. 27. 9. 1927, roč. 34, č. 227, s. 4.
281. Třetí oběť vraha Leciána: postřelený vojín Kisz včera ráno skonal. – Pohřeb zítra. – Urychlené vyřízení Leciánovy pře. – Zatčení Leciánových pomocníků. *Pozor*. 28. 9. 1927, roč. 34, č. 228, s. 6.
282. Leciánovy poslední chvíle. *Pozor*. 29. 9. 1927, roč. 34, č. 229, s. 3.
283. Martin Lecián před popravou. *Pozor*. 30. 9. 1927, roč. 34, č. 230, s. 2.
284. Poprava Martina Leciána v Olomouci. *Pozor*. 6. 10. 1927, roč. 34, č. 235, s. 3.
285. Po Leciánově popravě. *Pozor*. 7. 10. 1927, roč. 34, č. 236, s. 1.
286. Poprava Martina Leciána vykonána. *Pozor*. 7. 10. 1927, roč. 34, č. 236, s. 2.
287. Lecián zabíjí dále! *Pozor*. 18. 10. 1927, roč. 34, č. 245, s. 2.

288. Zbytečné zostuzování Olomoučanů v pražském tisku. *Pozor*. 5. 11. 1927, roč. 34, č. 260, s. 2.
289. Po stopách loupežné vraždy v Náměšti n. O. *Pozor – večerní vydání*. 7. 2. 1927, roč. 34, č. 31, s. 4. – Též *Moravský večerník*.
290. Vraždy – loupeže – krádeže. *Pozor – večerní vydání*. 8. 2. 1927, roč. 34, č. 32, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
291. Lupič Lecián na Holešovsku. *Pozor – večerní vydání*. 14. 2. 1927, roč. 34, č. 37, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
292. Lecián postrachem Moravy. *Pozor – večerní vydání*. 15. 2. 1927, roč. 34, č. 38, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
293. Lecián na cestách. *Pozor – večerní vydání*. 17. 2. 1927, roč. 34, č. 40, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
294. Lecián, Székely a Kašpařík vyloupili pokladnu ve Vizovicích. *Pozor – večerní vydání*. 25. 2. 1927, roč. 34, č. 47, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
295. Sensacektivost. *Pozor – večerní vydání*. 3. 3. 1927, roč. 34, č. 52, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
296. Honba na mnohonásobného zločince Leciána: četník zastřelen, rotmistr zraněn. – Lecián zraněn. – V pronásledování se pokračuje. – Vypsání odměny 10.000 na dopadení. *Pozor – večerní vydání*. 10. 3. 1927, roč. 34, č. 58, s. 3. – též *Moravský večerník*.
297. 59 životů četnických obětí lupičů a vrahů. *Pozor – večerní vydání*. 11. 3. 1927, roč. 34, č. 59, s. 2. – též *Moravský večerník*.
298. Lecián na útěku. *Pozor – večerní vydání*. 11. 3. 1927, roč. 34, č. 59, s. 3. – též *Moravský večerník*.
299. Lecián až posud nevypátrán: na útěku do Brna. – Poplach v Brně. – Pohřeb četnického strážmistra Stuchlého. *Pozor – večerní vydání*. 12. 3. 1927, roč. 34, č. 60, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
300. Zahrál si na Leciána. *Pozor – večerní vydání*. 14. 3. 1927, roč. 34, č. 61, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
301. Pátrání po lupiči a vrahovi Leciánovi. *Pozor – večerní vydání*. 14. 3. 1927, roč. 34, č. 61, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
302. Pocta zavražděnému strážmistru Stuchlému. *Pozor – večerní vydání*. 15. 3. 1927, roč. 34, č. 62, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
303. Strach před Leciánem. *Pozor – večerní vydání*. 15. 3. 1927, roč. 34, č. 62, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
304. Lecián v Olomouci?: loupež v Salesiánu na Žerotínově náměstí. *Pozor- večerní vydání*. 16. 3. 1927, roč. 34, č. 63, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
305. VLČEK. Lecián v Olomouci?: úřední oprava. *Pozor – večerní vydání*. 17. 3. 1927, roč. 34, č. 64, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
306. Olomoucký „Našinec“ v zápalu vyvrací ... *Pozor – večerní vydání*. 18. 3. 1927, roč. 34, č. 65, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
307. K. Ještě k případu o Leciánovi: (z dopisu uvědomělého občana). *Pozor – večerní vydání*. 19. 3. 1927, roč. 34, č. 66, s. 1. – Též *Moravský večerník*.
308. O lupiči Leciánovi. *Pozor – večerní vydání*. 19. 3. 1927, roč. 34, č. 66, s. 3 – 4. – Též *Moravský večerník*.
309. Leciánem postřelený rotmistr je už zdrav. *Pozor – večerní vydání*. 19. 3. 1927, roč. 34, č. 66, s. 4. – Též *Moravský večerník*.

310. Tlupa vraha a lupiče Leciána. *Pozor – večerní vydání*. 21. 3. 1927, roč. 34, č. 67, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
311. Lecián všude. *Pozor – večerní vydání*. 1927, roč. 34, č. 67 (21. 3. (16. 4. 1927)1927), s. 4. – Těž *Moravský večerník*.
312. Dramatické zatýkání nepravého Leciána. *Pozor – večerní vydání*. 7. 4. 1927, roč. 34, č. 82, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
313. Leciánova tlupa – v Čechách? *Pozor – večerní vydání*. 7. 4. 1927, roč. 34, č. 82, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
314. Lecián ve Slezsku? *Pozor – večerní vydání*. 11. 4. 1927, roč. 34, č. 85, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
315. Leciánova tlupa loupí ve Slezsku. *Pozor – večerní vydání*. 12. 4. 1927, roč. 34, č. 86, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
316. Nepravdivé zprávy o Leciánovi. *Pozor – večerní vydání*. 13. 4. 1927, roč. 34, č. 87, s. 1. – Těž *Moravský večerník*.
317. Vzrušující honba za Leciánem: co se může stát, když je člověk podoben Leciánovi. *Pozor – večerní vydání*. 14. 4. 1927, roč. 34, č. 88, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
318. -d. Honba na lupiče Kašpaříka. *Pozor – večerní vydání*. 16. 4. 1927, roč. 34, č. 90, s. 4. – Těž *Moravský večerník*.
319. Lecián v Kroměříži. *Pozor – večerní vydání*. 20. 4. 1927, roč. 34, č. 92, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
320. Lupič a vrah Lecián za mřížemi: Lecián se svým společníkem Emanem Dedkem v sobotu dopaden v Novém Bohumíně. – Leciánův výslech. – Další podrobnosti. *Pozor – večerní vydání*. 23. 4. 1927, roč. 34, č. 96, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
321. Lecián převezen do Olomouce: uvězněn ve věznicí divisního soudu. – Další podrobnosti. *Pozor – večerní vydání*. 26. 4. 1927, roč. 34, č. 97, s. 2–3. – Těž *Moravský večerník*.
322. Lecián v Olomouci. *Pozor – večerní vydání*. 27. 4. 1927, roč. 34, č. 98, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
323. Leciánův společník předán soudu v Mor. Ostravě. *Pozor – večerní vydání*. 27. 4. 1927, roč. 34, č. 98, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
324. Organisoované pokusy o útěk zločinců z věznice. *Pozor – večerní vydání*. 27. 4. 1927, roč. 34, č. 98, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
325. Lecián o sobě: co drželo ho na svobodě – Počítá se, že bude žít nejdéle půl roku. – Lecián jako humorista. *Pozor – večerní vydání*. 28. 4. 1927, roč. 34, č. 99, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
326. Leciánův život a jeho lupičská prakse. *Pozor – večerní vydání*. 28. 4. 1927, roč. 34, č. 99, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
327. Život Leciánova společníka: Emanuel Dedek. *Pozor – večerní vydání*. 28. 4. 1927, roč. 34, č. 99, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
328. Fotografie zatčených lupičů. *Pozor – večerní vydání*. 28. 4. 1927, roč. 34, č. 99, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
329. Ještě Lecián. *Pozor – večerní vydání*. 2. 5. 1927, roč. 34, č. 102, s. 4. – Těž *Moravský večerník*.
330. Leciánova milenka před soudem. *Pozor – večerní vydání*. 3. 5. 1927, roč. 34, č. 103, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
331. Mstící rota mezinárodní lupičské společnosti Janošika-Leciána: vyhrůžný list, zaslaný redakci „Pozora“. *Pozor – večerní vydání*. 4. 5. 1927, roč. 34, č. 104, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.

332. Leciánův dopis četnictvu. *Pozor – večerní vydání*. 6. 5. 1927, roč. 34, č. 106, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
333. Leciánova milenka před soudem: odročené přelíčení, v němž Marie Křenovská, nechtěla vůbec znát. – Zamítnutá konfrontace s Leciánem. *Pozor – večerní vydání*. 7. 5. 1927, roč. 34, č. 107, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
334. -d. Okolo Leciánových kamarádů. *Pozor – večerní vydání*. 9. 5. 1927, roč. 34, č. 108, s. 4. – Též *Moravský večerník*.
335. Lecián se přiznává: další zatýkání Dedkovy tlupy. *Pozor – večerní vydání*. 11. 5. 1927, roč. 34, č. 110, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
336. Martin Lecián doznal se ... *Pozor – večerní vydání*. 25. 5. 1927, roč. 34, č. 122, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
337. Leciánova milenka odsouzena. *Pozor – večerní vydání*. 25. 5. 1927, roč. 34, č. 122, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
338. Pěkná společnost pod střechou divišního soudu v Olomouci. *Pozor – večerní vydání*. 18. 6. 1927, roč. 34, č. 140, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
339. Může být Lecián odsouzen? *Pozor – večerní vydání*. 23. 6. 1927, roč. 34, č. 144, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
340. Přelíčení s Leciánem až v srpnu. *Pozor – večerní vydání*. 14. 7. 1927, roč. 34, č. 159, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
341. Přelíčení s Leciánem nebylo dosud stanoveno. *Pozor – večerní vydání*. 19. 7. 1927, roč. 34, č. 163, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
342. Leciánův případ před soudem. *Pozor – večerní vydání*. 27. 8. 1927, roč. 34, č. 196, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
343. Pověstný lupič a vrah Lecián před soudem: Leciánovy zločiny. – Přelíčení zahájeno. *Pozor – večerní vydání*. 29. 8. 1927, roč. 34, č. 197, s. 4–5. – Též *Moravský večerník*.
344. Leciánovy zločiny před vojenským soudem: Leciána se na nic nepamatuje. *Pozor – večerní vydání*. 30. 8. 1927, roč. 34, č. 198, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
345. Leciánovy zločiny před vojenským soudem. *Pozor – večerní vydání*. 31. 8. 1927, roč. 34, č. 199, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
346. Lecián před vojenským soudem: v sobotu padne rozhodnutí. *Pozor – večerní vydání*. 1. 9. 1927, roč. 34, č. 200, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
347. Leciánův proces skončen: rozsudek zítra. *Pozor – večerní vydání*. 2. 9. 1927, roč. 34, č. 201, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
348. Lecián odsouzen k smrti provazem: jest vinen zločinem 4 desercí, zločinem vraždění, násilí a krádeží. – Poprava nebo milost? *Pozor – večerní vydání*. 3. 9. 1927, roč. 34, č. 202, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
349. Ruf: Zájem o Martina Leciána. *Pozor – večerní vydání*. 5. 9. 1927, roč. 34, č. 203, s. 1. – Též *Moravský večerník*.
350. Leciánův společník před soudem: přelíčení s lupičem Dedkem. *Pozor – večerní vydání*. 6. 9. 1927, roč. 34, č. 204, s. 2. – Též *Moravský večerník*.
351. Soudní síň: Leciánova družina: (Divišní soud v Olomouci). *Pozor – večerní vydání*. 13. 9. 1927, roč. 34, č. 210, s. 4. – Též *Moravský večerník*.
352. Leciánova družina. *Pozor – večerní vydání*. 16. 9. 1927, roč. 34, č. 213, s. 3. – Též *Moravský večerník*.
353. Leciánův společník před ostravskou porotou: Emanuel Dedek a jeho společníci. *Pozor – večerní vydání*. 17. 9. 1927, roč. 34, č. 214, s. 3. – Též *Moravský večerník*.

354. Baťa odměňuje detektivy, kteří zatkli Leciána. *Pozor – večerní vydání*. 19. 9. 1927, roč. 34, č. 215, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
355. -f. Půlnoční vzrušující boj v divišní věznici v Olomouci: Lecián s Kašpaříkem na pokraji svobody. – Ostrostřelba na chodbě věznice. – Smluvený plán útoku. – Lecián střílel strážného do břicha. – Lupiči se na konec vzdali. *Pozor – večerní vydání*. 26. 9. 1927, roč. 34, č. 221, s. 1–2. – Těž *Moravský večerník*.
356. -f. Leciánem postřelený voják Kisz dnes skončil: další podrobnosti k smělému pokusu o útěk Leciána a Kašpaříka. – Raketové signály? – Lecián zbabělec. – O rychlé vyřízení celé pře. *Pozor – večerní vydání*. 27. 9. 1927, roč. 34, č. 222, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
357. Přípravy k popravě Leciánově. *Pozor – večerní vydání*. 29. 9. 1927, roč. 34, č. 223, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
358. Průtahy s popravou Leciánovou. *Pozor – večerní vydání*. 30. 9. 1927, roč. 34, č. 224, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
359. Odklad s popravou Leciánovou. *Pozor – večerní vydání*. 1. 10. 1927, roč. 34, č. 225, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
360. Olomoucký film: jak se věší Lecián. *Pozor – večerní vydání*. 3. 10. 1927, roč. 34, č. 226, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
361. Co je s Leciánem? *Pozor – večerní vydání*. 3. 10. 1927, roč. 34, č. 226, s. 4. – Těž *Moravský večerník*.
362. Pohřeb hrdinného vojína Kisse v Rimavské Sobotě. *Pozor – večerní vydání*. 5. 10. 1927, roč. 34, č. 228, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
363. -r. Lecián dnes v 6 hodin ráno popraven: „Já si v pekle odpočinu dost!“: jeho poslední slova, se kterými kráčel smrti vstříc. – Děsný klid, se kterým vstoupil pod šibenici. – Poslední noc velkého zločince a vraha. – Pětadvacátá poprava mistra popravčího Wohlschlagra. – Zločincův mozek bude poslán do patologického ústavu do Prahy. *Pozor – večerní vydání*. 6. 10. 1927, roč. 34, č. 229, s. 1–2. – Těž *Moravský večerník*.
364. Po Leciánově popravě: mrtvola pohřbena na vojen. hřbitově v Černovíře. – Oprátka uložena v museu. – Dodatky k Leciánově poslední noci. *Pozor – večerní vydání*. 7. 10. 1927, roč. 34, č. 230, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
365. Leciánův hrob. *Pozor – večerní vydání*. 10. 10. 1927, roč. 34, č. 232, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
366. Za Leciánem. *Pozor - večerní vydání*. 11. 10. 1927, roč. 34, č. 233, s. 2. – Těž *Moravský večerník*.
367. Co vypráví Wohlslagerův pomocník o Leciánově popravě. *Pozor – večerní vydání*. 11. 10. 1927, roč. 34, č. 233, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
368. Hráli si na popravu Leciána. *Pozor - večerní vydání*. 13. 10. 1927, roč. 34, č. 235, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
369. Módní novinka: Leciánův provaz. *Pozor – večerní vydání*. 15. 10. 1927, roč. 34, č. 237, s. 3. – Těž *Moravský večerník*.
370. Neobvyklý fond objeven v Olomouci: fond pro vyzvánění popraveným. *Pozor – večerní vydání*. 20. 10. 1927, roč. 34, č. 241, s. 1. – Těž *Moravský večerník*.
371. Lecián byl hodný člověk. *Pozor – večerní vydání*. 3. 11. 1927, roč. 34, č. 251, s. 2 – Těž *Moravský večerník*.
372. Po stopách náměšťské vraždy. *Rovnost*. 9. 2. 1927, roč. 43, č. 39, s. 5.
373. Revolver místo legitimace. *Rovnost*. 18. 2. 1927, roč. 43, č. 48, s. 4.
374. Honba na Leciána. *Rovnost*. 10. 3. 1927, roč. 43, č. 68, s. 6.

375. Vrah Lecián v Brně? *Rovnost*. 11. 3.1 1927, roč. 43, č. 69, s. 1.
376. Pátrání po Leciánovi. *Rovnost*. 11. 3. 1927, roč. 43, č. 69, s. 5.
377. Leciánův útěk: prchl prý do Brna autem. – Co skrývala taška Leciánova. – Pitva zastřeleného strážmistra. *Rovnost*. 12. 3. 1927, roč. 43, č. 70, s. 4.
378. Leciánova stopa mizí. *Rovnost*. 13. 3. 1927, roč. 43, č. 71, s. 6.
379. Poplach s Leciánem. *Rovnost*. 17. 3. 1927, roč. 43, č. 75, s. 5.
380. Lecián, jeho milenka a společník. *Rovnost*. 22. 3. 1927, roč. 43, č. 80, s. 4. Fotografie.
381. Opět Lecián: když je člověk na Leciána podoben. *Rovnost*. 16. 4.1927, roč. 43, č. 105, s. 5.
382. Honba na Leciána v Komárově u Brna. *Rovnost*. 21. 4. 1927, roč. 43, č. 109, s. 5.
383. Lupič Lecián dopaden. *Rovnost*. 24. 4. 1927, roč. 43, č. 112, s. 3.
384. Lecián chycen v Bohumíně. *Rovnost*. 25. 4. 1927, roč. 43, č. 113, s. 3.
385. Konec slávy Leciánovy. *Rovnost*. 26. 4. 1927, roč. 43, č. 114, s. 4.
386. Leciánův výslech. *Rovnost*. 28. 4. 1927, roč. 43, č. 116, s. 6.
387. -a. Ze soudní síně: Leciánova milenka před soudem. *Rovnost*. 8. 5. 1927, roč. 43, č. 126, s. 4.
388. Další doznání Leciánovo. – Za lásku k Leciánovi. *Rovnost*. 27. 5. 1927, roč. 43, č. 145, s. 5.
389. Výslech Kašpaříkův. *Rovnost*. 14. 6. 1927, roč. 43, č. 162, s. 4.
390. Kdy bude [...] lupiče Leciána... *Rovnost*. 16. 8. 1927, roč. 43, č. 223, s. 3.
391. Lecian předstírá šílenství. *Rovnost*. 18. 8. 1927, roč. 43, č. 225, s. 6.
392. Lecián před soud. *Rovnost*. 19. 8. 1927, roč. 43, č. 226, s. 5.
393. Soud nad Leciánem. *Rovnost*. 23. 8. 1927, roč. 43, č. 230, s. 5.
394. Ze soudní síně: Martin Lecián před soudem: Martin Lecián – troska člověka. *Rovnost*. 30. 8. 1927, roč. 43, č. 237, s. 4.
395. Ze soudní síně: Martin Lecián před soudem: Výslech obžalovaného. – Výpovědi svědků. *Rovnost*. 31. 8. 1927, roč. 43, č. 238, s. 5.
396. Ze soudní síně: Martin Lecián před soudem: další výslechy svědků. *Rovnost*. 1. 9. 1927, roč. 43, č. 239, s. 5–6.
397. Ze soudní síně: Martin Lecián před soudem: Třetí a čtvrtý den procesu. – Rozsudek v sobotu?. Přestřelky s četnictvem. Leciánovy krádeže. *Rovnost*. 2. 9. 1927, roč. 43, č. 240, s. 4–5.
398. Ze soudní síně: Martin Lecián před soudem: rozsudek den ráno. *Rovnost*. 3. 9. 1927, roč. 43, č. 241, s. 3–4.
399. Ze soudní síně: rozsudek nad Leciánem: odsouzen k trestu smrti provazem. *Rovnost*. 4. 9. 1927, roč. 43, č. 242, s. 4.
400. Lecián nedostane milost. *Rovnost*. 9. 9. 1927, roč. 43, č. 247, s. 5.
401. Nový pokus Leciána a Kašpaříka o útěk: Lecián pokusil se splnit svoje hrozby. – Dodaný pilníček. – Lecián těžce zranil jednoho vojína. – Dvojhodinový boj mezi uprchlými lupiči a stráží. – Lecián s Kašpařík se vzdali. – Vojín podlehl zranění. *Rovnost*. 27. 9. 1927, roč. 43, č. 265, s. 4.
402. Leciánův pokus o útěk: zmaření útěku. – Pomocníci Leciána a Kašpaříka. – Podezřelá pohlednice. – Odkud pochází zastřelený vojín Kiss? – Minulost Tomicova. *Rovnost*. 28. 9. 1927, roč. 43, č. 266, s. 4.
403. Leciánův osud. *Rovnost*. 30. 9. 1927, roč. 43, č. 268, s. 4.
404. Dozvuky Leciánova útěku: pohřeb vojína Kisse. – Zpráva ministerstva N.O. o Leciánově útěku. *Rovnost*. 1. 10. 1927, roč. 43, č. 269, s. 4.
405. K Leciánovu pokusu o útěk. *Rovnost*. 2. 10. 1927, roč. 43, č. 270, s. 4.

406. Leciánův konec: poslední popravu. – Leciánův případ. – Zločiny a společnost. – Ortel smrti nad Leciánem. – Chování odsouzencovo. *Rovnost*. 7. 10. 1927, roč. 43, č. 275, s. 5.
407. Po Leciánově popravě: části Leciánova těla odvozeny do Prahy k vědeckému zkoumání. – Pohřeb Leciánův. – Jeho zlodějské náradí v museu. – Chování Kašpaříkovo. *Rovnost*. 8. 10. 1927, roč. 43, č. 276, s. 3.
408. U Leciánova hrobu. *Rovnost*. 5. 11. 1927, roč. 43, č. 304, s. 4.
409. Trojnásobná bestiální vražda v Náměšti n. Osl. *Selské listy*. 9. 2. 1927, roč. 45, č. 12, s. 3.
410. Zjištění lupiči kroměřížských krádeží. *Selské listy*. 12. 2. 1927, roč. 45, č. 13, s. 5.
411. Lupič Lecián opět v činnosti. *Selské listy*. 12. 3. 1927, roč. 45, č. 21, s. 5–6.
412. Strach má velké oči. *Selské listy*. 16. 3. 1927, roč. 45, č. 22, s. 3.
413. Nepravý Lecián chycen v Olomouci. *Selské listy*. 16. 4. 1927, roč. 45, č. 31, s. 4.
414. Postrach Moravy – lupič Lecián za mřížemi. *Selské listy*. 27. 4. 1927, roč. 45, č. 34, s. 2.
415. Leciánovština. *Selské listy*. 11. 5. 1927, roč. 45, č. 38, s. 2.
416. Leciánova společnice Křenovská odsouzena. *Selské listy*. 28. 5. 1927, roč. 45, č. 43, s. 3.
417. Starosti s Leciánem. *Selské listy*. 6. 8. 1927, roč. 45, č. 63, s. 4.
418. Lecián přijde před soud 29. srpna. *Selské listy*. 17. 8. 1927, roč. 45, č. 66, s. 2.
419. Vrah a lupič Lecián, postrach Moravy, před soudem. *Selské listy*. 31. 8. 1927, roč. 45, č. 70, s. 3.
420. Lecián jest vyslýchán. – Co odpovídá? *Selské listy*. 31. 8. 1927, roč. 45, č. 70, s. 4.
421. Vrah a lupič Lecián, postrach Moravy, před soudem. *Selské listy*. 3. 9. 1927, roč. 45, č. 71, s. 5–6.
422. Vrah Lecián bude popraven? *Selské listy*. 7. 9. 1927, roč. 45, č. 72, s. 2.
423. Rozsudek nad Leciánem: trest smrti provazem. *Selské listy*. 7. 9. 1927, roč. 45, č. 72, s. 3.
424. Jak se Lecián ukrýval v Přerově. *Selské listy*. 10. 9. 1927, roč. 45, č. 73, s. 4.
425. Nezdařený pokus vrahů Leciána a Kašpaříka z věznice. *Selské listy*. 28. 9. 1927, roč. 45, č. 78, s. 3.
426. Pověsti o Leciánově popravě jsou bezpodstatné. *Selské listy*. 1. 10. 1927, roč. 45, č. 79, s. 3.
427. Vraha a lupič Lecián popraven. *Selské listy*. 8. 10. 1927, roč. 45, č. 81, s. 3.
428. Lecián na Hradištsku? *Svoboda*. 15. 2. 1927, roč. 19, č. 38, s. 3.
429. Kde je Lecián? *Svoboda*. 20. 2. 1927, roč. 19, č. 43, s. 4.
430. Leciánská horečka. *Svoboda*. 6. 3. 1927, roč. 19, č. 54, s. 3.
431. Lecián v Brně. *Svoboda*. 11. 3. 1927, roč. 19, č. 59, s. 3.
432. Noviny ve službách pátrání po zločincích. *Svoboda*. 12. 3. 1927, roč. 19, č. 60, s. 1.
433. Honba na Leciána. *Svoboda*. 12. 3. 1927, roč. 19, č. 60, s. 4.
434. Kde je Lecián? *Svoboda*. 13. 3. 1927, roč. 19, č. 61, s. 4.
435. Zase jeden nepravý Lecián. *Svoboda*. 7. 4. 1927, roč. 19, č. 82, s. 3.
436. Chytil Leciána – ale nepravého. *Svoboda*. 15. 4. 1927, roč. 19, č. 89, s. 1.
437. Lecián dopaden: dobrý lov bohumínské policie. *Svoboda*. 24. 4. 1927, roč. 19, č. 97, s. 1.
438. Leciánova zpověď. *Svoboda*. 26. 4. 1927, roč. 19, č. 98, s. 1, 3.
439. Lecián za mřížemi. *Svoboda*. 27. 4. 1927, roč. 19, č. 99, s. 3.
440. Leciánovo podobrobné doznání. *Svoboda*. 28. 4. 1927, roč. 19, č. 100, s. 3.
441. Lecián se zpovídá dále. *Svoboda*. 29. 4. 1927, roč. 19, č. 101, s. 3.
442. Z Leciánových historek. *Svoboda*. 3. 5. 1927, roč. 19, č. 104, s. 3.
443. Leciánova milenka před soudem. *Svoboda*. 7. 5. 1927, roč. 19, č. 108, s. 4.
444. Lecián před soud. *Svoboda*. 17. 8. 1927, roč. 19, č. 193, s. 3.

445. Před zahájením největšího procesu v republice: senační proces s Leciánem před divisním soudem v Olomouci. *Svoboda*. 28. 8. 1927, roč. 19, č. 203, s. 3.
446. Senační proces s Leciánem před divisním soudem v Olomouci: výslech Leciánův: na nic se nepamatuje, ale činů svých prý lituje. *Svoboda*. 30. 8. 1927, roč. 19, č. 204, s. 4–6.
447. Senační proces s Leciánem před divisním soudem v Olomouci: výslech svědků. – Lecián ožívuje a cynicky se směje svědkům. *Svoboda*. 31. 8. 1927, roč. 19, č. 205 s. 4–5.
448. Senační proces s Leciánem před divisním soudem v Olomouci: Leciánovi se vrací paměť a rozhořčuje se. *Svoboda*. 1. 9. 1927, roč. 19, č. 206, s. 4.
449. Senační proces s Leciánem před divisním soudem v Olomouci: čtvrtý den líčení. *Svoboda*. 2. 9. 1927, roč. 19, č. 207, s. 4.
450. Senační proces s Leciánem před divisním soudem v Olomouci: nejkliďnější den líčení. *Svoboda*. 3. 9. 1927, roč. 19, č. 208, s. 3.
451. Lecián odsouzen k trestu smrti provazem: poslední jeho přání: aby byl doporučen milosti. *Svoboda*. 4. 9. 1927, roč. 19, č. 209, s. 3.
452. Lecián s Kašpaříkem pokusili se o útěk z věznice: na chodbě věznice zranil Lecián smrtelně vojína Kisse. *Svoboda*. 27. 9. 1927, roč. 19, č. 228, s. 1, 4.
453. Kdo pomáhal Leciánovi a Kašpaříkovi? Spojenci mimo věznic. – Vojín Kiss zemřel. *Svoboda*. 28. 9. 1927, roč. 19, č. 229, s. 4.
454. Co bude s Leciánem? *Svoboda*. 30. 9. 1927, roč. 19, č. 231, s. 3–4.
455. Lecián popraven: jeho poslední přání: aby vlak s katem vyjel z kolejí. *Svoboda*. 7. 10. 1927, roč. 19, č. 237, s. 1, 4.
-

Seznam bibliografických odkazů

JEDLIČKA, Miloslav, 2011. *Nejslavnější mordy první republiky*. V Praze: Daranus. 261 s. ISBN 978-80-87423-25-7.

Jedna růže červená, 1994. In: MACH, Jan. *Osm ran z lásky aneb Český pitaval. 1, Hrdelní zločiny a procesy z počátků první republiky*. 1. vyd. Praha: Condor International, s. 157-169.

KELENBERGER, Jiří, 1992. *Martine, rosteš pro šibenici! Život lupiče a vraha Leciána*. Vyd. 1. Praha: Centurion. 108 s., [12] s. obr. příl. Lidé a zločin, sv. 1. ISBN 80-901121-0-2.

Martin Lecián: lupičská legenda první republiky, 2011. In: BAUER, Jan. *Netvoři, tyrani a zlosynové českých dějin: neveselé ohlédnutí do vzdálené i bližší minulosti*. [Praha]: Petrklíč, s. 150-155. ISBN: 978-80-7229-263-9.

Moje poslední poprava, 2006. In: ŠINDELÁŘ, Vladimír a Leopold WOHLSCHLAGER. *Syn pražského kata: ze vzpomínek kata Leopolda Wohlschlagera*. 1. vyd. Praha: Regia, s. 227-251. ISBN 80-86367-60-6.

PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH, 2011. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918–1939*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, [i.e. 2012]. 207 s. Svět křídel, 152. ISBN 978-80-87567-21-0.

URBÁŠEK, Pavel, 1994. Olomoucký pitaval 2. [1. část], Lecián – postrach Moravy. *Kdy kde co v Olomouci*. Č. 12, s. 6–7. ISSN 0323-0244.

URBÁŠEK, Pavel, 1995. Olomoucký pitaval 2. [2. část], Lecián – postrach Moravy. *Kdy kde co v Olomouci*. Č. 1, s. 12–13; č. 2, s. 12–13; č. 3, s. 12–13; č. 4, s. 12–13; č. 5, s. 12–13; č. 6, s. 14–15; č. 7/8, s. 16–17; č. 9, s. 12; č. 11, s. 13–14; č. 12, s. 19–21. ISSN 0323-0244.

URBÁŠEK, Pavel, 1996. Martin Lecián – postrach Moravy: pravda o jedné loupežnické legendě (1.–4. část). *Vlastivědný věstník moravský*. Roč. 48, č. 1, s. 25–35; č. 2, s. 129–135; č. 3, s. 274–282; č. 4, s. 382–393. ISSN 0323-2581.

URBÁŠEK, Pavel, 1997. Přerovská epizoda proslulého lupiče a vraha Martina Leciána. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Státní okresní archiv Přerov. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, s. 43–61. ISSN 1214-4762.

URBÁŠEK, Pavel, 2006. Zločinec – Příklad Martina Leciána. In: FASORA, Lukáš, ed. et al. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), s. 319–329. ISBN 80-7325-105-1.

Útěky Kašpaříka a Leciána, 2008. In: BURGR, Josef. *5 největších zločinů: skutečné kriminální případy, které se staly v období 20. století na území našeho státu*. 1. vyd. Praha: Agentura VPK, s. 65–94. Skutečné kriminální případy. ISBN: 978-80-7334-143-5.

Zločiny a poprava lupiče a vraha Martina Leciána (1927), 2012. In: FIALA, Jiří a Miroslav SPURNÝ. *O moravských zločinech a trestech: Vlastivědné muzeum v Olomouci 27. dubna až 16. září 2012*. 1. vyd. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci, s. 41–43. ISBN 978-80-85037-63-0.

Písně

FILIPÍNSKÝ, Jan, [1927]. *Jak to skončí, chce-li panna za muže jen Leciána: tato píseň jistě zkusí i silnější šaturu*. Pro Fidlovačku napsal J. Filjun. [Brno]: Veleslavín. 4 strany.

LUBAS, Otto, [19--?]. *Lecian, loupežný vrah: žertovná písnička*. Slova J. H. Zefiho; nápěv od Otto Lubase. Praha: Zefi. [3] s. Edice Veselost (Y), č. 14.

PÍTA, Josef, [po 1930]. *Časová píseň o chycení Leciána s Dedkem*. Praha: Josef Píta. [IV] s.

Rozhlas

VENCL, Vít et al., 2016. Postrach Moravy. In: *Historie českého zločinu* [rozhlasový pořad]. Praha: ČRo Dvojka, 14. 9., 18:30, 27 min. Záznam pořadu dostupný také z: <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/3704658>

Televize

KLÍMA, Josef et al., 2017. Vrah Martin Lecián. In: *Očima Josefa Klímy* [televizní pořad]. Prima Family, 26. 3., 21:38, 8 min. Přepis pořadu dostupný v databázi Anopress. Záznam

pořadu dostupný také z YouTube pod názvem Bonnie a Clyde po moravsku: Lecián skončil na šibenici: <https://www.youtube.com/watch?v=zYei2dC18VM>

KONVIČNÁ, Martina a Drahomíra RAČÁKOVÁ, 2005. Rentgen v Leciánově cele. In: *Report*. ČT1 Ostrava, 23. 11., 18:11, cca 2 min. Přepis pořadu dostupný v databázi Anopress. Záznam pořadu dostupný také z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100493513-report/405231100111123/>

**ODSEKNÚŤ RUKU A POTOM S'ŤAŤ: PEZINSKÁ KRIMINALITA
V RANOM NOVOVEKU**

PhDr. Katarína Benciová, Mgr. Daniela Tóthová

Malokarpatská knižnica v Pezinku

Abstrakt

Príspevok prezentuje organizáciu súdnej moci v ranonovovekom Pezinku 16. a 17. storočia, typické zločiny a uložené tresty. Pezinok ako súčasť malokarpatského vinohradníckeho regiónu mal inštitúcie, ktoré riadili organizáciu vinohradníctva. Viničné právo definovalo aj práva a povinnosti vinohradníkov a funkcionárov. Príspevok prináša príklady z viničných štatútov Pezinka a Modry z oblasti trestných činov a rozdiely týchto viničných štatútov od moravských.

Abstract

The article presents the old winery town Pezinok in the early modern period (16th – 17th century), organisation of city judiciary and typical crimes and sentences. Pezinok, being a part of the Small Carpathians wine region, had institutions that governed the organisations of viticulture. The vineyard law defines the organisation of the local viticulture, describes the right and responsibilities of vinedressers and vineyard officials. The article presents examples from the vineyard statutes of Modra and Pezinok and how they differ from Moravian vineyard statutes.

Pezinok v ranom novoveku 16.–17. storočia nebol ešte významným mestečkom. Spolu s mestečkom Svätý Jur patrili do panstva pezinských a svätajurských grófov, ktorých rod v r. 1543 vymrel po meči. Mestá sa dostali pod správu uhorskej kráľovskej komory. Snaha mešťanov a obyvateľov Pezinka o získanie práv slobodného kráľovského mesta vyvrcholila 14. júna 1647, kedy kráľ Ferdinand III. udelil Pezinku tieto privilégia.

Dominantným hospodárskym faktorom bolo vinohradníctvo, darilo sa aj remeselnej výrobe – do konca 17. storočia tu existovalo 20 významných cechov, viacerí remeselníci pracovali pod patronátom trnavských alebo bratislavských cechov (Dejiny Pezinka, 1982, s. 63).

V roku 1647, keď sa Pezinok stal slobodným kráľovským mestom, založil pezinský mestský notár Ján Czernaky novú úradnú knihu s latinským názvom *Liber criminalium rerum* (*Knihá trestných záležitostí*), v ktorej sa zaznamenávali kriminálne činy prejednávane pred mestským súdom. Kniha je písaná trojjazyčne a najmä slovenské časti zachytávajúce výpovede obžalovaných patria k tomu najzaujímavejšiemu (obr. 1). Prežila ničivý požiar v r. 1832, v ktorom zhorela radnica aj mestský archív, a stala sa tak dôležitým zdrojom informácií nielen o kriminalite v mestečku (Duchoňová, 2014, s. 8).

Práve zo zápisov *Knihy trestných záležitostí* čerpá väčšina prameňov zaoberajúca sa kriminalitou v Pezinku. Tento príspevok je inšpirovaný výbornou monografiou manželov Duchoňovcov s názvom *Zločin v meste*, ktorá spracovala históriu zločinnosti a boja s kriminalitou v Pezinku z obdobia raného novoveku. Čiastkové informácie prinášajú články a štúdie z pera dlhoročného riaditeľa Okresného archívu v Modre, Jána Milana Dubovského, historičky Dariny Lehotskej, okrajovo danú tému spracúvajú dejiny Pezinka, Modry a regionálne periodiká. Informácie o kriminalite dotýkajúcej sa života vinohradníkov a vinárov je možné získať z prekladov a prepisov viničných poriadkov, ktoré sú vo fonde Malokarpatského múzea v Pezinku. Cenným zdrojom informácií je nový časopis *Historika*, dielo pracovníkov a spolupracovníkov pezinských múzeí.

Výkon súdnej moci v meste mala na starosti mestská rada – magistrát, totožná s mestským súdom (senátom, tribunálom), v Pezinku ju tvoril richtár, mešťanosta a dvanásť radní – zvyčajne z najbohatších rodín v meste (Duchoňová, 2014, s. 51). Rozhodovali o správe mesta a vykonávali súdnu spravodlivosť. Pezinok mal funkciu mešťanostu (Bürgermeister), po richtárovi druhého najdôležitejšieho člena mestskej správy, ktorý riešil otázky a spory mestského hospodárstva, teda aj vinohradníctva. Vinohradníci mali súd vinohradníckeho majstra. Jediný, kto musel mať vzdelanie, bol mestský notár – viedol mestskú kanceláriu, zápisnice aj súdne knihy, zastupoval mesto na súdoch. V druhej polovici 17. storočia, keď žalobu za mesto viedol fiškál (prokurátor), sa stretávame s odkazom na konkrétne právne normy v rámci obžaloby alebo rozsudku (Duchoňová, 2014, s. 49). Priebeh súdneho vyšetrovania a vynesenie rozsudkov si riadilo mesto samotné. Práve samostatné súdnictvo bolo jedno zo základných privilégií slobodných kráľovských miest (Duchoňová, 2014, s. 45). Mestá teda mali svoje vlastné právo, ktoré sa ale opieralo o existujúce právne systémy tej doby a zbierky právnych noriem, či už pochádzali z nemeckých právnych okruhov alebo z uhorského právneho systému. Uvádzame tri základné pramene, na základe ktorých pezinské súdy viedli súdne spory a vynášali rozsudky. *Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae, 1514 (Opus Tirpartitum)* – trojdielne spracovanie uhorského obyčajového práva uhorskej šľachty (Laclavíková, 2007,

s. 193–193). *Constitutio criminalis Carolina* (tzv. *Carolina*) mal byť univerzálnym zákonníkom nemeckej ríše. Bol prijatý cisárom Karolom V. v roku 1532, *Carolina* bola používaná do r. 1870, hoci neplatila absolútne, v účinnosti ostali aj krajinské normy (Beňa, 2007, s. 399). *Neue peinliche Landgerichtsordnung* – v skrátenej forme *Ferdinandea* vydal cisár Ferdinand III. v r. 1656 ako kodifikovanú právnu zbierku pre Dolné Rakúsko. O vydanie *Ferdinandea* do latinčiny sa v r. 1696 zaslúžil ostrihomský arcibiskup Leopold Kollonich. Jeho preklad sa volá *Praxis criminalis* a dostal sa do zbierky uhorských zákonov (Duchoňová, 2014, s. 49).

Ranonovoveká spoločnosť nepoznala jednoznačnú definíciu zločinu, tá sa vtedy iba vytvárala. Existovali určité predstavy o tom, čo je zločin, ktorý si zaslúži smrť, pojem ťažký zločin sa vnímal širšie ako dnes, okrem vraždy a krádeže sa za ťažký zločin považovali skutky proti náboženstvu a cirkvi – bohorúhačstvo, kacírstvo, čarodejníctvo, zločiny proti morálke a mravnosti – cudzoložstvo, smilstvo, incest (Duchoňová, 2014, s. 55).

Hrdelnými trestnými činmi bolo najmä zabitie a vražda. „*Kto zlým úmyslom iného zabije a tak preleje ľudskú krv, nech sa preleje aj jeho*“ – takto zabitie vymedzil spomínaný *Praxis criminalis* (Duchoňová, 2014, s. 79). Rozlišoval medzi zámerným a náhodným zabitím, predpokladalo sa, že zabitie bol zločin vykonaný v afekte, bez prípravy a úmyslu. Ako zabitie bolo aj usmrtenie v súboji, aj napr. po bitkách v krčmách. Vinník bol väčšinou potrestaný s'atím hlavy. Trestu sa vyhol ten, kto zabil ozbrojeného lupiča, prichytil pri čine smilníka alebo zabil niekoho pri povolenom rytierskom turnaji. Trest smrti nemusel súd vymerať ak sa skutok stal bez zlého úmyslu – neúmyselné zabitie alebo pod vplyvom opitosti, ak bol vinník vyprovokovaný obeťou nadávkami, ak sa vinník sám priznal k činu alebo „*keď otec udal alebo z úcty k zákonom zabil svoju dcéru či syna prichytených pri smilstve*“ (Duchoňová, 2014, s. 79–80).

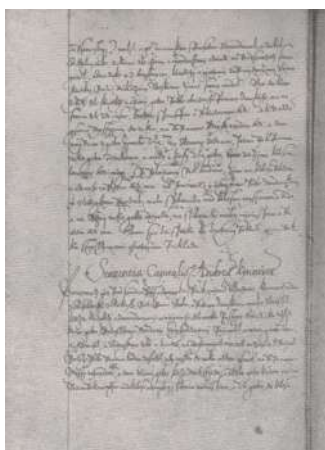
Kniha *Zločin v meste* uvádza príklad súdneho procesu podľa zaznamenaného v Zápisnici súdneho senátu 1647–1719, 29. 4. 1660, fol. 62b, 63s o súde vinohradníckeho robotníka Juraja Bartoša. Ten spolu s Jánom Bednárikom pracovali vo viniciach istej Vavrincovej, ktorá im zaplatila a odmenu išli prepíť. Juraj vypovedal: „*Pri Trungu prinapili bywše, on Jan Bednar bil na mne z palicu swu. Ale nevim pro jakou priczinu sme sa bili pohadali, bit my bilo y umriti. A kdy mne z palicu bil, já sem ho taky uderil, z palicu mu na hlavu*“ (Duchoňová, 2014, s. 83). O tom, že Jána zabil, sa dozvedel na druhý deň od svojej ženy, pokúsil sa utiecť do Senca, kde ho chytili. Súd ohodnotil tento čin s'atím mečom – aby „*krew za krew wilyta bila*“ (Duchoňová, 2014, s. 83–84).

Vražda bola aj v ranom novoveku považovaná za najväčnejší zločin a takmer vždy trestaná smrťou. K najväčnejším trestným činom patrilo aj zabitie novorodenca. Takého

zabitie sa trestalo prísnejšie ako iná vražda, pretože nepokrstené dieťa matka týmto činom uvrhla do zatratenia, zbavila ho možnosti spásy – tresty boli od zahrabania zaživa a prebodnutia kolom (*Carolina*) až po utopenie alebo pochovanie zaživa. Pezinské a modranské súdne zápisnice zo 17. storočia uvádzajú trest smrti s'atím, napr. rozsudok z Modry z r. 1648, ktorý odsúdil na smrť s'atím Barboru Očkovú zo Slavkova za vraždu neželaného dieťaťa (Lehocká, 1961, s. 57).

Pezinok sa stal v roku 1648 mestom súdu pre medzinárodného zločinca Juraja Holczera. Mestský súd súdil dvoch vrahov Andreja Kynawera z Rakúskeho Rösseldorfu a Juraja Holczera zo Stuttgartu. Obaja boli podozriví zo zabitia pastiera ovčí, ich odcudzenia ale aj z ďalších krádeží, lúpeží a vražd. Zločiny boli vykonané na Morave, Dolnom Rakúsku aj Uhorsku. V Pezinku ich chytili a odsúdili. Po výsluchoch a mučení súd označil za hlavného vinníka Holczera, pripísal mu tri vraždy. Hoci výpovede boli zaznamenané v nemčine, rozsudok sa dochoval v slovenčine (obr. 2). Holczer dostal sprísnený trest „*takze oddan jsauc mystrowi do ruku, na popravne misto weden biti, a tam najprwe z jeho ziveho tela, try remene zedrane, potom pak prava ruka jeho odrubana, a oudy a kosty tela jeho, za ziwa kolesom lamane biti maji. Po polamani pak audov, ziwi na koleso polozen a do neho wpleten biti ma. A ponewacz i zbojstwo podle mordarstwi i zlodejstwo pachal, mala ssibenica nad kolesom wystavena bude, a na rozni ruka jeho odtiata, na ssibenici malej wiwissena a pribita biti ma*“ (Duchoňová, 2014, s. 85).

Krádež bol najčastejší trestný čin v mestách. Skoro polovica trestných činov v malokarpatských mestách v 17. storočí boli krádeže. V stredoveku a na počiatku novoveku sa krádež trestala odrezaním časti tela (nosa, uší), ale aj smrťou. Za najnižší trest sa považovalo palicovanie, vyšľahanie na pranieri a vyhnanie z mesta.

Obr. č. 1: Ukážka z *Knihy trestných záležitostí*, tzv. čiernej knihy z Pezinka, z r. 1647 (Lehotská 1947, s. Príl. 6).

Obr. č. 2: Rozsudok nad Jurajom Holczerom v zápisnici súdneho senátu. (Duchoňová 2014, s. 85).

Už rok po založení pezinskej čiernej knihy *Liber criminalium rerum* sa objavuje zaujímavý príbeh Martina Kassa z Chtelnice (Trnava), ktorý kradol v Perneku aj v Pezinku. 17. júla 1648 sa dostal do mestskej šatľavy – na radnici. Nič nechcel priznať, rozhodnutím väčšiny hlasov ho podrobili mučeniu na škripci. Naľakal sa a ešte pred mučením sa priznal, že v čase, keď slúžil u mnohých gazdov kradol a predával kone, kravy, ovce, šaty, okrádal pocestných, ba so spoločníkom zabili 2 ľudí a mnohých zranili. 12 sudcov mestského súdu a richtár Ján Vizer vynášali tvrdé návrhy. A rozsudok znel: „*Ponevác tento pred saudom stojící hřišník Marcin Kassa ze Chtelnice, zapomenúc na Pánum zemským velice a tešce zhrěšil, kdežto za života svého netolika rozličné krádeži, zbojstvo po cestách obecných za dva roky činil, ale také mordárství a nevinné krve proliti l lidí, s tovarišem Cigan Jánošem nemilosrdne činil, potom také v žalári jsauce postavený, maje zlého svedomí, žalár obecný meský nočnú hodinu vylámal, z neho ujiti chtel, po druhé v tvrdšém vezení jsauce postavený nočnú také hodinu u meského domu pres dach a múry sa pustil, a tak veliký gvalt na svodobném tomto dome meském učinil: pro takové tehdy zlé skutky, zlý a neporádný vedený život jeho našlo slovné právo, aby mistrovi do rúk oddán, na popravné místo veden bil a tam audy a kosti jeho za živa lamani, telo pak jeho mrtve do kola vpletené bilo, a malá šibenica nad kolesom na znamení krádeži jeho vystavena biti má, jemu sice hřišniku ku hroznej zaslúžilej pokuty a štráfu, jiním pak ku strašlivému hroznému příkladu“ (Dubovský, 1997, s. 68–69). Rozsudok bol vykonaný a vinník popravený.*

Pezinok ako vinohradnícke mestečko často riešil priestupky a zločiny, ktoré sa týkali vinárstva a vinohradníctva. Ekonomická dôležitosť vinohradníctva sa odrazila v minulosti v tom, že existovalo viničné právo (Pergrecht, perecké právo, Bergrecht) (Franko, 2012, s. 28). Zo začiatku to bol nepísaný súbor pravidiel, v 14.–15. storočí sa objavujú tzv. viničné štatúty, ktoré riešili povinnosti viažuce sa k viniciam, pracovnej dobe, platom, susedské vzťahy vo viniciach, vzťah zemepána a vinohradníka. Uvádzali tresty za nedodržanie povinností a porušenie zákazov. Na území Uhorska nemali viničné poriadky zjednotenú formu, na rozdiel napr. od českých krajín, kde bol jednotný viničný poriadok už od druhej polovice 14. stor (Gábriková, 2017, s. 13). V malokarpatskej oblasti prevládali peňažné tresty. Na rozdiel od Moravy a Rakúska chýbajú vo viničných štatútoch telesné a hrdelné tresty, peňažné tresty sa však udeľovali aj za najmenšie priestupky. Ďalšími trestami bolo prepadnutie veci a zákaz práce vo viniciach (Franko, 2012, s. 29). Viničné štatúty neuvádzali vo väčšine priestupkov výšku pokuty, tá sa určovala dohodou, čo mestské magistráty zakazovali, pretože z vybraných peňazí im plynula časť príjmov a viničný majster mestu nie vždy nahlásil udelenú pokutu. Napríklad osoba pristihnutá vo vinohradoch počas obaračky v Pezinku alebo v Modre dostala pokutu, na Morave alebo v Rakúsku často aj trest smrti

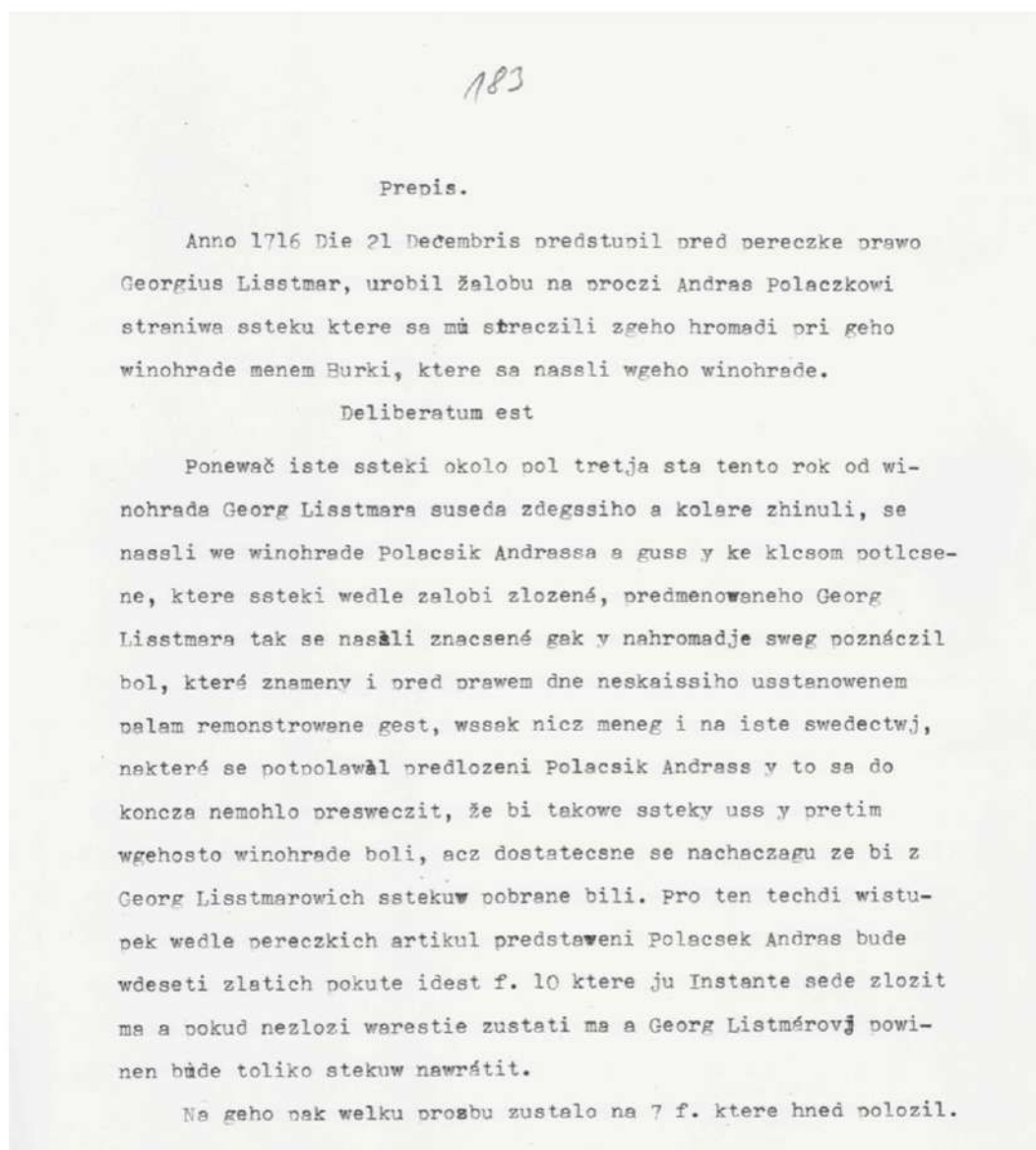
a to nemusela nič ukradnúť, automaticky sa počítalo s úmyslom kraďnúť. Poprava bola ale finančne náročná, musel ju uhradiť žalobca, neskôr sa na popravu skladali vinohradníci a mestská rada. Malokarpatské viničné poriadky boli napísané tak, aby odsúdenec platil vinohradníkom, nie oni jemu (Franko, 2012, s. 30). Hoci so získaním práv kráľovského mesta Pezinok získal aj právo meča, teda hrdeľnú právomoc – ani z tohto obdobia nie je zmienka o hrdeľnom treste za zločiny vo viničiach – samozrejme sa to netýka zločinov vraždy – tam vždy hrozil hrdeľný trest.

Malokarpatské viničné poriadky boli spísané v nemeckom jazyku, ale v r. 1664 bolo modranské vinohradnícke právo odpísané v slovenčine do knihy konceptov magistrátu mesta Modry (Gábriková, 2017, s. 14). Prvý slovenský zápis v knihe Magistrátu mesta Modry s názvom *Bergprotokol* z r. 1715 hovorí o prípade Ondreja Poláčka, ktorého žaloval Juraj Lisstmar za krádež 250 viničných štekov. Šteky zmizli z kopy v Lisstmarovej viniči a našli sa vo vinohrade Poláčka. Pokutovaný bol 10 zlatými, ktoré mal zaplatiť hneď po súde. Na prosbu Poláčka bola pokuta znížená na 7 zlatých. Prepis rozsudku v starej slovenčine, ktorý sa v rukopise nachádza v Malokarpatskom múzeu v Pezinku, uvádzame na obr. 3.

V zoznamoch trestných činov v *Zápisnici mestského súdu*, podľa výberu Duchoňovcov, jednoznačne v 17. storočí prevládajú trestné činy krádeže (42 %). Tesne nasledujú trestné činy smilstva a cudzoložstva (25 %) a vraždy a zabitia (11 %) (Duchoňová, 2014, s. 161). Ďalšie trestné činy – čarovanie, podpaľáčstvo, pokus o otravu, násilie na manželke aj hanebné slová. Rozsudky boli často miernejšie ako tresty podľa zákona, s'atie pri zbojníctve, smilstve boli nahradzované vyšibaním na pranieri a vykázaním z mesta. Trest upálenia pri krádeži v kostole bol často zmiernený na vyšibanie a vykázanie naveky. Zrejme išlo aj o ekonomické záujmy mesta, teda snahu znížiť výdavky na popravu. Katovi sa okrem ročného paušálu platili poplatky za každé mučenie a popravu. Predpokladom je, že prípady, ktoré skončili udelením pokuty, neboli vždy zapísané.

Páchatelia pochádzali z nižšej vrstvy mestského obyvateľstva alebo z blízkeho okolia.

Pre záujemcov o históriu, ktorí neovládajú starú nemčinu alebo maďarčinu, sú zápisnice mestského súdu v slovenčine zaujímavým zdrojom, ktorý hovorí nielen o zločine, ale aj o živote obyčajných ľudí, ktorí by sa inak do oficiálnych dejín nedostali.

Obr. č. 3.: Prepis prvého slovenského zápisu v knihe Magistrátu mesta Modry s názvom Bergprotokol z r. 1715 - Rozsudok Ondreja Poláčka. (Prepis v rukopise z fondu Malokarpatského múzea v Pezinku, s. 183).

PhDr. Katarína Benciová

Absolventka Žilinskej univerzity v Žiline, kde následne vykonala aj rigoróznú skúšku. V súčasnosti pôsobí v Malokarpatskej knižnici v Pezinku (knižnica s krajskou pôsobnosťou) ako vedúca oddelenia regionálnej bibliografie a informácií, krajská metodička a trénerka pamäti. Je autorkou viacerých príspevkov na kolokviách a odborných seminároch, autorkou výberových personálnych a regionálnych bibliografií, odborných článkov a publikácií.

Mgr. Daniela Tóthová

Absolvovala Strednú knihovnícku školu a Pedagogickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 1989 do r. 1997 pracovala v Okresnej knižnici v Pezinku, ktorá sa neskôr transformovala a dnes nesie názov Malokarpatská knižnica (knižnica s krajskou pôsobnosťou). V rokoch 2000–2009 pracovala v Univerzitnej knižnici v Bratislave, kde zabezpečovala služby MVS a MMVS, neskôr v oddelení doplňovania kníh. V rokoch 2010–2011 pôsobila v Centre vedecko-technických informácií SR v Bratislave, v oddelení vzťahov s verejnosťou. Od r. 2012 je riaditeľkou Malokarpatskej knižnice v Pezinku.

Zoznam bibliografických odkazov

BEŇA, Jozef, 2007. *Pramene k dejinám práva: Stredovek*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 455 s. ISBN 978-80-7160-236-1.

Bratislavské perecké artikuly zo XVI. storočia. Prepis pereckých artikulov z Knihy štatútov mesta Bratislavy zo XVI. stor. Strojopis z fondu Malokarpatského múzea v Pezinku, s. 16–19.

Dejiny Pezinka, 1982. 1. vyd. Bratislava: Obzor. 270 s.

DUCHOŇOVÁ, Diana a Michal DUCHOŇ, 2014. *Zločin v meste: Kriminalita a každodennosť v ranonovovekom Pezinku*. Bratislava: Pro Historia, Historický ústav SAV. 197 s. ISBN 978-80-971247-7-9.

DUBOVSKÝ, Ján Milan, 1997. *Peripetie slobody. Pezinská čítanka*. Pezinok: Mesto Pezinok, 262 s. ISBN 80-967774-4-0.

FRANKO, Michal, 2014. Súdny proces s Matejom Paurom. *Historika: malokarpatský historický občasník*. Roč. 3, č. 1, s. 24–26. ISSN 1338-998X.

FRANKO, Michal, 2012. Viničné sudy a sankcie. *Historika: malokarpatský historický občasník*. Roč. 1, č. 1, s. 28–33. ISSN 1338-998X.

GÁBRIKOVÁ, Dominika, 2017. Modranský Perecký úrad v 16. a 17. storočí. In: DĚDOVÁ, Mária, Erik HRNČIARIK a Zuzana LOPATKOVÁ. *Doctorandorum dies 2017* [online]. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, s. 13–19 [cit. 2017-10-29]. ISBN 978-83-8111-01-01-3. Dostupné z: <http://ff.truni.sk/sites/default/files/publikacie/dd2017.pdf>

KAZIMÍR, Štefan, 1981. Malokarpatské vinohradníctvo do konca 18. storočia. In: *Historické štúdie: XXV*. Bratislava: Veda, s. 115–150. ISSN 0440-9515.

KAZIMÍR, Štefan, 1986. *Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti*. Bratislava: Veda. 322 s.

LACLAVÍKOVÁ, Miriam a Adriana ŠVECOVÁ, 2007. *Pramene práva na území Slovenska I.: Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 415 s. ISBN 978-80-8082-153-1.

LEHOTSKÁ, Darina, 1961. *Dejiny Modry: 1158–1958*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 182 s.

MOSNÝ, Peter a Miriam LACLAVÍKOVÁ, 2010. *Dejiny štátu a práv na území Slovenska I. od najstarších čias do roku 1848*. Šamorín: [Heuréka]. ISBN 978-80-8912-263-9. *Perecké štatúty mesta Pezinka zo 16.–17. storočia*. Prepis rukopisu z fondu Malokarpatského múzea v Pezinku, s. 58–79.

Spor Juraja Schaura a Juraja Kagera, mešťanov slobodného kráľovského mesta Modry, konaný v r. 1633 pred pereckým súdom, mestským senátom v Modre a tavernikálnym súdom v Pešti, pre porušenie susedských práv vo vinohradoch. Odpis sporu písaného v latinskej reči voviazaný v knihe mesta Modry Liber Mandatorum et aliarum Materiarum Juridicarum, fól. 119–128a. (Strojopis) z fondu Malokarpatského múzea v Pezinku, s. 175–184.

ŽUDEL, Juraj a Ján Milan DUBOVSKÝ, 2006. *Dejiny Modry*. Modra: Mesto Modra. ISBN 80-969550-3-9.

NEJZNÁMĚJŠÍ KRIMINÁLNÍ DELIKTY V KARLOVARSKÉM REGIONU

Gerda Lorenzová

Krajská knihovna Karlovy Vary

Abstrakt

Kriminální činy na území regionu Karlovy Vary v různých časových obdobích – ze 17. století, z 20. a 90. let 20. století, dvě známé politické vraždy. Seznámení s lokalitami, kde jsou k vidění památky hrdelního práva v Karlovarském kraji.

Abstract

Criminal acts on territory of the Karlovy Vary Region in various time periods – 17th century, 1920s and 1990s, two political murders. An introduction of areas in Karlovy Vary Region, where relics of capital punishment can be seen.

Karlovarský kraj máme v povědomí jako oázu klidu a pohody, kde si lidé léčí pošramocené zdraví. I tady však emoce a pudy dokážou proměnit normální lidi v delikventy, kteří jsou schopni nejrůznějších činů.

Nesmírně významným a hojně zpřístupňovaným pramenem k poznání nejen dějin kriminality, ale i života nižších a okrajových vrstev raně novověké společnosti, jsou nepochybně tzv. černé nebo smolné knihy.

Chtěla bych vás upozornit na zajímavý zdroj informací o kriminálním dění, na který jsem narazila ve stati Jany Kopečkové *Kriminalita na Ostrovsku v letech 1666–1705*, která je publikována v *Západočeském historickém sborníku 8* vydaného Státním oblastním archivem Plzeň v roce 2003. Jedná se o kriminální spisy zachované ve fondu Vrchního úřadu Ostrov od roku 1626 až do pozdního 18. století. Zpočátku se sice jedná o jednotliviny, od 60. let 17. století jsou však zachovány v téměř souvislé řadě. Kriminální spisy se od smolných knih, které obvykle zachovávají určitý jednotný formulář, zpravidla obsahují popis trestného činu, rozsudek a případně výpovědi obviněného, liší pestrostí a rozmanitostí dokumentů – nalezneme zde rozsudky, dobrozdání, korespondenci úřadů i zainteresovaných stran stejně jako záznamy výslechů obviněných a svědků.

Během čtyřiceti let, která stat' zpracovává, byla na území panství vyšetřována stovka trestných činů. Činy byly zpravidla vyšetřovány brzy po spáchání nebo odhalení, vyskytují se však i činy šetřené řadu let poté, co se udály. Ze třinácti násilných trestných činů byla patrně nejzávažnější loupež, při níž přišel o život jeden člověk, a brutální vražda dívky, vyšetřovaná přes dva roky. Ostatní zabití se většinou odehrála z náhlého popudu nebo v opilosti. Mezi majetkovými trestnými činy dominují krádeže, nejčastějšími terči zlodějů se stávaly peníze, cennosti nebo zemědělské produkty. Zvláštností je zejména velké množství projednávaných deliktů mravnostních. Zatímco počty zabití a krádeží se podobají jiným oblastem, věnovala ostrovská vrchnost neobvyklou pozornost i prostému smilstvu. Naproti tomu se některé typy zločinů neobjevují vůbec, jako např. potulka, ve velmi malé míře se setkáváme též s čarodějnictvím a pytláctvím. Sociální složení pachatelů se ne vždy dá dobře posoudit, nejjasnější je v případech vyšetřování smilstva a jiných mravnostních trestných činů, kdy jsou zachovány výslechové protokoly. Ačkoliv známe rozsudky jen v menší části případů, zdá se, že tresty za většinu přečinů nebyly nijak přehnané, o shovívavosti vrchnosti svědčí i řada podmínečných trestů smrti a omilostnění.

Ostrovské kriminální spisy jsou zajímavým materiálem nejenom k dějinám kriminality, ale vzhledem ke svému specifickému složení též k dějinám rodiny a sexuality, zejména v porovnání se zachovanými matrikami.

Případem, o který se začal zajímat tisk po celé republice, byla masová vražda, která se udála na Döllnerově statku Doyscherhof u obce Rockendorf (česky Žitná) na Mariánskolázeňsku. V noci z 9. na 10. dubna 1926 zde bylo brutálně zabito pět lidí. O život přišli statkář, jeho žena, jejich dcera, mladší syn a služebná. S těžkým poraněním přežil nejmladší syn. Jediným svědkem byl nejstarší syn, který si všiml, že útočník měl uniformu a ryšavé vlasy. Ze statku zmizelo 270 korun v hotovosti, šest vajec, půl kilogramu másla a řetízkové hodinky. Z různých indicií byl jako pachatel vytipován Franz Sandtner, který na statku kdysi pracoval. Od roku 1925 byl vojákem u 14. pěšího pluku v Prešově. Z prověrky vyplynulo, že měl v době vražd dovolenou. Byl zadržen a prohledán. K vraždě se doznal. Proces byl sledovanou atrakcí. Trest zněl smrt oběšením. Byla ještě podána žádost o milost k prezidentu Tomáši G. Masarykovi, který však rozsudek potvrdil. Pro více informací o činu doporučuji dvě knihy: *Masarykovy oprátky* od autorské dvojice Jiří Plachý a Ivo Pejčoch a *Nejslavnější mordy první republiky* od Miloslava Jedličky.

Vraždou se obyčejně nikdo nechlubí, výjimkou je pouze město Cheb. To už několik stovek let cílevědomě spojuje své jméno s obětí surové politické vraždy. Rovněž nedaleké Mariánské Lázně mají „svou“ politickou vraždu, její oběť je už ale téměř zapomenutá.

V případě Chebu se jedná o Albrechta z Valdštejna, kdysi jednoho z nejmocnějších mužů Evropy, který byl ve městě zavražděn 25. 2. 1634. Známe i jména jeho vrahů. Skupinu dragounů a mušketýrů do Pachelbelova domu vedl Robert Geraldina, Dionysus MacDaniel a setník Walter Deveroux, který vévodu probodl partyzánou. Vraždu provedli na příkaz rakouského císaře Ferdinanda II., který je všechny i odměnil. Vražda paradoxně Cheb proslavila a město sto let po vraždě začalo cíleně podporovat vazbu mezi jmény Valdštejn a Cheb. Ve městě se pravidelně konají Valdštejnské slavnosti. V Pachelbelově domě je v současnosti muzeum, které vlastní mnoho exponátů, jež byly ve vlastnictví zavražděného, a často je zapůjčuje na různé výstavy také do zahraničí.

Druhý případ: dne 30. srpna 1933 byl z politických důvodů zavražděn v Mariánských Lázních německý filozof Theodor Lessing. Stal se první obětí nacismu v Československu. Lessing emigroval po Hitlerově nástupu k moci z Německa do ČSR, kde žil ve vile Edelweiss. Sem v uvedený den po žebříku vnikli henleinovci Rudolf Zischka, Karl Hönl a Max Rudolf Eckert. Dvakrát jej střelili pistolí do hlavy a utekli před spravedlností do hitlerovského Německa. Lessing zemřel druhý den v mariánskolázeňské nemocnici. O vraždě vyšla v roce 2016 kniha Romana Cílka *Případ Lessing*. Případ měl krátce po 2. světové válce ještě dohru. Byl dopaden Rudolf Eckert a odsouzen k osmnácti letům žaláře. Po různých amnestiích se trest zkrátil. V borské věznici si odseděl třináct let. V srpnu 1958 byl vydán do Německé spolkové republiky. O dalším atentátníkovi regionální historikové zjistili, že zahynul na východní frontě.

Excerpci denního tisku z 90. let 20. století jsem vybrala kriminální případy, které znala celá republika.

Jedním z nejohavnějších deliktů byla vražda desetiletého Tomáše Belici z Ostrova na Karlovarsku. Dne 2. března 1995 chlapce nalákal do svého bytu recidivista a pedofil František Kahánek (51 let). Znásilnil jej a ubodal vojenským bajonetem. Sám se pak dva týdny skrýval v lesích u Mořičova. Policie jej ale 7. dubna 1995 zadržela. Následující den, 8. dubna 1995, byl nalezen ve své cele mrtvý. Média psala, že ho k smrti ubili dozorci ve vězení. Vše se vyšetřovalo, ale nikdo nebyl obviněn ani odsouzen. Zajímavostí je, že předseda parlamentu Milan Uhde tehdy dostal petici s téměř 11 000 podpisy občanů, požadující dočasné znovuzavedení trestu smrti.

Dalším delikventem je Bohumír Vacík (*1952). V listopadu 1994 si vypůjčil peníze od rodiny vietnamského obchodníka v Chodově na Sokolovsku. V prosinci 1994 vzal pistoli vrátnému Pozemních staveb Sokolov a pak ho střelou do hlavy zabil. V lednu 1995 prostřelil hlavu obchodníkovi, od kterého měl půjčené peníze, jeho těhotné ženě a šestileté dceři.

V únoru 1996 jej zadrželi policisté. V srpnu 1996 byl odsouzený k doživotí. V roce 2013 byla zamítnuta jeho žádost o přeložení do věznice s mírnějším režimem.

Do dějin české kriminalistiky se zapsal invalidní důchodce Josef Potoček (*1947 v Hamru na Sokolovsku), protože vraždil jako slepec. Trestní činnost páchal již jako mladistvý. I když později oslepl, cestoval po celé republice. V roce 1996 byl odsouzen na 19 let za loupežnou vraždu ženy v Chranišově. Na svobodu se již nikdy nedostal. Umřel ve vězení se zvýšenou ostrahou.

Nejdrastičtější se jeví případ pomsty ženy z Nejdku na Karlovarsku v srpnu 2010, která se pokusila otrávit svou dceru nemrznoucí směsí. Sedmadvacetiletá žena svůj čin důkladně připravovala. Navíc chtěla, aby vina padla na dívčina otce. Pětiletá dívka vypila „vylepšený“ čaj. Holčička několik hodin trpěla v bolestech, než jí matka zavolala záchranku. Úsilí lékařů nakonec skončilo šťastně. Žena původně dostala mimořádný 25letý trest. Po odvoláních byl snížen na sedmáct let.

Za nejzákeřnější zločin byl v roce 1996 odsouzen Ladislav Winkelbauer z Perninku na Karlovarsku, a to za dvojnásobnou vraždu svých kompliců, s nimiž vydíral podnikatele. Stali se mu nepohodlnými, proto je v červnu 1994 vyhodil pomocí vysílačky v jejich autě do vzduchu. Odsouzen byl na třicet let vězení, z trestu si odpykal osmáct let. Ještě v době, kdy čekal na soud, při převozu (r. 1995) utekl a byl na útěku 216 dnů. Chytili jej až v březnu 1996. Podruhé utekl, když čekal na soud. Se dvěma spoluvězni byli po několik hodin na střeše věznice a dožadovali se obhájce a novinářů. Winkelbauer se nikdy k vraždě nepřiznal. Od února 2014 je na svobodě a změnil si jméno na Ladislav Novák.

Hrdelní právo označovalo v minulosti pravomoc soudit závažné delikty a vynášet za ně hrdelní tresty, tedy trest smrti. Hrdelní právo bylo jednou z výsad, kterou získávala města královská i poddanská. Nemovité památky hrdelního soudnictví a výkonu práva patří k vzácným a leckdy opomíjeným pozůstatkům minulosti, ačkoliv tyto stavby byly spjaty se životem i smrtí obyvatel a tvořily kdysi početně zastoupený prvek krajiny a kulisu měst. Byly všední součástí regulace života společnosti.

Nakladatelství M'PLAN v roce 2013 vydalo mapu *Památky hrdelního práva v Karlovarském kraji*, která podchycuje atraktivní temné lokality regionu.

Začneme šibenicí v Bečově nad Teplou. Město mělo hrdelní právo již od roku 1399. O samotné šibenici je z písemných pramenů známo jen minimum. Značná část písemností zanikla při požárech v minulosti (zejména v letech 1621 a 1760). Víme však, že šibenice byla zrušena v roce 1765. Archeologové Národního památkového ústavu v prostoru šibenice a jejího okolí prováděli průzkum, se kterým se podrobně můžete seznámit v již zmiňovaném *Západočeském historickém sborníku 8*, a to ve statí Petra Sokola Šibenice v Bečově

nad Teplou, hrdelní soudnictví a archeologie. Na základě všech těchto poznatků město vybuodovalo v roce 2003 naučnou stezku Šibeniční vrch. Na trase cca 1,5 km dlouhé stezky je pět informačních tabulí o útrpném právu, hrdelním soudu, výkonu hrdelních trestů, o průvodu k šibenici, o povolání kata a jeho postavení ve společnosti, o druzích šibenic, o popravách a pohřbívání odsouzených. Stezka končí u zachovaného kamenného zdiva šibenice.

Pokračovat budeme do městečka Mnichov na Chebsku. Šibenice zde stávala u silnice k Teplé, 414 kroků od sochy sv. Josefa. Pro návštěvníky je však spíš zajímavá budova barokní radnice, kde jsou vlevo od hlavního vchodu zachovány zbytky pranýře s replikou okovů.

V Horním Slavkově na Sokolovsku na Šibeničním poli dosud stojí nejzachovalejší zbytky šibenice v České republice. Na kamennou byla přestavěna v 16. století. V 19. století prošlo popravistiště romantickou úpravou a v roce 1936 prodělalo výrazný rekonstrukční zákrok. Je zapsáno v ústředním seznamu kulturních památek ČR.

Další zastávkou budou Žlutice na Karlovarsku. Šibenice stávala 1 km jihovýchodně od náměstí. Na vojenském mapování z 80. let 18. století je vyznačena jako třísloupová a dřevěná.

Instalaci originálních předmětů k vězeňství naleznete v prostorách šatlavy bývalého okresního soudu, kde je dnes muzeum.

Zámek v Kynžvartu, známé to sídlo Metternichů, je spojen se životem posledního chebského kata Karla Husa (1761–1838). Byl to velmi schopný člověk. Jako regionální badatel sepsal čtyřdílnou kroniku města Chebu. Byl schopným lékařem i lékárníkem. Stal se i sběratelem starožitností, mincí a minerálů. Navštěvovali ho i významné osobnosti. Přátelil se s Johannem Wolfgangem Goethem. Od roku 1827 žil u knížete Metternicha, kde působil jako správce svých sbírek, které kníže převzal. Je to základ dnešního zámeckého kabinetu kuriozit. Pokud se o této osobnosti chcete dovědět více, doporučuji knihu *Kat lidumil* od Jiřího Hanibala nebo stať Karel Huss (1761–1838) od Evy Humeníkové ze *Sborníku Chebského muzea*.

Posledním místem je opevněné město s hradem Loket. Mezi lety 1822–1948 sloužila část hradu jako vězení. Samotný prohlídkový okruh tvoří čtyři patra dochovaných vězeňských cel a chodeb s instalací působivých ukázek výkonu útrpného práva – výslechu za použití mučení s přesně vymezeným postupem. V jednotlivých temných kobkách jsou instalovány pohyblivé se figuríny v životní velikosti, atmosféru dokreslují reprodukováné zvuky z mučírny.

Gerda Lorenzová

V knihovnictví pracuje od 3. září 1979. Jejím jediným zaměstnavatelem byla Okresní, dnes už Krajská knihovna Karlovy Vary. Vystřídala několik pracovišť. Pracovala ve Střediskové knihovně Ostrov-venkov, v čítárně a v oddělení pro dospělé Okresní knihovny Karlovy Vary. Vyřizovala i meziknihovní výpůjční službu. Od roku 1990 se začala starat o regionální dokumenty a provádět bibliograficko-informační činnost zaměřenou na karlovarský region. Od roku 1993 analyticky zpracovává regionální periodika i dokumenty. Vytváří korporativní autority a autority akcí. V letech 2004–2010 se podílela na projektech spolupráce regionálních a saských knihoven. V rámci toho byla na dvou stážích – v Sächsische Landesfachstelle für Bibliotheken a v regionálním oddělení Stadtbibliothek Chemnitz.

Seznam bibliografických odkazů

Západočeský historický sborník, 2003. Plzeň: Státní oblastní archiv Plzeň, sv. 8, s. 101–127, 129–153.

Památky hrdelního práva v Karlovarském kraji, 2013. [Mapa]. Mariánské Lázně: M'PLAN. CÍLEK, Roman, 2016. Případ Lessing. Praha: MarieTum. 210 s.

PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH, 2011. *Masarykovy oprátky*. Cheb: Svět křídel. 207 s.

JEDLIČKA, Miloslav, 2011. *Nejslavnější mordy první republiky*. Praha: Daranus. 272 s.

HABIBAL, Jiří, 2014. *Kat lidumil*. Praha: Knižní klub. 223 s.

HUMENÍKOVÁ, Eva, 1998. *Karel Huss (1761–1838)*. In: Sborník Chebského muzea. Cheb: Chebské muzeum, s. 43–97.

WIZOVSKÝ, Tomáš, 2017. *Za památkami hrdelního práva v Karlovarském kraji (1. část)*. Turista. Roč. 56, č. 4, s. 30–33.

WIZOVSKÝ, Tomáš, 2017. *Za památkami hrdelního práva v Karlovarském kraji (2. část)*. Turista. Roč. 56, č. 5, s. 30–33.

Mladá fronta Dnes. Karlovarské vydání, 1994–1999. Praha: MaFra.

ZDENĚK JIROTKA ZNÁMÝ NEZNÁMÝ

Mgr. Martina Smolová

Moravská zemská knihovna v Brně

Abstrakt

Článek se zabývá životem a dílem Zdeňka Jirotky, který se proslavil zejména jako autor *Saturnina*, knihy, která si získala srdce čtenářů již před více než sedmdesáti lety a dodnes se drží na pomyslném žebříčku nejoblíbenějších knih českých autorů. Zdeněk Jirotka se vyučil zedníkem, vystudoval střední průmyslovou školu, pracoval v armádě a pro ministerstvo, ale svůj humoristický talent uplatnil až ve spolupráci s *Lidovými novinami*, *Dikobrazem* a *Československým rozhlasem*. Po událostech roku 1968 ho neminul zákaz publikování a roku 1971 byl penzionován.

Abstract

This article deals with Zdeněk Jirotka's life and work. The famous Czech writer originally trained to be a bricklayer, and later studied civil engineering. During the Great Depression he joined the army, but was persecuted and dismissed both from the army and later from the ministry of public works after March 1939. During World War II, Zdeněk Jirotka began to cooperate with the famous Czech Newspaper *Lidové Noviny*. His first humoristic articles brought him popularity but the greatest success was his first humoristic book, *Saturnin*. So much so, that it won the public poll *Knih mého srdce* in 2009. None of his other books achieved comparable success. As consequence of events in 1968, Zdeněk Jirotka was persecuted again. The publishing of his works was banned and he was pensioned off.

Zdeňka Jirotku proslavil hned první román *Saturnin*, ale do širšího povědomí se jeho humoristické povídky dostaly díky působení v *Lidových novinách* a *Československém rozhlasu* a později samozřejmě také v *Dikobrazu*. Přestože *Saturninovi* a jeho dalším dílům již bylo věnováno poměrně hodně stran, osobní život autora zůstává až na několik rozhovorů s ním samým či jeho blízkými jednou velkou neznámou. Dosud oficiálně nezveřejněny zůstávají také důvody jeho vyloučení ze Svazu československých spisovatelů roku 1968, následného penzionování o tři roky později a zákazu publikační činnosti. Toto omezení, které

trvalo více než dvacet let, ukončilo až dvanácté české vydání *Saturnina* roku 1985, knihy, která se roku 2009 umístila na prvním místě v anketě *Knih mého srdce*.

Redaktor *Lidových novin* Zdeněk Jirotko (7. 1. 1911, Ostrava – 12. 4. 2003, Praha) se narodil v dnešní Slezské Ostravě, kde žil s oběma rodiči až do okamžiku, kdy jeho matka požádala o rozvod. Žofie, rozená Sumíková, byla velmi excentrická osobnost, která se charakterově velmi podobala oné nezapomenutelné a nepřehlédnutelné románové postavě ze *Saturnina* – tetě Kateřině. Z jednoho z rozhovorů s Jirotkovou dcerou vyplývá, že podoba byla natolik těsná, že se autor až do matčiny smrti bál, že se v románové postavě pozná (Stypková, ©2014). Dvanáctiletý Zdeněk byl společně se svými dvěma sestrami a malým bratrem svěřen do péče matky, což nebylo na dlouho. Na spisovatelově výchově se podílela také matčina matka Veronika. Jirotkova babička byla rovněž velmi specifickou osobností a velmi přísnou ženou, trávící několik hodin denně na modlitbách. K víře se snažila přivést i svá vnoučata, přičemž dbala zejména na jejich večerní modlitby. Jak se v jednom z rozhovorů zmiňuje její pravnučka, měla být dokonce i členkou náboženského řádu, díky čemuž směla být pohřbena v řeholním rouchu. O jaký řád se jednalo, však není známo (Stypková, ©2014).

Svérázný smysl pro humor, který Zdeňka Jirotku proslavil, se projevil již velmi záhy. Rozvod rodičů nesl velmi těžce, nezhoršoval se však jeho prospěch, ale kázeň. A jak dokazují jeho kázeňské přestupky, rozvíjel svou kreativitu i v okamžicích, které nebyly těmi nejvhodnějšími. A ačkoliv patřil k velmi dobrým studentům, byl v kvintě za jeden z přestupků vyloučen. Jednalo se o scénu jak vystřiženou z Fričova filmu *Cesta do hlubin studákovy duše*. Tuto příhodu popsal Zdeněk Jirotko v úvodu ke své sbírce povídek *Pravidla se změnila*: „*Po absolvování školy obecné zdokonaloval jsem se ve vědách exaktních na reálce v Moravské Ostravě. S politováním musím konstatovat, že se tato škola sama připravila o možnost, že na ní bude jednou pamětní deska s mým jménem. Z její páté třídy, nebo jak se tehdy říkalo kvinty, jsem byl vyloučen pro atentát na pana katechetu. K tomu nekalému účelu jsem použil třaskavých kuliček a kýchavého prášku. Překvapilo mě tehdy, že pan katecheta odmítl zemřít pro věc církve mučednickou smrtí, o jejíchž půvabech nám často zaníceně vyprávěl.*“ (Jirotko, 2000, s. 7).

Po vyloučení z reálného gymnázia na Matiční ulici v Moravské Ostravě se Zdeněk Jirotko přestěhoval za otcem do Hradce Králové, kde žil v rodině svého strýce. Spisovatelův otec Ladislav Jirotko byl jedním ze zakladatelů ochotnického divadelního spolku Kolár v Ostravě. V civilním životě vedl štukatérskou dílnu, založil dobře prosperující reklamní agenturu a zřídil také Panorama GEA, rovněž v Ostravě. Po rozvodu se přestěhoval do Hradce Králové a prostory k podnikání přenechal svému nejmladšímu bratrovi, přičemž reklamní agenturu

předal své bývalé manželce. A jak událost interpretuje jeho vnučka, vzal si klobouk a šel. Zájem projevil pouze o děti a nakonec do své péče získal oba syny, Zdeňka a Jiřího. Ve Zdeňkově případě k tomu jistě přispěl onen atentát, který našťastí mučednickou smrtí neskončil, nicméně jakou odezvu tato událost vyvolala v případě jeho babičky Veroniky, se lze jen dohadovat. A přestože si jednoho dne Žofie na děti počkala v Hradci Králové před školní budovou a mladšího Jiřího si bez rozloučení s otcem odvezla zpět do Ostravy, vyjadřoval se Zdeněk Jirotko, že od doby, kdy se přestěhoval za otcem, se měl už jen dobře (Stypková, ©2014).

V Hradci Králové se Zdeněk Jirotko učil zedníkem, což mu pomohlo k přijetí na Vyšší průmyslovou školu stavitelskou v Hradci Králové, kterou řádně ukončil maturitní zkouškou v roce 1933. Pak následovala základní vojenská služba, kterou absolvoval v Banské Bystrici a v Košicích a z níž se vracel s hodností podporučíka v záloze. Po propuštění do civilu žil nejspíše s rodinou svého strýce, neboť Ladislav Jirotko se synova návratu už nedožil. Hospodářská krize třicátých let však stále pokračovala a po splnění povinné vojenské služby nemohl najít práci. Vzhledem k politickému vývoji se v tuto dobu začalo stavět československé opevnění, tzv. Benešova linie, čehož Zdeněk Jirotko využil a opět vstoupil do armády a jako stavební dozor byl přeložen do Práslavic u Olomouce. Během této služby poznal svou budoucí manželku Helenu Slezákovou, učitelku působící v nedaleké vesnici Daskabát. Neobvyklý název vesnice inspiroval Jirotkova přítele Jana Drdu k napsání divadelní pohádky o osmi obrazech *Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert*.¹

Jirotko v armádě zůstal až do jejího rozpuštění v souvislosti s březnovými událostmi roku 1939 (14.–16. 3. 1939). Během své služby prošel několika posádkami včetně Brna, kam se nechal dobrovolně přeložit. O důvodech přeložení sepsal humoristickou povídku *Nezasloužená pověst*: „*Já nevím, jestli se vám někdy stalo, že řada náhod vám vytvořila pověst, kterou jste si vůbec nezasloužili. Mně se to několikrát stalo. Asi tak v roce 1935, když jsem sloužil v Olomouci, měl jsem pověst velmi nebezpečného lyžaře. Přesněji řečeno, moji přátelé tvrdili, že je nebezpečné se mnou jet lyžovat. Já jsem tehdy jezdil na hory každou neděli a v důstojnické jídelně se vždycky našel někdo, kdo jel se mnou. A takovou zvláštní náhodou se několikrát za sebou stalo, že můj partner – ať to byl kdokoliv – se vrátil ve stavu více méně invalidním...*“ (Z. Jirotko, 1969, s. 17). Nakolik byla povídka pravdivá, se nejspíše nedozvíme, avšak jak uvádí Zdeněk Jirotko ve svém nejznámějším románu: „*Všechno lze říci uhlazenou mluvou dobré společnosti. Četl jsem jednou, že diplomat nikdy neřekne, že někdo*

¹ DRDA, Jan. *Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert: nová verze: komedie o osmi obrazech*. Praha: Dilia, 1960.

lže. Použije v takovém případě věty: „Domnívám se, že o správnosti vašich informací dalo by se s úspěchem pochybovat.““ (Z. Jirotka, 1942, s. 24–25). Po propuštění z armády působil Zdeněk Jirotka na ministerstvu veřejných prací na projektu stavby průplavu Labe–Odra–Dunaj (Ševčíková, ©2008, s. 10).

Během působení na ministerstvu mu Jan Drda nabídl spolupráci s *Lidovými novinami*. Jirotka do té doby nic nenapsal a svými historkami bavil pouze přátele. Právě z těchto důvodů nabídku ani nebral vážně, a až když mu byla zopakována, začal o ní uvažovat. Za jeho první dílo bývá označována povídka *Sedm stupňů pod nulou* a velmi úspěšná povídka *Můj sluha Saturnin* až za druhou (Ševčíková, ©2008, s. 11). Zaměříme-li se však na publikování povídek, zjistíme pravý opak (viz příl. *Výběrová bibliografie Zdeňka Jirotky*).

Zpočátku se v případě psaní jednalo jen o vítaný přivýdělek, ale po propuštění z místa na ministerstvu z důvodu předchozí služby v československé armádě hledal nový zdroj příjmu. Poměrně záhy začal s *Lidovkami* spolupracovat více a zanedlouho se prosadil i v rozhlase. Jak potvrzuje soupis Jirotkových povídek, začal s *Lidovkami* spolupracovat roku 1940. S přerušením publikování v tomto periodiku se setkáváme právě v období, kdy pracoval na svých románech *Saturnin* a *Muž se psem*. Práce pro rozhlas a později také pro *Dikobraz* se prolínala a Jirotka přecházel z jedné redakce do druhé. Od roku 1945 pracoval v *Lidovkách* na postu redaktora, na kterém působil až do roku 1951, kdy přešel do *Dikobrazu* (Špreňarová, ©2006, s. 7). Drobné povídky však příliš nevynášely, a právě proto se rozhodl napsat román. Za téma si vybral svou první publikovanou povídku, kterou značně rozšířil a která pak vyšla jako druhý svazek VII. ročníku *Knihovny Lidových novin* roku 1942 pod jednoduchým názvem *Saturnin*. Kniha slavila velký úspěch a jen do roku 1970 včetně byla vydána celkem dvanáctkrát a od roku 1985 již šestnáctkrát, a to jen v českém jazyce. *Saturnin* vyšel v překladu poměrně záhy a dodnes již více než dvacetkrát. Velkému zájmu se příběh excentrického sluhy inspirovaného Wodehousovým Jeevesem² těší i na prknech znamenajících svět.

² Příběhy sluhy Jeevese od Pelhama Grenvilla Wodehouse. V českém překladu: WODEHOUSE, P. G. Jedinečný Jeeves. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-708-4.; WODEHOUSE, P. G. Nedostižný Jeeves. Praha: I. Železný, 1995. Knížky dostupné každému. ISBN 80-237-0757-4.; WODEHOUSE, P. G. Jeeves pánem situace. Praha: I. Železný, 1997. Knížky dostupné každému. ISBN 80-237-1038-9.; FAULKS, Sebastian. Jeeves a svatební zvony: pocta P.G. Wodehousovi. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1389-1.; WODEHOUSE, P. G. Dobrá práce, Jeevesi. Praha: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7185-956-7.

Úspěch prvního románu motivoval Zdeňka Jirotku k další práci. *Saturnina* po dvou letech následoval *Muž se psem*, příběh inspirovaný soudobými detektivními romány. Jako první vydala toto dílo KLN jako čtvrtý svazek VIII. ročníku (Z. Jirotka, 1944). Příběh s detektivní zápletkou nedosáhl úspěchu předchozího díla u čtenářů a ani u kritiky. Po čtyřiaadvaceti letech bylo páté vydání rozšířeno o čtyři další povídky: *Pravidla se změnila*, *Neuvěřitelná povídka*, *Darovaný kůň* a *Věštec* (Jirotka, 1968).

V průběhu druhé světové války začala také Jirotkova spolupráce s rozhlasem, pro který psal rozhlasové hry. Roku 1944 byla uveřejněna rozhlasová hra *Hvězdy nad starým Vavrouchem* a o dva roky později vyšla tiskem ve stejnojmenné sbírce (Z. Jirotka, 1946). Od roku 1953 do roku 1962 působil v redakci *Československého rozhlasu*, kde vedl nejdříve redakci humoru a satiry a pak redakci pro českou a slovenskou literaturu, odkud se vrátil do *Dikobrazu* a nastoupil na post šéfredaktora, na kterém působil až do penzionování roku 1971. Zkušenosti měl také s psaním předmluv³ a s pořádáním humoristických sbírek.⁴ Poslední ze samostatných knih uveřejněných před zákazem je sbírka povídek *Profesor biologie na žebříku*, která vyšla v *Československém spisovateli* (Z. Jirotka, 1956). Poslední Jirotkovu humoristickou sbírku *Pravidla se změnila* vydalo s ilustracemi Adolfa Borna roku 2000 nakladatelství Akcent (Z. Jirotka, 2000). Ač se snažil sebevíce, úspěch jeho prvotiny nic nepřekonal, a snad právě proto razil myšlenku, kterou nikdy nehodlal uskutečnit, a sice že půjde ve šlépějích Alexandera Dumase a sepíše další pokračování *Saturnin po dvaceti letech* a *Saturnin ještě po deseti letech* či *Saturnin v ruském zajetí* (Stypková, ©2012) Těto myšlenky na pokračování díla se po mnoha letech chopilo nakladatelství XYZ, které na konci roku 2017 ohlásilo nový díl *Saturnin se vrací* od Jiřího Macka (více informací na <http://www.xyz.cz/saturnin-se-vraci-6/>).

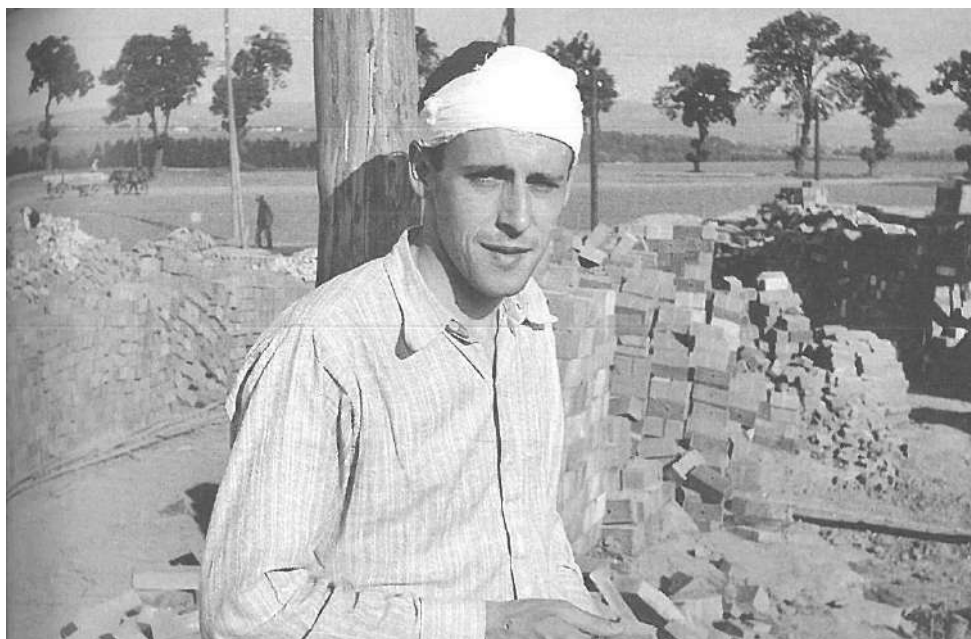
Zdeněk Jirotka byl velkým fanouškem všech technických vynálezů včetně těch, které mohly ovlivnit každodennost obyčejného života. Počínaje motocykly, na nichž velmi často havaroval, až po předměty běžné potřeby, jakým byla Atoma, námět vyprávění Zdeňka Jirotky mladšího, známého pod pseudonymem Antonín: „*Tatínek miloval technické novinky, a protože rád dobře jedl, čas od času nosil domů pozoruhodné technické vynálezy. (...) V Domě potravin, který byl tehdy nově otevřen na Václavském náměstí, se jednou objevilo*

³ Např. Předmluva k: KUČERA, Ilja: Ve stínu paragrafu. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, s. 5–6.

⁴ Např. KHÁS, Ladislav: Druhá sebranka. Uspoř. Zdeněk Jirotka. Doslov Josef Turek. Kresby Otakar Mrkvička. Obálka s použitím kresby Aloise Moravce navrhl Antonín Kodeda. Praha: Symposium, 1970. 199, [1] s. – Čeští mistři pera.

zařízení do té doby nevídané. Jmenovalo se *Atoma* a šlo o ocelovou láhev, ze které se po stisknutí příslušného ventilu valila napěněná šlehačka. (...) Samozřejmě to vyvolalo příslušné nadšení, jen maminka obcházela natlakovanou láhev s opatrnou nedůvěrou. ‚Je to naprosto bezpečné,‘ ujišťoval ji tatínek a citoval dlouhé pasáže z přiloženého návodu k použití. Podle instrukcí se po vypotřebování náplně měla láhev rozšroubovat, vypláchnout horkou vodou a potom ji bylo možno v prodejně znovu naplnit. Asi po dvou dnech šlehačka u snídaně došla, táta se chystal do práce, chtěl vzít *Atomu* s sebou, a začal ji proto rozebírat. ‚Nebouchne to, tati?‘ ptala se sestra. ‚Ovšem že to bouchne,‘ zažertoval tatínek, ‚vždyť je to přece bomba.‘ Vzápětí došlo k explozi. Ta potvora vůbec nebyla tak prázdná, jak se tvářila, bylo v ní ještě dostatečné množství šlehačky, aby to dokonale zničilo nejen nedávno vymalované kuchyňské zdi, ale i tátovy nejlepší šaty.“ (A. Jirotka, 2011, s. 12–13).

Říká se, že spisovatel by měl psát o tom, co zná, a Zdeněk Jirotka tuto tezi vyplnil takřka beze zbytku, což lze pozorovat od jeho prvotin vydávaných v *LN* nebo později na stránkách *Dikobrazu* či knižně vydávaných humoristických sbírek, pro něž čerpal inspiraci ze studijních let, přes vojenská léta (*Rada*)⁵ a zaujetí technikou (*Byrokratický tanec kolem elektroměru*)⁶ až po rodinné příhody (*Jak tatínek poslouchal koledy*)⁷.

Zdeněk Jirotka

⁵ Jirotka, Zdeněk: *Rada*. In: Sedmilháři. Praha, 1969, s. 8.

⁶ Jirotka, Zdeněk: *Byrokratický tanec kolem elektroměru*. In: *Profesor biologie na žebříku*. Praha, 1956, s.102–106.

⁷ Jirotka, Zdeněk: *Jak tatínek poslouchal koledy*. In: Sedmilháři. Praha, 1969, s. 13–15.

Mgr. Martina Smolová

V Moravské zemské knihovně pracuje od roku 2012. Do roku 2016 se podílela na projektu NAKI Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén a v posledních dvou letech se věnuje bibliografii v rámci projektu IPVaV Knihovna Lidových novin.

Výběrová bibliografie Zdeňka Jirotky – Lidové noviny (dle fondu MZK)

1. Můj sluha Saturnin. *Lidové noviny*. 24. 8. 1940, roč. 48, č. 423, s. 1–2.
2. Sedm stupňů pod nulou. *Lidové noviny*. 14. 9. 1940, roč. 48, č. 467, s. 1–2.
3. Houslař Vít. *Lidové noviny*. 13. 10. 1940, roč. 48, č. 521, s. 1–3.
4. Pacienti v rozpacích. *Lidové noviny*. 27. 10. 1940, roč. 48, č. 547, s. 1–2.
5. Prášek pro mozek a hlavu. *Lidové noviny*. 9. 2. 1941, roč. 49, č. 72, s. 1.
6. Kamínek. *Lidové noviny*. 19. 2. 1941, roč. 49, č. 90, s. 1–2.
7. Poradil nám architekt, radujme se! *Lidové noviny*. 5. 3. 1941, roč. 49, č. 116, s. 1–3.
8. Muž, který myslil v obrázcích. *Lidové noviny*. 20. 3. 1941, roč. 49, č. 144, s. 1–2.
9. Pouliční nesnáze. *Lidové noviny*. 21. 5. 1941, roč. 49, s. 1–2.
10. Samorostlý pedagog. *Lidové noviny*. 8. 8. 1941, roč. 49, č. 400, s. 1–2.
11. Dovolená člověka praehistorického. *Lidové noviny*. 14. 9. 1941, roč. 49, č. 469, s. 2.
12. Na dětském hřišti. *Lidové noviny*. 3. 10. 1941, roč. 49, č. 504, s. 1–2.
13. Nebezpečné zpívání. *Lidové noviny*. 20. 1. 1942, roč. 50, č. 34, s. 1–2.
14. Národ, který se nezmohl na gesto. *Svobodné noviny*. 26. 5. 1945, roč. 1, č. 4, s. 1.
15. O včelách neodborně. *Svobodné noviny*. 20. 7. 1945, roč. 1, č. 49, s. 1–2.
16. Generál Ike. *Svobodné noviny*. 11. 10. 1945, roč. 1, č. 118, s. 1–2.
17. Dopis jednomu z nich. *Svobodné noviny*. 17. 10. 1946, roč. 2, č. 239, s. 1–2.
18. Zvedněte tři prsty pravé ruky... *Svobodné noviny*. 23. 4. 1947, roč. 3, č. 95, s. 1–2.
19. Obžalovaný Rudolf Gajda. *Svobodné noviny*. 30. 4. 1947, roč. 3, č. 101, s. 1–2.
20. Novým vojákům republiky. *Svobodné noviny*. 24. 9. 1947, roč. 3, č. 223, s. 1–2.
21. Dvanáct stupňů Celsia. *Svobodné noviny*. 25. 10. 1947, roč. 3, č. 250, s. 1–2.
22. Neuvěřitelná povídka. *Svobodné noviny*. 1. 11. 1947, roč. 3, č. 255, s. 1–2.
23. Bridge aneb filipika proti hrám hazardním. *Svobodné noviny*. 21. 12. 1947, roč. 3, č. 297, s. 1–2.
24. Zázraky nad Vltavou. *Lidové noviny*. 19. 5. 1948, roč. 56, č. 118, s. 1–2.
25. Čtyřdenní bitva. *Lidové noviny*. 28. 6. 1948, roč. 56, č. 56, 1–2.
26. Útok na srdce. *Lidové noviny*. 9. 7. 1948, roč. 56, č. 158, s. 1.
27. Cirkus fotbalový. *Lidové noviny*. 2. 9. 1948, roč. 56, č. 205, s. 1–2.
28. Odmítnutý gambit. *Lidové noviny*. 30. 12. 1948, roč. 56, č. 304, s. 1–2.
29. Hledají se záchránci životu. *Lidové noviny*. 27. 1. 1949, roč. 57, č. 22, s. 1–2.
30. Kalendář na rok 1993. *Lidové noviny*. 29. 1. 1949, roč. 57, č. 24, s. 1–2.
31. Úvahy pana Jeřábka. *Lidové noviny*. 3. 2. 1949, roč. 57, č. 28, 1–2.
32. Dáma v útoku. *Lidové noviny*. 9. 4. 1949, roč. 57, č. 84, s. 1–2.
33. Památný den. *Lidové noviny*. 22. 6. 1949, roč. 57, č. 154, s. 1–2.
34. Sloupek předprázdninový. *Lidové noviny*. 30. 6. 1949, roč. 57, č. 152, s. 1–2.
35. Údolí radosti. *Lidové noviny*. 31. 8. 1949, roč. 57, č. 203, s. 1–2.

36. Tvůrci křídel. *Lidové noviny*. 4. 9. 1949, roč. 57, č. 207, s. 1–2.

37. Vojevůdce lidu. *Lidové noviny*. 12. 12. 1949, roč. 57, č. 239, s. 1–2.

Seznam bibliografických odkazů

Lidové noviny, 1940–1945, 1948–1952. V Brně: Vydavatelské družstvo lidové strany v Brně. ISSN 1802-6265. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:bdc405b0-e5f9-11dc-bfb2-000d606f5dc6>

Svobodné noviny: list Sdružení kulturních organizací, 1945–1948. Praha: Sdružení kulturních organizací. ISSN 1802-6273. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:d082e130-5345-11dd-8e7d-000d606f5dc6>

JIROTKA, Antonín 2011. Omyly z rozumu. In: KANYZOVÁ, Žofie ed. a Jan KAŠPAR, ed. *Laskavé vzpomínky: třicet sedm vzpomínek živých na mrtvé*. Praha: Krásná paní, Fialová hlava, sv. 2, s. 112-117. ISBN 978-80-6713-72-4.

JIROTKA, Zdeněk, 1946. *Hvězdy nad starým Vavrouchem*: rozhlasová hra. Praha: Česká grafická Unie. Sbírka rozhlasových her.

JIROTKA, Zdeněk a Adolf BORN, 2000. *Pravidla se změnila*. Třebíč: Akcent. ISBN 80-7268-109-5.

JIROTKA, Zdeněk, 1956. *Profesor biologie na žebříku*. Praha: Československý spisovatel. Edice humoru a satiry.

JIROTKA, Zdeněk, 1942. *Saturnin*. Brno: Polygrafie Brno. Knihovna Lidových novin.

JIROTKA, Zdeněk et al., 1969. *Sedmilháři*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví.

STYPKOVÁ, Marie, 2012. Zdeněk Jirotka. In: *Zvědavec*. Duben 1 [cit. 202-09-01]. Dostupné z: <http://www.zvedavec.org/kultura2012/04/4896-zdenek-jirotka.htm>

ŠEVČÍKOVÁ, Dagmar, 2008. *Poetika próz Zdeňka Jirotky Saturnin a Muž se psem*. Brno [cit. 2017-09-01]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce David Kroča. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/144282/pedf_b/

ŠPREŇAROVÁ, Bohumila, 2006. *Srbochorvatský překlad přísloví a pořekadel v Jirotkově Saturninovi*. Brno [cit. 2017-09-13]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Pavel Krejčí. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/75327/ff_b/

Príspevek vznikl v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace – Moravská zemská knihovna v Brně.

III. TEMATICKÝ BLOK
MORAVA – HISTORIE A VLASTIVĚDA

**MORAVA A JEJ ZASTÚPENIE V HISTORICKOM FONDĚ ŠTÁTNEJ
VEDECKEJ KNIŽNICE V PREŠOVE**

Mgr. Marcela Domenová, PhD., Mgr. Lucia Němcová, PhD.

Štátna vedecká knižnica v Prešove

Abstrakt

Autorky sa vo svojej štúdií venujú predstaveniu diel z historického fondu ŠVK v Prešove. Ide o diela spojené s regiónom Morava. Na základe výskumu prezentujú unikátne publikácie z oblasti etnografie, dejín, literatúry, geografie a ďalších. Pozornosť sa venuje stavu zachovania dokumentov, posesorským údajom i obsahovej náplni publikácií. Štúdiá prezentuje prevažne bohemiká, výnimočne územné slovaciká zachované v ŠVK v Prešove.

Abstract

The authors of the paper deal with works preserved in the historical collection of the State Scientific Library of Prešov. The works are related with the Morava region. On the basis of the research, the paper presents unique publications in the field of ethnography, history, literature, geography and others. The paper focuses on the state of preservation of documents, ownership data and contents of publications. The paper deals mainly with Bohemia-related works, in rarely cases are presented Slovak territorial works preserved in the State Scientific Library of Prešov.

Preklad abstraktu Mgr. Lucia Marcinková

Morava – toponymum s viacerými konotáciami, jednak môže ísť o rieku, jednak o územie, kraj či samosprávnú jednotku. Najčastejším významom viažucim sa práve na geografický celok je „*hist. území ve východní části ČSR*“ (Malá československá encyklopedie IV., 1986, s. 328–329), „*jedna ze tří historických zemí České republiky*“. Viac informácií napr. na <https://cs.wikipedia.org/wiki/Morava>. Vzhľadom na to, že ide predovšetkým o región s bohatou históriou a kultúrou, je predmetom výskumu mnohých vedných odborov. V tejto štúdií upriamime pozornosť na publikácie z historického fondu Štátnej vedeckej knižnice v Prešove (ďalej ako HF ŠVK Prešov), ktoré sa z tematického hľadiska venujú práve problematike Moravy. Nateraz ide o 27 záznamov (stav výskumu k septembru 2017) s vročením do roku

1918 (hranica historického fondu v ŠVK Prešov). Vzhľadom na fakt, že on-line databáza čitateľom ponúka iba odborne spracovaný materiál a práca s publikáciami začlenenými do historického fondu ŠVK Prešov stále prebieha, očakávame v budúcnosti navýšenie počtu publikácií k danej téme. Najstaršia tlač z uvedeného 27-členného súboru pochádza z roku 1638, z hľadiska jazykového zastúpenia dominuje čeština (21), nasleduje nemčina (3) a po jednom výskyte nasleduje latinčina, maďarčina a slovenčina. Pri koncipovaní sme ako pomocné kritérium zvolili obsahové členenie vyselektovaných publikácií, a tak sme 6 záznamov zaradili do kategórie etnografia, 6 k dejinám/pomocným vedám historickým, 3 k problematike Veľkej Moravy, resp. sv. Cyrila a Metoda, a po jednom zázname zaradujeme k edíciám prameňov, prírodným vedám, zemepisu a príbuzným vedám, literatúre, kategória „iné“ obsahuje 3 záznamy. Vzhľadom na rozsahové obmedzenie príspevku zo strany redakcie však budeme pozornosť venovať iba niektorým z nich.

Etnografia

Najpočetnejšiu skupinu spomedzi tlačí, zahŕňajúcich v sebe tematické heslo Morava, tvorí kategória etnografia. Ako prvú sme do tejto kategórie zaradili publikáciu historika, novinára, spisovateľa a politika Jana Herbena (1857–1936) *Tři chorvátské osady na Moravě*,¹ ktorá vyšla v roku 1882 v Brne vlastným nákladom autora, tlač zabezpečila Moravská akciová kněhtiskárna. Autor v nej jednak vymedzuje oblasť svojho záujmu, a to na brniansky kraj, „*panství Drnoholské půl druhé hodiny od Mikulova. První osada jmenuje se na tabulce před vesnicí Gutenfeld a ve vesnici samé Guttfeld; za ní přes horu, přes horečku leží Nová Prerava německy Neu Prerau a přes kyprá luka od ní Frlješdorf, čili pak na mapě pořádnou němčinou psáno: Fröllesdorf*“ (Herben, 1882, s. 4), jednak sa venuje opisu prostredia na základe vlastnej návštevy, opisuje napríklad bohoslužby, charakterizuje obyvateľstvo, miestne zvyklosti, pripomína v krátkosti históriu založenia osád. Z hľadiska rozsahu textu nejde o rozsiahly materiál, skôr o skicu. Publikácia, ktorá sa zachovala v preväzbe (kartón, čierny papier, chrbát – čierne plátno), je cenná z posesorského hľadiska, pretože v nej nachádzame rukopisné venovanie² samotného jej autora.

¹ Prepis titulného listu (ďalej ako PTL): *Tři chorvátské osady na Moravě*. Popisuje Jan Herben V Brně, 1882. Tiskem mor. akc. kněhtiskárny. – Nákladem vlastním. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 30923.

² Rkp.: „Svému příteli panu Z Vouš (zvyšok mena odstránený orezaním pri preväzbe) ze Švamberka. Jan Herben.“, „Schwanberg(?) 292.“

Do spomínanej kategórie patrí aj dielo *Obžinky*³ profesora Karlovej univerzity, historika, folkloristu, etnografa, významného predstaviteľa národopisného výskumu Čenka Zíbrta (1864–1932), ktoré vyšlo v roku 1910 v Prahe v nakladateľstve F. Šimáčka, ktoré pôsobilo v Prahe v rokoch 1857–1883. Tlač zaistila Unie (Česká grafická unie v Praze pôsobila v rokoch 1899–1931). Publikácia vyšla ako 5. zväzok edície *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Tlač sa zachovala v preväzbe (kartón, čierne plátno), neevidujeme na nej posesorské údaje mimo aktuálneho vlastníka. Z tematického hľadiska sa venuje nielen samotnému opisu dožiniek, ale zhromažďuje napríklad aj lexikálnu bohatosť označenia tejto ľudovej slávnosti (ožinky, dožatá, dóženek, dožitá, žnivuvka, ožinek, žnivý oběd, žnivý obid, žnivuvka a i.), z hľadiska použitých ilustrácií sa snaží zhromaždiť zobrazenie zvyku od najstarších čias (napríklad z rukopisov). Nevenuje sa však iba priblíženiu zvyku v Čechách, ale aj na Morave, Sliezsku a Slovensku, pripomína opis dožiniek pri korunováciách v roku 1792 a 1836 v Prahe či opis toho, ako boli prezentované verejnosti na Národopisnej výstave československej v roku 1895 v Prahe, kedy boli uvedené dožinky z Královo-Hradecka. Posesorské údaje na tlači nenachádzame.

Ďalšou prezentovanou publikáciou je *Slovácká svatba na Podluží*,⁴ ktorá vyšla v Hodoníne v roku 1898 nákladom Matice hodonské⁵ a ktorej tlač realizoval J. Otto. Autorom

Ukážka zachovaného zobrazenia dožiniek a tanca počas dožinkových slávností publikovaného v diele Obžinky Zdroj: Zíbrt, Čeněk, 1910, s. 2, 31, foto: Lucia Němcová

Obr. 18. Taneční obřad (kavčí) při obilnicích od P. Malinera.

³ PTL: Veselé chvíle v životě lidu českého. – Sv. V. Obžinky. Napsal Dr. Čeněk Zíbrt. Se 29 Vyobrazeními. Praha. – Nakladatelství F. Šimáčka. – 1910. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 37956.

⁴ Slovácká Svatba Na Podluží. Popsal Josef Kopecký, Učitel. Vydána ve prospěch České Realky Matiční v Hodoníně. Cena 60 Kr. V Praze. Tiskem J. Otty – Nákladem Matice Hodonské. 1898. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 9212.

⁵ Predpokladáme, že išlo o spolok pôsobiaci v r. 1894–1950, ktorý si kládol za cieľ vybudovať v Hodoníne českú reálku, k čomu nás vedie údaj na titulnom liste, http://www.badatelna.eu/institute/Moravsky_zemsky_archiv_v_Brne/fondy/?s=7&q=m, [cit. 2017-11-15].

publikácie je Josef Kopecký, ktorý predstavuje ucelený prehľad chronologického priebehu svadby (dva dni), ale aj chystanie sa na svadbu a za cenné považujeme aj zaznamenanie notových nápevov jednotlivých piesní. Podlužie autor definuje ako „*nejjižnější cíp Moravy mezi řekami Moravou a Dyjí. Začína u Hodonína a končí Starou Břeclaví. Jméno to odvozuje se ode dvou velikých rybníků (luží, dle slovácké výslovnosti »uží« ; od téhož »Poduží« »Podužák«) u Lužic Nesyta a Písečného, kde nyní rozkládají se pozemky týchž jmen císařskému velkostatku v Hodoníně patřící. Nesyta již nikdo ze žijících Lužičanů rybníkem nepamatuje... ale Písečný, který měl k 700 jiter výměry, teprve asi před 40 lety byl vysušen.*“ (Kopecký, 1910, s. 4). Titul evidujeme v rámci ŠVK Prešov v dvoch exemplároch. V prípade opisovaného exemplára ho možno spojiť na základe pečiatky (Prov.: Peč: „Slov. bohoslov. knihovna v Olomouci“) s českým prostredím a starším vlastníkom. Zachoval sa v pôvodnej väzbe (kartón, sivo-čierny mramor. papier, chrbát a rohy – bordové plátno, 3 papier. štítok), nachádzame v ňom aj abecedný register piesní.

Zaujímavou publikáciou sú aj *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*,⁶ ktorých autorkou je Augusta Šebestová (1852–1933), úradníčka a zberateľka národopisných pamiatok. Publikácia vyšla v roku 1900 v Olomouci nákladom Vlasteneckého spolku musejního, pôsobiaceho v rokoch 1883–1951. Tlač zaistila firma Kramář a Procházka z Olomouca, t. j. tlačiarenská firma činná v rokoch 1870 – asi 1910. Tlač evidujeme v dvoch exemplároch. Autorka svoje dielo venovala F. L. Čelakovskému. Nami sledovaný exemplár vykazuje posesorské údaje v podobe pečiatky s prepojením na „Slovanský seminář filosofické fakulty Palackého university v Olomouci“, väzbu identifikujeme ako súdobú preväzbu (kartón, hnedý papier, chrbát a rohy – čierne plátno, papier. štítok). Súčasťou preväzby sa stala predná časť pôvodnej zelenej papierovej obálky. Ako pozitívum publikácie vnímame fakt, že sa autorka zaoberá svojím rodným krajom. Podarilo sa jej zhromaždiť cenný materiál tematicky siahajúci od prísloví a povestí, rozličných sviatkov, cez pokrmy, vnímanie spoločenských rolí obyvateľov až po práce na poli či smrť. Publikácia je koncipovaná ako zaznamenanie jednotlivých prehovorov miestneho obyvateľstva, ktoré podľa vyjadrenia autorky „*jsem zaznamenávala všecko beze změny docela věrně tak, jak jsem to z úst lidu slyšela*“ (Šebestová, 1900, s. 5). Do publikácie je zaradený aj krátky slovníček jednotlivých výrazov. Tlač tak doteraz predstavuje cenný materiál nielen pre etnografov, ale aj jazykovedcov.

⁶ PTL: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*. Z několika jihomoravských dědin sebrala Augusta Šebestová v Olomouci 1900. Nákladem vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. – Tiskem národní knihtiskárny Kramáře a Procházky. Zdroj: ŠVKPO, sign. C 2015.

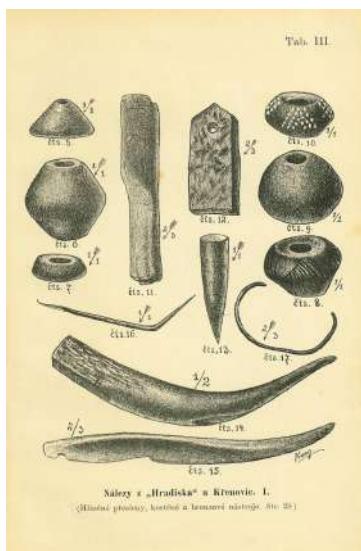
*Fotografia z diela Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky uverejnená na mieste frontispice
Zdroj: Šebestová, Augusta 1900, frontispice, foto: Lucia Němcová*

Dejiny

Prvou publikáciou zaradenou do tejto tematickej skupiny je dielo povizitivistu a organizátora archeologických aktivít Inocenca Ladislava Červinku (1869–1952), archeológa a zberateľa, spoluzakladateľa českej numizmatiky – *Pravěká hradiska na Moravě*,⁷ ktoré vyšlo v roku 1896 Tiskem a nákladem Národní knihtiskárny Jindřicha Slováka (1856–1931). Bol i archeológom, kníhtlačiarom a ako nakladateľ pôsobil v Kroměříži v rokoch 1896–1922, 1942. Publikácia zachovaná v pôvodnej, no poškodenej väzbe (kartón, zelenohnedý mramorovaný papier, chrbát a rohy čierne plátno), s bohatou obrazovou časťou a s posesorskými údajmi s prepojením na olomouckú bohosloveckú knižnicu (Peč.: „Slov. Bohoslov. Knihovna V Olomouci“, rkp. pozn.: „Dar p. K. Zbořila“), si nekladie nárok vyčerpávajúco zhrnúť všetky hradiská, o ktorých mala súdobá veda informácie. Ide predovšetkým o súpis pravekých a za praveké pokladaných hradísk na Morave. Sám autor sa k tomu vyjadril nasledujúcim spôsobom: „*Domnívám se totiž, že je opravdu už záhodno, abychom měli podrobný seznam těchto předhistorických památek, jednak, aby bylo zaznamenáno, co a pokud bylo již aspoň částečně prozkoumáno, jednak také proto, aby zároveň upozorněno bylo na ta místa, kde si podobných památek posud ani povrchně povšimnuto nebylo a zvláště však pro nutnou kontrolu a zároveň také, abych úsilnější práci v oboru mnohého ochotníka získal...*“ (Červinka, 1896, s. 4). Ide teda o abecedný súpis radený do dvoch pomyselných väčších celkov – opevnení rôznej pojmenovaná a hradisko (s viacerými slovotvornými obmenami ako napr. hradecko, hradištko, hrad a pod.), na konci

⁷ PTL: *Pravěká Hradiska Na Moravě*. Sestavil I. L. Červinka. V Kroměříži. Tiskem A Nákladem Národní Knihovny Jindřicha Slováka. 1896. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 8282.

publikácie je radený register. Na začiatku publikácie, po úvode (bez nadpisu), je radený krátky odborný text autora venovaný hradiskám, ale nadväzujúc na citát z úvodu aj „*návod ku prozkoumání hradíšť*“, ktorý v desiatich bodoch zhrňa najdôležitejšie zásady spojené s týmto úsilím, ale zároveň je aj varovaním pred senzácietivosťou a nabáda na vytváranie „*suchých zpráv*“.

Ukážka dokumentácie archeologických nálezov z diela Pravěká hradiska na Moravě

Zdroj: Červinka, Inocenc Ladislav, 1896, nečíslované, foto: Lucia Němcová

I. L. Červinka je autorom aj druhej skúmanej publikácie *Děvín Velehrad Říše velkomoravské*,⁸ ktorá vyšla v roku 1914 v Brne Tiskem J. Slováka v Kroměříži. Ide o odbornú publikáciu, v ktorej jej autor predkladá svoje argumenty v prospech hypotézy, že na hrade Devín bol vo veľkomoravskom období situovaný slávny Velehrad. Podobne ako v predchádzajúcom prípade identifikujeme rovnakého posesora (Peč.: „Slovanská Knihovna Bohoslovců V Olomouci“), na ktorého odkazuje zachovaná pečiatka či súdobú väzbu (kartón, čierny papier, chrbát a rohy – čierne plátno, dva papierové štítky), ale v publikácii nachádzame aj bohatú obrazovú prílohu.

Do kategórie dejiny sme zaradili aj publikáciu *Denary údělných knížat na Moravě*,⁹ ktorej autorom je Josef Smolík (1832–1915), historik, numizmatik, matematik, kustód numizmatickej zbierky Národného múzea v Prahe. Publikácia vyšla v roku 1896 v Prahe a jej

⁸ PTL: »Děvín« Velehrad Říše Velkomoravské Napsal I. L Červinka. V Brně 1914. Nákladem „Děvína“. – Tiskem J. Slováka v Kroměříži. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 8191.

⁹ PTL: Rozpravy České Akademie Císaře Františka Josefa Pro Vědy, Slovesnost A Umění v Praze. Ročník V. Třída I. Číslo 1. Denary Údělných Knižat Na Moravě (XI. A XII. stol.) Napsal Josef Smolík (Se Čtyřmi Tabulkami.) V Praze. Nákladem České Akademie Císaře Františka Josefa Pro Vědy, Slovesnost A Umění. 1896. Zdroj: ŠVKPO, sign. C 799.

vydavateľom bola Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze,¹⁰ tlač realizoval J. Otto. Titul nateraz evidujeme vo dvoch exemplároch. Nami analyzovaný sa zachoval v pôvodnej väzbe (pôvodná papierová obálka, béžovo-hnedá, poškodená, predná a zadná časť netvorí celok) a na základe pečiatky ho vieme priamo spojiť s jednou zo škôl pôsobiacich na území mesta Prešov, i keď až po roku 1918 (Peč.: Učiteľská knižnica štátneho reálneho gymnázia V Prešove Inv. č. 93 Kat. č.). Na vnútorných stranách obálky nachádzame zachovaný ponukový list České akademie, a síce jej tzv. prvej triedy Rozpráv, na základe ktorého možno v krátkosti konštatovať, že boli vydávané právno-historické publikácie, edície prameňov, monografie osobností, ale aj publikácie s filozofickou a psychologickou problematikou. Čo sa týka samotnej koncepcie publikácie, autor v nej delí svoje zistenia kombináciou chronologického a geografického hľadiska – cez jednotlivé moravské údelé. Súčasťou tlače je aj register a tabuľky zobrazujúce fyzickú podobu jednotlivých platidiel.

Ukážka mincí z diela Denary údělných knížat na Moravě

Zdroj: Smolík, Josef, 1896, nečíslované, foto: Lucia Němcová

Historik a archivár Václav Vladivoj Tomek (1818–1905) je autorom mnohých publikácií venovaných českým dejinám. V ŠVK v Prešove nachádzame napríklad aj jeho *Děje království českého*,¹¹ ktoré vyšli v Prahe u Františka Řivnáče,¹² resp. v tomto čase už jeho syna Antonína, čo je uvedené aj na titulnom liste, v roku 1891, pričom šlo už o ich 6. vydanie.

¹⁰ Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze – ustanovizeň podporujúca vedy a umenie, pod týmto názvom pôsobila v rokoch 1890–1918, https://cs.wikipedia.org/wiki/Česká_akademie_věd_a_umění [cit. 2017-11-15].

¹¹ PTL: Děje Království Českého. Složil Václav Vladivoj Tomek. Šesté, Poopravené Vydání. (S Třemi Historickými Mapami S Výkladem.) V Praze. Nákladem Knihkupectví Fr. Řivnáče. (Antonína Řivnáče). 1891. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 7171.

¹² František Řivnáč (1807–1888) kníhkupec a nakladateľ, ním založená firma pôsobila od roku 1848, syn Antonín v nej pôsobil od r. 1872 a v r. 1884 naň otec firmu previedol, https://cs.wikipedia.org/wiki/František_Řivnáč [cit. 2017-11-15].

Publikácia zachovaná v pôvodnej väzbe (kartón, čiernofialový mramor. papier, chrbát a rohy – pôvodne čierne plátno, chrbát poškodený, oddeľuje sa od prednej dosky, chrbát sekundárne prelepený sivým plátnom, papier. štítok, fragment papier. štítka), v ktorej sa nachádzajú posesorské údaje odkazujúce na české prostredie (Peč.: „Bohoslovci Kr. Hradečtí“, „Brynychova Jednota Bohoslovců v Hradci Králové“). Z chronologického hľadiska sa venuje dejinám Čiech (a Moravy) od najstaršieho osídlenia budúcich zemí koruny českej do roku 1860. V publikácii evidujeme register a zachovali sa aj všetky 3 mapy.

Veľká Morava/Cyryl a Metod

Pri predmetovom hesle Morava sa okrem bohemík vyskytli aj nebohemikálne tlače. Príkladom takejto tlače je publikácia Daniela Laučeka (1846–1911), evanjelického kňaza, spisovateľa, filozofa – *Sv. Cyrill a Method, apoštolovia slovanskí, jich význam v cirkvi kresťanskej vôbec a v Slovanstve zvláště*,¹³ ktorá vyšla v roku 1885 v Turčianskom Sv. Martine vlastným nákladom autora tlačou Knihtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Martine (1870–1949). Na mesto Martin odkazujú aj posesorské údaje (Peč.: „Z rezervných fondov Knižnice Matice slovenskej“, „F. Bulla architect Turc. Sv. Martin.“). Dokument sa zachoval v súdobej preväzbe (kartón, čierno-tyrkysový mramor. papier, chrbát a rohy – čierne plátno). Autor sa v rámci svojho diela venuje životu a dielu oboch svätcov, ich evanjelizačnej misii na Veľkej Morave, obhajobe slovanskej bohoslužby, (vnútro)politickým pomerom, jednote cirkvi, postaveniu bratov medzi západom a východom, výsledkom ich úsilia či zásadám ich činnosti.

Jezuíta Arthur Lapôtre (1844–1927), venujúci sa cirkevnej histórii, uverejnil svoje dielo *Moravané*¹⁴ v spise *Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců*, ako o tom vypovedá údaj na titulnom liste. Tlač vyšla ako 8. zväzok edície Vzdělávací knihovna katolická v roku 1898 v Prahe vo firme Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba. Z obsahového

¹³ Sv. Cyrill a Method, apoštolovia slovanskí, jich význam v cirkvi kresťanskej vôbec a v Slovanstve zvláště. Napísal Daniel Z. Lauček Turč. Sv. Martin. Nákladom vlastným, pri pomoci podporovateľov slovenskej spisby. 1885. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 34477.

¹⁴ PTL: Rozšírený titulný list: ľavá strana: Vzdělávací Knihovna Katolická. Pořádají: Dr. Jos. Tumpach. * Dr. Ant. Podlaha. Se schválením nejd. kníž. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884. Svazek VIII. Moravané. V Praze 1898. Cyrillo-Methodějská Knihovna A Nakladatelství V. Kotrba, pravá strana: A. Lapôtre T. J. Moravané. Stať ze spisu „Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců“. Z frančtiny přeložil Dr. František Ehrmann V Praze. Cyrillo-Methodějská Knihovna A Nakladatelství V. Kotrba. 1898. Zdroj: ŠVKPO, sign. A 67558.

hľadiska tlač predstavuje život sv. Cyrila a Metoda, ich misiu na Veľkej Morave i obranu staroslovienskej liturgie v Ríme až po jej zákaz a likvidáciu na Veľkej Morave. V publikácii sa zachovali podrobnosti o edícii, ktorej zámerom nebolo vydávať výlučne náboženskú literatúru. Na základe uvedených informácií možno konštatovať, že vychádzať mali aj diela z prírodných vied, estetiky sociológie a pod. Ponukový list edície, ktorý sa zachoval (po 8. zväzok, ale aj s plánovanými publikáciami prichystanými do tlače), je toho dôkazom. Tlač sa zachovala v pôvodnej väzbe (pôvodná béžová papierová obálka, text. údaje na obálke korešpondujú s údajmi na titulnom liste).

Edície prameňov, prírodné vedy, zemepis, literatúra a iné

V rámci tematického členenia, ktoré sme si zvolili ako pomocné kritérium pre vytvorenie kategórií v tejto štúdiu, sa po jednej publikácii našlo vo viacerých sférach ľudského poznania. Edíciu prameňov v uvedenom súbore reprezentuje publikácia *Sněm držaný léta 1612*,¹⁵ ktorej autorom, resp. autorom uvedeného svedectva je Karel starší ze Žerotína (1564–1636), šľachtic, politik, spisovateľ, podporovateľ Jednoty bratrské; editorom tlače je archivár a historik Vincenc Brandl (1834–1901), ktorý publikáciu venoval P. Bilkovi. Tlač vyšla v roku 1864 v Brne nákladom Kněhkupectví Antonína Nitše, tlačou J. Šnaidera. Náš exemplár sa zachoval v pôvodnej väzbe (kartón, béžovo-čierno-červený mramor. papier, chrbát a rohy – čierne plátno, chrbát – zlátené slepotlač. linky, zlátený slepotlač. text: Brandl Sněm držaný léta 1612). Do ŠVK Prešov sa dostal cez Olomouc (Peč.: „Státní reálné gymnasium v Olomouci Třída Jiřího z Poděbrad“, „Učitelská knihovna české reálky v Olomouci“). Z obsahového hľadiska nás autor uvádza do obdobia panovania Mateja II., venuje sa snemu, ktorý sa uskutočnil v dňoch 12.–30. augusta 1612 v Brne. Ide o dokument zapísaný priamym účastníkom udalosti, preto má pre historikov nepochybne významnú výpovednú hodnotu aj v súčasnosti. Editor zaradil do publikácie aj dodatky, medzi ktorými nachádzame úryvky z dokumentov právnej povahy (zmluva medzi Rudolfom II. a Matejom II. z r. 1608 či zmluva medzi stavmi českého kráľovstva a moravského markrabstva z roku 1611).

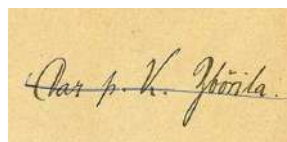
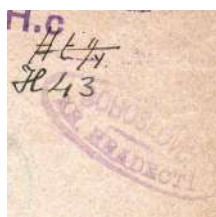
Prírodné vedy sú reprezentované publikáciou *Nerostopis Moravy, Slezska a Slovenska*,¹⁶ ktorá vyšla v roku 1918 v Prahe u Josefa R. Vilímka, tlač realizovala Unie. Jej autorom je významný prírodovedec, mineralóg a geológ František Slavík (1876–1957). Tlač vyšla ako

¹⁵ PTL: Sněm držaný léta 1612. Ze zápisů Karla z Žerotína vydal V. Brandl. Pomocí slav. mor. zem. výboru V Brně, 1864. Nákladem kněhkupectví Antonína Nitše. Zdroj: ŠVKPO, sign. B 7423.

¹⁶ PTL: Za Vzděláním Knížky Pro Každého Nerostopis Moravy, Slezska A Slovenska Napsal Univ. Prof. Dr. Fr. Slavík V Praze Nakladatel Jos. R. Vilímek Spálená Ulice Zdroj: ŠVKPO, sign. A 28132.

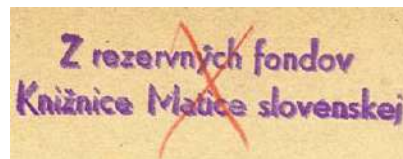
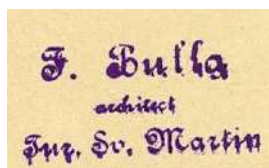
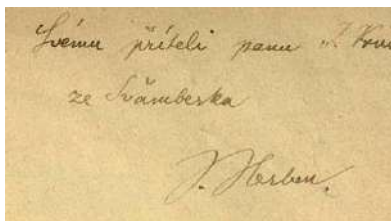
108. zväzok edície *Za vzděláním*, ktorej redaktorom bol Petr Zenkl (1884–1975); obsahuje register. Autor sa venuje horninám a nerastom. Zachovala sa v preväzbe (kartón, svetlohnedý papier (vzor „dreva“), chrbát – hnedé plátno).

František Skovajsa je autorom publikácie so zemepisnou tematikou, konkrétne titulu *Morava: zeměpisný a kulturní obraz*,¹⁷ ktorá bola publikovaná v roku 1917 v Zábřehu Společností knihtiskárny. Publikácia sa zachovala v súdobej preväzbe (zeleno-hnedo-čierny mramor. papier, chrbát a rohy – čierne plátno, 1 papier. štítok). Nachádzame v nej nielen posesorské údaje v podobe pečiatky, ktoré odkazujú na školu na Orave (Peč.: Středná obchodná škola. Orava. Dol. Kubín),¹⁸ ale aj údaje odkazujúce na prostějovského kníhviazača („Papírnickví Kovář A Jahn Knihařství Linkov. Ústav Prostějov“). Tlač ponúka čitateľom mnohostranný pohľad na región rozdelený na dva väčšie celky: zemepisný obraz (poloha, geomorfológia, podnebie, vodstvo) a kultúrny obraz (hospodárstvo, priemysel, doprava, školstvo). Autor využíva pri svojom výklade bohatý sprievodný materiál (štatistické údaje radené do tabuliek, prehľadné mapky, fotografickú dokumentáciu dopĺňujúcu text), publikácia sa tak stáva zaujímavým informačným zdrojom o súdobých pomeroch aj pre dnešných bádateľov.

¹⁷ PTL: Morava. Zeměpisný A Kulturní Obraz. Napsal Dr. František Skovajsa. S 11 obrázky, 1 diagramem a 12 mapkami. V Zábřehu na sev. Moravě 1917. Tiskem Společnosti (dříve Družstvo) knihtiskárny v Zábřehu. Nákladem vlastním. Zdroj: ŠVKPO, sign. A 17453.

¹⁸ Prov. Peč.: Středná obchodná škola. Orava. Dol. Kubín. Zdroj: ŠVKPO, sign. A 17453.

Ukážka zachovaných pečiatok a dedikačných záznamov

Zdroj: Šebestová, Augusta 1900, frontispice, foto: Lucia Němcová

Literatúra je zastúpená časťou diela básnika, prozaika, novinára Svatopluka Čecha (1846–1908), konkrétne 5. zväzkom *Sobraných spisov*, s názvom *Vzpomínky z cest a života*,¹⁹ ktorý vyšiel v roku 1900 v Prahe nákladom F. Topiča. Toto nakladateľstvo pôsobilo v Prahe od roku 1883. Tlač zaistila Česká grafická unie (tiež *Grafický spolek Unie, spojené závody tiskařské a vydavatelské v Praze*). Ide o prozaický súbor, v ktorom sa nachádzajú nielen črty z ciest (napríklad *Moravské obrázky*), ale aj memoáre samotného autora (*Z cesty Václava Maliny do minulosti*). Dokument sa zachoval v pôvodnej väzbe (kartón, plátno, kombinácia svetlozeleného a tmavozeleného plátna, predná doska – zlátené linky, kombinácia farieb plátna vytvára flor. motív, text. údaje korešpondujú s údajmi na titulnom liste; chrbát – zlátený slepotlač. text: *Sebrané Spisy Sv. Čecha V. Vzpomínky z cest a života. I.*) a v kontexte ostatných dielov uvažujeme o nakladateľskej väzbe.

Aj tento krátky pohľad na diela spojené s Moravou nachádzajúce sa v historickom fonde ŠVK v Prešove prináša zaujímavé poznatky a pohľad na tematickú bohatosť prezentovaných titulov, problematika si určite zaslúži pozornosť aj v budúcnosti v celkovom kontexte výskumu bohemík, skladby historického fondu a starších posesorov dokumentov, ale aj ciest, ktorými sa do Prešova dostali.

¹⁹ PTL: Rozšírený titulný list: ľavá strana: *Sebrané Spisy Svatopluka Čecha. Díl V. Vzpomínky Z Cest A Života. I.* V Praze Nakladatel F. Topič Knihkupec. 1900, pravá strana: *Vzpomínky Z Cest A Života. I.* Napsal Svatopluk Čech V Praze Nakladatel F. Topič Knihkupec. 1900. Zdroj: ŠVKPO, sign. A 182544.

Mgr. Marcela Domenová, PhD.

Archivárka a vysokoškolská pedagogička. Pracuje v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove na oddelení historických knižničných fondov ako retrospektívna bibliografka, venuje sa problematike výskumu dejín knižnej kultúry, regionálnym dejinám v období stredoveku a raného novoveku.

Mgr. Lucia Němcová, PhD.

Absolventka Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (slavistika – slovenský jazyk a literatúra). Pôsobí v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove ako retrospektívna bibliografka na oddelení historických knižničných fondov, venuje sa problematike výskumu dejín knižnej kultúry, predovšetkým slovacikám, bohemikám a polonikám. Aktívne sa venuje prekladateľstvu (poľský jazyk) a jazykovým korektúram.

Pramene

ŠVK Prešov – Historický fond

Zoznam bibliografických odkazov

BREZA, Vojtech, 1997. *Tlačiarne na Slovensku 1477–1996*. Bratislava: Zväz polygrafie na Slovensku; Univerzitná knižnica v Bratislave; Matica slovenská. 216 s. ISBN 80-85170-25-6.

Malá československá encyklopedie IV., svazek M–Pol., 1986. Praha: ACADEMIA, s. 328–329.

Panorama české literatury (1): do roku 1989, 2015. MACHALA, Lubomír, ed. Praha: Knižní klub. 608 s. ISBN 978-80-242-4818-9.

Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) III., zväzok K–L, 1989. Martin: Matica slovenská, s. 362–363.

Slovník českých spisovatelů, 2006. Praha: Nakladatelství Libri. [10] s. ISBN 80-7277-179-5.

Online zdroje

Notice de personne „Lapôtre, Arthur“. Catalogue général. *Bibliothèque nationale de France* [online]. [cit. 15. 11. 2017]. Dostupné z: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb129658119>

Augusta Šebestová. *Internetová encyklopedie města Brna*, 2017 [online]. Poslední změna 16. 8. 2017. [Cit. 14. 11. 2017]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=14963

Moravský zemský archiv v Brně. *Badatelna.eu*, 2017 [online]. [Cit. 16. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.badatelna.eu/instituce/Moravsky_zemsky_archiv_v_Brne/fondy/?s=7&q=m

Jindřich Slovák. *Slovník českých nakladatelství 1849–1949*, 2015 [online]. Poslední změna 20. 8. 2015. [Cit. 15. 11. 2017]. Dostupné z: <http://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/jindrich-slovak.html>

Katalogy a databáze Národní knihovny ČR, 2017 [online]. [Cit. 15. 11. 2017]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz>

Wikipedie, otevřená encyklopedie, 2017 [online]. [Cit. 15. 11. 2017]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ A ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA

PhDr. Jiřina Kádnerová

Jak definovat vlastivědu a historickou vlastivědu? Definici „historické vlastivědy“ nacházíme u Josefa Vítězslava Šimáka, Františka Roubíka nebo Václava Vojtíška. Nejnovější je definice Roberta Šimůnka připravená pro *Akademickou encyklopedii českých dějin* Historického ústavu AV ČR: „*Historická vlastivěda je vnímána především jako označení pro regionální historiografii, prostřednictvím výzkumných metod společenských věd zachycující dějinný vývoj teritoriálně vymezených oblastí (od úrovně vsi až po úroveň panství, event. jinak definované územněsprávní jednotky, anebo regionu charakterizovaného specifickým historickým vývojem – např. Chodsko, hospodářským vývojem – např. průmyslové revíry typu Ostravsko, Kladensko, etnograficky – např. Slovácko, anebo přírodním rámcem – např. Podblanicko, Pootaví, Český ráj.*“ (Akademická encyklopedie českých dějin, svazek 5, v tisku).

S vlastivědou se setkáváme v minulých stoletích. Pro české obyvatelstvo Moravy byla významná *Kniha pro každého Moravana* z roku 1863 Vincence Brandla (2. vydání 1892). Reprint 1. vydání vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně v roce 2008 v redakci Jaromíra Kubíčka a s jeho doslovem. V předmluvě autor upozorňuje, že kniha je „*psána pro lid moravský, v stručnosti líčí všechny důležitější částky vlastivědy moravské*“ (Brandl, 2008). Z doslovu doc. Kubíčka se dozvídáme důvody vzniku díla: byla to mj. reakce na německy psané Dudíkovy *Mährens allgemeine Geschichte*. K sepsání Brandla pobídl Vojtěch Šembera a podpořil ho František Palacký. Popudem pro Brandla byla i zvažovaná, ale neuskutečněná soutěž zemských stavů na knihu o moravské minulosti. „*Jejím přínosem je zejména nové zpracování dějin země, v němž zřetelně proniká národní duch doby. Svědčí o tom také kapitola o vztahu markrabství moravského ke koruně české. Tímto historickým a politickým pojednáním naplnil Brandl svůj záměr poskytnout českému lidu na Moravě výklad o jeho minulosti, napsaný věcnou a poutavou formou. Vincenc Brandl za svou knihu sklídl zasloužené uznání a nejenom díky ní se stal jedním z vůdčích představitelů českého národního života v Brně,*“ dodává doc. Kubíček (Brandl, 2008).

Vydávání *Vlastivědy moravské* bylo zahájeno koncem 19. století po mnoha letech společných vyjednávání a příprav Musejního spolku v Olomouci a Musejního spolku v Brně v roce 1897. Myšlenka vznikla v olomouckém spolku iniciativou profesora českého gymnázia

v Olomouci Jana Havelky. Po jeho smrti se přípravy ujali ředitel českého gymnázia v Opavě Vincenc Prasek a úředník místodržitelství v Brně Vítězslav Houdek. Rozdílné pojetí rozhodl až vstup Musejního spolku v Brně, který se ujal vydání vlastním nákladem. Bylo rozhodnuto vydávat dvě řady: řadu topografickou podle soudních okresů a řadu obecnou, obsahující přírodovědný popis a dějiny země.

Hlavní redakci měl F. A. Slavík (mj. manžel vnučky rožmitálského kantora Jakuba Jana Ryby; pedagog v Kutné Hoře, Brně, Táboře a Hodoníně; člen Královské společnosti nauk a České akademie věd a umění; zakladatel spolku Blaník a organizátor odvezení blanického kamene do základů Národního divadla). Až do konce 20. století vycházely všechny svazky podle jeho koncepce publikované v *Časopise Matice moravské* v roce 1891. Měly stejnou strukturu, text byl rozdělen na část všeobecnou a místopisnou.

Ve všeobecné byly údaje v pořadí: I. Charakteristika zeměpisná a poměry přírodovědné; II. Vývoj osídlení; III. Obyvatelstvo a jeho poměry hospodářské a sociální, jeho zvyky, odívání, nářečí, uspořádání vesnic a usedlostí; IV. Živnosti (zemědělství, lesnictví, řemeslná výroba, průmysl, obchod a doprava); V. Církevní poměry a školství; VI. Statistický přehled.

V místopisné části byly uvedeny abecedně obce a předřazeno okresní město. I údaje o obcích byly jednotné: jméno a poloha (včetně přesné zeměpisné lokace), držitelé obce včetně příslušenství k panství, záležitosti církevní a školské, vnitřní poměry (samospráva), poměry hospodářské (řemesla, průmysl, obchod, cechy), činnost spolková, život v obci, nejstarší rody, zvyky a obyčeje, kroj, zasloužilí rodáci, památky v obvodu obce. Každý svazek byl ukončen rejstříkem místním a osobním, mapkou okresu, obvykle nechyběla obrazová dokumentace.

Topografická řada představuje 67 svazků o více než 26 000 stranách od 209 autorů z řad učitelů, kněží, úředníků, regionálních badatelů a odborníků. První svazky byly zpravidla dílem nadšeného jedince, od roku 1930 byl autorský kolektiv větší – přírodovědci, archeologové, historici, vlastivědní pracovníci.

Některé nejstarší svazky byly kritizovány pro nesplnění náročných historických kritérií, autoři ne vždy věnovali patřičnou pozornost sběru materiálu. Měnili se v průběhu let i hlavní redaktoři: od roku 1961 do dokončení jím byl Vladimír Nekuda, předseda Moravské vlastivědné společnosti.

Prvním svazkem topografické řady bylo *Brno*, vydané v roce 1897, do roku 1918 bylo vydáno 37 svazků. Za první republiky vydávání pokračovalo dalšími 22 svazky. Válka vydávání přerušila, v roce 1948 byl vydán jediný svazek. Dalším dílem bylo *Vyškovsko* (1967), v roce 1969 následovalo *Břeclavsko*, v roce 1970 *Kyjovsko* a 1982 *Uherskohradištsko*. A závěrečné díly: *Zlínsko* (1995), *Moravskobudějovicko Jemnicko*

(1997), *Veselsko* (1999). Posledním svazkem bylo v roce 2002 *Moravskotřebovsko Svitavsko*. V jeho úvodu Vladimír Nekuda konstatuje, že je „*důležité i z hlediska kulturně osvětového, protože je zdrojem poznání pro většinu nových obyvatel tohoto regionu o životě těch, kteří se na osudech Moravskotřebovska a Svitavska po staletí podíleli.*“ (Moravskotřebovsko Svitavsko, 2002, s. 6). Ale ani tím vydávání topografických svazků nekončí. Moravská vlastivědná společnost vydává přepracovaná a výrazně doplněná vydání: v roce 2002 již 68. svazek *Okres Vsetín – Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko* (společně s Hvězdárnou ve Valašském Meziříčí a Okresním úřadem ve Vsetíně). 70. svazkem topografické řady je *Dačicko, Slavonicko a Telčsko* (2002).

Topografická řada neměla a nemá obdoby nejen v zemích tehdejšího soustátí Rakouska Uherska, ale v celé Evropě. První svazek vyšel v roce 1897, poslední v roce 2002, projekt byl zahájen ve století 19. a dokončen ve století 21. Vycházel v několika společenských režimech a byl dokončen. Je to obdivuhodný výsledek práce několika generací autorů pracujících bez administrativního aparátu a nejmenší podpory (nejen finanční) úřadů či státu.

Je zajímavé se začíst do úvodů nebo textů i po více než 100 letech.

Autor *Jihlavského okresu* (1901), učitel v Lukách Josef Pátek, věnuje mnoho stránek národnostním poměrům, protože v městě a regionu žilo téměř 50 % německého obyvatelstva. Tvořilo „*německý ostrov jihlavský*“, nazývali se „*Jihlavci*“. „*Jisto jest, že přistěhovalci něm. ostrova Jihlavského nepřišli najednou, nýbrž v různých dobách a z různých německých zemí; proto je dnes nesnadno určit, jakého kmene jsou, zdali flámského, franského, švábského neb jiného. Soukeníci byli Flámové, kteříž přišli do Jihlavy ve XII. a XIII. století, horníci byli ponejvíce Sasové, sedláci z Frank... Němci jsou chladní, rozvážní, zdlouhaví ve svém počínání, ale otužilí a vytrvalí.*“ (Pátek, 1901, s. 18). Autor upozorňuje na jejich krok s typickými koženými krátkými kalhotami.

Zcela jinak vyznívají obyvatelé Slovácka ve svazku *Břeclavský okres* od učitele ze Staré Břeclavi Jana Noháče (1911). „*Slovácký lid je vzrůstu prostředního, spíše vysokého, svalů pevných, údů obratných, povahy veselé a bojovné. Na Slovácku cení se více tělesná zdatnost a statečnost, duševní síla jest až na druhém místě. (...) Znakem síly a junáctví je posud kosířek, volavčí to péro, které svobodný, zachovalý chasník za širúchem nosí. (...) Slovo pacholek má zde jiný význam než v jiném kraji; znamená to mládence silného, dobrého.*“ (Noháč 1911, s. 49–51).

Hlavní autor *Slavkovského okresu* (1921), farář v Popovicích Alois Ličman (dedikuje svazek národnímu buditeli Františku Sušilovi), v úvodu vysvětluje: „*Jako rodák slavkovský milerád uvolil jsem se popsati svůj rodný okres ve Vlastivědě moravské. Pokud možno, používal jsem původních pramenů, což zvláště platí o stati historické a poddanských*

poměrech," o čemž svědčí skutečnost, že prostudoval desky zemské brněnské i olomoucké, *Codex diplomaticus Moraviae*, knihy půhonné olomoucké, městský archiv slavkovský a pamětní knihy farní a pochvaluje si, že při studiu v Zemském archivu i v archivu Vrbny-Kounice v Jaroměřicích „ochotně mi vyšli vsťříc tamější pp. úředníci“ (Ličman, 1921).

Autory *Hodonského svazku* jsou Karel Hlavinka a Jan Noháč (1926). Musejní spolek jej věnoval na důkaz úcty „velkému rodákovi regionu Tomáši Garricku Masarykovi“. Jeho dětství a rodině bylo věnováno několik stran s fotografiemi. „Slováci našeho kraje jsou lid pilný a pracovitý. Zručnost a obratnost se jeví nejen v práci, ale i v chůzi a tanci. Půda je u nás lehčí, snadněji se obdělává, a nevyžaduje tudíž tolik klopotné práce, jako ji musí přinášeti lidé v krajích hornatých. (...) Nedělní jitra má na Slovácku zvláštní kouzlo.“ (Hlavinka, 1926, s. 19–20).

Účel a význam „moravského projektu“ zdůraznil Vladimír Nekuda v příspěvku *Sto let Vlastivědy moravské* na XXV. mikulovském sympóziu v roce 1998, pořádaném ke 100 letům Vlastivědy moravské a vlastivědné práce na Moravě. Zopakoval programové prohlášení z roku 1897, podle něhož „Vlastivěda má podávat všestranný kulturní a historický vývoj našeho lidu a musí najít cestu do poslední dědiny moravské a k srdci všeho lidu.“ Konstatoval, že „bylo třeba reagovat na tehdejší historiografii německou, která popírala autochtonnost slovanského obyvatelstva v zemi. Vlastivěda moravská plnila v době před rokem 1918 důležité poslání v národním zápase českého národa, tím lze i omluvit vlastenecké nadšení na úkor odbornosti.“ (Nekuda, 1999, s. 8).

Po vydání závěrečného svazku *Moravskotřebovsko Svitavsko* v roce 2002 Vladimír Nekuda ve *Vlastivědném věstníku moravském* konstatuje: „Vlastivěda moravská splnila své poslání v několika směrech. V době Rakouska-Uherska přispívala k národnímu uvědomění, má významný podíl na celkovém růstu vzdělanosti a vydává svědectví, že Morava je nejen geografický celek, ale i důležitý činitel ve vývoji české státnosti. I když hodnota některých svazků vydaných na počátku 20. století neodpovídá požadavkům historické vědy (nevyužívání pramenů, chybné údaje, nedostatek dokumentace), přesto poskytuje Vlastivěda jako celek základní a v mnoha případech dnes již nedostupné informace z moravské topografie, hospodářských a kulturních dějin.“ Končí slovy: „Vlastivěda moravská je součástí duchovního dědictví a naplněním odkazu J. A. Komenského, který již roku 1657 ve své *Velké didaktice* vyjádřil význam a poslání vlastivědy: ‚Úplná vlastivěda umožní každému Moravanovi poznat dějiny země s její slávou i s jejími vítězstvími, obeznámí ho s jednotlivými kraji po stránce přírodní, kulturní, hospodářské a sociální.‘“ (Nekuda, 2003, s. 7).

Pozornost si zaslouhuje i řada obecná, vydávaná až na rozhraní 20. a 21. století pod názvem *Nová řada – Země a lid*, v níž vyšlo 12 svazků, dva jsou v přípravě. Všechny jsou z per předních moravských odborníků.

Autor 1. dílu *Dějiny Moravy* Josef Válka v předmluvě konstatuje: „*Zrušení Moravskoslezské země v roce 1949 bylo pro studium moravských dějin těžkou ranou. Nejenže ztratilo svou přirozenou základnu a svého mecenáše, ale v dusných letech poučnorového režimu byl veden útok na studium moravských dějin jako na projev protirežimního separatismu. V rámci totalitní ideologie měla být Morava vyhlazena z historického státního režimu.*“ (Válka, 1991, s. 7).

Po vzniku Československa vycházelo reprezentativní dílo *Československá vlastivěda* (v 1. řadě 10 dílů a Dodatky, v 2. řadě 2 díly) se zcela odlišnou koncepcí: informace se vztahují k Československé republice jako celku.

Po roce 1945 vznikl pokus o nové vydání se stejným názvem, k němuž mělo spojit síly více než 350 vědeckých pracovníků, ale zůstalo jen torzem pěti svazků. K dalším pokusům dosud nedošlo.

Československá vlastivěda vycházela v letech 1929–1935 v pražském nakladatelství Sfinx Bohumila Jandy pod protektorátem Masarykovy akademie práce.

K vydání přispělo usnesení I. sjezdu učitelů vysokých škol v roce 1922; pedagogové a přizvaní přední odborníci a spisovatelé zpracovali osnovy tohoto kolektivního díla. Redakce byly svěřeny předním odborníkům, autory byli především profesori a docenti vysokých škol v Československu. V předmluvě k I. dílu *Příroda* František Slavík uvádí: „*Zahajujeme vydávání velké Vlastivědy, první, již chceme obsáhnouti celou naši zemi, vzdáváme čest velké a s láskou konané práci předchůdců, kteří budovali vědeckou kulturu československou, od prvních buditelů až k našim učitelům, a jejich památky touto knihou vzpomínáme.*“ (Československá vlastivěda, 1929, s. 6).

Díl I. *Příroda* (1929) vyšel za odborné redakce F. Slavíka i s jeho předmluvou. Autory kapitol jsou profesori a docenti Univerzity Karlovy a Masarykovy univerzity.

Díl II. *Člověk* (1933) je otevřen úvodem Jiřího Horáka; Jindřich Matiegka je autorem několika kapitol. Rozsáhlá je kapitola Antropologie příslušníků jiných národností v ČSR (Rusíni, Němci, Maďaři, Židé a Cikáni). Nástin národopisu československého je od Jiřího Horáka. Významný je oddíl zdravotnictví, rozdělený do několika částí od různých autorů.

Zajímavý je Díl III. *Jazyk* (1934), redigovaný Oldřichem Hujerem (bez úvodu). Kapitoly o jednotlivých jazycích tehdejšího Československa: Oldřich Hujer Vývoj jazyka československého, Bohuslav Havránek Nářečí česká, Václav Vážný Nářečí slovenská, František Oberpfalcer Argot a slangy. Autorem kapitoly Jazyk Podkarpatské Rusi je Georgij

Gerovskij, Ernst Schwarz kapitoly Jazyk německý na území ČSR, Pavel Bujnák Jazyk Maďarů a Václav Lesný Jazyk cikánů v ČSR. Kapitoly Verš staročeský se ujal přední lingvista Roman Jakobson.

Díl IV. *Dějiny* (1932) byl odborně redigován Václavem Novotným, ten je i autorem předmluvy.

Jednotlivé kapitoly V. dílu *Stát* (1931) a VI. dílu *Práce* (1930) jsou od autorů, jejichž jména jsou dnes již méně zvučná.

To nelze říci o dílu VII. *Písemnictví* (1933) za odborné redakce Alberta Pražáka a Mil. Novotného. Autory jsou Arne Novák (Dějiny české literatury), Albert Pražák (Literatura slovenská), Antonín Hartl (Písemnictví Podkarpatských Rusů), Pavel Eisner (Německá literatura od roku 1848 do našich dnů); Pavel Bujnák je autorem kapitoly Literatura maďarská na území ČSR; ředitel Knihovny Národního muzea Josef Volf napsal Dějiny novin a časopisů do roku 1848 a Přehled vývoje knihkupectví a nakladatelství do roku 1918. Knihovník téže knihovny Miloslav Novotný je autorem Čsl. krásné knihy a České knižní značky; tehdejší ředitel UMPRUM Karel Herain se ujal kapitoly Knižní vazba a Karel Hoch Dějin novinářství od roku 1860 do doby současné. K české, slovenské a německé literatuře je uveden soupis nejvýznamnějších děl, česká literatura začíná Dobrovským a Jungmannem. Závěrem je rejstřík.

Dodnes jsou pojmy autoři dílu VIII. *Umění* (1935) za odborné redakce Jana Branbergera a Zdeňka Wirtha. Díl je rozdělen do kapitol Výtvarné umění v ČSR (Zdeněk Wirth, Antonín Matějček, Emanuel Poche, Josef Polák), Česká činohra (autoři Josef Träger, Otakar Fischer). Hudba v Československu byla společným dílem několika autorů (mezi nimi Václava Smetáčka) za redakce Jana Branbergera.

Málo jsou dnes známi autoři z ČVUT, odborných ústavů a ministerstev v dílu IX. *Technika* (1929).

Posledním svazkem vydaným v roce 1931 je díl X. *Osvěta* za odborné redakce Otakara Kádnera a s jeho předmluvou. Svazek obsahuje Vývoj školství v Československu (Otakar Kádner), vývoj vědecké literatury a soupis vědeckých institucí. „Konečně bylo nutno zařaditi do tohoto svazku i příspěvky týkající se tělesné výchovy a sportu, jistě cenné a zajímavé již pro stoupající zájem, kterého se právě tomu oboru kultury nyní dostává.“ (Československá vlastivěda, 1931, s. [5]).

Zajímavý je oddíl nazvaný *Vědecká literatura od doby obrození*, obsahující krátké medailony předních odborníků jednotlivých disciplín a oborů a jejich základní díla. Oddíl lze bez nadsázky považovat za základní bibliografii jednotlivých vědních oborů, jimiž jsou Katolická teologie (Josef Vajs), Evangelická teologie (Ferdinand Hrejsa), Literatura právnická

(Václav Vaněček). Nejrozsáhlejší je Literatura dějepisná od Jaroslava Prokeše (52 stran). Jména dodnes známými jsou autoři kapitol Literatura mineralogická a geologická – Radim Kettner – nebo Česká anglistika – Otakar Vočadlo. Ve svazku je uveden i soupis literatury z orientalistiky, slovanské a germánské filologie, literatura fyzikální, chemická, geomorfologická, botanická, zoologická, zeměpisná, cestovatelství a cestopisy.

Samostatnou částí jsou *Kulturní styky s cizinou* od Františka Prause. Závěr svazku tvoří kapitoly o sportu, turistice a skautingu: Turistika z pera předsedy Klubu českých turistů Josefa Brože, Organizace tělesné výchovy na školách od Augusta Sedláčka, Skauting od Ant. B. Svojsíka, Sport od Prokopa Bureše.

V II. řadě vyšly jen dva díly: *Národopis* (1937) za odborné redakce Jiřího Horáka, Karla Chotka a Jindřicha Matiegky a díl *Spisovný jazyk český a slovenský* (1936), odborná redakce Oldřich Hujer. Autorem kapitoly Vývoj spisovného jazyka českého je Bohuslav Havránek, Spisovného jazyka slovenského Václav Vážný. V poznámkách je uvedena důkladná bibliografie, svazek je ukončen rejstříkem.

Jak charakterizovat obě rozsáhlá, výrazně odlišná díla spojovaná výrazem „vlastivěda“? Nelze srovnávat nesrovnatelné: odlišné byly pohnutky autorských a redakčních kolektivů, diametrálně rozdílné byly záměry a cíle obou kolektivů, rozdílné byly podmínky autorů i vydavatelů, jiná byla cílová čtenářská obec.

V případě *Vlastivědy moravské* je nutno vysoce ocenit obrovské nadšení, trvající déle než století, zápal a úsilí jedinců bez jakékoliv podpory zvenčí. Některé skutečnosti by nebylo už možno zjistit vůbec; dokumentace není zachována (zejména kapitoly etnografické).

V obou případech je nutno vyzdvihnout nápad, odhodlání a bezměrné vypětí členů muzejních spolků v Brně a Olomouci nebo vysokoškolských učitelů. Snahou všech zúčastněných aktérů bylo seznámit širokou nebo odbornou veřejnost s vlastivědou v nejširším slova smyslu (v případě *Vlastivědy moravské*) a současným stavem poznání jednotlivých odvětví vědy v nejširším slova smyslu (*Československá vlastivěda*).

Autoři a redaktoři vypracovali koncepci projektů: dokázali je prosadit a zahájit, získat autorské kolektivy a velkolepé záměry úspěšně dokončit. A za to jim dnes patří ocenění a poděkování.

PhDr. Jiřina Kádnerová

Absolvovala katedru knihovnictví na Univerzitě Karlově v roce 1967. V letech 1961–1966 byla metodičkou Okresní knihovny v Rakovníku. V letech 1966–2012 pracovala ve Státní vědecké knihovně (od roku 2001 Středočeská vědecká knihovna) v Kladně; v letech

1966–1990 jako bibliografka, v letech 1990–2012 ředitelka. Od roku 2013 je externí bibliografkou Státního oblastního archivu Praha. Je zakladatelkou bibliografického oddělení SVK v Kladně (a jeho vedoucí), sbírky regionálního fondu a odborných aktivit s ním souvisejících, např. kartotéky regionálních osobností. Byla předsedkyní sekce pro bibliografii Sdružení knihoven ČR od jejího založení do roku 2012, dále je členka sekce. Byla také předsedkyní Nadace knihoven od jejího založení do roku 2012. Je nositelkou Medaile Ludovíta Vladimíra Ríznera za vklad do česko-slovenskej bibliografickej spolupráce (1999) a Medaile Zdeňka Václava Tobolky za zásluhy o vznik Sdružení knihoven, Nadace knihoven a významný přínos pro rozvoj českého knihovnictví (2003). Je autorkou regionálních a výběrových bibliografií, odborných statí a článků.

Seznam bibliografických odkazů

Akademická encyklopedie československých dějin. Odp. red. Jaroslav Pánek. Praha: Historický ústav AV ČR, sv. 5. V tisku.

BRANDL, V, 2008. *Knih pro každého Moravana.* Brno: Moravská zemská knihovna a Moravská vlastivědná společnost. ISBN 978-80-7275-073-3. – Reprint 1. vyd. z r. 1863

Československá vlastivěda. Díl I. Příroda, 1929. Praha: Sfinx.

Československá vlastivěda. Díl X. Osvěta, 1931. Praha: Sfinx.

HANZAL, Josef, 1996. Místo J. V. Šimáka v české historiografii. In: *J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 10.–11. května 1996 v Turnově a na Hrubé Skále.* Semily: Státní okresní archiv, s. 11–14. ISBN 80-901284-5-9.

KOCOUREK, Lubomír, 1998. *Historická vlastivěda: úvod do studia.* Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně. ISBN 80-7044-175-5.

KORDIOVSKÝ, Emil, ed., 1999. *100 let Vlastivědy moravské a vlastivědné práce na Moravě: XXV. mikulovské sympozium 14.–15. října 1998.* Mikulov; Brno: Státní okresní archiv, Muzejní a vlastivědná společnost. ISBN 80-85048-84-1.

KUBÍČEK, Jaromír, 2012. Vlastivědná periodika na Moravě do roku 1948. In: PÁNEK, Jaroslav a Eva PROCHÁZKOVÁ, eds. *Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii: (Vlašim 24.–25. listopadu 2011).* Vlašim: Muzeum Podblanicka, s. 97-104. ISBN 978-80-86772-64-6.

Moravskotřebovsko Svitavsko, 2012. Brno: Moravská vlastivědná společnost. ISBN 80-7275-026-7.

NEKUDA, Vladimír, 1999. Sto let Vlastivědy moravské. In: KORDIOVSKÝ, Emil, ed. 100 let Vlastivědy moravské a vlastivědné práce na Moravě. Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, s. 7-13. ISBN 80-85048-84-1.

NEKUDA, Vladimír, 2003. K dokončení topografické řady Vlastivědy moravské. In: *Vlastivědný věstník moravský*. Roč. 55, č. 1, s. 3–10.

PSÍKOVÁ, Jiřina, ed., 2008. *Archivy a zítřek: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 22.–23. září 1999 v Jindřichově Hradci*. Jindřichův Hradec: Státní okresní archiv Jindřichův Hradec. ISBN 80-238-5827-0.

ROUBÍK, František, 1947. *Příručka vlastivědné práce*. Praha: Společnost přátel starožitností.

ŠIMŮNEK, Robert. Historická vlastivěda. In: PÁNEK, Jaroslav, ed. *Akademická encyklopedie českých dějin*. Praha: Historický ústav, Svazek V. V tisku.

VÁLKA, Josef, 1991. *Dějiny Moravy. Díl 1. Středověká Morava*. Brno: Moravská vlastivědná společnost. ISBN 80-85048-17-5.

VAŠKO, Pavel, 2014. *Profesor Václav Vojtíšek: archivářem od monarchie po socialismus*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2362-9.

VELKOVÁ, Alice a Marie KOLDINSKÁ, eds., 2003. *Historik zapomenutých dějin: sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. Praha: Libri. ISSN 80-7277-223-6.

JITKA PETRIKOVIČOVÁ – MORAVSKÁ KERAMIKA V SLOVENSKEJ HLINE

Ing. Ivana Poláková

Matica slovenská v Martine

Abstrakt

Jitka Petrikovičová, rodáčka z Ostravy, väčšinu života prežila v Martine na Slovensku. Význam jej tvorby dokumentovala aj výstava v Slovenskom národnom múzeu v Martine s názvom *Od zrnitosti hlíny k farbám majoliky*, ktorou si autori pripomenuli 90. výročia narodenia tejto dámy slovenskej keramiky. Jitka Petrikovičová rozdávala šťastie a radosť a zároveň burcovala. Do vzťahu k ľudskosti, k pocitu krásna v duši, ľahkej sebaíronii, s ktorou sa oveľa ľahšie preskakujú životné nástrahy.

Abstract

Jitka Petrikovičová was born in Ostrava, but spent most of her life in Martin, Slovakia. The exhibition *„Od zrnitosti hlíny k farbám majoliky“* („From the granularity of argil to the colours of majolica“) illustrated the importance of her work. The exhibition was held in Slovak national museum in Martin and marked the 90th birth anniversary of this lady of Slovak pottery. Jitka Petrikovičová gave happiness and joy to others and at the same time she inspired them to spread it further. She had shown us the precious feeling of beauty in soul, the kindness of humanity and a charming self-irony that makes life easier.

Viac ako 60 rokov tvorby, viac ako 30 rokov tvorivej práce v oblasti voľnej a úžitkovej keramiky v technike majoliky. Desiatky rokov, naplnené každodennou usilovnou činnosťou, hľadaním, túžbou vypovedať, obohatiť náš svet o svoje videnie života a predstavu krásy... Všetky tieto slová patria k osobnosti Jitky Petrikovičovej.

Narodila sa v Ostrave 19. mája 1926 a najkrajší vek jej poznačili nešťastné vojnové roky. Vychodila nižšiu reálku, kde vyučoval aj jej otec. Odtiaľ potom robila skúšky na Vysokú školu umeleckého priemyslu v Brne (1942), ktorú viedol profesor Jozef Vydra. Popri ňom ju učil Karel Langer, Petr Dillinger, Josef Šálek. Jej štúdium bolo počas protektorátu prerušené. V štúdiu, ktoré ukončila v roku 1946, pokračovala až po vojne. Potom sa vrátila k rodičom do Ostravy a bola zamestnaná ako grafická kresliarka Obchodného domu Textilia.

Od r. 1947 začala pracovať vo Vzorkových dielňach ÚĽUV v Uherskom Hradišti, ktoré viedol pán Ing. Vladimír Bouček, ktorý svojimi bohatými vedomosťami o ľudovom umení podnecoval a rozširoval poznanie a znalosti pracovníkov. Jitka tu robila textil, modrotlač, bábky v krojoch, práce z trstia a šúpolia...

Jitka často spomínala na svojich doma: na maminku – múdru a krásnu ženu, ktorá nikdy nerozprávala rozprávky, ale zato vypovedala veľa nádherných príbehov zo života ľudí, zvierat i prírody; na otca – skvelého človeka, profesora prírodopisu, výborného kresliara so zmyslom pre krásu prírody; na starého otca – muzikanta zo Slavkova, človeka, ktorý keď nemaloval, tak hral alebo notárčil.

Hlas srdca, túžba ženy po láske... Dala jej chápatelého partnera v manželovi... V roku 1950 sa Jitka Petrikovičová vydala za stredoškolského profesora Jána Petrikovicha z Martiny, ktorý pochádzal zo známej martinskej rodiny. MUDr. Ján Petrikovich, jeho starý otec, bol nielen známy lekár a numizmatik, ale ja spoluzakladateľ národného múzea v Martine. V rokoch 1945–1955 vyučoval na martinskom gymnáziu ako telovýchovný pedagóg, dokonca vypracoval štúdiu o vyučovaní telesnej výchovy na martinskom gymnáziu v období rokov 1919–1938, ktorá vyšla v r. 1971.

Manželia začali žiť v Martine, tak sa mladá autorka dostala priamo do centra kultúrnej klímy tohto mesta. Manžel bol dlhé roky priateľom Bazovského, M. Benku a mnohých popredných slovenských umelcov. Jitka pracovala v Matici slovenskej ako aranžérka – výstav, výkladov, príležitostných výzdob. Spolupracovala na výskume krojov pre potreby divadelnej šatnice MS spolu s akademickým maliarom Ivanom Štubňom a fotografom Jánom Michalovom. Výskum bol pre ňu veľmi zaujímavý, pri práci sa zoznámila s prof. Karolom Plickom.

Hneď po príchode sa venovala aj vlastnej tvorbe. Spolupracovala so známou dielňou Lilgovcov v Martine. V nej realizovala svoje autorské modrotlačové návrhy. Hádám osud to bol, čo jej priniesol šťastné stretnutie s vzácnym človekom, akademickým sochárom Josefom Stieberom. Majster ju učil v martinskej keramickej dielni milovať hlinu. Sedieť za kruhom do úmoru, odstáť si hodiny napätia pri pálení v peci a obetovať každý kúsok seba k vyjadreniu radosti, to ju učiť nemusel, to bolo v nej.

Už v roku 1951 požiadala o prestup zo Zväzu československých výtvarných umelcov s pôsobnosťou v Čechách a na Morave do Zväzu slovenských výtvarných umelcov do odboru textilu. Pri výtvarnej tvorbe začala používať podobu mena Jitka Petrikovičová.

V roku 1955 ukončila zamestnanie v MS a rozhodla sa venovať len autorskej tvorbe, v tom istom roku si prenajala prvý provizórny ateliér v hospodárskom stavisku na dvore domu staviteľa Jána Hlavaja v Martine. Spočiatku pracovala s hlinou – červenickou

a používala úspornú paletu farieb pozostávajúcu z bielej, hnedej a čiernej. V roku 1958 vytvára prvú prácu v spojení s architektúrou – keramický reliéf pre Strojotraktorovú stanicu v Želiezovciach. V tom istom roku získala čestné uznanie na návrh prsteňa zo zlata s modrými očkami pre výstavu Český šperk vo Frankfurte nad Mohanom. V tomto období nastáva v tvorbe Jitky vývojová zmena. V oblasti keramiky v r. 1959 opúšťa inšpiráciu ľudovými motívmi a vytvára moderné tvary pre súčasný interiér. Sú to: vázičky na stôl alebo závesné do priestoru a na stenu. Dopĺňa ich svietnikmi a miskami.

V roku 1966 sa pustila do stavby vlastného ateliéru s pecou a vysokým komínom vo dvore Fábryovcov na Hlavnej ulici v Martine. Tu mala svoj vlastný svet, vzácne malé kráľovstvo plné radostných stretnutí s keramickými výtvormi. Tu boli jej svietniky, dózy, misy, lustre, tanieri, hrkálky, ale aj diela váženej výtvarnej tvorby vyzývajúcej k zamysleniu – Tichý krok času, Okamih dozretia, Šťastná chvíľa zrodu, a s nimi aj ona spojená pevne a natrvalo.

Od roku 1969 mohla začať pracovať vo vlastnom ateliéri. Venovala sa žiarivo farebnej majolike, ktorá ladila s jej ľudským a tvorivým naturelom. Stala sa pre ňu vyvolenou technikou v celom ďalšom bohatom tvorivom živote. Čerpala z poznania ľudového džbánkarsťva a točený džbánkarský tvar sa stal východiskom jej diela. Hľadala preň uplatnenie v súdobej keramickej plastike. Skúsenosti jej dovoľovali odvážnosť a uvoľnenosť, ktorými odkrývala nové možnosti. Lákal ju obraz života a jeho premien, ktorý zobrazovala v priestore a v plynutí času.

Vľavo: J. Petrikovičová s Vladimírom Dudášom, riaditeľom DSNP v Martine v r. 1974 (ALU SNK, Martin)

Hore: Ateliér umelkyne, r. 1978 (ALU SNK, Martin)

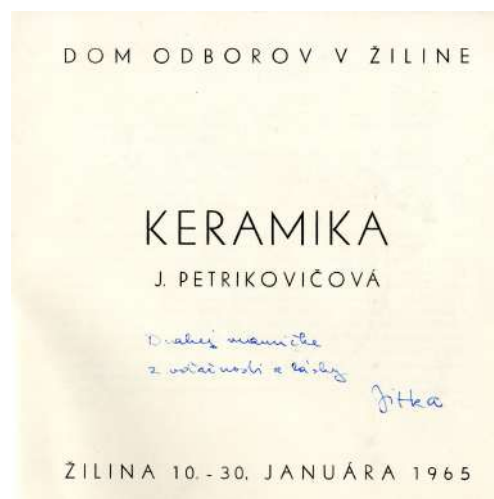
Ateliér úplne dokončila až v roku 1972. V tomto roku mení svoje signovanie. Celé meno, ktoré používala, nahradila monogramom JP, orámovaným do kruhu. Zakladá si prvý zošit pracovného denníka. Zaznamenáva do neho kresbou i slovom tvorivé nápady, zapisuje udalosti pracovného života.

Jitka Petrikovičová: „*Keď som začala robiť s hlinou, zistila som, že je to v človeku hlboko zakorenené. Ved' každé dieťa modeluje veľmi rado. Je to vari vôbec prvá technika, ktorú človek používal v dejinách pri výrobe nádob...*“

Prešli roky a výstav sa nedopočítame. Jej keramickú tvorbu mohli vidieť milovníci výtvarného umenia v Brne, Zlíne, Ostrave, Prahe, Budapešti, Moskve, Valencii, Viedni, Sofii, Chicagu, Gothe a samozrejme v Martine, Žiline, Bratislave a v Piešťanoch... Úspechov bolo požehnané. Veľkých i tých drobných – z rozdávaní radosti prostým ľuďom. Jitke dal optimizmus a šibalstvo do očí sám život.

Obálka katalógu *Keramika* (ALU SNK, Martin)

Venovanie pre mamičku, vpísané do katalógu *Keramika* (ALU SNK, Martin)

V roku 1999 získala Cenu mesta Martin. Ing. Stanislav Bernát, primátor mesta Martin pri odovzdávaní ceny povedal: „*Som rád, že poznám pani Jitku Petrikovičovú a spolupracujem s ňou. Pre mesto Martin je veľmi významná skutočnosť, že táto umelkyňa telom i dušou sa rozhodla žiť a tvoriť práve tu. Táto dáma slovenskej keramiky vytvorila dielo, ktoré radíme k tomu najlepšiemu, čo kedy v našom meste vzniklo. V skutočne skromných podmienkach sa premieňajú jej sny na skvosty, ktoré neskoršieho vlastníka hrejú na duši a dodávajú mu sil. Jej celoživotným partnerom je milý, úprimný úsmev, s ktorým sa prenáša cez všetky ľudské neduhy, ktoré sa z času na čas zapletú do jej cesty. Trápi ju*

ľudská zloba, ktorou si zbytočne sťažujeme krátke chvíle krásneho dňa. Aj nad tým sa však dokáže povzniesť prostredníctvom svojej každodennej zmysluplnej práce. Pani Jitka, rozdúchate ten ohník v pecku a roztočte hrnčiarsky kruh. Už netrpezlivo čakáme a tešíme sa.“

Jitka Petrikovičová
9.9.2006

Vľavo: obálka katalógu - Jitka Petrikovičová – keramická tvorba, vydaného v r. 2001.

Vpravo hore: J. Petrikovičová vo svojom ateliéri r. 1999

Vpravo dole: podpis Jitky Petrikovičovej, r. 2006 (Ivana Poláková)

Pri príležitosti 85. rokov umelkyne otvorili 26. mája 2011 v Martine stálu expozíciu jej celoživotného diela v priestore kina Moskva. Jitka Petrikovičová sa rozhodla svoju keramickú tvorbu zanechať svojmu mestu a jeho obyvateľom. Podľa jej prania by jej ucelené celoživotné dielo malo uchovávať Slovenské národné múzeum v Martine. Manažérom a sponzorom celého projektu bol Ján Maruňák, komisárkou výstavy Dana Doricová. Grafickú úpravu propagačných materiálov podujatia zabezpečoval známy knižný grafik Peter Ďurík. Bohužiaľ, 28. januára 2013 odišla do histórie stála expozícia Jitky Petrikovičovej.

Výtvarníčka zomrela 2. decembra 2012 po krátkej hospitalizácii následkom pádu. Jej stála expozícia bola svojho času odvážnym činom jej obdivovateľov, ktorých zosobňoval známy martinský mecenáš kultúry Ján Maruňák. Už vtedy sa predpokladalo, že z dlhodobejšieho hľadiska bude udržanie prevádzky expozície pre finančné nároky veľmi zložitú. *„Dôležité ale bolo, že autorka sa dožila svojej trvalej výstavy, ktorá sa aj zrealizovala pod jej dohľadom tak, ako svojho tvorbu vnímala a precitovala, čím sa vzdal hold jej celoživotnému*

keramicnému tvorivému odkazu,“ skonštatoval J. Maruňák. Počas trvania expozície od 26. mája 2011 do 28. januára 2013 si ju prezrelo približne 2 200 návštevníkov, čo prispelo k prezentácii jedinečnej keramickej tvorby autorky na celom Slovensku a k propagácii mesta Martin doma i v zahraničí. Pani Jitka sa vo svojom múzeu, ako ho nazývala, občas zastavila, ale do expozície nezasahovala, hoci mala v pláne ju po nejakom čase obmeniť, aby tu návštevníci našli aj nové veci...

Posledná rozlúčka so zosnulou bola v piatok 7. decembra 2012 o 15h v martinskom evanjelickom kostole. Milan Kubík – evanjelický farár sa lúčil týmito slovami, z ktorých vyberáme: *„Či ja nemôžem naložiť s vami ako tento hrnčiar? – znie výrok Hospodinov. Ajhľa. Ako je hlina v rukách hrnčiarových, tak ste vy v mojej ruke, dom Izraela. V našom zbore je to už 20 rokov, čo sme sa stretávali s našou milou Jitkou. Telefonáty, vianočné pozdravy k nám na faru, na ktorých si dala vždy mimoriadne záležať, ale najmä stavanie jej betlehema, ktorý darovala nášmu cirkevnému zboru. Tam sme mohli poznávať skutočného umelca, majstra. Jej dôslednosť, precíznosť a disciplínu nielen pri miesení hliny, miešaní glazúry, vypaľovaní, ale aj jej záujem, ako sa tým jej figúrkam, obrazne povedané darí... Pán Boh je umelec, ktorý neopúšťa svoje dielo, aj keď sa nevydarí: a keď sa rozbije, skladá ho a dáva dokopy. Aj o tom je betlehem. Jej život, jej ruky, jej nápady, jej inšpirácia boli v Jeho rukách. Dobrý umelec je ten, ktorý pochopil, že on sám je dielom ešte väčšieho umelca, láskavého Boha.“*

Kultúrna verejnosť si pripomenula 87. nedožitú narodeninu známej keramikárky 20. mája 2013 na Národnom cintoríne v Martine pietnou spomienkou uloženia urny s jej telesnými pozostatkami.

Jej dielo, úzko späté s Martinom, naposledy predstavilo Slovenské národné múzeum v Martine 5. apríla 2017 na výstave Jitka Petrikovičová – Od zrnitosti hliny k farbám majoliky. Jej diela získané darom alebo dočasnou výpožičkou od dedičov umožnili múzeu pripomenúť okrúhle výročie rozsiahlou výstavou. V autorskej koncepcii Dany Doricovej a Barbory Pekarikovej a výtvarnom riešení Petra Klaudínyho predstavili verejnosti veľkú kolekciu takmer 153 diel z rozpätia rokov 1963–2004. Originálne diela autorky doplnili práce žiakov Základnej umeleckej školy v Martine, ktorí sa inšpirovali jej tvorbou.

Pri životnom jubileu Petra Ďuríka, najlepšieho slovenského a svetového typografa druhej polovice 20. a začiatku 21. storočia, sa dňa 11. 10. 2017 uskutočnilo slávnostné uvedenie do života publikácie – *Korene a krídla Petra Ďuríka*. Zostavovateľkou je Slavomíra Očenášová-Štrbová, ktorá položila otázku majstrovi, na ktorú odpovedá týmito slovami, spomínajúc si na Jitku Petrikovičovú: *„Ďakujem tej chvíli, keď som začal robiť knihy. Robota ma postupne začala baviť tak, že ráno som sa tešil do roboty. Nesmierne ma obohatila najmä*

o nové vzťahy. Vďaka nej som spoznal mnoho významných osobností a v nich skvelých ľudí. Z tých, s ktorými sa už nestretnem, rád spomeniem – Martina Martinčeka, Karola Plicku, Eugena Lazisťana, Ester Šimerovú-Martinčekovú, Jitku Petrikovičovú, Karola Kállaya, Milana Rúfusa. Osobná spolupráca s nimi ma nesmierne obohatila. Jednoducho – mal som šťastie na ľudí, s ktorými som sa stretol. Myslím tým aj na mojich kolegov vo vydavateľstvách, ktorí ma obohacovali, s ktorými sa mi darilo žiť aj tvoriť...“

Jitka Petrikovičová – rozdávala šťastie a radosť a zároveň burcovala do vzťahu k ľudskosti, k pocitu krásna v duši, ľahkej sebaironii, s ktorou sa oveľa ľahšie preskakujú životné nástrahy. Jitka Petrikovičová: „Som šťastná preto, že môžem robiť to, čo robím, to vo mne vyvoláva pocit spokojnosti. Ale nespokojná som s tým, že stále som azda ešte neurobila veľa. Cítim, že ešte čosi musím v keramike povedať. Stále mi to nedá spať, a pokiaľ budem v tomto štádiu, tak to bude v poriadku...“

Hore: pozvánka na výstavu s názvom Jitka Petrikovičová – Od zrnitosti hlíny k farbám majoliky

Dole a na ďalšej strane: fotografie z výstavy s názvom Jitka Petrikovičová – Od zrnitosti hlíny k farbám majoliky (foto: Ivana Poláková)

Ing. Ivana Poláková

V rokoch 1999–2012 pôsobila v Slovenskej národnej knižnici v Martine, najskôr ako bibliografka v Národnom bibliografickom ústave, na oddelení spracovania špeciálnych typov dokumentov, neskôr ako metodička v oddelení koordinácie a metodiky bibliografie a tiež ako manažérka pre knižnično-informačné systémy tretej generácie a administrátorka webovej stránky. Od r. 2013 pracuje v Matici slovenskej v Martine na Informačnom ústredí ako administrátorka webovej stránky. Je zostavovateľkou početných personálnych bibliografií: Želmíra Tarcalová (2004), Peter Cabadaj (2006), Kratučké objatia – spomienky na Želmíru Tarcalovú (2006), Miroslav Tuma (2006), Želmíra Fetisovová (2008), Výnimočná: priatelia k 60. máju života prof. MUDr. Kataríny Adamicovej, PhD (2013), Miroslav Tuma – Sebaspytovanie (2014), Marián Tkáč (2015), Peter Cabadaj – päťdesiatnik (2016) a bibliografických zborníkov za roky 1996-2003 ako aj Biografických štúdií – roč. 1–35. V spolupráci s doc. PaedDr. Milošom Kovačkom, PhD. vybudovali Elektronickú knižnicu slovenských memoránd, prosbopisov a žiadostí – online v r. 2011. Zostavila Malý slovník bibliografov Slovenska: 1991–2011: 1. časť (2012), Malý slovník bibliografov Slovenska: 2. časť (2015); Súčasná slovenská literatúra po roku 1989: heslár vybraných

slovenských literárnych tvorcov debutujúcich po roku 1989 (2015). Pravidelne publikuje v odborných knihovníckych časopisoch (ITlib, Knižnica, Bulletin Slovenskej asociácie knižníc, Ikaros). V súčasnosti sa venuje problematike výskumu osobností z oblasti slovenskej kulturológie, dejín umenia a osobnostiam z regiónu Martina. Od r. 2000 je členkou Spolku slovenských knihovníkov (SSK) a zároveň aj členkou kontrolnej a revíznej komisie SSK.

Zoznam bibliografických odkazov

DORICOVÁ, Dana, 2001. *Jitka Petrikovičová – keramická tvorba*. Martin: Vydavateľstvo Osveta. ISBN 80-8063-075-5.

HAVIAR, Štefan, 1983. Rozdávanie radosti. In: *Slovensko*. Roč. VII, č. 3, s. 19–21. ISSN 0231-7303.

KUBÍK, Milan, 2012. Posledná rozlúčka s Jitkou Petrikovichovou 7. 12. 2012. In: *Martinský evanjelik*. Roč. 19, č. 5–6, s. 37.

MAŤOVČÍK, A., PARENÍČKA, P. a Z. ĎURIŠKA, 2006. *Lexikón osobností mesta Martin*. Martin: Vydavateľstvo Osveta. ISBN 80-8063-223-5.

OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, Slavomíra a kol., 2017. *Korene a krídla Petra Ďuríka*. Martin: Matica slovenská. ISBN 978-80-8128-204-4.

MORAVA A MORAVANÉ Z POHLEDU ČESKÝCH HISTORIKŮ

PhDr. Václava Horčáková

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Abstrakt

Morava a Moravané z pohledu českých historiků. Morava a její dějiny patřily vždy k významným tématům české historiografie i zahraniční bohemistiky. Pohled českých historiků se vyvíjel od barokního pojetí přes pragocentrismus 19. století až k současnému pohledu na země Koruny české v rámci středoevropského prostoru. Příspěvek přibližuje některé publikace českých historiků k dějinám Moravy.

Abstract

Moravia and Moravians from the point of view of Czech Historians. Moravia and its history were always among the most important topics of Czech historiography and foreign Czech studies. The perspective of Czech historians evolved from the baroque concept through 19th century Pragocentrism to the contemporary view of the Lands of the Bohemian Crown within Central European space. This paper presents some publications by Czech historians focusing on the history of Moravia.

Morava měla již v dílech barokních historiků zvláštní postavení. Bohuslav Balbín (1621–1688) zpracoval tři hagiografická díla o mariánských kultech ve Slezsku (Warta), na Moravě (Tuřany) a v Čechách (Svatá Hora u Příbrami). Mariánská úcta a její zemské vazby daly Balbínovi příležitost seznámit se se základními historickými prameny k dějinám Čech, Moravy a Slezska, zemí, které tvořily České království. Pokládají se za jakási průpravná díla, jimiž se Balbín připravoval na své vrcholné dílo, *Miscellanea* (Hejnic, 1994, s. 5). Knihu k poctě tuřanské Madony napsal Balbín během svého druhého moravského pobytu v letech 1655–1657, kdy působil na brněnském jezuitském gymnáziu jako profesor rétoriky. V té době dokončil knihu o Panně Marii vartské a začal se zabývat moravskými historickými prameny. Hojně čerpal z české knihy tuřanského faráře Matěje Petrasia, kterou mu autor zapůjčil, i z řady dalších zdrojů moravské provenience. Díky překladu brněnského

kněze Mgr. Zdeňka Drštky¹ se Balbínova kniha *Tuřanská Madona neboli Historie původu a zázraků* dočkala překladu v roce 2010.

Pokračovatelem Balbínova díla byl Tomáš Pešina z Čechorodu (1629–1680), generální vikář a kapitulní děkan u sv. Víta v Praze, horlivý sběratel relikvií. Napsal tři díla věnovaná výlučně Moravě, která po dlouhou dobu byla hlavním pramenem poznání moravské zemské historie. Nejslavnější z nich je *Mars Moravicus* vydaný v roce 1676. Když v roce 1999 slavil sedmdesáté narozeniny Josef Válka (1929–2017), jedna z nejvýraznějších a nejváženějších osobností moravské historické vědy, sborník k jeho narozeninám nazvali jeho kolegové *Nový Mars Moravicus*. Do sborníku přispěli svorně moravští i čeští historikové; z českých to byli například Jaroslav Pánek, Dušan Třeštík, Petr Čornej, Jiří Pešek.

František Palacký, zakladatel moderní české historické vědy, „*rodem Moravan, národem Čech*“, koncipoval své *Dějiny národu českého* (české vydání 1848–1867) bohemocentricky, až pragocentricky. Jiné než centrální složky státu byly značně opomíjeny. Sám Palacký si toho byl vědom a v úvodu ke svým *Dějinám* zdůvodňoval svůj přístup snahou o uchování české národní jednoty: „*Budeť pak snad také potřebí ohraditi se i v tom, že zahrnuv do dějin ‚národu českého‘ také Moravu, místních přece poměrů moravských nevšude v rovné míře šetřil jsem. Jest tomu bohužel tak, a nikomu více k lítosti nežli mně. Oumysl můj byl odjakživa nerozlučovati, co bůh spojil, a nedělati tam hrází, kde jich není od přírody; pevně zajisté mám o tom přesvědčení, že jsa rodem Moravan, jsem národem Čech. Ale pohříchu jsou, aneb byli aspoň také muži, podle kterýchžto smyslu vlastenectví moravské mělo by tuším býti protičeským. Následkem takové mysli a snahy odjata mně již před léty sama možnost poznati, jaké prameny Morava v lůně svém chová –*“ (Palacký, 1848, s. X–XI). Palacký však nemohl zabránit pozdějším historickým konstrukcím česko-moravských vztahů, ze kterých plynul dojem vzájemných „zrad“ a „křivd“ a nedostatečné soudržnosti v průběhu středověkých i novověkých dějin.

Od roku 1837 měla Morava vlastního zemského historiografa, Antonína Bočka (1802–1847). Boček byl od roku 1839 jmenován též stavovským zemským archivářem a stal se zakladatelskou osobností Moravského zemského archivu. Jeho hlavním úkolem bylo sepsat moravské dějiny, ke splnění této úlohy bylo však nejprve potřeba shromáždit písemné prameny. *Moravský diplomatář, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, který zpřístupnil středověký listinný materiál k dějinám Moravy, se stal přes všechny nedokonalosti poplatné své době průkopnickým dílem Antonína Bočka.

¹ Zdeněk Drštka je vnukem moravského herce Ladislava Lakomého (1931–2011)

Na jeho práci navázal rajhradský benediktin Beda Dudík (1815–1890), někdy přezdíváný „moravský Palacký“, moravský zemský historiograf od roku 1859. Napsal dvanáctisvazkové *Dějiny Moravy*, které však dovedl pouze do roku 1350. Přes všechnu důkladnost zpracování nedosáhlo jeho dílo proslulosti Palackého *Dějin*.

I Palackého syntéza českých dějin byla dovedena jen do roku 1526, do nástupu Habsburků na český trůn. Zpracování novějších dějin Čech a Moravy se ujal Karel Vladislav Zap (1812–1871) v populárně pojatém díle nazvaném *Česko-moravská kronika*. V jeho díle pokračovali Josef Jan Kořán (1838–1912), Antonín Rezek (1853–1909), Josef Svátek (1835–1897) a Justin Václav Prášek (1853–1924), kteří dovyprávěli dějiny Čech a Moravy až do konce napoleonských válek a mírového kongresu ve Vídni v roce 1815. Bohatě ilustrované dílo, dnes již téměř zapomenuté, patřilo ve své době k nejčtenějším knihám o dějinách Čech a Moravy.

Vznik samostatného československého státu v roce 1918 přinesl významné změny v organizaci moravské historické vědy. K tradičním centrům výzkumu, kterými byly Matice moravská, Moravské zemské muzeum a Muzejní spolek, se připojila nová základna historického bádání – Masarykova univerzita v Brně. Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity vzniklo pracoviště rovnocenné pražské univerzitě, které navázalo na starší bádání o dějinách Moravy a vytvořilo i vlastní základnu pro studium obecných i českých dějin. Řada brněnských historiků pocházela z Čech: Julius Glücklich (1876–1950), Rudolf Urbánek (1877–1962), Václav Hrubý (1885–1933) a Jindřich Šebánek (1900–1977). Z Moravy na pražskou univerzitu naopak přišli Otakar Odložilík (1899–1973) a Josef Polišenský (1915–2011). Poprvé tak byly na našem území vytvořeny podmínky pro rozvoj vysokoškolské mobility a pro soutěžení ideových proudů a vědeckých škol (Pánek 2000, s. 25).

Po druhé světové válce přispělo k dalšímu rozvoji názorové a metodické plurality historické vědy založení brněnské pobočky Historického ústavu Československé akademie věd v roce 1953. Zde působila řada významných osobností, na předním místě Jaroslav Mezník (1928–2008) a Jaroslav Marek (1926–2011) (Pánek, 2000, *ibid.*).

Období totality značně ovlivnilo vývoj české i moravské historické vědy, česko-moravské vědecké vztahy však byly rozvíjeny dále, a to především na úrovni osobních kontaktů mezi českými a moravskými historiky. Velký rozvoj zaznamenala též regionální historiografie, která byla na Moravě pěstována na vysoké úrovni a do značné míry byla příkladem pro české regionální dějepisectví a vlastivědu.

Po sametové revoluci v roce 1989 přinesla moravská historická věda moderní koncepci dějin českého státu, která našla vyjádření v syntéze dějin Moravy, kterou zpracovali moravští historikové Josef Válka a Jan Janák (Válka, 1991, 1996; Janák 1999). Moravskou národní

identitou a vývojem českého národního vědomí na Moravě se zabývá historik Milan Řepa, který působí v brněnském Historickém ústavu Akademie věd (Řepa, 2001; 2014).

V české historické vědě se nový koncept dějin Moravy a proměna české státnosti po rozdělení Československa odrážejí v návratu k pojmu Koruna česká, který najdeme i v názvu jednoho z největších projektů české historiografie. Velké dějiny zemí Koruny české zachycují v devatenácti svazcích dějiny českého státu od nejstarších dob do roku 1945. Tento ediční počín moderním způsobem navazuje na dílo Františka Palackého.

Současný koncept zemských dějin Moravy je společným dílem českých i moravských historiků, výsledkem diskusí i vědeckých sporů. *Nové dějiny Moravy* jsou dějinami země jako společenského organismu a spoluvůrce dějinného vývoje (Pánek, 2000, s. 29).

PhDr. Václava Horčáková

Historička. Studium historie na Filozofické fakultě UK v Praze ukončila v roce 1983 (diplomová práce Opozice na českém zemském sněmu před rokem 1848). V letech 1984–1989 absolvovala postgraduální studium muzeologie na Filozofické fakultě Jana Evangelisty Purkyně v Brně (závěrečná práce Okresní jednotna musejní v Brandýse nad Labem v letech 1911–1945). V letech 1983–1989 pracovala v Okresním muzeu Praha-východ v Brandýse nad Labem jako historička. Od roku 1989 pracovala v bibliografickém úseku knihovny Historického ústavu Akademie věd České republiky, od roku 2013 vede Oddělení historické bibliografie Historického ústavu. Členka Ediční rady Akademie věd ČR, členka sekce pro bibliografii SDRUK, členka Rady Národního úložiště šedé literatury. Zaměřuje se na otázky souběžné (registrující) i retrospektivní historické bibliografie.

Seznam bibliografických odkazů

Anon., 2011. Zemřel herec Ladislav Lakomý. *Církev.cz: Katolická církev v České republice* [online]. 13. 4. [cit. 1. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/110413-zemrel-herec-ladislav-lakomy>

BALBÍN, Bohuslav, 2017. *Rozmanitosti z historie Království českého*. Z latinského originálu *Miscellanea historica regni Bohemiae...*, Decadis I., liber I naturalis ... přeložil Jiří A. ČEPELÁK a komentáři opatřili Stanislav KOMÁREK, Václav CÍLEK a Jiří A. ČEPELÁK. Vydání 1. Praha: Academia. ISBN:978-80-200-2637-8.

BALBÍN, Bohuslav, 2010. *Tuřanská Madona neboli Historie původu a zázraků veliké matky Boha i lidí Marie, jejíž ctihodná socha, nalezená v trní blízko Brna, označená nebeským*

světlem, je velkými zástupy lidí uctívána, nyní poprvé důst. p. Bohuslavem Aloisem Balbínem z Tovaryšstva Ježíšova sepsaná léta 1658 s povolením představených. [Z latinského originálu *Diva Turzanensis seu Historia originis & miraculorum magnae dei hominuque Matris Mariae a R. P. Bohuslao Aloysio Balbino conscripta...* přeložil a poznámkami opatřil Zdeněk DRŠTKA]. 1. vyd. v českém překladu. Brno: Facta Medica. ISBN: 978-80-904260-8-5.

BOČEK, Antonín, 1836. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens. Tomus primus, Ab annis 396–1199.* Olomucii: Ex typographia Aloysii Skarnitzl.

DUDÍK, Beda, 1875–1884. *Dějiny Moravy, díl 1–9.* Přepřacované české vydání. Praha, Tempský.

HEJNIC, Josef, 1994. K Balbínovu spisu *Diva Turzanensis*. (Vztah k místním pramenům a ediční praxe). In: *Knihy a dějiny*. Roč. 1, č. 1, s. 5–11. ISSN 1210-8510.

JANÁK, Jan, 1999. *Dějiny Moravy III/1. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. ISBN 80-85048-89-2.

KOŘALKA, Jiří, 2006. Rodem Moravan, národem Čech. František Palacký. In: *Osobnosti moravských dějin. 1.* Brno: Matice moravská, s. 309–329. ISBN 80-86488-38-1.

MAHEL, Richard, 2015. *Beda Dudík (1815–1890). Život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti.* Praha: Národní archiv. ISBN 978-80-7469-028-0.

Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám, 1999. K vydání připravili Bronislav CHOCHOLÁČ, Libor JAN a Tomáš KNOZ. 1. vyd. Brno: Matice Moravská. ISBN:80-902304-6-6.

PALACKÝ, František, 1848. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě. Díl I., částka 1. Od prwowékosti až do roku 1125.* W Praze: J. G. Kalve: a pomocí Českého Museum.

PÁNEK, Jaroslav, 2000. Historiografie mezi Brnem a Prahou. (Tři úvahy o spolupráci na místě pozdravu Sdružení historiků České republiky jubilující Matici moravské.) In: *Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. listopadu 1999 v Brně.* Brno: Matice moravská, s. 21–30. ISBN 80-86488-01-2.

PEŠINA Z ČECHORODU, Tomáš, 1677. *Mars Moravicus : Sive Bella Horrida Et Cruenta, Seditiones, Tumultus, Praelia, Turbae: et ex ijs enatae Crebrae Et Funestae Rerum Mutationes, Dirae Calamitates, Incendia, Clades, Agrorum Depopulationes, Urbium Vastitates, Aedium Sacrarum Et Prophanarum Ruinae, Arcium Et Oppidorum Eversiones, Pagorum Cineres, Populorum Excidia, et alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit. Descripta â Thoma Joanne Pessina de Czechorod, et in Oborzisstie, Episcopo Samandriensi, Decano Metropol. Pragensi, Canonico Litomericensi et Wissehrad. S. Caes.*

Regiaeq; Maj. Consiliario, Comite Palatino. Pragae: Typis Joannis Arnolti de Dobroslawina.
Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:56090dc3-9dff-11e0-a742-0050569d679d>

ŘEPA, Milan, 2001. *Moravané, nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století.* Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-084-8.

ŘEPA, Milan, 2014. *Moravané, Němci, Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století.* Praha: Historický ústav. ISBN 978-80-7286-226-9.

SKUTIL, Jan, 1991. Balbínův slovesný hold Tuřanům. (Ke 370. výročí narození Bohuslava Balbína.) In: *Vlastivědný věstník moravský.* Roč. 43, č. 3, s. 340–342. ISSN 0323-2581.

VÁLKA, Josef, 1991. *Dějiny Moravy I. Středověká Morava.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. ISBN 80-85048-17-5.

VÁLKA, Josef, 1996. *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. ISBN 80-85048-62-0.

Velké dějiny zemí Koruny české, 1998–2013. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-264-3 (soubor).

ZAP, Karel Vladislav et al., 1862–1905. *Česko-moravská kronika.* Sv. 1–8. V Praze: I. L. Kober.

VNOROVY

Martina Zlatohlávková

Krajská knihovna Pardubice

Abstrakt

Slovácké městečko Vnorovy se pyšní hned několika významnými rodáky. Představit úplně všechny není možné, proto se zaměřím na ty literárně činné: kněz a spisovatel František Zýbal, pedagog a spisovatel Štěpán Polášek-Topol, katolický duchovní Pavel Zíbal a především básník Jan Skácel. V přednášce se ještě zmíním o několika dalších vnorovských zajímavostech. U všech jmenovaných osobností se zaměřím hlavně na tvorbu související s městečkem Vnorovy.

Abstract

Vnorovy, a town in Slovácko, boasts of several influential natives. It is not possible to present all of them, so I will focus only on those, who had been active in literature: the priest and writer František Zýbal, the teacher and writer Štěpán Polášek-Topol, the Catholic clergyman Pavel Zíbal and especially the poet Jan Skácel. In the lecture, I will mention a few other curiosities regarding Vnorovy. For all the persons mentioned, I will focus mainly on the work related to the town of Vnorovy.

Vnorovy – malebný městys na levém břehu řeky Moravy mezi městy Strážnice a Veselí nad Moravou. Nejstarší písemná zmínka je z roku 1249. Vesnicí byly Vnorovy až do roku 1908. 13. listopadu tohoto roku byly povýšeny na městečko. Název prošel řadou proměn. V nejstarších písemných pramenech nalezneme název Wnorow nebo Wnorowy. Později se setkáváme s variantami názvu Norow, Unirow nebo Wznorovy. Název Znorow nebo Znorowy se objevuje převážně v německy psaných listinách. Tento název se vžil mezi lidmi nejvíce a je vyslovován až dodnes. Roku 1925 začalo platit vládní nařízení z roku 1924, podle kterého je jediným správným názvem obce název Vnorovy a jiná varianta se úředně používat nesmí. Zastupitelé obce byli proti, velkou vlnu protestu vyvolalo nařízení i mezi občany, ale neuspěli a nepomohl ani argument, že název Znorovy se už silně vžil a snadněji se vyslovuje. Podle některých filologů vznikl název z osobního jména Vnor, Vznor: Vznorovi

poddaní. Stejně tak mohl vzniknout název Liděřovice. Také historik Ladislav Hosák připouští vznik názvu z osobního jména Vnor, k němuž byla přidána přivlastňovací přípona -ov, která byla později pluralizována. Podle Palackého, v knize *Moravská jména místní*, mohl název Vnorovy vzniknout odsunutím Norov ze Z Norov, z čehož vzniklo Znorov – Znorovy. František Dvorský ve *Vlastivědě moravské – Strážnický okres* (1914) přichází s teorií, že Vnorovy byly původně Uny-rovy (Nové rovy). Tato teorie je ze všech nejméně pravděpodobná. Objevuje se i názor, že původ názvu je ve slově vnořiti, neboť prý v minulosti docházelo k poklesům půdy přítomností tzv. tekutých písků, které byly odplavovány silnými prameny spodní vody. A jak vykládá tento název nejvýznamnější vnorovský rodák?

Jan Skácel (1922–1989)

„Dětinství mého věk, jak krásně a bolestně říkal Mácha, probíhalo na Moravě, a to dokonce dvakrát. Narodil jsem se ve Znorovách, a ta dědina leží na Moravě, mám na mysli Moravu jako zem, ale zároveň také u Moravy, mám na mysli Moravu řeku. Za mého dětství se rozlévala daleko do luk, na kterých potom rostla tráva tak vysoká, že se do ní schoval kuň. V občanské legitimaci mám uvedeno, že pocházím ze Vnorov, ale to mne zarmucuje. Kraj, ve kterém, jak se píše ve starých ušlechtilých románech, stála moje kolébka, leží na slovenském pomezí. V historii byl často popleněn nájezdy. Aby nebyli odvečeni nájezdníky do nevole, hloubili lidé z mé vesnice jámy, nory, do kterých se schovávali. Proto se jim říkalo lidé z nor, Znorovjané, a vesnici Znorovy. Filologové však usoudili, že žili v norách, proto Vnorovjané a Vnorovy. To nezní a nelíbí se mi to. Proto když se vracím, tak vždycky do Znorov,“ píše Jan Skácel ve své sbírce próz *Třináctý černý kuň*. Později, snad spíše v žertu, sliboval, že až bude příležitost, prosadí přejmenování Vnorov zpátky na Znorovy.

Jan Skácel se narodil 7. února 1922 ve Vnorovách ve škole. Oba jeho rodiče byli učiteli, otec Emil Skácel přišel do Vnorov po návratu z ruských legií. Matka Anna, rozená Raná, před příchodem do Vnorov učila v Křižanově a v Lanžhotě. Ve škole bydleli Skácelovi jen krátkou dobu, poté se přestěhovali do stísněného bytu malé zemědělské usedlosti naproti kostelu svaté Alžběty Durynské. Roku 1924 se v rodině narodil druhý syn Petr, pozdější malíř a učitel na lidové škole umění v Brně. Chůvu měli bratři Skácelovi ze sousedství. Byla jí Anastázie Sokolová-Zýbalová, sestra kněze a spisovatele Františka Zýbala.

„Ve Znorovách jsme dlouho nebydleli. Naši se odtud odstěhovali, když mně bylo pět let. Z té vesnice si však pamatuji víc než z celého dalšího života.“

Poštorná a Brno

V roce 1927 se Skácelovi přestěhovali ze Vnorov do Poštorné. Tady Jan Skácel navštěvoval obecnou školu. Po jejím ukončení začal studovat na gymnáziu v Břeclavi. Protože Břeclavsko patřilo k prvním obětem mnichovského diktátu, musela rodina Poštornou opustit. Dalším jejich domovem se stalo Brno. V rodině dlouho doznívaly dojmy a vzpomínky na Vnorovy, zejména u matky po jejím čtrnáctiletém působení v této slovácké obci. Středoškolská studia dokončil Jan Skácel na reálném gymnáziu v Králově Poli. Po maturitě pracoval krátkou dobu jako uvaděč v brněnském kině Moderna v paláci Jalta na Dominikánském náměstí. Následovalo pracovní nasazení na různých stavbách v Rakousku. Po osvobození začal studovat na brněnské Masarykově univerzitě obor čeština a ruština, studium však nedokončil. Poté pracoval dlouhá léta jako redaktor, nejprve v brněnském deníku *Rovnost*, v Československém rozhlase, v letech 1963–1969 byl šéfredaktorem *Hosta do domu*. Po sovětské okupaci se básník i jeho dílo ocitli na indexu. Teprve v 80. letech mohl začít znovu publikovat. V červnu 1988 obdržel Petrarcovu cenu. 7. listopadu 1989 předčasně umírá v Brně. Smuteční rozloučení s „knížetem moravské lyriky“, jak nazval Jana Skácela Jiří Opelík, připravila kulturní opozice. Za rodné Vnorovy se rozloučení zúčastnili P. Pavel Zíbal a dr. Alois Studnička, dlouholetý ředitel gymnázia ve Strážnici.

Návraty do Vnorov

První „vnorovskou“ báseň s názvem *Strach* najdeme již v básníkově první sbírce *Kolik příležitostí má růže*. (Zajímavý je i původ názvu sbírky: Jan Skácel vzpomínal, jak v tramvaji viděl vývěsku s nápisem *Růže pro všechny příležitosti dodají zahradnické služby města Brna* a začal přemýšlet o tom, kolik příležitostí má růže – a název sbírky byl na světě. Vyšla roku 1957.) V básni *Strach* se vrátil k tragickému osudu porodní báby ze Vnorov Anny Cibulkové, která byla u básníkově narození i křtu. Život této obětavé ženy ukončil blesk. Boží muka se svatým obrázkem dlouho připomínala při cestě na vnorovských lukách tuto smutnou událost.

Roku 1960 vyšla druhá Skácelova sbírka *Co zbylo z anděla* a v ní báseň *Znorovy v noci*. Místní obyvatelé začali pátrat po básníkově, který byl pro ně do té doby neznámý. Zastupitelstvo Vnorov blahopřálo básníkově k narozeninám roku 1961. Jan Skácel odpověděl: „*Děkuji vám mnohokrát za pěkné přání k narozeninám. Měl jsem z něj nelíčenou radost. I když jsou to kopce let, co jsem ze Vnorov pryč, pořád mne to táhne na vnorovská luka, pořád se cítím Znorovjanem. Bylo to od vás opravdu hezké a dojemné, že jste si na mne*

vzpomněli. I já vám přeji všechno nejlepší. Mnoho radosti pro dědinu, mnoho úspěchů v práci. A často, často vzpomínám na Znorovy a Znorovjany. Kdykoli jedu kolem, projdu dědinu, vždy v noci, aby mne nikdo nezahlédl, protože jsem vlastně zloděj. Chci si pokaždé ukrást kousek Znorov, hrst trávy z luk, kus mlhy od Moravy, ukrást a odvézt s sebou do Brna.“

Na jaře roku 1962 navštívil Jan Skácel Vnorovy spolu se spisovatelem Vladimírem Pazourkem a básníkem Zdeňkem Kriebelem. Při této návštěvě se setkal se svou bývalou chůvou, paní Anastázií Sokolovou-Zýbalovou. V dalších letech následovalo dopisování a častá setkání s básníkem v Brně. K básnickým přátelům přibyl i jeho vrstevník ze Vnorov, katolický kněz P. Pavel Zíbal.

K vnorovským tradicím patří po léta každoroční sraz padesátníků. Jan Skácel dostal pozvánku na sraz v roce 1972. Přijel a po srazu napsal: *„Prošla válka a já jsem jednou přišel po mnoha letech domů, k nám, kde dávno nebylo u nás. Komusi ve Znorovách napadlo uspořádat schůzku těch, kteří se narodili v roce 1922, to už nám bylo padesát. Setkání se konala ve staré škole. Usedl jsem trápen špatným svědomím do zadní lavice, rozhlédl jsem se kolem a zjistil, že nikoho ze svých vrstevníků nepoznávám. A oni nepoznali mne. Podezřívavě si mne prohlíželi a cosi si šeptali. Bylo mi nepříjemně a řekl jsem si, že se tiše zvednu a půjdu na vlak. Zachránila mne ženička ve vlňáku a šátku v první lavici, hned před katedrou. Povstala, ukázala na mne prstem a prohlásila: ‚Já si na Janka moc dobře pamatuju. On měl takový malý vozíček, já jsem mu ho jednu brala, on mně dal po hubě.‘ V tu chvíli jsem si vzpomněl a vzpomněli si všichni a já jsem se doopravdy vrátil. A byl jsem tam, odkud jsem přišel. Zase jednou doma.“*

Při poslední návštěvě rodných Vnorov se zastavil v kostele, kde se nechal vyfotografovat u křtitelnice, u níž byl pokřtěn.

Jedna brněnská vzpomínka na Jana Skácela

Jan Skácel žil v Brně na ulici Kotlářské č. 35. Jeden z obyvatel domu, pan Vladimír Kreidl, na svého souseda vzpomíná takto: *„Můj otec Karel Kreidl kamarádil s Honzou, jak mu důvěrně říkával, od let jejich mladosti, kdy oba pracovali v redakci předválečných Lidových novin. I když bydleli v jednom domě, nijak pravidelně se nenavštěvovali. Ale když se takové setkání podařilo, končilo až nad ránem. Dodnes vzpomínám na dvě nekonečné noci v srpnu nešťastného roku šedesát osm, kdy jsme seděli v našem malém pokojíku za kuchyní, popíjeli červené víno a pod nikotinovou duchnou řešili neřešitelné a snažili se pochopit nepochopitelné. Teprve po dvou nocích se Jan Skácel vrátil do svého bytu. Přestože jsme na domě odstranili číslo popisné, měl obavu, že si pro něj přijdou slovanští ‚bratři‘.“*

Hudba

Básně Jana Skácela inspirovaly i hudební skladatele, především Jiřího Pavlicu. V roce 1987 vydal Hradišťan své možná nejlepší album *O slunovratu*. Natáčení tohoto alba byl Jan Skácel osobně přítomen a doprovodil jej svými slovy. Nejznámější básní zhudebněnou Jiřím Pavlicou je *Modlitba za vodu*. Další skladatel, David Rotter, vydal album s názvem *Amulet*. Písničkář Vladimír Veit nazval své album zhudebněných Skácelových veršů *Rosa coeli*.

František Zýbal (1891–1940)

František Zýbal se narodil 20. března 1891 ve Vnorovech (tehdy ještě Znorovách) v malé chaloupce pod kostelem svaté Alžběty Durynské. Ve škole velmi dobře prospíval, vynikal zejména ve slohu, jeho písemné práce dával učitel často ostatním dětem za vzor. Učitel i katecheta-kaplan přesvědčili otce, aby dal nadaného chlapce studovat. Zýbalův otec se toho bál, protože byly čtyři děti a dluh, ale František měl do učení chuť a podle badatele Stanislava Batůška k zápisu do strážnického gymnázia skoro utekl. Již v kvintě začal publikovat v časopisech své první literární práce, psal básně a historicko-místopisné texty o rodné obci. Po maturitě roku 1911 studoval na teologické fakultě v Olomouci a 5. července 1915 byl vysvěcen na kněze. Jeho prvním působištěm se stala malá horská vesnička Jedlí na Šumpersku. Dalšími místy jeho působení byly Mostkovice u Prostějova, valašské Lidečko, Hnojník u Českého Těšína a nakonec Místek. V Hnojníku jeho práci ztěžovali šovinističtí Poláci. Právě psaní o „těšínských věcech“ se stalo P. Zýbalovi osudným. 6. dubna byl vyšetřován gestapem a bylo mu vyhrožováno „krajními nepříjemnostmi“, nepřestane-li se v těšínských záležitostech angažovat. Po výslechu Františka Zýbala z rozčilení postihla mrtvice a ještě ten večer zemřel ve frýdecké nemocnici.

Přátelé vzpomínali na Františka Zýbala jako na člověka prudké, ohnivé a veselé povahy, avšak dobrého srdce, cítícího se všemi, kteří potřebovali pomoci.

Ačkoli osud zavál Františka Zýbala do různých koutů Moravy, srdcem a literárním dílem zůstal po celý život věrný rodnému Slovácku. První kniha nese název *Kde réva zraje a kde se zpívá*; obsahuje slovácké obrázky, povídku a několik humoresek. Vyšla během Zýbalova působení v Jedlí. Následovaly dvě sbírky básní *Pěl ptáček* a *Písně a balady*. Roku 1924 vydal nákladem Nových ilustrovaných listů v Brně sbírku humoresek s názvem *Malovaná mládež*. Jedná se o úsměvné povídky ze života slováckých chlapců, místem děje jsou samozřejmě Zýbalovy rodné Vnorovy (Znorovy). Ve *Slováckých povídkách a humoreskách* (1925) se již objevuje nejpopulárnější postava autorových humoresek, strýček Antonín Pleva. Další knížka

má postavu strýčka Plevy už v názvu (*Strýček Pleva a jiné slovácké humoresky*). Zýbalovy povídky a humoresky mají hodně autobiografický charakter.

„Většinu věcí má autor vlastně od tatíčka, tj. strýčka Josefa Zýbala, to je duša Plevy, a tělo, to sú starý Antonín Ondrovčík, zvaný Šebesta“ (soused). Další postavou Zýbalových knih je student gymnázia a pozdější bohoslovec Janek Horyna, za kterým se skrývá sám autor. Další populární postavou je desetiletý chlapec Francek Bačík; inspirací pro jeho postavu bylo Zýbalovi hned několik slováckých chlapců.

Nakladatelství Lidová demokracie vydalo roku 1959 výbor z díla Františka Zýbala *Jdu na Slovácko krásné*.

Autor označil své knížky jako „dokumenty slováckého lidového humoru a rázovitých postav, které vymírají, a klidných, idylických dob, které se nevrátí“.

Časopisy

František Zýbal přispíval již od svých studentských let do novin, časopisů a kalendářů. Básně publikoval zejména v časopisech *Eva*, *Našinec* a *Studentská hlídka*. Dopisoval si s historikem Vincencem Praskem, redaktorem časopisu *Selský archiv*. Ve zmíněných časopisech otiskl řadu drobných článků a statí o rodném kraji. V olomouckém časopise *Náš domov* roku 1909 uveřejnil *Pověsti z okolí Znorov*. V prvním ročníku věstníku *Svaz* (1911) najdeme Zýbalovy první národopisné články (*Obyčeje, slavnosti a zábavy našeho lidu*). Z dalších periodik, do kterých Zýbal přispíval: *Archa*, *Den* (politický deník ČSL v Brně), *Naše omladina*, *Nové ilustrované listy*, *Slovácké noviny* (Uherské Hradiště), *Těšínské noviny*, *Obrana Slezska*.

František Zýbal používal pseudonymy Jurka Slovák, Sigmund Gavlucki, Fr. Basil, Št. Gabriel.

P. Pavel Zíbal (1922–2008)

Narodil se ve Vnorovech na „sedláckém řádku“ (nyní hlavní ulice ve Vnorovech) jako nejmladší ze šesti dětí. Studoval gymnázium ve Strážnici, kam osm let dojížděl vlakem. Ještě za středoškolských studií soustředil kolem sebe početnou skupinu přátel, jejichž častá setkání po práci provázela lidová píseň, veselé zvyky, ale i snaha pomoci potřebným lidem a služba vnorovskému kostelu. Po maturitě roku 1941 se rozhodl pro kněžské povolání. 5. července 1946 byl v Olomouci vysvěcen na kněze. Následovala slavnostní primiční mše v rodných Vnorovech. První působiště našel ve Slušovicích u Zlína, kde se věnoval hlavně práci s mládeží (byl katechetou). Již v červenci 1948 byl však předvolán k výslechu

pro „pobuřování na kázání“. V září téhož roku byl na tři měsíce uvězněn v Uherském Hradišti. Jeho první cesta z vězení vedla domů k rodině a poté znovu odjel do Slušovic, kde toužil pokračovat ve své práci. Ředitel školy však P. Zíbalovi sdělil, že pro odsouzení mu byla odňata „via docendi“, tj. povolení učit. Poté byl generálním vikářem biskupem Mons. ThDr. Stanislavem Zelou poslán do Kateřinek u Opavy, kde nejprve učil „načerno“, ale pak se mu podařilo „viam docendi“ přece jen získat. V červenci 1949 zorganizoval pro katolickou mládež zájezd na Velehrad se zastávkou ve Vnorovech. Rozhodl se strávit několik dní doma u rodičů, ale ještě téhož dne byl ve své rodné obci znovu zatčen. Následovala internace v tábore nucených prací pro kněze v Želivi (1949–1951) a poté v Hájku u Kladna (1951–1953). Ještě jednou pak po návratu získal možnost sloužit církvi, a to v Hradisku u Prostějova. Ani tato služba však neměla dlouhého trvání. P. Zíbalovi byl odňat souhlas k výkonu kněžského povolání a byl nucen si najít civilní zaměstnání. Vrátil se do rodných Vnorov a pracoval na stavbě státní železnice. Mše sloužil tajně ve svém domě. Z bývalých aktivit se mohl věnovat pouze zpěvu v brněnském sboru Moravan. Ke svému kněžskému poslání se mohl vrátit až v roce 1982 a působil v Ostravě – Mariánských Horách a poté v Hluku. Stáří prožil v domově důchodců v Radkově Lhotě, kde duchovně pomáhal přestárlým. Dokud mu dovolovalo zdraví, stále se rád vracel do Vnorov.

P. Pavel Zíbal publikoval v novinách a časopisech především články ze slováckého prostředí. Jeho literární dílo představuje pouze jediná kniha, která je však hlubokým svědectvím o životě v táborech nucených prací. Kniha se jmenuje *Šéfe, znáte Želiv?* a vydala ji v roce 1994 Matice cyrilometodějská v Olomouci. Přestože je dokumentem o prožitém utrpení a křivdách, je psána s místy až humorným nadhledem. Nechybějí ani vzpomínky na rodné Vnorovy a Vnorovany; v dobrém vzpomíná třeba na profesora Aloise Studničku, který ho přišel navštívit ve vězení.

P. Pavla Zíbala si Vnorované vždy velmi vážili, byl jejich milým „panáčkem“.

Štěpán Polášek-Topol (1893–1964)

Patří k méně známým autorům literatury pro děti a mládež. Po maturitě na gymnáziu v Uherském Hradišti a doplňující maturitní zkoušce na učitelském ústavu v Příboru učil na několika slováckých školách – v Louce, Uherském Ostrohu a Ostrožské Lhotě. V prosinci 1914 narukoval, na ruské frontě utrpěl zranění a dosloužil jako velitel zajateckého tábora v Kamenici nad Lipou. Po válce učil krátce ve Strážnici, další působiště pak našel na Slovensku (Turčiansky Svätý Martin, Brezová, Vrable). Po návratu ze Slovenska působil v Horní Cerekvi u Pelhřimova a nejdéle pak v Novém Etyнку (nyní Nová Včelnice)

u Kamenice nad Lipou. Zde se roku 1939 stal ředitelem měšťanské školy. Do svého rodiště jezdil málo, ale ve vzpomínkách se sem často vracel a dopisoval si s již zmíněným Františkem Zýbalem. Knižně debutoval sbírkou veršů *V zátíší i v bouři*, kterou vydal pod pseudonymem J. E. Topol. Především však psal prozaické a dramatické práce pro mládež. Napsal několik knížek příběhů ze života slováckých dětí (*Vonička z pcháčí, V dědině i za humny, Bujná krev*) a rodinných příběhů, ve kterých se objevují jména jeho dětí Hany a Zdeňka (*O toulavé Haničce, Hanička a její čtyřnozí přátelé, Hanička a její bratříček Zdeňka*). Pro děti psal i verše do leporel (*Hrajeme si po celý rok, Kolo, kolo mlýnské*). Sledoval literární tvorbu pro děti a mládež, publikoval kritiky v časopisech *Úhor, Komenský, Národní učitel, Měšťanská škola, Škola a kultura, Zlatá Praha* aj. Je také autorem studie o literatuře pro mládež. Rodné Vnorovy si na Štěpána Poláška vzpomněly v roce 1970. I nyní je mu věnována malá expozice ve vnorovském muzeu.

Marie Kudeříková (1921–1943)

Rodný domek Marie Kudeříkové stojí ve Vnorovech hned vedle školy. Kudeříkovi v něm bydleli do počátku třicátých let, kdy se přestěhovali do Vrbovců. Otec Josef Kudeřík právě tady získal místo jako železniční zaměstnanec. Vrbovce jsou sice slovenská obec, ale železniční stanice Vrbovce, vzdálená od obce tři kilometry, se tehdy ještě nacházela na moravském území. Maruška vychodila poslední ročník obecné školy ve Velké nad Veličkou, kde se skamarádila s Alenou Burešovou, s níž pak dalších osm let dojížděla do gymnázia ve Strážnici. Obě dívky měly k sobě blízko mj. i proto, že oba jejich otcové byli bývalí legionáři. Matky zase ctily lidové tradice, rády zpívaly lidové písně, Mariina matka Františka navíc vynikala v malování tradičních vnorovských kraslic a lidových ornamentů. Slovácké lidové písně provázely Marii celým, bohužel tak krátkým, životem. Zpívala si je dokonce i v nacistickém vězení (podle svědectví spoluvězeňkyň). Její nejmilejší byla *Zalet', sokol, biely vták*. Maruška maturovala v roce 1940. Přihlásila se na jednoroční jazykovou školu ve Veverské Bítýšce a právě tam se naplno zapojila do ilegální odbojové činnosti. S převáděním politických běženců a předáváním ilegálních zásilek začala ale už ve Vrbovcích. Už tehdy se často musela skrývat, jednou právě u zmíněné A. Burešové. Alena Burešová, provdaná Ptáčnicková, byla ve druhé polovině 70. let ředitelkou školy ve Vnorovech. V Bítýšce Marie soustředila kolem sebe skupinu mladých lidí z městečka i okolních vesnic, inspirovala a řídila jejich ilegální a sabotážní akce. Jezdila jako spojka nejen do Brna, ale i do dalších moravských měst. Po ukončení školy pracovala v místní továrně Rico jako tkalcovská dělnice. Na podzim roku 1941 byla přeložena do pobočné

továrny firmy Rico v Brně. Některé prameny uvádějí, že o přeložení požádala sama poté, co jí v Bítýšce „začala hořet půda pod nohama“. 5. prosince 1941 byla však v Brně zatčena. Prošla krutými výsledky nejdříve v Brně na Cejlu, pak na právnické fakultě a nakonec v Praze v Petschkově paláci. 16. listopadu byla ve Wroclavi (Breslau) odsouzena k trestu smrti. Byla vůbec první ženou, nad kterou zde byl vynesena nejvyšší ortel, a jeho krutost otřásla i vězňenými Němkami.

Ve vězení se Maruška rozhodla zapisovat své myšlenky a dojmy formou deníkových úvah a poznámek. Svě „škrabky“, jak je nazývala, i dopisy rodičům psala štětečkem. Zaměstnávali ji totiž omalováváním dřevěných hraček – vojáčků a ke psaní používala štěteček, kterým se vojáčkům malovaly oči. Dostat zápisky z vězení se jí podařilo díky dvěma spoluvězeňkyním a díky chápavé dozorkyni Erně Grosserové. Ta je odesílala na smlouvenou adresu příbuzné vězeňkyně Jaromíry Kryslové, která je dále doručovala do Vnorov (Kudeříkovi museli totiž mezitím opustit Vrbovce a vrátit se zpět do Vnorov). 26. března 1943 byla Maruška Kudeříková popravena.

Její zápisky vyšly později v knize nazvané *Zlomky života*. Kniha vyšla celkem čtyřikrát (1961, 1962, 1965 a 1971). Pouze vydání z roku 1965 však obsahuje všechny zápisky a dopisy, v ostatních vydáních jsou některé záměrně vynechány (některým myšlenkám doba „nepřála“).

Mariin osud inspiroval spisovatelku Zoru Berákovou k napsání životopisného románu s názvem *Zkouška dospělosti*. Paní Beráková při svém pobytu v Budyšíně v Lužici poznala Maruščinu obhájce JUDr. Jaschkie – byl to Lužický Srb. Poznala i celou Maruščinu rodinu, matku, sestru, bratra, i její přítelkyně z vězení, seznámila se s jejím rodištěm. I ve Strážnici, kde Marie studovala, i v Bítýšce vyhledávala Zora Beráková pamětníky. Román měl vyjít v nakladatelství Mladá fronta. Přišel však srpen 1968 a kniha, zpočátku vítaná, najednou neodpovídala normalizačním požadavkům. V korekturách byly bez vědomí autorky provedeny rozsáhlé škrty. Zora Beráková smlouvu s Mladou frontou zrušila a kniha vyšla až v roce 1977 v Našem vojsku, i když také po určitých úpravách. Z knihy například musela zmizet pasáž, kde prezident Emil Hácha čte žádost o milost podanou Mariinými rodiči, i zmínka o tom, že Marie se svým přítelem studovali Masarykovy *Ideály humanitní*. Podařilo se pouze zachovat svědectví o hluboké náboženské víře Mariiných rodičů. Ještě než kniha vyšla, natočil režisér Jaromil Jireš na motivy jejího textu známý film *A pozdravuji vlaštovky*.

Bohemistka a literární historička Daniela Poláková vydala letos v Akademii knihu s názvem *Marie Kudeříková: životnost mýtu a lidské zkušenosti*. Kniha zachycuje proměny literárního a mediálního obrazu Marie Kudeříkové od roku 1946 do současnosti.

Další zajímavosti ze Vnorov

Ve Vnorovech pobýval krátce také francouzský spisovatel Romain Rolland.

Vzpomínka Jana Skácela na pobyt R.R. ve Vnorovech: „Byl jsem v povijanu, když na Slovácko přijel Romain Rolland. Protože tatínek uměl francouzsky, bydlel Rolland několik dní u nás. Cimbály a hudci ho moc nebavili, ale proseděl celé noci na loukách u slepých ramen Moravy a pokorně naslouchal zpěvům žab. ‚Zelený Beethoven,‘ řekl mému otci.“

V letech 1870–1888 často pobýval ve Vnorovech hudební skladatel Leoš Janáček. Jezdil sem na návštěvu ke svému strýci, knězi P. Janu Janáčkovi. 20. 6. 1964 byla L. Janáčkovi na budově fary odhalena pamětní deska. Stalo se tak zásluhou P. Pavla Zíbala, který na slavnostní odhalení pozval „svůj“ pěvecký sbor Moravan.

Martina Zlatohlávková

V roce 1983 maturovala na SKŠ v Brně. V letech 1983–1984 pracovala ve Sdružené knihovně ve Strážnici. Od 1. 7. 1984 pracuje v knihovně v Pardubicích, nejprve v dětském oddělení, pak v hlavní půjčovně, od roku 1994 v oddělení studoven, od roku 2005 v regionální studovně. Zabývá se regionální bibliografií a její bibliografie a publikace vycházejí tiskem: 2001 Bibliografie knižní tvorby okresu Pardubice 1989–2000; 2004 Slovník spisovatelů Pardubicka; 2012 Výběrová bibliografie Pardubic; 2014 Baron Artur Kraus: 1854-1930 (bibliografie); 2015 Jan Perner: 1815-1845 (bibliografie) s Danou Boškovou; 2016 Města a obce okresu Pardubice (výběrová bibliografie); 2017 120 let knihovny v Pardubicích (s Danou Boškovou).

Seznam bibliografických odkazů

BERÁKOVÁ, Zora, 1977. *Zkouška dospělosti*. Praha: Naše vojsko. 261 s.

DVORSKÝ, Josef, 1999. *Vnorovy – 750 let*. Vnorovy: Obecní úřad.

GEROVÁ, Irena, 1987. Odpoledne s básníkem. *Svobodné slovo*. 24. 12. 1987, roč. 43.

KUDEŘÍKOVÁ, Marie, 1965. *Zlomky života*. Praha: Mladá fronta.

MRKVOVÁ, Ludmila, [2007]. *Vyšší bratrské školství a strážnické gymnázium*. Strážnice: Občanské sdružení při Purkyňově gymnáziu. 296 s.

POLÁKOVÁ, Daniela, 2017. *Marie Kudeřiková. Životnost mýtu a lidské zkušenosti*. Praha: Academia. 275 s. ISBN 978-80-200-2673-6.

SKÁCEL, Jan, 1964. *Jedenáctý bílý kůň*. Brno: Krajské nakladatelství.

SKÁCEL, Jan, 1993. *Třináctý černý kůň*. Brno: Blok.

STUDNIČKA, Alois, 1999. *Jan Skácel a Vnorovy*. Vnorovy: Obecní úřad.

ZÍBAL, Pavel, 1994. *Šéfe, znáte Želiv?* Olomouc: Matice cyrilometodějská.

ZÝBAL, František, 1920. *Pěl ptáček*. Olomouc: Družina literární a umělecká.

ZÝBAL, František, 1959. *Jdu na Slovácko krásné*. Praha: Lidová demokracie.

IV. TEMATICKÝ BLOK

HERALDIKA, VEXILOLOGIE A
BIBLIOGRAFIE

VLIV ČECHŮ, MORAVANŮ A SLOVÁKŮ NA PODOBU ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNÍ VLAJKY

Ing. Aleš Brožek

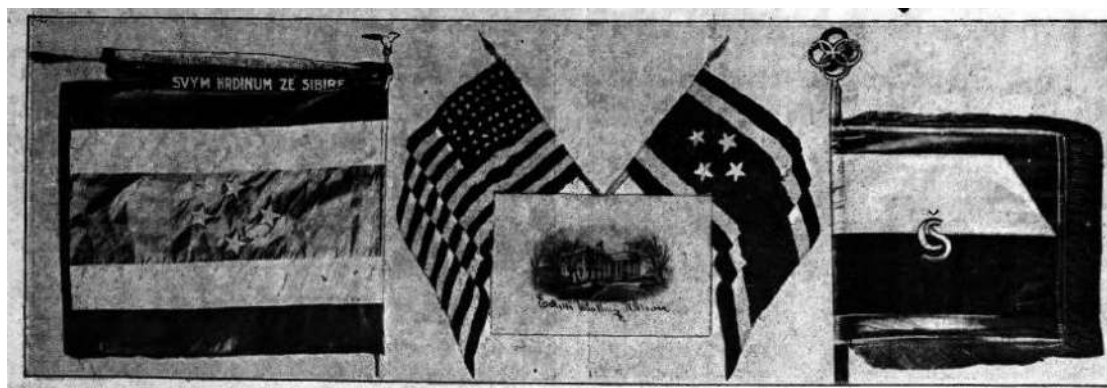
Abstrakt

Autor se několik desítek let zabývá historií vlajek užívaných na území České republiky. V tomto článku stručně popisuje, jak podobu současné státní vlajky ovlivnili grafik Vojtěch Preissig, politik Milan Rastislav Štefánik, dcera prezidenta T. G. Masaryka Olga, archivář Jaroslav Kursá, výtvarník František Kysela a inženýr Antonín Valšík.

Abstract

The author has been dealing with the history of flags used on Czech territory for several decades. In this article he briefly describes how the present national flag was influenced by graphic designer Vojtěch Preissig, politician Milan Rastislav Štefánik, the daughter of the Czechoslovak President Tomáš Garrigue Masaryk – Olga, archivist Jaroslav Kursá, artist František Kysela and engineer Antonín Valšík.

O tom, jak vznikla československá státní vlajka, se za první republiky prakticky nikdy nepsalo. Výjimkou byl článek v příloze *Národní politiky* z 27. října 1935¹. Dominovaly mu fotografie tří praporů (*obr. 1*), přičemž o prvním bylo uvedeno, že je to prapor amerických

Obr. č. 1

¹ Jak vznikla naše státní vlajka? 2. příloha k *Národní politice* z 27. 10. 1935

Čechů a Slováků věnovaný roku 1918 našim vojákům na Sibíři. Text pokračoval sdělením, že prapor byl návrhem na československou státní vlajku, že čtyři hvězdy na širokém modrém poli symbolizují čtyři československé země, bíločervené pruhy nahoře a dole připomínají barvy starého českého praporu. Druhý prapor byl označen jako československý prapor generála M. R. Štefánika, používaný ke konci světové války v našem vojsku ve Francii a na Sibíři. Čtyři kruhy na žerdi symbolizují jednotu čtyř československých zemí; základem je český bíločervený prapor, doplněný ze tří stran modrým polem. Třetí prapor byl americký.

Současná bádání českých vexilologů² ukazují, že před přijetím československé státní vlajky v roce 1920 se užívalo v této funkci několika vlajek. Vedle bíločervené české vlajky to skutečně byla prvně popsána vlajka se čtyřmi hvězdami. Jejím autorem byl Vojtěch Preissig. Narodil se 31. července 1873 ve Světcích u Bíliny. V roce 1910 se přestěhoval do USA. Jako pedagog působil od roku 1912 na Art Students League a na Teachers College Columbia University v New Yorku a od roku 1916 do roku 1924 ve Wentworthově institutu v Bostonu.

Od konce listopadu 1917 se V. Preissig intenzivně věnoval navrhování plakátů pro nábor do česko-slovenského zahraničního vojska. S vojenským odborem odbočky Československé národní rady (ČSNR) v New Yorku, který schvaloval hesla na plakátech a vyjadřoval se i k podobě plakátů, vedl bohatou korespondenci. Z ní vyplynulo, že známý plakát s praporovou scénou (*obr. 2*) navrhl V. Preissig jako jeden z prvních a že se líbil hned od počátku. V obrazovém poli tu vlaje nad hlavami vojáků devět imaginárních praporů československé armády – snad střeleckých pluků, jak lze soudit podle zkratk ČSA a PS na praporech.

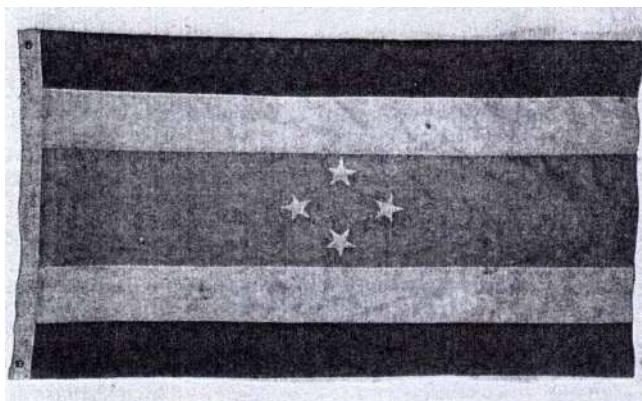
Třikrát se na plakátu vyskytuje prapor tvořený pěti vodorovnými pruhy. Prostřední modrý je nejširší a v jeho středu jsou čtyři bílé pěticípé hvězdy, umístěné do rohů pomyslného čtverce postaveného na jeden roh. Okrajové pruhy jsou červené a mezi nimi a modrým pruhem jsou pruhy bílé.

V časopise *V boj* z 10. srpna 1918,³ kde je vysvětlena symbolika hvězd, je Preissig jednoznačně označen za jeho autora („*prapor navržený malířem Preissigem*“). V deníku, který si vedl F. Písecký, když doprovázel M. R. Štefánika na cestě do Japonska, si u Štefánikova návrhu na řád Sokola poznamenal 28. září 1918: „*stuha jako Preissigův návrh na prapor*“ (Písecký, 1934, s. 49).

² Většina prací, které se detailně zabývají historií československé vlajky, je hůře přístupná, protože byla otištěna ve zpravodaji České vexilologické společnosti *Vexilologie*.

³ Článek Prapor československé republiky. *V boj*, příloha *Československé samostatnosti*, č. 13, s. 3.

V roce 1990 dnes již nežijící slovenský historik Vladimír Zuberec otiskl fotografii látkového praporu uloženého v Historickém muzeu SNM (obr. 3) s popiskou „*Návrh Milana Rastislava Štefánika a akad. malíře V. Preissiga na státní zástavu Československa*“⁴ (Zuberec, 1990, s. 25). Tento návrh se však od zobrazení na plakátu liší jen polohou hvězd. Vliv M. R. Štefánika však nelze zcela vyloučit, jelikož se s V. Preissigem během pobytu v USA setkal.

Vlevo: obr. č. 2

Vpravo: obr. č. 3

Prapor byl oblíbený do té míry, že zavlál v táboře ve Stamfordu v Connecticutu, který byl zřízen pro přípravu českých a slovenských dobrovolníků před odplutím na frontu do Francie.⁵ Svědčí o tom fotografie zachycující dobrovolníky s manželkou sochaře Gutzona Borgluma, který dobrovolníkům pronajal pozemek, a jeho dětmi. Manželka drží Preissigův prapor, dobrovolníci pózuji s praporem americkým a francouzským.⁶ Preissigův prapor byl vyobrazen i na dopisních papírech, které užívali dobrovolníci v táboře.⁷

⁴ Podobně vyzněl i popisek u reprodukce Preissigova vlajkového plakátu otištěného na s. 84 v *Kronice Slovenska 2*, Bratislava 1999.

⁵ Jiří Kovtun v knize *Masarykův triumf*, Toronto 1987, cituje na s. 416 *Christian Science Monitor* ze 7. září 1918, který přinesl zprávu, že dobrovolníci v táboře poutali pozornost na sebe nezvyklými modrými uniformami francouzského střihu a novým, neznámým praporem.

⁶ Foto otiskl *New York Times* 30. června 1918. V popisku se mimo jiné uvádí, že „*The Stars in the Central Flag Represent the States of Bohemia, Slavonia (sic!), Moravia, and Silesia.*“ Reprodukce fotografie byla k vidění na výstavě Pro republiku! a otištěna též v publikaci *Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a fotografiích*, Praha 2008, na s. 88.

⁷ Jeden z dopisů, který má v hlavičce Preissigův prapor, je uložen ve Vojenském historickém archivu (VHA), fond OČSNR-USA, ka 7. Je datovaný 18. srpem 1918.

Dne 24. července 1918 vlivný slovenský politik a tajemník odbočky Československé národní rady Ivan Markovič otiskl v časopise *Československá samostatnosť*, který byl hlavním tiskovým orgánem ČSNR, článek „Naše revolučné barvy“. V něm se jednoznačně postavil za bíločervený prapor. Učinil tak slovy: „*Barvou československej revolúcie od samého počiatku až do poslednej doby bola bielo-červená*“ a připomněl, že takový prapor užívali Slováci již v r. 1848 (*Československá samostatnosť*, 1918, s. 3).

V tu dobu začala Olga Masaryková chystat ve Washingtonu vydání publikace *The Czechoslovak Flag*. Narodila se 25. května 1891 v Tomášské ulici v Praze. V prosinci 1914, několik měsíců po vypuknutí války, odjela společně se svým otcem do Itálie. V květnu 1918 odcestovala za otcem do USA a zcela se zapojila do propagování českého a slovenského národa. Díky jejímu mládí a zapálení ji začali novináři⁸ označovat za českou Johanku z Arku. V neděli 30. června 1918 pronesla v Carnegie Hall v New Yorku projev o významných českých ženách a svou řeč zakončila slovy Karla Havlíčka Borovského: „*Moje barva červená a bílá, moje heslo – poctivost a síla.*“⁹

Patrně již v červnu 1918¹⁰ připravila O. Masaryková dvoustránkový text nazvaný *Coats of Arms of the Czechoslovak Lands*,¹¹ který se stal podkladem pro publikaci *The Czechoslovak Flag*. Několik řádků v něm věnovala i vlajce ČSNR. Pro vexilology je cenné zjištění, že se zpočátku předpokládalo, že vlajka „*Československé národní rady a jejích armád*“ bude jen bílá a červená. Vlajku vysvětlila větou: „*Je to stará česká vlajka, která byla přijata Slováci v jejich revoluci v r. 1848.*“

Existují tři verze strojopisu publikace,¹² přičemž první je nedatovaná, její název *The Czechoslovak Flag* je opraven rukou na *The Tchechoslovak Flag*¹³ a dopsán měsíc září 1918 (Sept. 1918) a jména Pergler a Tvrzický, se kterými byl zřejmě text konzultován.

⁸ *New York Herald* z 26. června 1918, *Philadelphia Public Ledger* ze 7. 7. 1918.

⁹ Citováno podle článku „Schůze československého lidu s profesorem Masarykem“ otištěného v *Hlasu lidu* (New York) z 2. července 1918. Náčrt rukou psaného projevu se dochoval v Archívu Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu Akademie věd ČR, fond OGM, karton 6, složka 25.

¹⁰ V konceptu dopisu adresovaného Rudolfovi Růžičkovi z 28. září 1918 uvádí Olga Masaryková, že popisy znaků měla pro „*tatu v dřívější době*“.

¹¹ Ve Fondu OGM, karton 6, složka 24 jsou dvě strojopisné verze tohoto textu. Liší se pouze grafickou úpravou.

¹² Za upozornění na ně vděčím PhDr. Dagmar Hájkové z Ústavu T. G. Masaryka.

¹³ V září 1918 se diskutovalo, zda je vhodné vytvořit v angličtině adjektivum „československý“, které by sice mělo podobný pravopis jako ve francouzštině, ale zároveň by se v něm dvakrát vyskytovala dvojhlásková ch. Nakonec se Masaryk a jeho spolupracovníci přiklonili k dosud užívané podobě Czechoslovak.

Ve druhé verzi byla vypuštěna věta o bíločervené vlajce jako vlajce ČSNR. Svědčí to o tom, že do hry vstoupil návrh Milana Rastislava Štefánika. Autor návrhu se narodil 21. července 1880 v Košariskách u Myjavy. Po vzniku ČSNR se stal jejím místopředsedou a 2. června 1917 odplul do USA, aby organizoval nábor dobrovolníků a získal podporu krajanů pro ČSNR. Před návratem do Evropy prohlásil 14. října 1917 v Chicagu: „*Taká československá jednotka s vlastnou zástavou národných bariev bude najbezpečnejšou zárukou, že víťazstvo Spojencov bude víťazstvom aj našej veci.*“ (Zákoucký, 1919, s. 98).

První představa o podobě vlajky budoucího státu vznikla v hlavě M. R. Štefánika zřejmě během jeho dalšího pobytu v USA mezi 2. a 24. zářím 1918. Předseda ČSNR a Moravan Tomáš Garrigue Masaryk (narodil se 7. března 1850 v Hodoníně) byl podobně jako Slovák I. Markovič stoupencem bíločervené české vlajky a o žádné jiné nechtěl slyšet. Herbert Adolphus Miller, americký spolupracovník T. G. Masaryka, doporučoval Preissigovu vlajku se čtyřmi bílými hvězdami.¹⁴ Argumentoval tím, že bílou a červenou užívají rovněž Poláci, ale neuspěl. Ani Štefánikova modrá vlajka s bílým a červeným pětiúhelníkem a písmeny C a S nebyla pro Masaryka přijatelná jako státní vlajka, takže její označení jako vlajka ČSNR a vojenská byla pro Štefánika přijatelným kompromisem.

Před odjezdem M. R. Štefánika do Ruska však neexistovala přesná podoba jeho vlajky, což pečlivé Olze Masarykové vadilo. Překreslila si ji na jeden poznámkový list formátu 126 x 202 mm s vodotiskem Hammermill Bond a vybarvila pastelkami. Asi se jí příliš nelíbil,¹⁵ proto tužkou kolem ní naskicovala sedm dalších možných řešení. Nakonec se obrátila na grafika Rudolfa Růžičku, aby Štefánikově vlajce dal konečnou podobu (*obr. 4*).

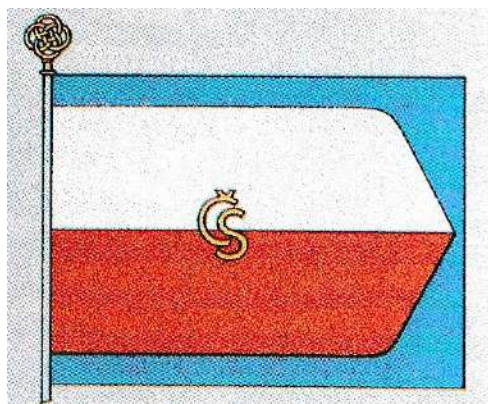
V té době se M. R. Štefánik blížil k japonským břehům a čas na lodi vyplňoval navrhováním vojenského řádu (Písecký, 1929, s. 93). V Japonsku nechal vyrobit několik set vlajek. Svědčí o tom objednávka z 5. listopadu 1918 vystavená pro firmu Iida and Co.¹⁶ Premiéru si však Štefánikova vlajka odbyla ještě v předchozím měsíci. Stalo se to 19. října

¹⁴ V dopise ze 4. září 1918 H. A. Miller napsal O. Masarykové: „... *One thing I want especially to urge upon you, is that you take the responsibility of trying to get an official flag. I had hoped that the one with the four stars had been adopted...this particular flag would be ... easily remembered... One of Cleveland librarians told me the other day that the children from the Bohemian district were all trying to get the postcards on which is this flag with the four stars. It seems to me that it is a proper feminine job to see that a flag, which is also beautiful, is adopted soon.*“ Archiv ÚTGM, fond O. Masaryková, ka 2.

¹⁵ V jednom z dopisů adresovaném R. Růžičkovi jej dokonce označila za diletantský. Je zajímavé, že nikde neuvedla, že je to návrh M. R. Štefánika, i když jeho jméno zmiňuje několikrát na šestici lístků, které použila k psaní poznámek, např.: „*vzít: o vlajce, znaky, překlad, dopisy Milan*“.

¹⁶ Vojenský historický archiv v Praze, fond F. Písecký

při pohřbu legionáře Karla Knytla, kterého zranil padající strom na Ukrajině a neúspěšně se léčil v Čigasaki. Jeho rakev byla přikryta japonskou a Štefánikovou vlajkou (Písecký, 1934, s. 49).

Obr. č. 4

Kromě přípravy publikace se O. Masaryková starala v USA o výrobu vlajek a praporů. Koncem září nebo začátkem října 1918 zadala výrobu hedvábných a vlněných bíločervených vlajek a vlajek ČSNR firmě Ján Janček.¹⁷ Ta je zhotovila v noci z 16. na 17. říjen 1918 tak, aby mohly být použity v den, kdy T. G. Masaryk předá „*Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou*“ (tzv. Washingtonskou deklaraci) Ministerstvu zahraničních věcí USA. K tomu došlo 18. října 1918. Není jisté, zda na domě v 16. ulici, kde T. G. Masaryk v té době bydlel, byla vztyčena jen bíločervená vlajka nebo i Štefánikova a zda vlajka zavlála již ráno nebo až odpoledne.¹⁸

Ze studia archivních dokumentů vyplývá, že největší zásluhu na podobě bíločervené vlajky s modrým klínem měl Jaroslav Kursá, Ing. Antonín Valšík a František Kysela. Tato jména zmiňuje i úřední připomínka ministerstva vnitra z 21. dubna 1920,¹⁹ kde se píše: „*Při zhotovení návrhů státních znaků a státní vlajky spolupůsobily hlavně následující osoby: univ. prof. Dr. G. Friedrich, jenž byl povolán jakožto odborník historický, tž schvaloval jednotlivé návrhy J. Kursy, od něho pochází konečné řešení malého státního znaku; Jaroslav Kursá, koncipista archivu ministerstva vnitra, který navrhl konstrukci státní vlajky a zhotovil*

¹⁷ Americký Slovák Ján Janček měl v té době firmu na 2. avenue v New Yorku.

¹⁸ Jaroslav Císař, osobní tajemník T. G. Masaryka, uvedl v roce 1933, že se to stalo ráno, zatímco Jiří Kovtun na s. 552 své knihy *Masarykův triumf* (Toronto 1987) se odvolává na vzpomínku Herberta Adolphuse Millera. Ten tvrdil, že šel s Herbertem Bruce Broughamem za Masarykem v půl čtvrté odpoledne a uviděl ho na balkóně připevňovat vlajku se svým pomocníkem.

¹⁹ Národní archiv, fond AR-ÚAMV 1918–1934, karton 91.

heraldické návrhy pro státní znaky; František Kysela, profesor na Uměleckoprůmyslové škole, který společně se svým žactvem provedl definitivní umělecké nákresy státních znaků, státní vlajky a pečeti; Dr. V. Štech, minist. tajemník v ministerstvu školství, jenž spolupůsobil při uměleckém řešení otázky této; podplukovník Valšík, přednosta námořního odboru ministerstva obrany, který fungoval jakožto znalec praktický.“

Prvně jmenovaný (Jaroslav Kursy) se narodil 12. října 1875 v Blovicích²⁰ jako druhý syn v rodině učitele a pozdějšího ředitele na blovické škole Kašpara Kursy.²¹ Od 1. února 1909 pracoval v místodržitelství (od ledna 1919 se nazýval Archiv ministerstva vnitra), a to nejprve jako kancelářský pomocník, poté (od 30. 8. 1913) jako kancelářský oficiant a od 26. 2. 1919 jako kancelářský oficiál. V té době již byl členem znakové ankety, resp. znakové komise a podílel se na stanovování státních symbolů.²² Jako zručný malíř překresloval vlastní návrhy i návrhy členů komise na státní vlajku²³ i na speciální vlajky.

Díky jeho kresbám návrhů státní vlajky mohli členové posoudit, jak působí vlajka, bude-li mít např. modrý proužek u žerdi o šířce 1/8 nebo 1/16 délky vlajkového listu. Na poradě znakové komise konané 4. července 1919 přinesl J. Kursy již detailně propracovaný návrh státní vlajky s modrým klínem sahajícím do jedné třetiny (*obr. 5*). Dnes už se asi nedozvíme, zda se J. Kursy u klínu inspiroval kresbou erbu vladyků z Letné, dochovanou v jeho pozůstalosti, či návrhem Jaroslava Jareše,²⁴ nebo zkušenostmi A. Valšíka s čínskými vlajkami ve tvaru trojúhelníka.

Při projednávání návrhu zákona, v němž byla vyobrazena vlajka s třetinovým klínem, v ústavním výboru v lednu 1920 ji velmi kritizoval poslanec agrární strany dr. I. Zahradník.

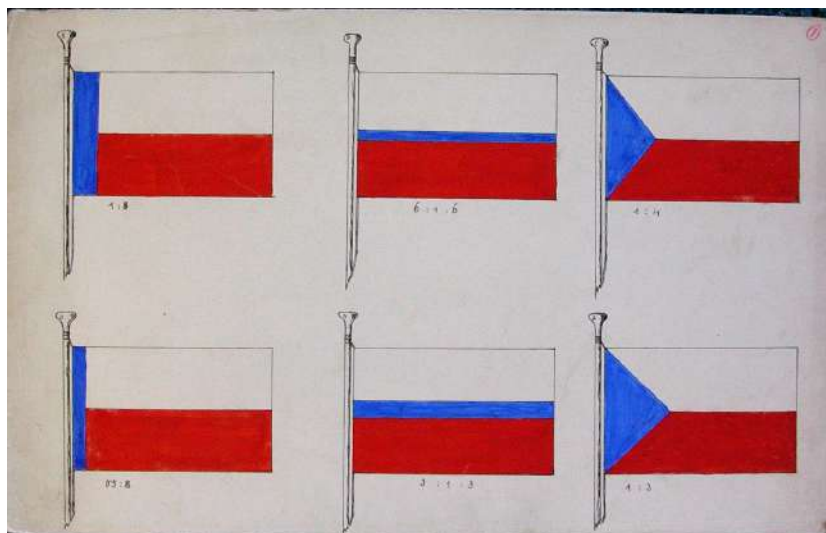
²⁰ Základní biografické údaje o Kursovi publikoval jako první L. Mucha v r. 1980 v článku Jaroslav Kursy a Jaroslav Jareš – dva autoři návrhu československé vlajky. *Vexilologie* č. 36, s. 612-621.

²¹ Matrika narozených – fara Blovice, č. 33, s. 31 – uloženo v SOA Plzeň. Autoru tohoto článku se společně s blovickými obyvateli podařilo, že byla v říjnu 2005 v Blovicích umístěna deska na paměť J. Kursy.

²² Jako první upozornil na zásluhy J. Kursy při navrhování znaků a na existenci Kursovy pozůstalosti J. Petráň v knize *Český znak*, Praha 1970 na s. 57 a 62.

²³ V Národním archivu je uloženo přes 50 návrhů československé státní vlajky. Většina je nakreslena J. Kursou. Je paradox, že byly prezentovány až na 8. mezinárodním vexilologickém kongresu ve Vídni v červnu 1979. Další návrhy jsou uloženy v Kursově pozůstalosti a jejich černobílé reprodukce přinesla v r. 1980 *Vexilologie* č. 36 na s. 618, *Heraldika a genealogie*, 20, 1987, č. 2, s. 169 a *Sborník prací členů...*, s. 170, v barvě pak *Sborník archivních prací*, 42, 1992, č. 1, příloha za s. 96.

²⁴ J. Jareš v *Socialistických listech*, 1, 1918, č. 28, s. 1 svůj návrh jen popisuje, délku klínu neuvádí a barvu klínu doporučuje černou. Viz např. A. Brožek, Několik nepublikovaných návrhů československé státní vlajky, *Vexilologie* č. 115, s. 2161. O rekonstrukci podoby této vlajky se pokusil Z. Svoboda ve *Vexilogii* č. 36, s. 631.

Obr. č. 5

Nelíbila se ani poslanci ing. J. Zárubovi-Pfeffermannovi, a proto doporučoval užít Preissigovu vlajku bez hvězd v horním rohu bíločervené vlajky.

Nejaktivnější členové znakové komise se sešli 23. ledna 1920 jako tzv. subkomitét, aby se poradili, zda a jak upravit návrh vlajky. Zástupce ministerstva školství dr. V. V. Štech vzal na tuto schůzku výtvarníka Františka Kyselu. Ten se narodil 4. 9. 1881 v Kouřimi. Od r. 1905 byl výtvarně činný v oboru dekorativní malby a grafiky, v roce 1913 byl jmenován profesorem Uměleckoprůmyslové školy v Praze.

Na průběh porady zavzpomínal téměř po padesáti letech V. V. Štech slovy: „...Kursa, Kursu...ona pořád byla otázka Slovenska a Slovensko se říkalo, že je ta modrá barva...Přišel Kysela, kterej řek, tenhle kopeček je maličkej, ta plocha toho praporu to sní...Ten Kursu přišel s tím kopečkem a Kysela řek, to by šlo, ale když to bude do půlky.“²⁵

O tom, jak se podílel na podobě československé státní vlajky, hovořila 16. března 1920 osoba zmíněná v připomínce ministerstva vnitra jako poslední. Inženýr Antonín Valšík v přítomnosti Jaroslava Kursy a dalších členů znakové komise tehdy vysvětloval, proč v původním návrhu byl třetinový klín, a prohlásil: „Byl jsem pozván k anketě do druhé její schůze a našel jsem ji v tom stavu, že se usnesla do prvotních českých barev červené a bílé vložit prvky, které pokládala vzhledem ke vzniku českého státu za nutné, ale dospěla tím do chaosu, který se velice blížil exotickým vlajkám, které jsou typické tím, že nemají vážnosti a neodpovídají důstojnosti státu, jak by měly. Upozornil jsem na to pány a tím jsme se postavili na přesné stanovisko, vycházejíce ze staré české vlajky červenobílé. Aby se vyhovělo přání NS, připojili jsme barvu modrou... Došli jsme k názoru, že vzhledem

²⁵ Přepis rozhovoru, který poskytl V. V. Štech vexilologovi Zbyšku Svobodovi 29. srpna 1969 na zámku v Dobříši.

k útvaru a ku vzniku naší republiky je nutno dáti barvu modrou na čestné místo, a dali jsme tedy ten modrý klín při žerdi, čímž vznikla forma vlajky, která se stala návrhem státním. Byl jsem toho vinen já, že původně vznikla vlajka, která činila dojem vskutku trochu toporný, a sice z toho důvodu, že jsme chtěli dáti tomu klínu nějaké snadno pochopitelné rozměry, které by se v předpisech jednoduše nechaly vyjádřiti. Vyhotovena byla vlajka, jezdily pod ní dva parníčky asi 4 dny na Vltavě a pozorovali jsme tu vlajku jak v přírodě, tak ve městě za svitu slunce i za večerního šera a shledali jsme, že svým seskupením i tvarem co vlajka vyhovuje, poněvadž je zdaleka rozeznatelná, působí určitým vážným dojmem a liší se od všeho toho, co již stává, nebo co by jí mohlo dáti výraz jakési malichernosti...“²⁶

Antonín Valšík se narodil 23. listopadu 1874²⁷ v Turnově. Vojenskou službu nastoupil v r. 1897 u námořnictva, kde roku 1899 obdržel definitivu a byl přidělen námořní vojenské expedici v boxerském povstání v Číně. Zde na něho udělaly velký dojem čínské prapory ve tvaru klínu, a proto při diskusích o podobě československé státní vlajky v letech 1919 a 1920 preferoval řešení s klínem. Po vyhlášení republiky byl povolán na ministerstvo národní obrany, kde byl vytvořen námořní odbor k řízení agendy příslušníků námořnictva. Ten byl později přeměněn na 34. oddělení MNO s úkolem organizovat a vybudovat československé válečné loďstvo. V letech 1918 až 1919 byl A. Valšík jeho přednostou.²⁸

Bíločervená vlajka s modrým klínem sahajícím do poloviny délky vlajky byla přijata 30. března 1920 Poslaneckou sněmovnou Revolučního národního shromáždění. I po vzniku České republiky je stále jejím symbolem.

²⁶ Těsnopisecký zápis o schůzi ústavního výboru Poslanecké sněmovny Revolučního národního shromáždění. 164. zápis ze dne 16. 3. 1920 o 9. hodině dopolední.

²⁷ Uvedeno podle kopie oddacího listu. V Hlavním katalogu [karlínské reálky] školního roku 1890/91 a 1892/93 zřejmě nedopatřením psáno datum narození jako 21. listopad 1874.

²⁸ V této funkci jej uvádí Chytilův adresář sídelního města Prahy 1919, s. 173. 34. oddělení sídlilo v klášteře na Slovanech. Pplk. inž. A. Valšík je zmíněn v souvislosti s 34. oddělením MNO i v pozn. 112 na s. 226 knihy Z. Ježka. Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918–1919. V Praze vl. nákladem 1937.

Ing. Aleš Brožek

Vystudoval v roce 1975 Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze a do r. 1990 pracoval v oborovém informačním středisku tukového průmyslu. V letech 1990–2017 řídil Severočeskou vědeckou knihovnu v Ústí nad Labem. Přes padesát let se zabývá vexilologií, naukou o vlajkách a praporech, jejich symbolikou. Sestavoval mezinárodní bibliografii vexilologické literatury. Nyní pracuje jako lektor a zabývá se problematikou digitálních knihoven.

Seznam bibliografických odkazů

BROŽEK, Aleš, 2005. Jaroslav Kursa a jeho vexilologické aktivity. *Vexilologie: zpravodaj České vexilologické společnosti*. Č. 138, s. 2635–2642.

BROŽEK, Aleš, 2006. Antonín Valšík a jeho vexilologické aktivity. *Vexilologie: zpravodaj České vexilologické společnosti*. Č. 141, s. 2710–2718.

BROŽEK, Aleš, 2006. Blovicový rodák autorem československé vlajky. *Jižní Plzeňsko 4: historickovlastivědný sborník Muzea jižního Plzeňska v Blovicích*. Sv. 4, s. 47–52. ISBN 80-86596-84-2.

BROŽEK, Aleš, 2007. Olga Masaryková a její vexilologické aktivity. *Vexilologie: zpravodaj České vexilologické společnosti*. Č. 145, s. 2819–2825.

BROŽEK, Aleš, 2008. Antonín Valšík, voják a vexilolog. *Historie a vojenství*. Roč. 57, č. 4, s. 81–86. ISSN 0018-2583.

BROŽEK, Aleš, 2011. Vojtěch Preissig a jeho vexilologické aktivity. *Vexilologie: zpravodaj České vexilologické společnosti*. Č. 160, s. 3119–3129.

Československá samostatnost, 1918. Annemasse: Granchamp, č. 29, s. 3. ISSN 1958-5055.

HLINOMAZ, Milan, 1985. Archivář a heraldik Jaroslav Kursa. *Zpravodaj klubu historiografie*. Roč. 18, č. 3–4, s. 289–293.

HLINOMAZ, Milan, 1985. Jaroslav Kursa. In: *Sborník prací členů Socialistického svazu mládeže Státního ústředního archivu v Praze*. S. 153–175.

PÍSECKÝ, Ferdinand, 1929. *Generál M. R. Štefánik*. V Praze: Nákladem Svazu Národního osvobození. 137 s.

PÍSECKÝ, Ferdinand, 1934. *M. R. Štefánik v mém deníku*. Bratislava: Eos. 92 s.

Schůze československého lidu s profesorem Masarykem, 1918. *Hlas lidu*. New York, 2. července.

SVOBODA, Zbyšek, 1991. *Československá státní a vojenská symbolika*. Praha: Federální ministerstvo obrany. 84 s., 40 s. obr. příl. ISBN 80-85469-03-0.

SVOBODA, Zbyšek, 2008. Pseudospory o naši vlajku. Ještě jednou o autorech československé státní vlajky. In: *Sborník přednášek z 4. českého národního vexilologického kongresu*. S. 117–135.

ZÁKOUCKÝ, Karel J., 1919. *Národní hrdina generál Dr. M. R. Štefánik: vzpomínky českého lidu*. Č. Budějovice: J. Svátek – Jihočeské lidové knihkupectví. 100 s.

ZUBEREC, Vladimír, 1990. *Milan Rastislav Štefánik: léta hvězdná a válečná*. Praha: Melantrich. 40 s.

V. TEMATICKÝ BLOK

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ / SLOVENSKÉ LITERATURY A EXIOVÁ LITERATURA

JÁN OKÁL' – NIKDY SRDCOM ZO SLOVENSKA NEODIŠIEL

(25. 11. 1915 – 19. 3. 1990)

PhDr. Anna Kucianová, PhD.

Slovenská národná knižnica

Abstrakt

Ján Okál' bol významný básnik, dramatik, novinár, národný dejateľ, publicista, prozaik, prekladateľ a tvorca memoárov. Narodil sa 25. 11. 1915 v Gombáši a zomrel 19. 3. 1990 v Chicagu. Dlhú dobu sa o ňom, o jeho tvorbe a aktivitách nesmeli hovoriť, pretože po druhej svetovej vojne emigroval a zvyšok života žil v zahraničí.

Abstract

Ján Okál' was an important poet, playwright, journalist, national figure, publicist, writer, translator and creator of memoirs. He was born on 25.11.1915 in Gombáš and died on 19. 3. 1990 in Chicago. It was forbidden to talk about him and his creations and activities as he emigrated after the second world war and the rest of his life he spent abroad.

Ján Okál' patril k najaktívnejším osobnostiam slovenského exilu. Vyvíjal rozsiahlu činnosť organizačného, redakčného, vydavateľského, politického, ale aj autorského charakteru.

Ján Okál' sa narodil 25. novembra 1915 v Gombáši (dnes Hubová) neďaleko Ružomberka a Ľubochne v roľníckej rodine Tomáša Okála Tomášovie Miškovie a Márie Okálovej Gurielovie. V škole patril medzi najnadanejších žiakov, preto pán učiteľ Ján Magút naliehal na otca, aby ho poslal na ďalšie štúdiá. Štvorročnú meštianku v Ružomberku zvládol za dva roky. Jeho vrúcny vzťah k domovu a k slovenskej otčine formovali od ranného detstva predovšetkým nádherná príroda Liptova, ale aj rodinné zázemie a katolícka viera. Ďalej študoval na Učiteľskom ústave Jána Kollára v Štubnianskych (Turčianskych) Tepliciach a po maturite v roku 1936 pôsobil ako učiteľ v rodnej obci Hubová. Do vyučovania zavádzal nové metódy vyučovania a vyše roka viedol samostatnú rubriku v časopise *Slovenská škola*.

V rodnom dome na Gombáši sa stretávalo veľa zaujímavých literárnych osobností tohto obdobia, uskutočňovali sa besedy s týmito osobnosťami a uskutočňovali sa výlety do blízkeho okolia, na ktorých sa opekalo a diskutovalo o rôznych otázkach. Od roku 1933 sa poznal Ján

Okál' s dr. Jozefom Cincíkom a toto priateľstvo vydržalo roky až do jeho smrti, jeho priateľ Cincík ho prežil o dva roky. Cincík ho chodieval pozerat' do Gombáša a spolu navštevovali mnohých zaujímavých ľudí, napr. strýka Buroša, veľmi inteligentného, krojovo sa obliekajúceho Gombášana, ktorý však bol v roku 1938 na smrteľnej posteli. V roku 1939 sa stretával Okál' s Cincíkom aj v Ľubochni, kde Cincíkov priateľ zo štúdií v Prahe Vladimír Droppa mal'oval Ľubochniansku kaplnku, ktorá je zasvätená sv. Cyrilovi a Metodovi a na čelnú stranu nad oltárom namal'oval Madonu slovenských hôr. Droppa študoval v Prahe výtvarné umenie a Cincík právo. O tejto maľbe napísal Okál' do novín *Liptov* článok, v ktorom písal o tom, že celý obraz je presvietený slovenskou dušou, čo je celé začarované do línií a farieb. Venoval sa aj mnohým iným činnostiam. V roku 1936 nacvičil s divadelnými ochotníkmi hru Jozefa Gregora Tajovského *Matka*, prihlásil ich do celoslovenskej súťaže v Martine a v kategórii dedinských súborov získali 3. cenu. Tiež v roku 1936 začal písať prvú obecnú kroniku a bolo to nielen amatérsky, pretože si hľadal materiály v archívoch po Slovensku a latinské záznamy si dával prekladať odborníkom v Matici slovenskej. Napísal 50 strán, ale potom v jej písaní musel namiesto neho pokračovať jeho brat Karol, ktorý napísal vyše 600 strán kroniky a príloh ku kronike bolo v roku 2005 deväť zväzkov formátu A4, čo predstavuje asi 1800 strán. Post učiteľa ľudovej školy však Jána Okála neuspokojoval, preto keď sa formoval nový tím Matice slovenskej, prijal miesto referenta pre osvetu a v roku 1939 odišiel zo svojho rodiska do Martina. Z hľadiska jeho biografie malo toto pôsobenie skôr epizodický charakter, ale práve tu sa mu podarilo nadviazať mnohé osobné priateľstvá a pracovné kontakty s poprednými významnými osobnosťami slovenskej kultúry, umenia a literatúry, ku ktorým patrili Jozef Cíger Hronský, Martin Benka a mnohí ďalší. Predovšetkým treba zdôrazniť jeho celoživotné priateľstvo a literárnu spoluprácu s Jozefom G. Cincíkom.

Počas vojny býval Ján Okál' v Martine, kde k nemu prichádzali na návštevu skoro každú sobotu večer Cincík a Benka, s ktorým sa vďaka Cincíkovi spriatelili a bola medzi nimi aj neskôr písomná komunikácia, hoci v určitých rokoch bola veľmi problematická. Okál' posielal Benkovi knižky, poslal mu aj zbierku veršov *Voda a víno*, špeciálne upravenú ním a Cincíkom, ktorú možno zaradiť jej obsahom do kategórie slovenských krásnych kníh. Pár mesiacov pred svojou smrťou sa majster Benka v poslednom liste z 3. mája 1971 Okál'ovi písomne poďakoval za ich činnosť pre dobro Slovenska. Cincík sa dobre poznal ešte z Prahy aj s majstrom Fullom, ku ktorému tiež občas chodievali. Cez vojnu v roku 1940 odchádza Ján Okál' do Bratislavy a pracuje najprv na Ministerstve školstva a potom sa stáva pracovníkom Ministerstva národnej obrany v Bratislave. Odtiaľ ho poslali do dôstojníckej školy, po ktorej absolvovaní ho minister národnej obrany Ferdinand Čatloš posielal v lete 1942 do Žiliny,

aby tam vykonával funkciu tlačového dôstojníka až do jesene 1943, keď ho náhle odvolali späť na ministerstvo. Po nástupe na žilinské pracovisko 26. augusta 1942 zanietene pracoval ďalej.

Zamestnanie v Žiline mu umožňovalo naďalej pracovať ako recenzent a umožňovalo mu aj viac publikovať, aj svoju vlastnú tvorbu. Vďaka bohatej publikačnej činnosti v periodickej tlači sa jeho meno dostáva do literárneho povedomia na Slovensku v 40. rokoch 20. storočia, kedy zverejšňoval básne, poviedky, novely, rozprávky, preklady, rôznu publicistiku z oblasti kultúry, literatúry, umenia, ale aj politiky. V tomto období vydáva v roku 1940 zbierku *Najkrajšia pesnička* v Matici slovenskej, ktorú ilustroval František Kudláč. V roku 1941 mu Ministerstvo národnej obrany nákladom vydavateľstva ČAS vydalo jeho dokumentárnu knižku z cesty na východný front pod názvom *Kultúrne pomery v SSSR*. V roku 1943 vydáva Ministerstvo národnej obrany nákladom nakladateľstva ČAS jeho zbierku *Nehnem sa*, kde vyjadril svoje obavy o osud slovenského národa vo vojnovom období, aj toto dielo chystal na vydanie v Žiline. V ďalších dvoch básnických zbierkach, v roku 1942 to bola zbierka *Lúbošť* vydaná v Žiline (v niektorých príspevkoch chybné uvádzaný rok vydania 1944) a v roku 1943 *Nedožitá chvíľa*, ktorú vydalo vydavateľstvo Kompas v Turč. Sv. Martine s ilustráciami Ľudovíta Fullu na obálke a frontispice, vydal krátke lyrické verše, ktoré odhaľovali básnikov vrúcny vzťah k láske a poézii. Týmito dielami sa jeho tvorba presunula do inej oblasti, tj. z občianskej na intímnu lyriku, predovšetkým do oblasti lásky. Bola to však súkromná oblasť, ktorej sa v ďalšom období vyhýbal a venoval sa iným témam, čo odzrkadľuje hĺbku tragickosti jeho osudu. V žilinsko-martinskom období sa zaoberal nielen poéziou a publicistikou, ale aj krátkymi prózami – novelami, ktoré chcel vydať knižne, ale prekazilo mu to odvolanie do Bratislavy, kde už nemal podmienky na tvorbu, dokonca ani vlastný stôl. Niektoré jeho novely boli publikované v časopisoch *Obroda* a *Slovenské pohľady*. Neprebádaná je zatiaľ Okál'ova publicistická činnosť vo vojenských a civilných časopisoch. V roku 1944 preložil a pripravil na vydanie vo vydavateľstve Tranoscius v Liptovskom Sv. Mikuláši okrem poézie aj prózu pre deti pod názvom *O vrabčiakovi Čvirikáčkovi a iné rozprávky*.

Počas vojny sa stal dôstojníkom Slovenskej armády, bojujúcej na strane Nemecka, kde pracoval síce v oblasti kultúry, ale písal v záujme samostatného Slovenska a samostatnej slovenskej kultúry nezávislej od Prahy. Určitý čas ho poverili funkciou zástupcu šéfa Úradu propagandy Slovenského štátu pre východné Slovensko, takže sa dalo predpokladať, že po skončení vojny bude mať ťažkosti.

Osudovým bol pre Jána Okála rok 1945, lebo z obavy pred stalinizmom a nástupom komunistickej totality sa rozhodol opustiť svoje milované Slovensko a odísť s ďalšími

dôstojníkmi a matičnými spolupracovníkmi a priateľmi do neistých perspektív, do nepohody exilu. Všetci sa zmenili zo známych osobností na bezdomovcov a politických utečencov. Ján Okál' nikdy nebol bohatý, iba ak na troch synov. Narodili sa koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov rýchlo po sebe. Manželka musela rýchlo nastúpiť do práce a deti im opatrovali Jánove sesternice z Hubovej. Okál'ov náhly odchod do zahraničia ho zastihol nepripraveného, až dodatočne sa spojil s rodinou, ktorá ho mala nasledovať. Manželka to však na záver, keď prišlo sťahovacie auto, psychicky nezvládla, keďže chlanci boli ešte veľmi malí a vzdala to. Okál' žil od marca prechodne v Rakúsku, Nemecku a Taliansku, kde sa spolu s priateľmi usadili v Ríme. Počas pobytu v Ríme sa zapojil do sociálnej, publicistickej, kultúrnej a literárnej práce. Redigoval a vydával časopis *Rím*, určený slovenským utečencom vo Večnom meste. V rokoch 1946–1949 pracoval ako tajomník Ústredia sociálnej starostlivosti o slovenských emigrantov v Európe, ktoré viedol dr. Ignác Zelenka (básnik Eugen Vesnin), prispieval svojimi pôvodnými prácami i prekladmi do rímskej slovenskej exilovej tlače. V roku 1946 sa Ján Okál' podieľal spolu s Rudolfom Dilongom a Karolom Strmeňom na vydaní zbierky villonovských balád *Kumssty aneb we werssích wypsani jak sestatky a hrdla uchráni...* Dodnes spornou ostáva otázka podielu autorov na jednotlivých „Kumštoch“. Benešovským stopovačom sa ich podarilo vypátrať aj v Taliansku a žiadali diplomatickými cestami, aby ich vrátili do vlasti. Ján Okál' sa ešte zdržiaval v Taliansku, hoci už mohol odcestovať a stále dúfal, že sa mu podarí stretnúť a spojiť s rodinou. Ešte v roku 1949 poslal manželke a deťom cestovný lístok na loď z Janova do Buenos Aires, ale ani tento útek sa nepodaril. Jánovi Okál'ovi sa podarilo v Taliansku nadviazať kontakt s americkým občanom Johnom Chilom pochádzajúcim z Gombáša, ktorý pôsobil ako verejný notár vo Whitingu a zaručil sa za Jána Okál'a, čím mu pomohol po 5 rokoch exilu v Európe vycestovať do USA. Pre zvyšok rodiny však ostala cesta za ním z politických, a neskôr asi aj z osobných, dôvodov navždy zarúbaná. V roku 1949 vydal ešte dielo *Svätý rok 1950* pre slovenských pútnikov, ktorú odovzdal vtedajšiemu pápežovi Piovi XII. na osobitnej audiencii 21. 1. 1950 tesne pred svojim odchodom do USA. V tomto čase čakal na americké vízum, ktoré získal po preverení v utečeneckom tábore Bagnoli pri Neapole. Odcestoval loďou z Neapola do New Yorku, no nedarilo sa mu získať zamestnanie a žil len z nezamestnaneckej podpory. V roku 1950 sa presťahoval do Whitingu v Indiane a poverenia Jána J. Lacha prevzal redigovanie novín *Slovák v Amerike* v rokoch 1951–1956. V rokoch 1951–1958 k tomuto slovenskému exilovému periodiku pripravoval ročenku *Literárny almanach Slováka v Amerike*. V uvedených médiách, ako aj v časopise *Most* uverejňoval okrem publicistiky aj svoju poéziu a popri nej aj svoj básnický cyklus *Kronika Slovákov*. Cyklus vyšiel v Chicagu v roku 1954 knižne ako *Kronika o dejstvovaní, stave a ponížení*

Slovákov. V tomto diele popularizoval veľkomoravskú históriu. Okál' napísal sprievodné veršované slovo a Cincík ho doplnil kaligrafickým prepisom a ilustráciami. Druhé vydanie vyšlo v roku 1975 vo vydavateľstve Dobrá kniha v kanadskom meste Cambridge, bolo už tlačené bežným typom písma používaným v súčasnosti. Vyšlo s dosť veľkým odstupom rokov, tak ho výtvarník mohol obohatiť o ilustrácie niekoľkých ďalších významných postáv slovenských dejín. Tretie vydanie vydalo vydavateľstvo Litera v roku 1994 v Bratislave. O popularizáciu Jánošíka sa pokúsil Okál' v roku 1953 v prozaickom diele *George Janosik and Carpathian Saga*.

Po zmene vlastníctva *Slováka v Amerike* a jeho presťahovaní ostal bez práce a odišiel do Chicaga v štáte Illinois, kde sa usadil na predmestí Berwyn a začal pracovať ako tlačiarenský robotník. Založil si aj vlastnú malú firmu, ktorá fungovala pod názvom Neografia Printery, ale veľmi sa mu v tejto oblasti nedarilo. V tomto neľahkom období sa kultúrnym a tvorivým aktivitám venoval len sporadicky. V roku 1962 vydal satirický románový projekt *Blíženci*. V 60. a 70. rokoch sa vracia do krajanského spolkového a literárneho diania v súvislosti so založením Svetového kongresu Slovákov. V tomto období sa snaží komunikovať s mnohými Slovákami zo svojej vlasti prostredníctvom korešpondencie. Zaujímavé informácie a názory sú v jeho korešpondencii s Milanom Ferkom.

Od roku 1979 až do svojej smrti v marci 1990 bol Ján Okál' zodpovedným redaktorom *Bulletinu Svetového kongresu Slovákov* z poverenia Štefana B. Romana. V 70. rokoch sa vrátil k tvorbe poézie a v spolupráci s Jozefom G. Cincíkom vydal v roku 1970 básnickú zbierku *Voda a víno*, ktorá pôsobivo evokuje roky vlastného talianskeho účinkovania. V roku 1973 vydal vo vydavateľstve Dobrá kniha básnickú zbierku *Nedoručené pohľadnice*, v tejto knihe sprostredkoval básne a kresby a pohľad na slovenského emigranta v povojnovom Taliansku. Spolu s Cincíkom pripravil na vydanie v Cambridge v roku 1972 ďalšiu zbierku poézie *Cielito lindo/Pekné nebičko* s podtitulom *Karty z Mexika* podľa spoločných zážitkov na ceste po tejto exoticknej krajine. V závere knihy túto cestu okomentoval atypicky jej ilustrátor – J. G. Cincík. S osobnosťou Jozefa Cincíka je spojená jedna z najkrajších kníh slovenskej exilovej literatúry, ktorou je vydaný básnický reprezentatívny almanach *Odkaz*. Vyšla zásluhou rev. Imricha Fuzyho, farára Slovenskej osady svätých Cyrila a Metoda v kanadskom Hamiltone pri príležitosti Cincíkových 70. narodenín. Boli v nej prezentované Okál'ove a Cincíkove diela, ale aj ďalších významných slovenských exilových básnikov a priateľov – Rudolfa Dilonga, Karola Strmeňa, Mikuláša Šprinca. K výraznému umocneniu knihy *Odkaz* výrazne prispeli reprodukcie významných slovenských výtvarníkov Martina Benku, Miloša A. Bazovského, Ľudovíta Fullu, Karola Sokola, Vincenta Hložníka a ďalších.

V roku 1969 vyšli v Chicagu jeho básnické impresie v *Malom kalendári* s podnázvom *Vignetky a kameje*, je to zbierka krátkych veršov venovaná básnikovej sestre Márii. Keď oslávil 60, priatelia zozbierali a vydali v roku 1975 jeho satirické verše pod názvom *Veľký kalendár Kocúra na rok 1976 a na ďalších sto rokov*. V roku 1980 sa nechal inšpirovať dielom Omara Chajama a vydal zbierku básní *Variácie na štvorveršia Omara Chajama*.

V 70. rokoch sa Ján Okál' venoval predovšetkým tvorbe poézie, ale od roku 1980 sa prezentoval skôr ako autor literatúry faktu a memoárov. Život a dielo svojho dlhoročného najbližšieho priateľa a spolupracovníka priblížil pri príležitosti jeho 70. narodenín v pútavo napísanej biografickej monografii, vydanej v roku 1980 – *Dr. Jozef G. Cincík, pútnik dvoch svetov*. Druhé vydanie knihy vyšlo zásluhou Matice slovenskej v roku 2003 pri príležitosti výročia 95. narodenín Jozefa Cincíka. V roku 1986 vydal knihu spomienok seba a svojich priateľov *Leto na Traune*, v ktorej zachytil udalosti od jesene 1944 do leta 1945. Pokračovaním tejto publikácie sa stala v roku 1989 vydaná kniha reminiscencií *Výpredaj ľudskosti*, v ktorej vyrozprával osudy emigrantov v Rakúsku (Bas Hall), Nemecku – Bavorsku (Stein an der Traun) a Taliansku (Rím) až po prípravu ich vycestovania do Ameriky. Obzvlášť zaujímavé sú časti venované Jozefovi Cígerovi Hronskému, Františkovi Hrušovskému, Jozefovi Cincíkovi, Rudolfovi Dilongovi, Mikulášovi Šprincovi, Fricovi Motoškovi, Stanislavovi Mečiarovi, Eugenovi Vesninovi, Štefanovi Polakovičovi a iným popredným osobnostiam našej kultúry, ktoré na jar 1945 odišli do doživotného vyhnanstva. Čitateľ má príležitosť oboznámiť sa s prvými dotykmi našich exulantov s krutým doživotným vyhnanstvom. Druhé krátené vydanie Okál'ových spomienok pod názvom *Výpredaj ľudskosti* vydala Matica slovenská v roku 2002. Škoda, že v reedícii nie je uvedený editor, ani edičná poznámka o tom, čo bolo v reedícii vynechané a prečo. Reedícia je značne odlišná od originálu, čo je na škodu veci a poznania diela Jána Okála. Pre Okál'ovu memoárovú tvorbu bola typická bohatá faktografia, ako aj svieži literárny štýl, nadhľad a vlastná interpretácia najdôležitejších povojnových reálií. Obe spomínané memoárové publikácie dôstojne uzatvárajú zložitú osudovú púť Jána Okála, ktorý sa roky živil tým, čo si zarobil ako tlačiarenský robotník. Z tohto dôvodu, asi len jeho najbližší priatelia, ktorí poznali podrobne jeho osud, vedia pochopiť jeho výrok: „*Písal som zadarmo, nie však nadarmo*.“ Jeho verše *Žalm nad hrobom sv. Cyrila* venované M. S. Ďuricovi recitovali v roku 1988 v Bazilike sv. Klimenta v Ríme pri slávnosti 1125. výročia príchodu byzantskej misie na Slovensko.

V roku 1983 vyšla pamätnica I. Svetového festivalu slovenskej mládeže z roku 1980 vo Waldkreiburgu pod názvom *Slovensko, otčina moja*, ktorú pripravil spolu s Jozefom Špetkom.

Od roku 1950 sa aktívne zúčastňoval na spolkovej práci v krajaných organizáciách amerických Slovákov – Prvá katolícka slovenská Jednota, Slovenský katolícky Sokol, Združenie slovenských katolíkov, Národný slovenský spolok, Slovenská liga v Amerike, Zväz slovenských novinárov, Spolok slovenských spisovateľov a umelcov, Slovak American Club, Slovak Athletic Association – boli to náboženské, kultúrne, literárne, profesijné i športové organizácie. V roku 1970 sa stal jedným z popredných predstaviteľov vrcholnej ustanovizne slovenského exilu – Svetového kongresu Slovákov.

Počiatkom roka 1990 sa začal chystať na návrat do vlasti. Žiaľ jeho sen o šťastnom stretnutí sa s domovinou, so svojimi priateľmi a blízkymi už nerealizoval. Niekoľko mesiacov potom, čo sa v jeho rodnej vlasti skončilo obdobie komunistickej totality, na čo čakal 45 rokov, podľahol vo veku nedožitých 75 rokov 19. marca 1990 nevyliciteľnej chorobe v nemocnici v Berwyne. Pochovali ho 22. marca 1990 na chicagskom cintoríne Our Lady of Sorrows (Cintorín Matky bolesti), pohrebnú kázeň celebroidal biskup Andrej G. Grutka a jeho gombašský spolurodák P. Vincent Dančo SJ, čo dokumentuje jeho výnimočné postavenie v živote krajankej komunity amerických Slovákov.

Pri príležitosti nedožitých jubileí sa konali v Martine, v Hubovej a iných mestách Slovenska na počesť spisovateľa a exilového pracovníka Jána Okála rôzne spomienkové podujatia – semináre, konferencie a výstavy, ktoré sa snažili priblížiť ťažký život a dielo tohto nášho významného básnika a spisovateľa.

Prvý raz po vyše 44 rokoch od jeho odchodu do emigrácie prezentovala jeho osobnosť na Slovensku Slovenská televízia v lete roku 1989, keď odvysielala reportáž zo IV. Svetového festivalu slovenskej mládeže v Rakúsku a Jána Okála požiadala o slovo rovno pred kamerou. Po jeho smrti viaceré slovenské periodiká priniesli nekrológy s prehľadmi jeho životnej cesty a diela. V Bratislave sa v roku jeho smrti uskutočnil večierok exilovej poézie, na ktorom zazneli Okálove básne.

Pripomenutie Jána Okála sa uskutočnilo v Žiline už 18. septembra 1995, teda 5 rokov po jeho smrti. Uskutočnil sa kultúrny program venovaný slovenskej exilovej literatúre, ktorý usporiadalo Regionálne kultúrne stredisko v Žiline v Makovického dome. O Jánovi Okálovi prednášali pracovníci Matice slovenskej Peter Cabadaj a Jozef Rydlo. Rocková skupina Arzén hrala a spievala piesne na texty slovenských exilových básnikov, medzi nimi aj Jána Okála.

Jána Okála si uctili mnohé mestá, hoci v nich nežil. Spisovateľova rodná obec Hubová si uctila svojho rodáka 8. novembra 1997 slávnostným spôsobom za účasti štátnych činiteľov, vojenskej hudby a jednotky Ozbrojených síl Slovenskej republiky odhalením pamätnej tabule

na rodnom dome Jána Okála s podobizňou podľa perokresby Jozefa Cincíka a s textom jeho známej básnickej závete „*Písal som zadarmo, ale nie nadarmo*“.

Na pôde Domu Matice slovenskej v Žiline získal Ján Okál' ďalšie spoločenské ocenenie 29. apríla 2000 pri príležitosti 55. výročia počiatkov slovenského povojnového exilu. Získal in memoriam pamätnú medailu prvého slovenského prezidenta za memoárovú, literárno-umeleckú a publikačnú činnosť.

Vďaka pracovníkom Kabinetu výskumu dejín slovenského exilu Petrovi Maruniakovi a Genovéve Grácovej sa o Jánovi Okáľovi hovorilo viackrát na žilinských seminároch v Dome Matice slovenskej, publikovalo sa v zborníkoch Strediska zahraničných Slovákov Domu Matice slovenskej i mesta Žilina. Jána Okála si pripomínali vo viacerých mestách – v Martine, Bratislave, Prievidzi a Hubovej.

V rokoch 1995–2008 sa uskutočnilo na rôznych miestach Slovenska množstvo akcií, besied, seminárov, ktoré boli venované Jánovi Okáľovi, jeho významnej tvorbe, aktivitám a jeho životnej ceste. Ján Okál' bol prezentovaný aj prostredníctvom výstav. Prvá výstava bola zameraná na jeho knižnú tvorbu a jeho korešpondenciu, v ktorej si spomína na svoje rodisko a mohli si ju prezrieť hostia v rámci osláv 580. výročia prvej písomnej zmienky o Hubovej dňa 2. októbra 2005 v predsieni Kultúrneho domu v Hubovej.

V dňoch 10.–31. mája 2006 sa uskutočnila vo výstavnej sieni Domu Matice slovenskej v Žiline výstava: *Ján Okál': Srdcom som zo Slovenska nikdy neodíšiel*, ktorá bola spojená s prednáškami a besedami o tejto významnej slovenskej exilovej osobnosti. Na sprievodných podujatiach tejto výstavy odzneli viaceré zaujímavé informácie o žilinskom účinkovaní Jána Okála.

V budove Slovenského národného literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice bola sprístupnená v dňoch 21. novembra 2007 – 19. januára 2008 po dvojročnom putovaní líptovská výstava pod názvom: *Srdcom som zo Slovenska nikdy neodíšiel*, ktorá bola venovaná Jánovi Okáľovi, rodákovi z Hubovej. Obmenené podoby tejto výstavy boli prezentované na piatich miestach severného Slovenska. Základom bola panelová časť druhej výstavy o Jánovi Okáľovi z roku 2005, pripravenej počas prvého seminára k 90. výročiu jeho narodenia v jeho rodnej obci. Výstava bola rozšírená o ďalšie exponáty, ukážky z jeho básnickej, prozaickej, prekladateľskej a publicistickej tvorby, ako aj o výber jeho nepublikovaných rukopisov, ale aj bohatej korešpondencie s významnými osobnosťami slovenskej kultúry. Doplnkom boli výtvarné diela Martina Benku z prostredia Okáľovho rodného kraja, do ktorého Benka veľmi rád chodieval hľadať inšpiráciu aj počas návštev svojho priateľa. Ďalším doplnkom výstavy boli aj ukážky autentickej korešpondencie medzi

Okál'om a Benkom. Na slávnostnom otvorení výstavy 21. novembra 2007 sa zúčastnil aj brat Jána Okál'a a jeho traja synovia s rodinami.

Niekoľko exponátov sa objavilo aj v iných výstavných projektoch. Od februára 1996 do mája 1997 putovala po Slovensku výstava o Jozefovi Cígerovi Hronskom, kde boli prezentované aj fotografie, na ktorých bol Ján Okál'. Okál'ova publikačná činnosť bola prezentovaná aj v rámci výstavného projektu *Český a slovenský exil 20. storočia* v roku 2003 v Brne, Martine a v Prahe. V rokoch 2004–2005 prezentovala SNK projekt samostatne ako *Slovenský exil 20. storočia* v Budapešti, Krakove a Ríme. Konkrétnych muzeálií na Jána Okál'a sa na Slovensku zachovalo veľmi málo, keďže emigroval 29ročný a jeho manželka pred plánovaným odchodom, ktorý sa síce nakoniec neuskutočnil, veľa vecí predala alebo zlikvidovala. Najväčšou pamiatkou je jeho rodný dom v Hubovej.

Ján Okál', ktorý nesmierne miloval svoje Slovensko, ktorý obetoval kus svojho života bojujúc za jeho slobodu a kultúrny rozvoj, sa vráti k nám nielen v spomienkach svojich priateľov, ale iste aj v reedícii jeho literárnych prác, čo je povinnosťou tých, ktorí ho poznali a nedovolia, aby sa na neho zabudlo.

Jozef Cíger Hronský pred lokomotívou na železnici v Lubochni. Fotografia je pravdepodobne z r. 1938. Na obr. zľava: Ondrej Baleja, Rudolf Matúšek, Jozef Cíger Hronský, Ján Okál', Ján Derekáš – po r. 1939 zmenené meno na Dubovský. Umiestnenie: Slovenská národná knižnica. Literárny archív. Signatúra SH 34/36.

PhDr. Anna Kucianová, PhD.

Pracuje v Slovenskej národnej knižnici od roku 1977. Zaoberala sa spracovaním a využívaním medzinárodných štandardov v bibliografickej praxi. V súčasnosti pracuje v oblasti metodiky, má na starosti štatistiku neperiodických publikácií, kód ISIL a ďalšie metodické a bibliografické aktivity. Je autorkou početných odborných štúdií.

Zoznam bibliografických odkazov

CABADAJ, Peter, 1993. Ján Okál': kapitoly zo slovenskej exilovej literatúry. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 4(8), č. 23, s. 16. ISSN 0862-8823.

CABADAJ, Peter, 1995. „Hej, som básnik...“ In: *Slovensko*. Roč. 18, č. 4, s. 32. ISSN 0231-7303.

CABADAJ, Peter, 1995. Písal som zadarmo, nie však nadarmo: k nedožitým 80. narodeninám Jána Okál'a. In: *Slovenské pohľady*. Roč. 4+111, č. 11, s. 131–134.

CABADAJ, Peter, 1995. Pošlem domov srdca kúsok: k nedožitým osemdesiatinám básnika Jána Okál'a. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 6(10), č. 51, s. 8. ISSN 0862-8823.

CABADAJ, Peter, 2006. Pútnik dvoch svetov: venované nedožitému 90. výročiu narodenia spisovateľa Jána Okál'a. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 17(21), č. 1–2, s. 8. ISSN 0862-8823.

HVIŠČ, Jozef, 1992. Ján Okál': osobnosti (8.). In: *Knižná revue*. Roč. 2, č. 13, s. 3.

Ján Okál' srdcom zo Slovenska nikdy naozaj neodišiel, 2008. In: *Náš Mikuláš*. MY [online]. 20080116 [cit. 2017-07-12]. Dostupné z: <https://mymikulas.sme.sk/c/3680921/jan-okal-srdcom-zo-slovenska-nikdy-naozaj-neodisiel.html>

JANOTA, Dušan M., 1990. Za Jánom Okál'om. In: *Sloboda*. Roč. 45, č. 15, s. 4.

KRIŽANOVÁ, Anna a Daniela SLÍŽOVÁ, 1991. *Osobnosti slovenskej exilovej literatúry 1945–1990*. Martin: MARTIS, s. 16–18. ISBN 80-85286-24-6.

MAŤOVČÍK, Augustín, 2002. Vydanie Okál'ových diel. In: *Literárny týždenník*. Roč. 15, č. 47–48, s. 2. ISSN 0862-5999.

OKÁL', Ján a Milan FERKO, 1992. Niet vo mne trpkosti, ani ľutovania: z korešpondencie Jána Okál'a s Milanom Ferkom. In: *Literárny týždenník*. Roč. 5, č. 3, s. 6–9. ISSN 0862-5999.

OKÁL', Karol, 1995. Nedožité jubileum Jána Okál'a. In: *Katolícke noviny*. Roč. 110, č. 49, s. 14. ISSN 0139-8512.

OKÁL', Karol, 2000. Gombášske návštevy. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 11, č. 22, s. 6–7. ISSN 0862-8823.

OKÁL', Karol, 2000. Gombášske návštevy literátov. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 11, č. 8, s. 8. ISSN 0862-8823.

OKÁL', Karol, 2005. Zo spomienok na brata. In: *Biografické štúdie 31*. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 74–76. ISSN 0067-8724. ISBN 80-89023-67-3.

PARENÍČKA, Pavol, 2005. Pútnik a literát dvoch svetov – Ján Okál'. In: *Biografické štúdie 31*. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 63–67. ISSN 0067-8724. ISBN 80-89023-67-3.

PARENIČKA, Pavol, 2006. Ján Okál': venované nedožitému 90. výročiu narodenia spisovateľa Ján Okála. In: *Knižnica*. Roč. 7, č. 1, s. 48–50. ISSN 1335-7026.

PETROVSKÝ, Karol, 2000. Básnik múdreho slova: pred 10 rokmi zomrel Ján Okál'. In: *Národná osveta*. Roč. 10, č. 2, s. 11. ISSN 1335-4515.

POLAKOVIČ, Štefan, 1990. Slza za Jánom Okál'om. In: *Literárny týždenník*. Roč. 3, č. 20, s. 2.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2005. Neprebádaná oblasť v živote a diele Jána Okála. In: *Biografické štúdie* 31. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 71–73. ISSN 0067-8724. ISBN 80-89023-67-3.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2005. Neznámy Ján Okál'. In: *Slovenské národné noviny*. Roč. 16(20), č. 24, s. 6. ISSN 0862-8823.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2006. Ján Okál' v Žiline. In: *Knižnica*. Roč. 7, č. 6–7, s. 69–70. ISSN 1335-7026.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2007. Prezentovanie Jána Okála: príspevok z celoslovenského seminára literárnych múzejníkov v roku 2006. In: *Knižnica*. Roč. 8, č. 1, s. 51–53. ISSN 1335-7026.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2008. Výstava o Jánovi Okáľovi. In: *Knižnica*. Roč. 9, č. 3, s. 50–51. ISSN 1335-7026.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2009. „Styk s ním bol mi vždy požehnaním“: priateľstvo Jozefa Cincíka s Jánom Okáľom. In: *Knižnica*. Roč. 120, č. 6, s. 58–63. ISSN 1335-7026.

RAPOŠOVÁ, Mária, 2010. Počiatky priateľstva J. Cincíka s J. Okáľom. In: *Biografické štúdie* 35. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 69–77. ISSN 0067-8724. ISBN 978-80-89301-72-0.

JOZEF CÍGER HRONSKÝ – ROKY BEZ DOMOVA

Elena Matisková

Krajská knižnica Ludovíta Štúra

Abstrakt

Príspevok je venovaný spisovateľovi, publicistovi, výtvarníkovi a pedagógovi, Jozefovi Cígerovi Hronskému, významnému predstaviteľovi slovenského kultúrneho života v 1. polovici 20. storočia, ktorý patrí k ústredným postavám slovenského kultúrneho života 20. až 40. rokov minulého storočia. Narodil sa vo Zvolene v roku 1896. Po štúdiách pôsobil ako učiteľ, neskôr tajomník a správca Matice slovenskej, kde sa prejavil ako vynikajúci organizátor. V roku 1945 bol z obavy o svoj život nútený s rodinou opustiť Slovensko. Po dvojročnom pobyte v Taliansku sa usadil v meste Luján v Argentíne, kde ďaleko od domova v roku 1960 zomrel. Doma i v zahraničí aktívne podporoval slovenskú kultúru. Bol priekopníkom nových smerov v slovenskej literatúre. Vo svojich dielach sa snažil zachytiť najmä medziludské vzťahy. Medzi najznámejšie patria diela *Podpolianske rozprávky*, *Jozef Mak*, *Predavač talizmanov*, *Andreas Búr Majster*, *Svet na Trasovisku*, *Na križných cestách* a jeho tvorba pre deti.

Abstract

This publication is devoted to presenting the life of Jozef Cíger Hronský, a well-known writer, publicist, artist, and teacher. He belonged to the most significant persons of the Slovak culture from the early 20th to 40th in the 20th century. He was born in Zvolen, Slovakia in 1896. After his studies, he worked as a teacher. Later, he was the secretary at Matica Slovenská, where he demonstrated his excellent organizational skills. In 1945, he must have left Slovakia due to the difficult life conditions during the world war. After two years in Italy, he moved to Lujan in Argentina where he lived until 1960 when he died. Jozef Cíger Hronský actively supported Slovak culture both in Slovakia and foreign countries. He was also a founder of new styles in the Slovak literature. His most famous books are *Podpolianske rozprávky* (Tales from the Poľana area), *Jozef Mak*, *Predavač talizmanov* (A seller of amulets), *Andreas Búr Majster*, *Svet na Trasovisku*, *Na križných cestách* (On the crossing ways) and children's literature.

Spisovateľ, publicista, výtvarník a pedagóg Jozef Cíger Hronský patrí k ústredným postavám slovenského kultúrneho života 20. až 40. rokov minulého storočia. Bol priekopníkom nových smerov v slovenskej literatúre, napriek tomu sa o ňom po jeho odchode do emigrácie v roku 1945 dve desaťročia neobjavil ani jediný článok. Až v roku 1965 Ján Števček uverejnil v *Slovenských pohľadoch* článok o Hronského diele. V priaznivejšej politickej atmosfére koncom 60. rokov záujem o Hronského stúpol a vyvrcholil v roku 1970 vydaním monografie, ktorú spracoval Alexander Matuška. Najúplnejší prehľad životopisných faktov priniesla *Bio-bibliografia* publikovaná v *Biografických štúdiách* v roku 1971. V nasledujúcich rokoch opäť nevyšiel žiadny pramenný príspevok. Publikované boli len štúdie v zahraničí. Medzi cenné patria memoárové knižky Jána Okála *Leto na Traune* (1986) a *Výpredaj ľudskosti* (1989), ktoré prinášajú viac svetla do ťažkých osudov Hronského a jeho druhov v emigrácii. Základným prameňom pre poznanie jeho života a diela zostala rukopisná pozostalosť uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine.

V poznávaní životného osudu J. C. Hronského nastal obrat až v poslednom desaťročí 20. storočia. Výrazne k tomu prispeli dve vedecké podujatia usporiadané Biografickým ústavom Matice slovenskej. Referáty a diskusné príspevky publikované v odbornej tlači boli podnetom k vzniku monografií o J. C. Hronskom. V roku 1995 vyšla biograficko-dokumentárna publikácia z pera Augustína Maťovčíka pod názvom *Jozef Cíger Hronský – životná dráma*. Augustín Maťovčík sa zaslúžil aj o ďalšie návraty k Hronskému. V roku 2003 uzrela svetlo sveta druhá monografia doplnená autorom o nové pohľady a dokumentárne materiály z emigrantských prameňov. Životné osudy J. C. Hronského sú dodnes zahalené tajomným závojom pretkaným mozaikou nejasností.

Jozef Cíger Hronský pochádzal z remeselníckeho rodu Cígerovcov, ktorí niekoľko storočí žili a pracovali na bojnickom panstve. Stará mama bola smelá, podnikavá, veľmi múdra žena, na vtedajšiu dobu priam výnimočná. Cestou na jarmok do Turčianskej stolice ju prepadli a zavraždili zbojníci. Po tejto tragédii sa rodina presťahovala do Zvolena. Spisovateľov otec Peter Pavol, vyučený mlynár, nevedel nájsť prácu, tak sa začal venovať stolárskemu remeslu. V roku 1894 sa oženil s Jozefínou Markovou a narodilo sa im sedem detí. Jozef sa narodil 23. februára 1896 pod Zvolenským zámkom. „Narodil som sa vo februári. Február najhoršie obišiel zo všetkých mesiacov, lebo ho ukrátili na dňoch a ja verím, že február prenáša túto svoju krátkosť i na ľudí. Žiaľbohu mám len 168 cm, čo nestačí, aby človek vyčnieval.“ (Sliacky, 2015, s. 6).

Vo svojich spomienkach sa Hronský často vracal do detských čias. Mama ho večer posadila vedľa seba a rozprávala mu, čítala i spievala. Otec sa musel v práci obracať, aby uživil početnú rodinu. Tieto neľahké roky zachytil Jozef Cíger v jednej zo svojich noviel:

„Deväť ich bolo: Tomčík, Tomčíčka a sedem detí. Tomčík vyučil sa za mlynára, ale keď sa vyučil, zbadal, že nemá mlyn a že ho ani nikdy nebude mať. V tom zmätku spravil stôl.“ (Hronský, 2006, s. 7).

V rokoch 1902–1907 navštevoval ľudovú školu vo Zvolene. V škole museli hovoriť po maďarsky, ale doma čítali slovenské kalendáre. Kvôli otcovej práci sa Cígerovci v roku 1907 presťahovali do Krupiny.

Po skončení meštianky otec nasmeroval Jozefa na Maďarský kráľovský štátny učiteľský ústav v Leviciach. Na štúdiá nastúpil v roku 1910, keď v Rakúsko-Uhorsku vrcholila maďarizácia. Jozef Cíger bol len krôčik k tomu, aby sa z neho nestal Maďar. „V Leviciach som bol už dokonalým Maďarom, ba na povzbudenie riaditeľa ústavu chcel som si pomad'arčiť meno na Csongrádi.“ (Hronský, 1993, s. 517). Obrátil sa na starostlivého, no prísneho otca a ten mu dal ráznu odpoveď: „Meno môžeš prevracať ako chceš, ale domov sa mi neukáž!“ (Hronský, 1993, s. 518). To rozhodlo a od tej chvíle už rodnú reč nezradil.

Počas štúdií v Leviciach Jozef vynikol ako výtvarník. Tvorbou plagátov, kulís a iných materiálov si privyrábal na študijné náklady. Chcel sa stať maliarom. Otec opäť zasiahol, lebo neveril, že si syn štetcom zarobí na živobytie.

Po štúdiách odišiel učiť do malej dedinky v Honte do Horných Mladoníc. Dedina mu otvorila nový, neznámy a bohatý svet. Po roku a pol odišiel učiť do Senohradu, kde cez prázdniny 1917 dostal povolávací rozkaz. Po krátkom výcviku ho odviezli na taliansky front. Prežil krvavé zrážky na Piave v lete roku 1918.

Po vojne sa vrátil do Senohradu. Často chodil do Krupiny a nebolo to len kvôli rodičom, ale viac kvôli Anne Valérii, dcére majiteľa krupinskej tlačiarne Antona Ružináka. V marci 1919 si mladí v krupinskom katolíckom kostole povedali spoločné áno. Rok a pol pôsobil Cíger ešte v Senohrade, no potom sa s manželkou presťahoval do Krupiny. Tu sa stretol s evanjelickým farárom Pavlom Bujnákom, vydavateľom týždenníka *Hontiansky Slovák*. V jeho časopise uverejnil prvú báseň *Sirota*. V novoročnom čísle týždenníka, v roku 1921, sa pod uverejnenú báseň podpísal ako Hronský. Povzbudenie, ktoré sa mu dostalo, ho posmelilo a tak vložil niekoľko svojich prác do obálok a rozposlal do redakcií viacerých novín. Všimol si ich literárny kritik a tajomník Matice slovenskej Štefan Krčméry, ktorý talentovanému spisovateľovi ponúkol priestor na stránkach *Slovenských pohľadov*. Tak sa dostali k čitateľom Hronského prózy *Petro, Ratkovský poštár, VILA ľahotských hôr, Uhliarovci dostali hosťa, Tetka Máčikovie hlasovala a Štedrý večer na vrátnici*. To bolo v roku 1922, a keď k tomu prirátame fakt, že 22. apríla sa mu narodil syn Juraj, môžeme povedať, že to bol azda najšťastnejší rok v jeho živote. V júni 1923 Štefan Krčméry vycestoval do Krupiny, aby Hronského osobne spoznal. Našiel u krupinského učiteľa toľko

prozaického materiálu, že stačil na naplnenie zbierky *U nás*. „*J. C. Hronský je milým ziskom slovenskej literatúry od prevratu,*“ napísal Krčméry v úvode Hronského debutu. (Maťovčík, 2003, s. 32).

Začiatkom septembra 1923 začal Jozef Cíger učiť na štátnej meštianskej škole v Kremnici. Tu sa stretol s Jaroslavom Kejzlarom, ktorý prišiel z Čiech pomáhať rozvíjať slovenské školstvo v mladej republike. Bol tiež literárne činný a s Hronským si veľmi rýchlo porozumeli. Jozef Cíger vydal v Kremnici prózy *Najmladší Závodský* a *Kremnické povesti*. Vďaka Krčmérymu vyšla druhá zbierka noviel *Domov* a prvý román *Žltý dom v Klokoči*. Napriek tomu, že Jozef a Anna Valéria žili pol stovky kilometrov od svojich príbuzných, udržiavali čulé rodinné vzťahy a často sa navštevovali.

Tajomník Matice slovenskej Štefan Krčméry sa snažil Jozefa Cígera dostať do centra kultúrneho diania. Na jeho podnet sa Cígerovci v lete roku 1927 presťahovali do Martína. Tu mal Hronský bližšie k svojmu priateľovi a neúnavnému podporovateľovi. Nastúpil na učiteľské miesto v Štátnej meštianskej škole v Martine, kde si veľmi rýchlo získal dobré meno. Zároveň mu narástli povinnosti, ktoré si dobrovoľne a ochotne bral na svoje plecia. Podieľal sa na príprave čítaniek pre žiakov ľudových i meštianskych škôl a s veľkým entuziazmom sa venoval redigovaniu detského časopisu *Slniečko*.

V jednu nedeľu sa so synom vybral na vychádzku na Martinské hole. Aký očarujúci svet sa pred nimi rozprestrel: turčianska záhradka obkolesená vencom vrchov s hlbokými lesmi, hoľami i bralami. Skutočný chrám prírody! Z neho sa vrátil nabitý novou energiou, s ktorou sa pustil do horúčkovitej tvorby. K čitateľom sa dostali romány *Proroctvo doktora Stankovského* (1930), *Chlieb* (1931), zbierky noviel *Medové srdce* (1929), *Podpolianske rozprávky* (1932), *Tomčíkovci* (1933) a aj najznámejšie knihy pre deti *Smelý zajko*, *Sokoliar Tomáš* či populárne prasiatka *Budkáčik* a *Dubkáčik*.

V tvorivej aktivite citeľne zasiahla Hronského správa o vážnej chorobe najlepšieho priateľa Štefana Krčméryho, ktorý musel opustiť redakciu *Slovenských pohľadov* i miesto tajomníka Matice slovenskej. Matičiarci museli rýchlo riešiť Krčméryho odchod. Na zodpovedný post navrhli Jozefa Cígera. V tomto období napísal známy román *Jozef Mak*.

Po nástupe na miesto tajomníka Matice slovenskej sa Hronský snažil hľadať cestu k Slovákom, ktorí žili odtrhnutí od domova na druhej strane zemegule. Zorganizoval oficiálnu matičnú návštevu Slovákov v USA a Kanade. Od novembra 1935 do júla 1936 navštívili matičiarci takmer stovku miest, kde žili Slováci. Nie všetci zdieľali z cesty k americkým Slovákom nadšenie. Očividne v tom bol aj kus závisti, čo viedlo Hronského k rezignácii z postu tajomníka Matice slovenskej, no výbor návrh neprijal. V máji 1940 na zasadnutí Valného zhromaždenia Matice slovenskej v Prešove ho zvolili za správcu tejto

inštitúcie. Napriek neľahkým vojnovým časom sa snažil, aby si zachovala svoje poslanie a reprezentovala slovenskú vedu a kultúru. Najvýznamnejším počinom nového vedenia Matice slovenskej bolo vybudovanie moderného tlačiarenskeho komplexu Neografia. Hronskému sa podarilo vybudovať tlačiarenskú veľmoc. Občas sa stratil, to znamenalo, že v ňom dozrel námet nového literárneho diela a on odišiel písať na samotu. Tak sa zrodil jeho *Pisár Gráč* a román *Na Bukvovom dvore*.

V návale práce si nevšimol, že aj na pôde Matice slovenskej sa grupuje revolučný odboj. Dnes už sotva niekto nájde správnu odpoveď na otázku, či odbojármi Hronskému nedôverovali, alebo verili, že sa im takto podarí vyšvihnúť sa na lukratívnejšie posty. Faktom je, že Hronského zatkli a bez vysvetlenia ho zatvorili v pivnici Národnej stráže pri martinskej železnici. Na kope uhlia s rozbitými okuliarmi prežil noc z 1. na 2. septembra 1944 a počúval ako ktosi cvaká neustále záverom pušky. Bol to pre neho otrasný zážitok. Cítil, že jeho život je ohrozený. Mal pocit, že ho zradili vlastní, preto sa rozhodol odísť do cudziny. Nebolo to ľahké rozhodnutie.

Prvou zastávkou na emigrantskej púti Hronského a ďalších matičných pracovníkov a ich rodín bolo rakúske kúpeľné mestečko Bad Hall, odkiaľ sa po trojdňovej ceste dostali do americkej zóny a za pomoci Karola Sidora sa asi 60členná delegácia matičiarov dostala v novembri 1945 do Ríma. Hronský sa v Ríme začal venovať tomu, čo ho vábilo od detských rokov. Maľoval. Námety nachádzal v Ríme, ale aj v iných talianskych mestách, do ktorých sa musel uchýliť pred prenasledovateľmi. Obľúbil si malebné mestečko Oriolo Romano i Assisi, rodisko sv. Františka. Pokračoval aj v literárnej tvorbe. Počas rímskeho pobytu napísal dielo *Predavač talizmanov Liberius Gaius od Porta Collina* a román *Andreas Búr Majster*. Základnú podobu dostal román *Svet na Trasovisku*, ktorý je jeho pohľadom na udalosti v Slovenskom národnom povstaní, a ktorý sa stretol s najväčším odporom komunistických ideológov.

V kruhu rodiny a priateľov oslávil v Ríme svoje 50. narodeniny. Cítil však, že vo „večnom meste“ nemôže zostať naveky, ale že pre seba a svoju rodinu musí hľadať nový domov. Vízum do USA nedostal. Úradné československé miesta sa neustále usilovali o vydanie a návrat emigrantov podľa medzinárodných dohôd. 25. januára 1948 Hronského zatkla talianska polícia a zatvorili ho do väznice pre najväčších zločincov Regina Coeli. Za pomoci priateľov sa mu po dvoch týždňoch podarilo opustiť bránu väzenia, ale musel sa rýchlo rozlúčiť s rodinou a 11. februára 1948 nasadol v Janove na loď Mendoza k argentínskym brehom.

Prvou zastávkou v cudzine bolo hlavné mesto Buenos Aires, kde sa ubytoval v penzióne a vytrvalo hľadal prácu a strachoval sa o manželku a syna. Prišli za ním už v polovici mája

1948 a to bola pre neho veľká vzpruha. V novembri sa celá rodina presťahovala a usadila v najvýznamnejšom pútnickom meste Južnej Ameriky, v Lujáne. Začiatkom roka 1949 sa mu podarilo nájsť stabilné pracovné miesto v textilnej fabrike flámskeho veľkopodnikateľa. Práca bola namáhavá a vyčerpávajúca. Hoci unavený sadal si večer k svojim záľubám, najmä k maľovaniu. Po čase sa mu vo fabrike podarilo získať lepšie miesto. Dobre obstál v skúške ako návrhár výtvarných vzorov a preradili ho do technického a návrhárskeho oddelenia. Skoro sa stal uznávaným výtvarným návrhárom a projektantom. Spolu so synom Jurajom kreslili a maľovali návrhy na textilné výrobky, na rozličné látky, koberce, poťahy, záclony a čo prišlo podľa výrobného programu továrne.

J. C. Hronský si založil v Lujáne maliarsku školu, ktorú navštevovali deti zo zámožnejších rodín, medzi nimi aj syn majiteľa textilnej továrne. Výtvarné nadanie a skúsenosti využil aj prakticky a založil dielňu na výrobu keramiky. Vyrábali úžitkové i ozdobné predmety. Na rôzne taniere, šálky, krčahy a vázy Hronský kreslil geometrické motívy i kvetinové ozdoby. Predávali ich v obchode slovenskej rodiny Križanovcov v Buenos Aires.

Rodina postupne získala finančné prostriedky a pustili sa do stavby rodinného domu. Počas celého života mu bola veľkou oporou manželka a syn Juraj. V roku 1951 sa syn oženil s Cecíliou Peternej, ktorá bola pôvodom zo Slovinska. Nevesta svojou citlivou povahou a skromnosťou do novej rodiny veľmi dobre zapadla. Najväčšou radostnou udalosťou v rodine bolo narodenie vnučky Márie Adriany v novembri 1953.

Radostných udalostí nebývalo veľa. V ťažkých chvíľach prepadával Hronského smútok a nostalgia za domovom. Vtedy sa vytrácal do okolitej prírody a maľoval. Olejomalby, akvarely a kresby s motívmi lujánskej prírody a cyklus obrazov *Zázračný život Panny Márie Lujánskej* prezentoval Hronský na výstavách a získal si obdiv, úctu i uznanie v argentínskych kultúrnych a spoločenských kruhoch. Literárnej práci sa venoval len príležitostne. Písal krátke prózy a publicistické články, ktoré uverejňoval v časopisoch *Most*, *Jednota*, *Juhoamerický Slováčok* a *Slovák v Amerike*. Po rokoch sa prihlásil do práce v krajských organizáciách. Zvolili ho za čestného predsedu Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí, potom za predsedu Slovenskej národnej rady v zahraničí. Dokončil dve v Ríme rozpísané knihy *Andreas Búr Majster* a *Svet na trasovisku*. Do tlače pripravil knižku *Dve slovenské Ameriky*, v ktorej zhodnotil činnosť slovenských dejateľov v emigrácii. V roku 1959 inicioval založenie Zahraničnej Matice slovenskej. Uprostred oživenej tvorivej aktivity utrpel mozgovú porážku a 13. júla 1960 vo veku 64 rokov zomrel. O tesnom citovom zväzku Cígerovcov svedčí i to, že o jeden a pol mesiaca ho nasledovala manželka.

V júli 1993 previezli telesné pozostatky manželov Hronských na Slovensko. Sprevádzala ich nevesta Cecília už bez manžela, ktorý zomrel v roku 1970. Za veľkej účasti oficiálnych hostí i obdivovateľov spisovateľovho diela uložili telesné pozostatky J. C. Hronského a jeho manželky na Národnom cintoríne v Martine vedľa najlepšieho priateľa a podporovateľa Štefana Kréméryho.

Na svojho rodáka Jozefa Cígera Hronského sú hrdí aj Zvolenčania. Ako prví na Slovensku mu v novembri 1968 v Parku Ľudovíta Štúra vo Zvolene odhalili bustu, ktorú vytvoril akademický sochár Ján Kulich. Busta Hronského má tiež svoj príbeh. V období normalizácie bola z parku odstránená a mala byť zničená. Zásluhou regionálnych historikov a priaznivcov Hronského sa dostala do depozitu vtedajšieho Vlastivedného múzea vo Zvolene. Tam pretrvala roky. Po nežnej revolúcii sa Miestny odbor Matice slovenskej zaslúžil o jej opätovné slávnostné inštalovanie na rovnakom mieste. V roku 2008 sa zlodejom a vandalom podarilo sochu ukradnúť. Zostal len prázdny podstavec. Pobúrení Zvolenčania vyhlásili finančnú zbierku na obnovenie busty. Verná kópia pôvodnej busty bola slávnostne odhalená pri príležitosti 120. výročia narodenia J. C. Hronského vo februári 2016.

Jozef Cíger Hronský patrí k spisovateľom, na ktorých sa nezabúda. Mal čo povedať a vedel to povedať. Jeho knihy sa stále vyhľadávajú a čítajú. Dodnes žije v srdciach svojich verných čitateľov.

Elena Matisková

Pracuje v Krajskej knižnici Ľudovíta Štúra vo Zvolene na oddelení regionálnej bibliografie. V roku 1979 nastúpila na novovytvorený úsek regionálnej bibliografie, ktorý postupne vybuďovala a bibliografia sa stala jej srdcovou záležitosťou. Zaslúžila sa o automatizované spracovanie článkovej bibliografie a vybudovanie regionálnych databáz v knižnici. Dlhé roky pôsobí ako koordinátorka bibliografickej činnosti regionálnych knižníc Banskobystrického kraja. Spracovala a vydala desiatky tematických i personálnych bibliografií, ale aj regionálne slovníky osobností, životopisné medailóny a iné. Publikovala odborné články v knihovníckych časopisoch a bibliografických zborníkoch.

Zoznam bibliografických odkazov

BELLOVÁ, Vlasta, 2007. *Život bez domova 1945–1960 : z argentínskej pozostalosti Jozefa Cígera Hronského*. Martin: [Matica slovenská]. [31] s.

HRONSKÝ, Jozef Cíger, 1993. *Dielo III*. Bratislava: Tatran. 526 s.

HRONSKÝ, Jozef Cíger, 2006. *Zobrané spisy III*. Martin: Matica slovenská. 305 s.

MAŤOVČÍK, Augustín, 1992. *Biografické štúdie 19*. Martin: Matica slovenská. 246 s.

MAŤOVČÍK, Augustín, 1995. *Jozef Cíger Hronský: životná dráma*. Martin: Osveta. 183 s.

MAŤOVČÍK, Augustín, 2003. *Jozef Cíger Hronský: život a dielo*. Martin: Osveta. 155 s.

MATUŠKA, Alexander, 1970. *J. C. Hronský*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 231 s.

SLIACKY, Jozef, 2015. *Jozef Cíger Hronský: malý sprievodca životom a dielom*. Zvolen: Jozef Sliacky. 64 s.

Vážený pane Kubíčku, vážený pane Kovačko,

je mi velkou ctí Vás oba pozdravit a upřímně Vám pogratulovat k Vaší dosavadní odborné i popularizační práci zrovna při jubilejním, dvacátém kolokviu bibliografů z Čech, Moravy a Slovenska. Je to příležitost nejen jubilejního, ale i mezinárodního, česko-slovenského formátu. A právě v této souvislosti je třeba připomenout Vaši vzájemnou, dlouholetou a intenzivní spolupráci. S potěšením vidím, že některé důležité vazby mezi Českou a Slovenskou republikou mají svoji tradici a fungují i čtvrtstoletí po rozpadu federace.

S nemenší radostí pak sleduji výraznou a stále se prohlubující stopu, kterou zanechává každý z Vás svým dílem v dějinách. A nejen českého a slovenského knihovnictví, bibliografie a literární historie, ale též české a slovenské kultury obecně. Jak pars pro toto uvedu následující: Na jedné straně dlouholetý ředitel Moravské zemské knihovny v Brně a rozsáhlá Bibliografie k dějinám měst České republiky, na druhé straně rovněž dlouholetý ředitel Národního bibliografického ústavu Slovenské národní knihovny v Martině a neméně rozsáhlá Bibliografie k dějinám měst Slovenské republiky. A jako průnik obou množin zájmu pak toto kolokvium, které jste iniciovali a dlouhé roky organizovali.

Vaše doposavad odvedená práce je jako dobře zpracovaná bibliografie: je komplexní, důkladná, přesná. A vyznačuje se nejen kvalitou, ale i udivující kvantitou. Slavný argentinský spisovatel a mimo jiné ředitel argentinské Národní knihovny v Buenos Aires Jorge Luis Borges kdysi napsal: „Ráj jsem si vždy představoval jako knihovnu, nikdy jako zahradu.“ Odtud má řečnická otázka závěrem: Vážení pánové, Jaromíre Kubíčku a Miloši Kovačko, není to krásné být spoluvůrcem ráje?

XX. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů

Editorka: Mgr. Zdeňka Mikulecká

Grafická úprava: Mgr. Zdeňka Mikulecká

Jazyková korektura českých textů: PhDr. Božena Klabalová, Mgr. Zdeňka Mikulecká

Jazyková korektura slovenských textů: Natália Rakovská

Jazyková korektura anglických abstraktů: Jiří Ptáček

Edice: E-knihy SVK HK

Vydala Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové,

Hradecká 1250, 50003 Hradec Králové jako svou 2. e-publikaci

V SVK HK 1. vydání

Verze 1. z 2018-09-11

ISBN 978-80-7052-130-4 (pdf)